EMOR

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Praktikad väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses ja lapsevanemate hoiakud

Juuni 2026

Uuringu tegi **Sotsiaalkindlustusameti** tellimusel **Emor** ning uuringut rahastatakse 2021–2027 Ühtekuuluvuspoliitika fondide meetme 21.4.7.9. „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele“ toetuse andmise tingimuste (TAT) „Laste ja perede toetamine“ tegevuse „2.1. Vanemlike oskuste arendamine ja toetamine“ raames.

Aruande autorid: Kristiina Saks, Jaanika Hämmal, Merje Klopets, Kertti Elery Kaljuste

Intervjueerijad: Anna Petermann, Merje Klopets, Kristiina Saks, Jaanika Hämmal

Ekspertnõu andsid: Juta Petersoo (Eesti Jalgpalli Liidu Laste turvalisuse ja heaolu toetava programmi ekspert ja spordiklubi Nord laste turvalisuse ja heaolu ekspert), Elina Kivinukk (psühholoog-nõustaja spordi ja esinemise valdkonnas)

Keeletoimetus: Merje Klopets

Aruandele viitamine: Saks, K; Hämmal, J., Klopets, M. & Kaljuste, K. E. (2026). *Praktikad väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses ja lapsevanemate hoiakud.* Emor

Täname kõiki uuringus osalenud lapsevanemaid ja eksperte!

Tellijapoolne projektijuht: Ehti Järv (ehti.jarv@sotsiaalkindlustusamet.ee)

Kontaktinfo:
AS Emor
Maakri 21, 10145 Tallinn
www.emor.ee
tel: 626 8500
emor@emor.ee

Sisukord

Praktikad väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses ja lapsevanemate hoiakud 1

Sisukord 3

1. Sissejuhatus ja taust 5

1.1. Uuringu eesmärk 15

2. Väärkohtlemise ennetus Eestis 17

3. Rahvusvahelised praktikad.....26

3.1. Austraalia 26

3.2. Belgia 34

3.3. Island 39

3.4. Norra 46

3.5. Sekkumiste näiteid mujalt maailmast 51

4. Lapsevanemate küsitlusuuringu tulemused 55

4.1. Perede üldine kogemus laste huvihariduse 58

4.2. Lapsevanemate kokkupuude laste huvihariduse ja selle pakkujatega 59

4.3. Ootused huvihariduse pakkujatele 65

4.4. Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust 68

4.5. Kogemused väärkohtlemisega huvihariduses..... 77

4.6. Valmisolek tegutseda ja teavitada 81

4.7. Lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel ja nende infovajadus..... 86

4.8. Lapsevanemate peegeldusi väärkohtlemisest huvihariduses..... 90

4.9. Lapsevanemate hoiakulised grupid 93

5. Kvalitatiivuuringu tulemused 102

5.1. Huviringide valik ja rahulolu huviringidega..... 102

5.1.1. Huviringide valimine 102

5.1.2. Positiivsed kogemused huvihariduse ja huvihariduse väärtus 104

5.1.3. Negatiivsed kogemused huvihariduses 105
5.1.4. Kontakt treeneri/juhendajaga ja tagasiside andmine huvikoolile 106
5.2. Väärkohtlemine huvihariduses 108
5.2.1. Väärkohtlemise mõistmine 108
5.2.2. Võimalikule väärkohtlemisele reageerimine 109
5.2.3. Väärkohtlemise kaasused, nende märkamine ja lahendamine 110
5.2.4. Taju väärkohtlemise leviku kohta Eestis 113
5.2.5. Kes vastutab laste turvalisuse eest huvihariduses? 114
5.2.6. Lapsevanemate koolitamine: praegune olukord ja ootused 115
5.2.7. Lapsevanemate tagasiside muu maailma praktikatele väärkohtlemise ennetusel .. 116
5.2.8. Vanemate ootused juhendajatele ja huvikoolile 119
5.3. Ekspertintervjuude kokkuvõte 120
Kokkuvõte 124
Rakenduslikud järeldused ja soovitused sekkumiseks 133
Kasutatud kirjandus 137
Lisa 1: küsitlusuuringu üldkogum, kaalumata ja kaalutud valim 147
Lisa 2: infoallikate kategooriad 149
Lisa 3: klasteranalüüsi metoodika 150
Lisa 4: kvalitatiivuuringu valim 153

1. Sissejuhatus ja taust

Huviharidus on küll tõendatult lapse arengut mitmekülgselt toetav keskkond, kuid selle kõrval tuleb arvestada võimalikke riske ja tegeleda süsteemselt nende ennetusega.

Huviharidust võib defineerida kui teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide kogumit, mis on omandatud süsteemse **juhendatud** tegevuse käigus **vaba** tahte alusel (Haridus- ja Teadusministeerium, 2025). Huviharidus ei ole lihtsalt vaba aja sisustus, vaid arengukeskkond, mis toetab lapse eneseteostust, loomingulist eneseväljendust ning sotsiaalsete oskuste kujunemist formaalset haridust täiendavatel viisidel (Iskandar *et al*., 2024). Huviharidus võib toimuda mitmesugustes **vormides**: alates muusika- ja spordiringidest kuni teadushuviringide ja kunsti töötubadeni. Eestis on huvialad liigitatud viieks põhivaldkonnaks: **sport, tehnika, loodus, muusika ja kunst ning üldkultuur** (sh rahvuskoolid) (Huviharidusstandard, 2007).

Eestis osales huvihariduses 2024/2025 õppeaastal kokku **107 681 last** vanuses 0–17. Ülekaalukalt populaarseim huvihariduse valdkond on Eesti laste seas **sport**, millega tegeleb **67%** lastest ehk 71 664 last (Haridussilm, 2025). Spordihuviringides osalevate laste osakaal kõigist huvihariduses osalenutest on tõusnud vähemalt 10 aastat. Spordivaldkonnale järgnevad harrastajate arvu poolest **muusika** ja **kunst** (32%) ning **üldkultuur** (20%). Väiksem on laste osakaal **tehnika- (5%)** ja **loodusvaldkonna (3%)** huviringides (*ibid.*). Huviala valik on sageli juhuslik: noor jääb pärast esmast tutvumist ringis regulaarselt käima. Samuti on levinud eri huvialade katsetamine ja huviringide vahetamine selleks, et jõuda meelepärase valdkonnani (Oras *et al*., 2023).

Uuringud on näidanud, et **huviharidusel on märkimisväärne positiivne mõju laste ja noorte arengule.** Huviringides osalemine arendab lapse initsiatiivikust, enesetõhusust ja iseseisvust ning võimaldab lastel avastada oma huvisid ja tugevusi (Vandell *et al*., 2015). Eestis tehtud uuringus tõid noored välja, et huviharidus pakub formaalharidusest vabamat keskkonda, praktilisemat õpet ja mitmekesisemaid õppemeetodeid, mis kõik kokku toob noore ellu vaheldusrikkust ja teistmoodi võimalusi arenguks (Oras *et al.*, 2023).

Huviharidusel on ka oluline sotsiaalne väärtus: kollektiivsed ja meeskonnatööle suunatud huviringid arendavad koostöö- ja suhtlemisoskusi ning suurendavad laste sotsiaalset kuuluvustunnet (Mosoi *et al*., 2020; Vandell *et al*., 2015). Noortekeskustes ja huviringides osalemine võimaldab kasutada n-ö tühja aega ära sotsiaalse kapitali kogumiseks (Allaste *et al*., 2020). Noore kõrgem sotsiaalne kuuluvustunne seostub positiivselt ka koolis käimise motivatsiooniga, mis on eriti oluline neile noortele, kes ei taha muidu meelsasti koolis käia ja keda võib ähvardada koolist välja langemise risk (Villarreal & Gonzalez, 2016). Uuringud on näidanud, et regulaarne osalemine kehalise aktiivsusega seotud huviringides on seotud parema kehalise vormi, madalama rasvumisriski ja üldise heaolutundega (Hardy *et al*., 2014; Lagestad et al., 2019). Sama on kinnitanud Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring, milles jõuti järeldusele, et trennides ja muude füüsilise aktiivsusega huviringides käivad lapsed on rohkem enda eluga rahul, hindavad oma tervist paremaks, tunnevad kõrgemat sõprade toetust, neil esineb vähem kurvameelsust ja nende seas on vähem narkootiliste ainete tarvitamist (Oja *et al*. 2023). Arvestades huvitegevuse mitmekülgseid kasutegureid, pole üllatav, et

uuringud on leidnud ka seose huvihariduses osalemise ja **parema vaimse tervisega pikemas perspektiivis** (Boelens *et al*., 2021; Eime *et al*., 2013).

Kuigi huviharidus pakub lastele toetavaid võimalusi enesearenguks ja sotsiaalsete oskuste kujunemiseks, ei ole laste kogemused huviharidusega alati üksnes positiivsed. Uuringud ja seireandmed (Hartill *et al*., 2021; Vertommen *et al*., 2016) viitavad, et **lapsed võivad huvihariduses kogeda mitmesuguseid nende heaolu kahjustavaid olukordi ehk väärkohtlemist.** Laste **väärkohtlemine** on kõik **füüsilise** ja **emotsionaalse** väärkohtlemise, **seksuaalse** kuritarvitamise ning **hooletusse** jätmise vormid, mis põhjustavad või võivad põhjustada lapse tervisele, arengule või väärikusele kahju (vt Lapse heaolu hindamise käsiraamat, 2023; González *et al*., 2019). Varasematest uuringutest on teada, et väärkohtlemine võib huvihariduses avalduda sageli **varjatult** ja **normaliseerituna**: laps, vanem ega juhendaja ise ei pruugi mõista, et tegemist on väärkohtlemisega, sest püsib mõttelaad „nii on alati olnud“ või „kes ei kannata, see tippu ei jõua“ (Turvalise spordi seireuuring, 2023; Fortier *et al*., 2020). Veelgi enam: need samad tegurid, mis ühest küljest toetavad lapse arengut huviringides (tihe kontakt ja usalduslik suhe juhendajaga, lapse kõrge pühendumine), võivad teisalt luua soodsa pinnase väärkohtlemise avaldumiseks (*ibid.*).

Lapsepõlves kogetud väärkohtlemine avaldab sügavat ja pikaajalist mõju lapse psüühilisele ning füüsilisele arengule, kahjustades tema turvatunnet, enesehinnangut ja toimetulekut täiskasvanueas. Uuringud on näidanud, et korduv hirmu, alanduse või reetmise kogemine võib viia ärevushäirete, depressiooni, traumajärgse stressihäire (PTSD) ja muude vaimse tervise probleemideni (Mountjoy et al., 2016; Vertommen et al., 2018; Tuakli-Wosornu et al., 2022; Willson *et al*., 2023). Spordis ja teistes huvihariduse valdkondades kogetud kiusamist ja väärkohtlemist on seostatud ka söömishäirete, kroonilise stressi ja enesevigastamisega ning kõrgema suitsidaalsuse riskiga (Kerr et al., 2020; Norman et al., 2012; Kornbeck, 2022). Lisaks isiklikele kannatustele põhjustab väärkohtlemine **süsteemset** kahju, kui andekad noored lahkuvad väärkohtlemise tõttu spordist või teistelt huvialadelt ning talendid lähevad kaotsi (Hannus *et al*., 2023).

Seega on huviharidus küll tõendatult lapse arengut mitmekülgselt toetav keskkond, kuid selle kõrval tuleb arvestada võimalikke riske ja tegeleda süsteemselt nende ennetusega. Ainult turvalises ja toetavas keskkonnas saab huviharidus täita oma arendavat ja kaasavat eesmärki (Parent & Vaillancourt-Morel, 2021; Parent *et al*., 2016).

Kuidas väärkohtlemine huvihariduses ilmneb?

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) järgi jaguneb väärkohtlemine neljaks liigiks: 1) füüsiline väärkohtlemine; 2) psühholoogiline ehk emotsionaalne väärkohtlemine; 3) seksuaalne väärkohtlemine; 4) hooletusse jätmine (González *et al*., 2019).

Väärkohtlemine võib olla nii **otsene tegevus** (nt löömine, solvamine, seksuaalne ahistamine) kui ka **tegevusetus** (nt vigastuse või kiusamise eiramine), millega täiskasvanu jätab lapse vajadustele reageerimata ja kahjustab seeläbi tema füüsilist või vaimset heaolu (Adigun *et al*., 2019). Erinevad väärkohtlemise vormid esinevad sageli koos või kumulatiivselt. Näiteks võib psühholoogiline väärkohtlemine esineda koos hooletusse jätmise või füüsilise kahjustamisega (*ibid.*).

Järgnevas tabelis oleme eri autoritele tuginedes (sh Fortier *et al*., 2020; Gattis & Moore, 2022; Ramstedt, 2023; Özevin, 2022) kirjeldanud viise, **kuidas WHO klassifikatsiooni järgi võivad erinevad väärkohtlemise vormid huvihariduses ilmneda.** Kirjeldatud juhtumid ja mustrid võivad esineda mistahes huvihariduse valdkonnas. Samas on mõned väärkohtlemise väljendumise vormid tõenäoliselt sagedamad just spordis (nt äärmuslikud dieedid või vigastuste eiramine).

Tabel 1. Väärkohtlemise vormid

Väärkohtlemise vorm	Selle avaldumise näited
Füüsiline väärkohtlemine on *igasugune lapse keha kahjustav käitumine.*	Raputamine, löömine, lükkamine, millegagi viskamine, kägistamine, pigistamine, kehavigastuste tekitamine (põletamine, lõikumine, haavamine), sundtreening, äärmuslikud dieedid, liikumise takistamine.
Psühholoogiline väärkohtlemine on *vaimset tervist, emotsionaalset heaolu ja enesehinnangut kahjustav käitumine.*	Karjumine, hirmutamine, halvustamine, ähvardamine, alandamine, ignoreerimine, kõrvale jätmine, liigne kritiseerimine, teistega võrdlemine ja vastandamine, vägivalla soodustamine kellegi teise suunas, kindlate lemmikute valimine, ebajärjekindel ja ettearvamatu suhtlus või käitumine, saavutustele ja perfektsionismile survestamine, suhtluse piiramine teiste inimestega (sõbrad, pere jne).
Seksuaalne väärkohtlemine on *lapse kaasamine kontaktsesse või mittekontaktsesse seksuaalsesse tegevusse ilma tema nõusolekuta.*	Võrgutamine, ahistamine, seksuaalse alatooniga suhtlus ja kommentaarid, pealetükkivad seksuaalse alatooniga pilgud, seksuaalse kontakti palumine, alasti keha (nt suguelundite) tahtlik näitamine, seksuaalse tegevuse sooritamine lapse juuresolekul (nt masturbeerimine), intiimsete kehapiirkondade (nt suguelundite või rindade) katsumine, lahti riietumise vaatamine, sundpenetratsioon, vägistamine, seksuaalne ärakasutamine, pornograafilise sisuga materjalide näitamine.
Hooletusse jätmine on *lapse vajaduste süsteemne eiramine.*	Vigastuse järelevalveta jätmine või abi mitte pakkumine, vigastuste hooletu käsitlemine, lapse sundimine treenima või võistlema vaatamata vigastusele, puudulik või ebaturvaline varustus, järelevalve puudumine ööbimisega üritusel, järelevalveta jätmine harjutuste sooritamisel või võistlustel, eakaaslastepoolse kiusamise või alandavate rituaalide (nn *hazing*) lubamine, lapse põhivajaduste (nt toit, vesi) eiramine, lapse ebatervisliku käitumise teadlik eiramine ja lubamine (nt söömishäired, alkoholi tarbimine, dopingu kasutamine), kooli arvelt huvihariduse keskendumise nõudmine.

Kuigi WHO väärkohtlemise liigitus on rahvusvaheliselt laialdaselt kasutatud raamistik, on mitmed autorid rõhutanud, et huvihariduse kontekstis võib väärkohtlemine avalduda ka **täiendavates** vormides, mis ei mahu täielikult WHO liigituse piiridesse. Tulenevalt huvihariduse eripäradest (vabatahtlikkus, lähedane suhe õpilase ja juhendaja vahel, väiksem kontroll võrreldes formaalharidusega) võivad huvihariduses ilmneda **võimusuhete kuritarvitamine**, **institutsionaalne väärkohtlemine** ja **diskrimineeriv käitumine või lapsevanematest või eakaaslastest tingitud väärkohtlemine** (Parent *et al*., 2022). Neid täiendavaid huvihariduse spetsiifilisi väärkohtlemise vorme oleme kirjeldame peagi.

Kes on huvihariduses väärkohtlejad?

Kuigi stereotüüpselt kiputakse väärkohtlejana ette kujutama vanemat meessoost täiskasvanut, on sedasorti üldistused eksitavad. Uuringud kinnitavad, et väärkohtleja võib olla nii **täiskasvanu** (juhendaja, õpetaja, treener, lapsevanemad) kui ka **laps** või **nooruk** (nt meeskonnakaaslane) Hartill *et al*., 2021; Longobardi *et al*., 2022; Parent & Fortier, 2017; Vertommen *et al*., 2018). Sealjuures spordivaldkonna uuringutest ilmneb, et paljudel juhtudel on eriti psühholoogilise ja füüsilise väärkohtlemise toimepanijaks just nimelt **eakaaslane**, sagedamini **poiss** (näiteks vanem meeskonnakaaslane) ning eakaaslased tegutsevad sagedamini **grupiviisiliselt** (nt vägivallatsejate kambad riietusruumis). Seega tegelikkuses moodustavad märkimisväärse osa huvihariduses ilmnevast väärkohtlemisest **teiste eakaaslaste põhjustatud väärkohtlemine** (Hartill *et al*., 2021; Vertommen *et al*., 2017). Näiteks Hartill *et al.* (2021) mahuka uuringu järgi olid psühholoogilise väärkohtlemise juhtudest 48% puhul väärkohtlejaks eakaaslane, kontaktivaba seksuaalse väärkohtlemise puhul oli eakaaslasega tegemist 40% juhtumite puhul ning kontaktse seksuaalse väärkohtlemise puhul 34%. Seega eakaaslaste toime pandud väärkohtlemine moodustab olulise osa kõigist väärkohtlemise juhtumitest huvihariduses, olles mitmel juhul peaaegu sama sagedane kui täiskasvanute toime pandud väärkohtlemine (*ibid.*).

Teisalt jällegi on leitud, et kui **treener** või muu **täiskasvanud juhendaja** on väärkohtlemise toimepanijaks, kaldub see olema kauakestvam ja raskemate tagajärgedega võrreldes eakaaslaste poolt toime panduga

(Vertommen *et al*., 2017). Täiskasvanul on rohkem võimalusi lapsi isoleerida (nt individuaaltreeningutel, konsultatsioonidel, hilisõhtustes oludes) ning nende autoriteet võib takistada ohvritel vastupanu osutamast või juhtunust rääkimast. Seetõttu on treeneri või õpetaja poolt toime pandud väärkohtlemine tihti eriti traumeeriv ning sisaldab sageli korduvaid intsidente pikema aja vältel (Parent & Fortier, 2017; Vertommen *et al.,* 2017).

Uuringud näitavad, et kuigi **lapsevanema** kavatsused on enamasti positiivsed ja toetavad, võivad ka lapsevanemate liigne pühendumus ja kõrged ootused võtta äärmuslikke vorme, mis mõjuvad lapsele kahjustavalt. Tofler jt (2005) on mõistega „saavutusvajaduse ülekandumine lapsele“ (*achievement by proxy distortion*) kirjeldanud olukorda, kus täiskasvanu püüab oma ambitsioone täita lapse kaudu, eirates samal ajal lapse heaolu, soove ja arenguvajadusi. Enamasti spordivaldkonnas kasutataval mõistel on leebemaid ja äärmuslikemaid vorme, alates „lihtsalt“ ülepaisutatud pühendumusest, kus vanem ohverdab palju (aeg, raha, pere muu elu) lapse spordiedu nimel ning lõpetades olukordadega, kus laps on vanema silmis saavutuste objekt. Vanemate väärkohtlevat käitumist esineb ka teistes huvihariduse valdkondades, nagu muusika, tants, teater, kujutav kunst. Eriti just Ameerika Ühendriikide kultuuriruumist on tuttavad mõisted „iludusvõistluste ema“ või „Hollywoodi emad“, mis viitab vanematele, kes on pühendunud oma laste vormimisele iludusvõistluste võitjaks või filmistaariks. Veel üks huvihariduses väärkohtlemist soosiv vanemluse tüüp on nn **tiigervanemad**, keda iseloomustab nõudlikkus, distsipliin ja kõrge soorituse väärtustamine. See termin on algselt seotud Aasia kultuuridega, kus vanemad seavad lastele ülikõrgeid ootusi, rõhutades pingutust ja edu kui pere au küsimust (Kim *et al*., 2013). Tänaseks on tiigervanemad muutunud üleilmseks nähtuseks, mida täheldatakse ka läneriikides (Kobakhidze, Ma & Tsaloukidis, 2023; Watkins, Ho & Butler, 2017). Huvihariduse kontekstis avaldub tiigervanemlus vanemate kalduvuses suunata lapsi huviringidesse ja kontrollida nende osalemist neis mitte nii väga lapse isiklike huvide ja loovuse toetamiseks, vaid kantuna eesmärgist panna last maksimaalselt oma võimeid avardama ja toetada sotsiaalse kapitali kogumist, et seeläbi aidata lapsel elus edu saavutada (Zhang, 2020).

Mitmetes uuringutes on leitud, et **lapsevanemad ei oska alati pealtvaataja või toetajana sobivalt käituda.** Lapsevanemate häiriv käitumine võib väljenduda liigses emotsionaalsuses, kriitikas kohtunike ja teiste osalejate suhtes ning ülemäärastes ootustes lapse tulemustele (Dorsch *et al*., 2022; Harwood & Knight, 2015). Eriti just võistlusolukordades võivad mõned lapsevanemad käituda „nõudliku treeneri” või „pöörase fänni“ moel, kus vanemad juhendavad lapsi kõrvalt, karjuvad tribüünilt, kritiseerivad mängu kulgu ja survestavad oma last saavutama võitu iga hinna eest (Omli & Lavoi, 2011; Webb & Knight, 2024). Lapsevanemate ebasobiv käitumine spordivõistlustel ei tulene üksnes nende isikuomadustest või temperamendist, vaid ka kontekstuaalsetest teguritest: näiteks on vanem investeerinud palju aega, raha ja energiat lapse huviharidusse ja see tekitab vanemas **ootuse** (ja surve lapsele) näha õnnestumisi ja häid tulemusi (Thrower *et al*., 2023). Vanemate surve, kriitika või sobimatud kommentaarid võivad põhjustada lastes ärevust, viia spordist loobumiseni või tekitada pikaajalisi pingeid lapse ja vanema suhtes (Harwood *et al*., 2010; Sorkkila *et al*., 2020). Samuti ei puuduta vanemate sobimatu käitumine üksnes lapsi, vaid ka nende juhendajaid, treenereid, kaasharrastajaid ja kohtunikke. Näiteks Ameerika Ühendriikides on täheldatud, et järjest rohkem noortespordi kohtunikke paneb ameti maha, tuues sageli põhjuseks just lapsevanemate verbaalse väärkohtlemise (Webb & Knight, 2024).

Millised tegurid soosivad huvihariduses väärkohtlemise ilmnemist?

Varasemate spordi- ja huvihariduse uuringute põhjal võib järeldada, et väärkohtlemise riskitegurid ei tulene ainult individuaalsetest käitumismustritest, vaid on sügavalt juurdunud huvihariduse **valdkonna struktuurides ja kultuuris.** Järgnevalt oleme välja toonud peamised riskifaktorid, mis loovad soodsa pinnase väärkohtlemise avaldumiseks huvihariduses.

Võimupositsiooni kuritarvitamine (*abuse of power*) väljendub olukordades, kus juhendaja kasutab oma autoriteeti õpilase mõjutamiseks, kontrollimiseks või emotsionaalse sõltuvuse tekitamiseks, ületades professionaalsuse piirid (Parent *et al*., 2022). Selline käitumine võib jääda varjatuks, kuna see esineb sageli hoolivuse, distsipliini või pedagoogilise autoriteedi varjus (*ibid.*).

Grupidünaamika ja kollektiivne identiteet. Noortele on oluline grupis oma staatuse säilitamine ja sotsiaalse kapitali kasvatamine, mis võib omakorda normaliseerida tõrjumist, nalju, rituaale ja nn riietusruumikultuuri kollektiivselt harrastatavatel huvialadel. See on ka üks põhjus, miks meeskonnana harrastatavatel spordialadel on väärkohtlemist rohkem kui individuaalsetel aladel (Daignault *et al*., 2023; Fasting *et al*., 2004; Vertommen *et al*., 2025). Samuti on meeskonnaaladel sageli rohkem kehalist kontakti kui individuaalaladel, mis võib hägustada piiri lubatud ja lubamatu käitumise vahel ning võimaldada vägivalla varjamist kui „osa mängust" (Kreager, 2007; Moesch *et al*., 2010). See omakorda võib vähendada sportlaste tähelepanelikkust tõsisemate väärkohtlemise vormide, sh seksuaalse võrgutamise suhtes (Gleaves & Lang, 2017; Lang, 2015).

Riietus- ja duširuumid on sagedased psühholoogilise ja seksuaalse väärkohtlemise kohad, kuna neis puudub enamasti otsene täiskasvanu järelevalve ning sportlased on haavatavas olukorras (nt Stevens *et al.*, 2023; U.S. Center for SafeSport, 2023).

Võistlusele ja tippsooritusele suunatud koormus võib suurendada psühholoogilist survet ja viia sportlase turvalisuse või heaolu eiramiseni. Koos kõrgete ootuste ja ebapiisava toetusega võib see soodustada autoriteedi kuritarvitamist treeneri poolt või hooletust (Fortier *et al*., 2020; Mountjoy *et al*., 2016).

Üks-ühele tunnid ja suletud klassiruumid. Kui õpilane on juhendajaga isoleeritud individuaalsetesse tundidesse (nt pilliõpe), suurendab see võimalust, et väärkohtlemine jääb märkamata ja ka õpilane ise ei teavita väärkohtlemisest, sest ta sõltub juhendaja hinnangutest ja heakskiidust (tekib võimusuhte asümmeetria). Lahendusena on soovitatud klaasustega klassiruume, juhendajate roteerumist ja tundide standardset ülesehitust (Burwell, 2023).

Keha- ja kaalunormid. Mitmed uuringud on osutanud, et söömishäired ning ebatervislikud kehakaalu kontrollimise praktikad on spordis laialt levinud, kuid sageli varjatud või alaraporteeritud (Coker-Cranney & Reel, 2015; Mancine *et al*., 2020). Willson ja Kerr (2022) leidsid, et näiteks esteetiliste spordialade (nt iluvõimlemine, võistlustants) puhul on kehakaalu või välimuse häbimärgistamine sageli niivõrd tavapärane ja normaliseeritud, et sportlane võib neid hoiakuid ise omaks võtta ega teadvusta neid väärkohtlemisena.

Institutsionaalne lojaalsus ja vaikimiskultuur. Paljud organisatsioonid – nii spordiklubid kui ka muusikakoolid – väärtustavad meeskonna ühtsust ja institutsiooni mainet, mis võib kaasa tuua väärkohtlemise juhtumite varjamise või nende pisendamise. Ohvritele võib osaks saada surve mitte „kahjustada organisatsiooni mainet" (Parent & Fortier, 2018). Kui organisatsioonis on normaliseeritud agressiivne või autoritaarne juhtimisstiil, puudub kaebuste esitamise süsteem või ohvrite kaebusi eiratakse või naeruvääristatakse, toetab see vaikimiskultuuri kujunemist ja vähendab tõenäosust, et väärkohtlemisest antakse huviringis teada (Roberts, Sojo, & Grant, 2020; Lang & Hartill, 2015).

Kultuuriline normaliseerimine ja „karm armastus". Nii spordis kui ka mõnel teisel huvialal õigustatakse karme distsipliinivõtteid tulemuste saavutamisega („valu on arenguks vajalik", „karm kasvatus teeb tugevaks"). Selline mõtteviis võib normaliseerida verbaalset alandamist, füüsilist survet või emotsionaalset manipuleerimist (Owton & Sparkes, 2015; Roberts *et al*., 2021).

Diskrimineeriv ja tõrjuv käitumine, mis väljendub õpilaste marginaliseerimises või ebavõrdses kohtlemises nende soo, rahvuse, seksuaalse orientatsiooni, usuliste või muude tunnuste põhjal (Parent & Fortier, 2018; Stirling & Kerr, 2016). Diskrimineerimine võib väljenduda näiteks selles, kuidas huviringide juhendajad

jaotavad tähelepanu, võimalusi või tunnustust. Selline ebavõrdne kohtlemine süvendab õppijate sotsiaalset tõrjutust ja ebavõrdsust (Parent & Fortier, 2018).

Lapsevanema kõrged ootused. Need on olukorrad, kus vanem seab lapsele ülemääraseid ootusi, kontrollib liigselt tema huvitegevust või kasutab lapse huvitegevust oma ambitsioonide täitmiseks. Selline käitumine võib põhjustada lapse üleväsimust, ärevust ja sisemist survet vastata välistele ootustele, kahjustades samal ajal tema heaolu ja sisemist motivatsiooni huvialaga tegeleda (Harwood *et al*., 2021; Kerr & Stirling, 2019).

Väärkohtlemise levimus huvihariduses

Meie dokumendianalüüsist ilmneb, et lääneriikides **ei koguta enamasti süsteemselt esinduslikku statistikat** selliselt, et oleks võimalik eristada, kui suur osa laste väärkohtlemisest on toimunud huvihariduse kontekstis. Või veelgi täpsemalt: **millistes** huvihariduse valdkondades ja **kes** on olnud väärkohtleja. Erandlikult leidub mõningaid empiirilisi väärkohtlemise levimuse uuringuid **spordi** kui suurima huvihariduse valdkonna kohta (Hartill *et al*., 2021; Vertommen *et al*., 2016). Ka olemasolevate andmete kohta öeldakse sageli, et need on vaid „jäämäe tipp" ja tegelik väärkohtlemise levimus on palju kõrgem, sest väärkohtlemise juhtumitest teatamine on sageli takistatud teadmatuse, hirmu või usaldamatuse tõttu (Sundgot-Borgen *et al*., 2021).

Kuues Euroopa riigis[1] noorte (18–30-aastaste) täiskasvanute seas läbi viidud mahukas uuring (n = 10 302) näitas, et **65% vastanutest oli lapsepõlves kogenud spordikeskkonnas psühholoogilist vägivalda, 44% füüsilist vägivalda, 37% hooletusse jätmist, 35% mittekontaktset seksuaalset ahistamist ning koguni viiendik otsest (kontaktset) seksuaalset väärkohtlemist** (Hartill *et al*., 2021). Poisid teatasid tüdrukutest sagedamini kõigi väärkohtlemise liikide kogemisest organiseeritud sporditegevuses. Tüdrukud aga märkisid sagedamini, et väärkohtlemine kestis pikema aja jooksul (rohkem kui üks aasta) (*ibid.*).

Teine sarnane, üle 4 000 vastajaga uuring Hollandis ja Belgias näitas, et **38%** osalejatest oli enne 18. eluaastat kogenud spordis **psühholoogilist** vägivalda, **11% füüsilist** vägivalda ning **14% seksuaalset** väärkohtlemist (Vertommen *et al*., 2016). Siin aga viitasid tulemused, et poisid kogesid sagedamini füüsilist vägivalda (14% vs 9%), tüdrukud aga enam seksuaalset väärkohtlemist (17% vs 11%), samas kui psühholoogilise vägivalla levimus oli kahe soo lõikes üsna sarnane (36% tüdrukutest ja 39% poistest) (*ibid.*). Kuigi uuringu valim oli vähemusrühmade lõikes liiga väike, viitasid tulemused ka, et väärkohtlemisega kokku puutumine oli kõrgem vähemuste seas (rahvusvähemused, seksuaalvähemused, erivajadusega noored) (*ibid.*).

Muude huvihariduse valdkondade kohta selliseid suuremahulisi ja rahvusvaheliselt võrdlevaid uuringuid ei leidu. Siiski on üksikuid uuringuid, mis kinnitavad, et ka teistes huvihariduse valdkondades on väärkohtlemine probleemiks. Näiteks Soomes läbi viidud kvalitatiivne uuring, milles 14 naist vanuses 25–45 aastat kirjeldasid oma kogemusi muusikahuvihariduses, tõi esile **korduvaid emotsionaalse väärkohtlemise mustreid:** alandamine, ignoreerimine, võrdlemine ja ebastabiilne suhtlus (Ramstedt, 2023). Õpilaste sõnul paistis nende inimlik väärtus sõltuvat õpetaja antud hinnangust nende tulemustele muusikas. Samas õpetajate ekspertstaatus justkui õigustas nende kahjulikku käitumist ja noored ei osanud väärkohtlemist alati ära tunda (*ibid*.).

Sarnaseid jooni ilmnes ka Türgis läbiviidud kvantitatiivses uuringus, kus 902 tudengit meenutasid oma kogemusi kooli **muusikatundides**. Kuigi uuring ei käsitlenud otseselt huviharidust, näitas see, et

[1] *"Prevalence of interpersonal violence against children in sport in six European countries"* (osa projektist CASES). Uuritavad riigid olid Austria, Belgia, Saksamaa, Rumeenia, Hispaania ning Ühendkuningriigid. Andmeid koguti 10 302 täiskasvanult (vanuses 18–30), kes olid enne 18. eluaastat osalenud organiseeritud sporditegevuses mõnes partnerriigis. Uuringus kasutati küsimustikku *Interpersonal Violence Against Children in Sport Questionnaire* (IVACS-Q), mis mõõdab lapsepõlves spordis kogetud vägivalda mitmes kategoorias: vaimne vägivald, füüsiline vägivald, hooletusse jätmine, mittekontaktne seksuaalne vägivald ja kontaktne seksuaalne vägivald.

emotsionaalne väärkohtlemine oli muusikahariduse kontekstis märksa levinum kui füüsiline. Kui füüsilist väärkohtlemist kogesid vastavalt **5,8–10,9%** põhikooli ja keskkooli õpilastest, siis emotsionaalset väärkohtlemist tajusid **32,2%** põhikooli ja **25,6%** keskkooli õpilastest (Özevin, 2022). Emotsionaalne väärkohtlemine ilmnes näiteks solvangu, halvustava võrdlemise või tahtliku alandamise kaudu (*ibid*.). Mõlemad uuringud viitavad, et **muusikahariduses on emotsionaalne väärkohtlemine sageli seotud valdkonna tippsaavutusele suunatud hoiakutega**, kus õpilase heaolu võib „kunsti kui ülima väärtuse" valguses jääda tagaplaanile (Ramstedt, 2023; Özevin, 2022).

Väärkohtlemise levimus Eestis

Eestis on andmed laste väärkohtlemise kohta huvihariduses üsna piiratud, kuna sarnaselt paljudele teistele riikidele ei eristata meil kogutavas statistikas huvihariduses toime pandud väärkohtlemist laste üldisest väärkohtlemisest. Sotsiaalkindlustusamet kogub andmeid laste väärkohtlemise juhtude kohta, mis võivad sisaldada andmeid ka huvihariduses juhtunu kohta, kui need juhtumid jõuavad lastekaitse spetsialistideni. Statistikas neid juhtumeid eraldi ei kajastata. Lisaks jäävad paljud juhtumid registreerimata, kuna lapsed ei julge rääkida või vanemad ei märka probleemi. Nii Justiitsministeeriumi, PPA kui ka Sotsiaalkindlustusameti tellimusel on läbi viidud **uuringuid alaealiste kokkupuutest seksuaalse väärkohtlemisega**, kuid need ei käsitle otseselt huviharidust. 2020. aastal läbi viidud uuringu järgi on 45% 16–26-aastastest noortest elu jooksul väljaspool internetti langenud vähemalt üht liiki seksuaalse väärkohtlemise ohvriks (seksuaalse ahistamise ja/või seksuaalvägivalla) (Hillep & Pärnamets, 2020). Viimati 2021. aastal läbi viidud uuringu tulemused näitasid, et iga kuues Eesti elanik on lapsepõlves kogenud täiskasvanu toime pandud seksuaalset väärkohtlemist, sh 4% tõid välja, et seksuaalvägivalla toimepanija oli meessoost õpetaja, treener või arst (Norstat, 2021). Elanikest 2% olid kogenud seksuaalvägivalda viimase aasta jooksul. Sagedamini olid seda kogenud nooremad (15–24-aastased) elanikud (4%) (*ibid.*).

Osaliselt huviharidust puudutav väärkohtlemise uuring on Eestis läbi viidud spordivaldkonnas. Regulaarse organiseeritud spordi kogemusega 18–50-aastastelt Eesti inimestelt küsiti nende kogemuste kohta noorte-, harrastus- ja/või tippspordis (Hannus *et al.,* 2023)[2]. Kui vaadata **psühholoogilise väärkohtlemise** ilminguid, siis 12% spordikogemusega inimestest on vähemalt mõnikord kogenud, et treener alandab ja alavääristab; 23%, et treener läheb endast välja, kui treenitavad ei käitu treeneri ootuste kohaselt; ning 32%, et treener on treenitava peale eksimuse pärast karjunud. **Füüsilise väärkohtlemise ilmingutest** on 2% kogenud vähemalt mõnikord treeneripoolset löömist, 12% sundi haiguse või vigastuse järel liiga varakult või suurte koormustega treenima hakata ning 15% sundi kaalulangetuse nimel toitumist piirata. **Seksuaalse väärkohtlemise ilmingutest** seksuaalsel viisil puudutamist oli kogenud[3] 6% ning seksuaalsel viisil ahvatlemist 3% vastanutest. Uuring käsitles ka hooletusse jätmist, väärkohtlemise ilminguid lapsevanema poolt ning kaaslastevahelist kiusu.

Veel on Eestis valmimas mitu teemakohast magistri- ja doktoritööd, mille tulemusi pole veel avaldatud. Näiteks Johanna Uuemäe doktoritöö teemaks on "Noorsportlaste väärkohtlemise normaliseerimise vähendamine: sotsiaal-kognitiivne käsitlus ja sekkumise strateegiad", Kädi Plaas-Kala teeb magistritööd teemal "Õpilaste väärkohtlemine Eesti muusikahariduses", Eliisa Sirelpuu uurib magistritöös teemat "Lapsevanemate toetavad ja normaliseerivad uskumused väärkohtlemise osas professionaalses balletiõppes" ning Mia-Marii Tedrekull uurib magistritöös teemat "Lastevanemate uskumused väärkohtlemise kohta noortespordis". Seega võib öelda, et Eestis on huvihariduses ilmneva väärkohtlemise teemal uuringuid napilt, kuid teemat uuritakse järjest rohkem.

[3] Siia alla on arvestatud harva, mõnikord, sageli ja enamasti kogemine.

Väärkohtlemise ennetus

Huvihariduses ilmneva väärkohtlemise ennetuseks on vaja väärkohtlemist mõista terviklikult ja süsteemselt: **kes** on väärkohtlejad, **kus** väärkohtlemine toimub ning **millised tingimused** (nt võimusuhted, järelevalve puudumine, grupinormid jm) loovad selleks soodsa pinnase (Gurgis *et al*., 2024; Mountjoy *et al*., 2016). Hea teoreetilise raamistiku sellest, kuidas erinevad tasandid lapse ümber üksteist mõjutavad, pakub **ökoloogiline süsteemiteooria**. Selle teooria looja Urie **Brofenbrenner** kirjeldas juba 1970. aastatel, et lapse areng toimub **süsteemide võrgustikus**, kus kõik tasandid on omavahel seotud, alates lapse individuaalsetest omadustest kuni ühiskondlike väärtusteni. Seega väärkohtlemine ei teki isolatsioonis, vaid eri tasandite koosmõjus ja ka ennetus peab haarama kõiki neid tasandeid.

1. Indiviiditasand: isiklikud riskid ja haavatavus

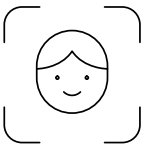

Väärkohtlemise riski mõjutavad nii lapse kui täiskasvanu individuaalsed omadused. Täiskasvanu puhul võivad ohuteguriteks olla näiteks agressiivsus, kalduvus pedofiiliale või enda varasem kogemus väärkohtlemisega; lapse puhul aga tema haavatavus, madal enesehinnang, sõltuvus täiskasvanu heakskiidust või vähene teadlikkus oma õigustest (Gurgis *et al*., 2024). Bronfenbrenner nimetaks seda **mikrosüsteemi** tasandiks, kus toimuvad lapse ja teda ümbritsevate inimeste otsesed vastastikmõjud.

2. Suhete tasand: võim ja usaldus

Huvihariduse keskkonnas on täiskasvanul sageli suur autoriteet ja mõjujõud. Laps muutub haavatavaks siis, kui suhtes avaldub ebaõiglane võimukasutus või usalduse kuritarvitamine. Uuringud näitavad, et eriti spordi- ja treeningukeskkondades võib väärkohtlemise risk suureneda seal, kus on tugevalt hierarhilised suhted ning puuduvad mehhanismid usalduse ja turvalisuse kontrolliks (Mountjoy *et al*., 2016)

3. Organisatsiooni tasand: kultuur ja järelevalve

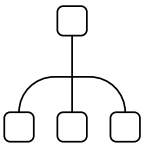

Väärkohtlemist võib soodustada ka organisatsiooni tasand – näiteks kui reeglid ja järelevalvemehhanismid on nõrgad, probleemidest ei räägita või neid varjatakse “maine huvides”. Selline kultuur loob riskikeskkonna, kus ebasobiv käitumine jääb normaliseerituks (Lang & Hartill, 2024). Bronfenbrenneri teoorias vastab see **eksosüsteemile**, mis mõjutab last kaudselt: läbi organisatsioonikultuuri, juhtimispraktikate ja väärtuste.

4. Ühiskondlik tasand: normid ja väärtused

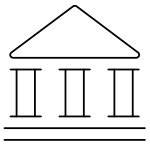

Kõige laiemalt määrab väärkohtlemise võimalikkust makrosüsteem ehk ühiskonna väärtused ja kultuurilised hoiakud. Kui ühiskond soosib autoriteedi idealiseerimist, väldib ebamugavaid teemasid (nagu seksuaalne väärkohtlemine) või normaliseerib “kõva käe” kasvatust, jäävad ohvrid sageli kaitseta (Lang & Hartill, 2024).

Seega ökoloogiline süsteemiteooria aitab näha, et väärkohtlemine ei ole ainult ühe inimese süü või ühe juhtumi tulemus – see on **süsteemne nähtus**, mida saab ennetada samuti süsteemselt. Kui iga tase – indiviid, sotsiaalsed suhted, organisatsioon ja ühiskond – panustab, muutub ka huviharidus tervikuna turvalisemaks.

Kui liikuda edasi selleni, mida konkreetselt saab teha igal tasandil, siis väga üldistavalt võib jagada ennetustöö kaheks suureks „sambaks“: 1) **õiguslik raamistik**: seadused, käitumisjuhised jms, mis loovad laiapõhjalise aluse väärkohtlemise riski vähendamiseks ning ennetamiseks; 2) **kultuuriline raamistik**: kõik see, kuidas me oleme harjunud toimima ning mida väärtustame isiklikes sotsiaalsetes suhetes, organisatsioonides ja ühiskonnas laiemalt (vt allolevat joonist).

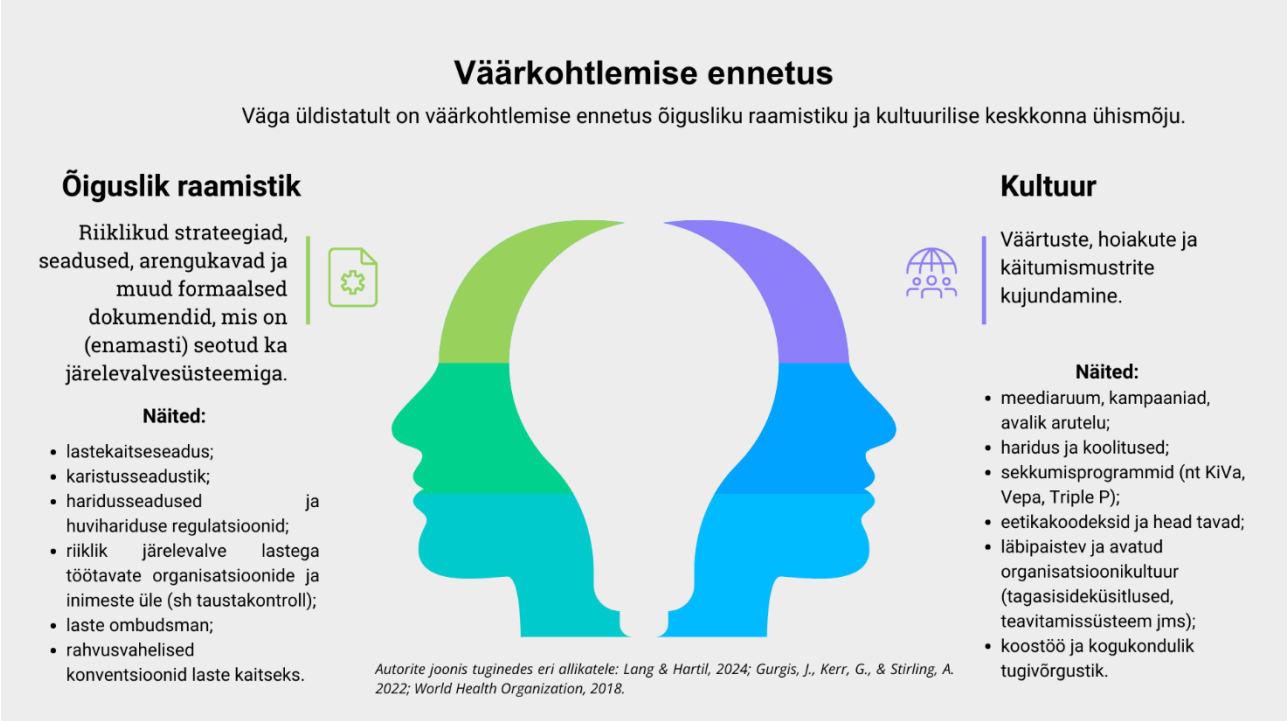

Lapsevanema roll väärkohtlemise ennetuses

Lapsevanematel on igapäevase lähedase suhte tõttu unikaalne võimalus tajuda väärkohtlemise varajasi märke ja neile reageerida. Samas vanemate suutlikkus neid märke õigesti tõlgendada ja sobivaid sekkumismeetmeid rakendada võib olla piiratud, kui puudub vajalik teadlikkus või enesekindlus (Yabe *et al*., 2019). Nii Eesti kui rahvusvahelised uuringud (Turvalise spordi seireuuring, 2023; Yabe *et al*., 2019) viitavad, et paljud vanemad:

- **ei tunne** ära väärkohtlemise märke või ei erista neid "rangest distsipliinist";
- **ei tea**, kuidas väärkohtlemise kahtluse korral tegutseda;
- **tajuvad survet** mitte “probleeme tekitada”, kartes lapse saavutuste või maine kahjustamist.

Teadlik lapsevanem on heas positsioonis, et märgata, kas tema laps võib olla **väärkohtlemise ohver** (nt varasemast madalam enesehinnang, tahtmatus trenni minna vms). Lisaks sellele, et vanem oskaks märgata enda lapse väärkohtlemist, on sama oluline osata vanemal tähele panna ka märke, mis viitavad lapse **võimalikule rollile väärkohtlemise toimepanijana või selle vaikivale tunnistamisele** (nt lapsel on ootamatult lisaraha või muid uusi asju; vt stopbullying.gov, 2021). Sekkumistel on potentsiaal toetada lapsevanemate teadlikkust ja võimet tegutseda, et seeläbi vähendada väärkohtlemise juhtumite varjatust ja normaliseeritust huvihariduses (Fortier *et al*., 2020; Johnson *et al*., 2020).

Kuigi lapsevanema kavatsused on üldiselt head, näitavad uuringud, et lapsevanemad võivad ka ise käituda viisil, mis kahjustab lapse heaolu huvihariduses. Mujal maailmas on tehtud mitmeid sekkumisi selleks, et juhtida vanema tähelepanu tema enda ebasobivale käitumisele (nt verbaalne väärkohtlemine, liiga kõrged ootused lapsele, survestamine jms).

Kokkuvõttes lapsevanem on ühtaegu nii selles rollis, et:

- **märgata** ja **peatada** teiste toime pandud väärkohtlemist;
- **märgata** ja **reageerida**, kui tema laps võib olla väärkohtleja või väärkohtlemise vaikiv tunnistaja ning
- ka **lapsevanem ise** võib käituda väärkohtlevalt lapse juhendaja, treeneri, kohtunike või muu harrastusega seotud personali suhtes.

Lapsevanemate kõikehõlmava rolli tõttu on teadlikkuse tõstmine ja oskuste arendamine vanemate seas mitte ainult toetav meede laste heaolu tagamisel huvihariduses, vaid kriitilise tähtsusega laiemas väärkohtlemise ennetuses ja varajases sekkumises.

1.1. Uuringu eesmärk

Uuringu **eesmärk** on kaardistada huvihariduses ilmneva väärkohtlemise probleemiga tegelemise praktikaid Eestis ja valitud näiteriikides, et saada ülevaade, mida juba tehakse meil ja mujal maailmas. Samuti selgitame lapsevanemate hoiakuid ja teadmisi väärkohtlemisest huvihariduses, et kogutud teadmiste pinnalt töötada välja sekkumine väärkohtlemise ennetuseks.

Uuring jaguneb neljaks omavahel tihedalt seotud uurimis- ja arendusülesandeks**,** mis täidavad erinevaid eesmärke.

Esiteks kaardistasime Eesti praegused praktikad, tavad ja sekkumised, mida kasutatakse huvihariduses väärkohtlemise ennetamisel ja juhtumitega tegelemisel.

Teiseks analüüsisime rahvusvahelisi praktikaid neljas valitud riigis, et tuua esile tõenduspõhised või paljutõotavad lähenemised väärkohtlemise ennetusel ja sellesse sekkumisel mujalt maailmast. Keskendusime tõenduspõhistele sekkumistele, mille mõju on uuritud eelistatult juhuslikustatud kontrolluuringus (JuKu). Samas ei jätnud me kaardistusest kõrvale muid sekkumisi, mille mõju ei ole veel juhuslikustatud kontrolluuringus uuritud, kuid mis vastavad Tervise Arengu Instituudi hindamisraamistiku (2024) järgi madalamatele mõju-uuringute tasanditele (nt sisu on välja töötatud teadusuuringute põhjal või on tehtud tagasisideküsitlus, mis andis positiivseid tulemusi).

Kolmandaks kaardistasime Eesti lapsevanemate teadmisi ja hoiakuid seoses väärkohtlemisega huvihariduses: milliseid riske vanemad huvihariduses tajuvad, kuidas nad mõistavad väärkohtlemise eri vorme ja oskavad väärkohtlemise märke märgata, milline on vanemate valmisolek, oskused ja teadmised vajadusel sekkuda. Samuti soovisime paremini mõista, milline on lapsevanemate kokkupuude huviringide ja nende juhendajatega (sh kuivõrd vanemad üleüldse teavad, mis laste huviringides täpsemalt toimub).

Eesmärgist tulenevad peamised **uurimisküsimused** olid järgnevad:

- Milline on lapsevanemate kokkupuude lapse huvihariduse pakkujatega (treenerid, juhendajad)?
- Mida vanemad peavad väärkohtlemiseks huvihariduses?
- Kui tõsiseks probleemiks nad peavad väärkohtlemist huvihariduses? Milliseks nad hindavad eri liiki väärkohtlemise levikut?
- Milline on vanemate senine kokkupuude laste väärkohtlemisega huvihariduses?
- Kuidas vanemad hindavad huvihariduse pakkujaid väärkohtlemise ennetamise kontekstis ja millised on nende ootused neile?
- Millisena näevad vanemad enda rolli väärkohtlemise ennetamisel?
- Milline on vanemate valmisolek tegutseda ja teavitada? Mis seda takistab?
- Mis pakuks lapsevanematele tuge väärkohtlemise ennetamisel, märkamisel ja reageerimisel? Millises vormis seda pakkuda?
- Kas ja kuidas lapsevanemate teadmised ja hoiakud väärkohtlemise suhtes erinevad sõltuvalt vanema enda taustateguritest (sugu, vanus, elukoht jm), lapse vanusest, huvihariduse valdkonnast, sellest, kas laps teeb harrastus- või võistlussporti?

- Millist mõju avaldab lapsevanemate isiklik kogemus (varasem kokkupuude väärkohtlemise juhtumiga) nende hinnangutele ja valmidusele tegutseda?

Neljandaks disainime uuringu põhjal sekkumise (koos selle hindamismudeliga), mis on suunatud lapsevanematele. Sekkumise eesmärk on parandada vanemate hoiakuid ning oskusi laste väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses. Sekkumise väljatöötamisel keskendume spordivaldkonna huviharidusele, mis on põhjendatud sellega, et spordivaldkonnas osaleb kaalukalt suurem osa huviharidusega tegelevatest lastest. Kui sekkumise sisu ja vorm seda võimaldavad, kujundame sekkumise selliselt, et seda oleks võimalik kohandada ka laiemalt teistele huvihariduse valdkondadele.

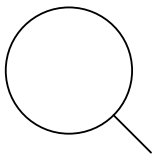

Kokkuvõttes aitavad uuringu tulemused **mõista, millised lüngad, vajadused, aga ka võimalused (parimad praktikad) esinevad praegu väärkohtlemise ennetuses, selle märkamises ja sellega tegelemises. Nii saab pakkuda teaduspõhist alust Eesti konteksti sobivale sekkumisele, mis toetab laste turvalisust huvihariduses.**

2. Väärkohtlemise ennetus Eestis

Seadused, reeglid, juhised ja eetikanormid

Viimase kümnendi jooksul on raamistik laste väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses tugevnenud: seadused on karmistunud, järelevalve tihenenud, organisatsioonid on võtnud kasutusele eetikakoodekseid ja juhendmaterjale ning teavituskohustuse teadvustamine on paranenud.

Õiguslik raamistik

Laste heaolu ja õiguste kaitse ning nõuded laste turvalisuse tagamiseks on määratletud **lastekaitseseaduses**. Seaduse kohaselt ei tohi lastega töötada inimesed, keda on karistatud või kes on määratud sundravile inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude või prostitutsiooni ja lastepornoga seotud kuritegude eest. Nende süütegude puhul on lastega töötamise keeld eluaegne. Kõigil lastega kokkupuutuvatel asutustel on kohustus enne tööle võtmist kontrollida, et inimesel poleks lastega töötamise keeldu. Lisaks tuleb vähemalt kord 12 kuu jooksul kontrollida kõiki töötajaid veendumaks, et neid ei ole karistatud töötamise vältel. Taustakontrollide tegemise üle teostab järelevalvet Sotsiaalkindlustusamet. Oma lapsega tegeleva isiku tausta saab e-toimiku kaudu tasuta kontrollida ka lapsevanem. Need sammud aitavad ennetada juba varem süüdi mõistetud väärkohtleja ligipääsu lastega töötamisele.

Huvikooli seaduse § 12 järgi teostavad **huvikoolide** tegevuse üle järelevalvet nii riik kui ka kohalik omavalitsus. Eesmärgiks on tagada seaduslik, kvaliteetne ja ohutu huviharidus, rikkumiste korral on võimalik teha ettekirjutusi või peatada tegevusluba. Seevastu **huvitegevus** on Eestis üsna reguleerimata (luues seega ka riskikohti väärkohtlemise ilmnemiseks): sellel puudub omaette seaduslik raamistik, tegevus ei eelda tegevusluba ega allu riiklikule järelevalvele, mistõttu ei ole tagatud ühtsed kvaliteedi- ega ohutusstandardid. Järelevalvet huvitegevuse üle teostatakse vaid kaudselt, peamiselt kohalike omavalitsuste toetuste ja noorsootöö üldraamistiku kaudu, ning seetõttu sõltub osalejate kaitstus suuresti korraldaja vastutusest, pädevusest ja organisatsioonikultuurist.

Teavitamiskohustus ja lasteabiteenused

Lastekaitseseaduse §27 paneb lastega töötavatele isikutele, sh treeneritele, noorsootöötajatele ja huviringide juhendajatele **kohustuse teatada** abivajavast või hädaohus lapsest viivitamata kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale, lasteabitelefonil 116 111 või hädaolukorras politseile. Sotsiaalkindlustusametil valmisid 2025. aastal hoolduskohustusega isikute teema tutvustamiseks vastavad videomaterjalid[4] ning spetsialistidele e-kursus „Abivajava lapse märkamine ja abistamine“[5]. Viimase kümnendi jooksul on loodud lapsesõbralikke teenuseid väärkohtlemise juhtumite lahendamiseks. Tallinnas avati 2017. aastal katseprojektina esimene **lastemaja**, mis pakub teenuseid seksuaalselt väärkoheldud, selle kahtlusega või kahjustava seksuaalkäitumisega laste abistamiseks. Sotsiaalkindlustusameti hallatav riiklik teenus sai lastemajast aasta hiljem, 2018. aastal. Nüüdseks on lastemaju Eestis kokku neli: lisaks Tallinnale Tartus, Pärnus ja Jõhvis. Veel on ööpäevaringselt kättesaadav **lasteabitelefon 116 111** ning **veebivestlus** kodulehel www.lasteabi.ee. Sinna saavad nii lapsed kui ka täiskasvanud pöörduda anonüümselt nõu ja abi saamiseks kõigi muredega, sealhulgas väärkohtlemise kahtluse korral.

[4] Videod “Erilise hoolduskohustusega isikud 2025” Gerd Kanteri, Maria Toomi ja Laura Somelariga: https://www.youtube.com/@lasteabi

[5] E-kursus on kättesaadav Digiriigi Akadeemias.

Strateegiad ja kokkulepped

Vägivalla ennetamine on kindlalt riikliku poliitika fookuses. Valdkondade ülese **vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025** üheks eesmärgiks on vägivallaennetus haridusasutustes, noorsootöös, huvihariduses ja -tegevustes (vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025). Sotsiaalministeeriumis koostatud **vaimse tervise tegevuskava 2023–2026** toob ühe prioriteetse teemana esile huvihariduses väärkohtlemise ennetamise (Sotsiaalministeerium, 2022). Tegevuskavas toodi välja vajadus keskenduda inimestele, kes töötavad laste ja noortega, ning keskkondadele, millega lapsed ja noored kokku puutuvad. Dokumendis viidati muu hulgas sellele, et huvihariduses ja noortespordis pööratakse saavutuse kõrval liiga vähe tähelepanu noore vaimsele tervisele ning probleemide ilmnemisel puuduvad head lahendusteed nendega tegelemiseks. Lastega kokkupuutuvatel spetsialistidel on puudu infost, abimaterjalidest ja tugisüsteemist, samuti vajab parandamist valdkondade vaheline koostöö. Lisaks rõhutati selles tegevuskavas, et väga oluline on pöörata tähelepanu nende spetsialistide endi töövõimele. 2023. aastal toimus Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel kaks seminari, kus erinevate ministeeriumide, omavalitsuste, teadlaste ja praktikutega arutati just **huvihariduse valdkonnas väärkohtlemise ennetamist.** Need arutelud andsid ülevaate olukorrast ja riskiteguritest ning pakkusid konkreetseid lahendusi. Aruteludel rõhutati, et teadlikkus väärkohtlemisest väljaspool spordivaldkonda on madal (Sotsiaalministeerium, 2023). Ühtlasi on viimastel aastatel tugevdatud ministeeriumide vahelist koostööd: näiteks Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) ning Kultuuriministeerium teevad koostööd Sotsiaalkindlustusametiga, et töötada välja turvalise huvitegevuse juhised ning toetada ohutuse tagamist kohalikul tasandil.

Juhised ja eetikanormid

Nii üleilmsete kui ka Eesti-siseste juhtumite mõjul on spordis hakatud aktiivsemalt tegelema laste kaitsmisega väärkohtlemise eest. Rahvusvahelised skandaalid (nt seksuaalse väärkohtlemise paljastused tippspordis) ning Eesti enda kogemused on viinud selleni, et spordiringkond on probleemile reageerinud suurema tähelepanuga võrreldes muude huvialadega. Alates 2019. aastast kehtib kõikidele treeneritele Eestis **treenerite eetikakoodeks**, mis sätestab nõuded treenerite tööeetikale, käitumisele ja treenitavate heaolu tagamisele (EADSE, 2019). 2020. aastal loodud **Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutus** (EADSE) tegeleb lisaks dopinguvastasele tööle ka spordi eetikakoodeksi ning ausa ja turvalise spordikeskkonna edendamisega. Sihtasutus andis 2019. aastal välja käsiraamatu „Terve spordi eest! Väärkohtlemine spordis“[6], samuti on loodud spordiorganisatsioonidele kodukorra näidis sporditurvalisuse tagamiseks (EADSE, 2022a), spordipersonali käitumisjuhend laste ja noorte väärkohtlemise ennetamiseks ning juhtumite lahendamiseks (EADSE, 2022b). EADSE pakub spordis toimuva väärkohtlemise teemadel nõu ja abi. Eesti Olümpiakomitee (EOK) võttis 2024. aastal ametlikult vastu **Eesti spordieetika reeglid (ESER)**, mis rõhutavad nulltolerantsi igasuguse ahistamise, diskrimineerimise ja väärkohtlemise suhtes spordis (EOK, 2024). ESER sätestab põhimõtted ja reeglid spordiklubidele ja -treeneritele ning annab juhised, kuidas võimalikke väärkohtlemise juhtumeid lahendada ja kust abi otsida. Samuti rõhutab see dokument täiskasvanute vastutust – iga treener ja klubijuht peab looma noortele turvalise keskkonna ning reageerima, kui näeb väärkohtlemist (*ibid.*). Reeglid jõustuvad 1. juulist 2026, mil kõik spordiorganisatsioonid, sh spordialaliidud on kohustatud viima oma reeglistikud kooskõlla ESER-iga. Spordiorganisatsioonid peavad tagama, et kõik nende liikmed on ESER-ist teadlikud, ja rakendama ausa menetluse põhimõtteid rikkumiste uurimisel ja lahendamisel. Juba enne seda oli mitmel spordialaliidul välja töötatud treenerite **käitumisjuhendeid** laste kaitseks. Näiteks Eesti Jalgpalli Liit on koostanud enda juhendmaterjali lapse turvalisuse ja heaolu tagamiseks nii eesti kui ka vene keeles

[6] https://eadse.ee/wp-content/uploads/2020/10/Terve-spordi-eest.-Vaarkohtlemise-ennetamine-spordis.-Kasiraamat-2019.pdf

(Eesti Jalgpalli Liit, 2021) ning võtnud ametisse laste ja noorte heaolu ja turvalisuse kaitsega tegeleva spetsialisti. Kokku on vähemalt 21 spordialaliitu loonud reeglid väärkohtlemise ennetamiseks ning vastavad teavitus- ja menetlusprotseduurid juhuks, kui midagi siiski juhtub (Sotsiaalministeerium 2023).

Kui spordis on väärkohtlemine leidnud laiemat kajastust, siis muusikakoolides, kunstikoolides ja teistes huvihariduse valdkondades on probleemidest avalikult räägitud vähe[7]. See ei tähenda, et teistes valdkondades ei oleks väärkohtlemise juhtumeid, vaid pigem need ei ole jõudnud laiema avalikkuseni või neid ei osata märgata. Otseselt väärkohtlemist ennetavate juhendmaterjalide väljatöötamiseni ei ole teistes huvihariduse valdkondades jõutud nii nagu spordivaldkonnas, kuid ka muudes valdkondades on ennetusele tähelepanu pööratud (näiteks tantsuhuvihariduses[8] ja teatriga seotud erialadel[9]).

Kogu huviharidusele on kahtlemata veel oluliseks sammuks **turvalise huvihariduse hea tava loomine** koostöös Sotsiaal-, Kultuuri- ning Haridus- ja Teadusministeeriumidega. See sisaldab ennetus- ja sekkumisvõimalusi organisatsioonis. Hea tava koostamist on eest vedanud Sotsiaalkindlustusamet, kaasates eri huvi- ja sidusgruppe (treenerid, spordiklubid, huvialaliidud, lapsevanemad, eksperdid jt).

Tõenduspõhised Eestis kasutusel olevad ennetus- ja sekkumisprogrammid kiusamise ja väärkohtlemise ennetamiseks

Eestis on üldhariduses kasutusel mitmeid teadusuuringutel või rahvusvaheliselt heakskiidetud praktikatel põhinevaid programme, mille eesmärgiks on nii vägivalla ennetamine üldisemalt (nt kiusamise vähendamine, positiivse õhkkonna loomine) kui ka spetsiifiliselt väärkohtlemise riskide vähendamine.

KiVa on Soomes välja töötatud programm kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks koolides, mida Eestis levitab SA Kiusamisvaba Kool. KiVa programmi kaasatakse nii õpetajad, õpilased kui lapsevanemad. Programmi kolm tugisammast on **ennetustegevused**, **kiusamisjuhtumite lahendamine** ning **tulemuste hindamine ja analüüs**. **Ennetustegevused** hõlmavad info jagamist kõikidele pooltele, sh õppematerjale, KiVa e-õppemängu ja infopäevi. Programmis osalevate koolide 1.-9. klasside õpilastega viiakse kaks korda kuus läbi KiVa tunde, mille raames kasvatatakse lastes empaatiat, arendatakse sotsiaalseid oskuseid ning edendatakse sõbralikke grupisuhteid. Iga kooliaasta lõpus küsitakse õpilastelt veebiküsitluse vormis tagasisidet ja tehakse kokkuvõte **kiusamisolukorrast koolis**. Kaks korda aastas küsitakse programmi kohta tagasisidet kooli personalilt.

Programmist lähemalt: https://kiusamisvaba.ee/kiva-programm/

VEPA käitumisoskuste mäng (PAX *Good Behavior Game*) on Ameerika Ühendriikidest pärit teaduspõhine metoodika, mille algversioon pärineb juba 1960ndate aastate lõpust. Metoodika eesmärk on arendada lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaal-emotsionaalset pädevust, et toetada tema vaimset tervist ja kaitsta võimaliku riskikäitumise eest. Metoodika tugineb põhimõttele, et eneseregulatsiooni ja sotsiaal-emotsionaalset pädevust saab lapsele õpetada nii nagu muid oskusi, nt arvutamist või lugemist. Nii nagu iga oskuse õppimisel, tagavad siingi edu sammhaaval edasiliikumine, mitmekordne harjutamine, usk lapse

[7] 2023. aastal jõudis avalikkuse ette juhtum väärkohtlemise kahtlusest seoses tantsuõpetajaga. Eesti Tantsuhuvihariduse Liit (ETHL) reageeris sellele kohe, rõhutades, et õpetajate eetilise käitumise põhimõtted on paigas ning kehtib nulltolerants igasugusele füüsilisele, vaimsele või seksuaalsele kahjustamisele. ETHL algatas sõltumatu komisjoniga distsiplinaaruurimise ning tegi koostööd politsei, et juhtumit erapooletult uurida. (https://tantsuharidus.ee/category/uudis/#:~:text=v%C3%B5tnud%20%C3%BChendust%20politseiga%20ning%20Eesti,vastavalt%20kehtivatele%20seadustele%20ja%20eetikanormidele).

[8] Valdkonnast - Eesti Tantsuhuvihariduse Liit

[9] Uudised - "Teeme proovi!" Muudame proovisaalid noortele teatritegijatele turvalisemaks

võimetesse ja positiivne toetamine. VEPA on oma loomult mänguline ja lihtne meetod, mistõttu sobib see eriti hästi 1.– 6. klasside õpilastele. Eestis läbi viidud VEPA-metoodika mõju-uuringus on leitud, et VEPA toetab kõige enam just nende laste käitumist ja arengut, kellel on kõrgem risk vaimse tervise probleemide tekkeks. VEPA-metoodika elluviija Eestis on Tervise Arengu Instituut.

Programmist lähemalt: https://www.vepa.ee/

„Kiusamisest vabaks“ on Taanis välja töötatud ja Eestis Lastekaitse Liidu eestvedamisel rakendatav programm lastehoidudele/sõimerühmadele, lasteaedadele ja koolidele. Selle eesmärgiks on ennetada riskikäitumist ja arendada lastekollektiivis kiusamist ennetavat käitumiskultuuri. Selline kultuur tähendab, et lapsed suhtuvad üksteisesse sallivalt, austavalt, hoolivad kaaslasest ja sekkuvad kiusamise korral, julgedes kaitsta kaaslast, kes seda ise ei suuda. Programm on suunatud lastele, spetsialistidele, lapsevanematele ja kogukonnale laiemalt. Programmi on Eestis rakendatud 2013. aastast alates ning 2022. aasta seisuga oli sellega Eestis liitunud kõige rohkem haridusasutusi (Kendrali *et al*., 2022).

Programmist lähemalt: https://kiusamisestvabaks.ee/

Lisaks neile on Eestis kasutusel veel mitmeid programme[10]. **MTÜ Vaikuseminutid** on alates 2015. aastast ühtsetel alustel õpetanud tähelepanu- ja meelerahuharjutusi Eesti õpetajatele ja õpilastele. Eesmärgiks on õpetada keskendumist ning oma emotsioonide ja stressiga toimetulekut. Eestis loodud programmi positiivne mõju nii õpilastele kui õpetajatele on teaduslikult tõendatud kahe kontrollgrupiga uuringuga[11] ning meetod on lõimitud õpetajate väljaõppesse nii Tartu kui Tallinna Ülikoolis. Programmiteemalisi koolitusi on läbi viidud ka muudes asutustes peale koolide (haiglad, avaliku sektori asutused, ettevõtted).

MTÜ Noorteühing Tugiõpilaste Oma Ring Eestis eestvedamisel laienes 1996. aastal Eestisse **tugiõpilasliikumise** idee. Välja on töötatud metoodika tugiõpilaste ja juhendajate koolitamiseks ning moodustunud on üle-eestiline TORE võrgustik. Lisaks on Tartu Ülikooli eetikakeskus välja töötanud **hea kooli ja lasteaia mudelid.** Haridus- ja Teadusministeeriumi kiusamisvaba haridustee koalitsiooni kuuluv **Salliv Kool** tegeleb kiusamisvastase teavitustööga.

Nooremate laste (2–8-aastaste) vanematele ja hooldajatele on Eestis suunatud vanemlusprogramm **„Imelised aastad“**, mis pakub teavet ja tuge laste kasvatamisel. See aitab vähendada vanematepoolset karmi distsipliini ja väärkohtlemise riski kodus ning toetab lapse sotsiaalsete oskuste arengut. „Imeliste aastate“ põhiprogrammi on Eestis pakutud 2024. aasta seisuga kümme aastat ja koolituse on läbinud ca 9000 lapsevanemat[12].

Lisaks alustab Sotsiaalkindlustusamet 2026. aastal kahe Eesti jaoks uue programmi – „Triple P Beebi“ ja „Kõik algab mängust“ piloteerimist (materjalide tõlkimine, koolitajate väljaõpe ja koolituse testimine). „Triple P Beebi“ on vanemlusprogramm, mis toetab lapsevanemaid beebi esimese eluaasta jooksul, pakkudes nõuandeid ja praktilisi oskusi lapse arenguvajaduste, nutu ja une teemadel ning vanema vaimse heaolu

[10] Hea ülevaade on programmidest ja sekkumistest tehtud Praxise 2022. aastal läbi viidud uuringus „Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumist tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel“. https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/kiusamisennetuse_uuring_lopparuanne_praxis.pdf

[11] https://vaikuseminutid.ee/teadusuuringud/

[12] https://www.tai.ee/et/uudised/vanemlusprogrammil-imelised-aastad-taitus-10-tegutsemisaastat?keys=imelised+aastad

hoidmiseks.[13] "Kõik algab mängust" on koolitus, mis aitab lapsevanematel toetada ATH-ga lapse käitumise, emotsioonide ja enesejuhtimise arengut ning tugevdada positiivset ja turvalist vanema-lapse suhet.[14]

Treenerite ja noorsootöötajate kvalifikatsioon ja koolitamine

Spordiseaduse alusel võib Eestis treeneriks nimetada ainult treeneri kutsekvalifikatsiooni omavat isikut. Eesti spordiregistri andmetel on Eestis 4248 treenerikutsega isikut[15], kuid Eesti Olümpiakomitee hinnangul tegutsevad lisaks veel 1000–1500 ilma kutseta treenerit (Haridus- ja Teadusministeerium, 2025b). Treeneritele on olemas tugistruktuurid ja võimalused, mis toetavad treenerite professionaliseerumist ja kutse omandamist läbi treenerite palgatoetuse (*ibid.*). Treenerite tasemekoolituse õppekava EKR taseme 3 (esmane kutsetase) koolitus sisaldab spordikaitstuse ja spordieetika loenguid, mis õpetavad treenereid väärkohtlemist ära tundma, oma käitumist ja juhendamist analüüsima ning tunnetama oma rolli eetiliselt puhtas spordis[16]. See tähendab, et uued treenerid saavad alusteadmised, kuidas lapsi distsiplineerida ja motiveerida ilma vägivalda või alandamist kasutamata. Siinkohal on oluline, et kõik treenerid õpiksid lapsi kaasavaid positiivseid meetodeid, sest kui nad ei oska teisiti lapsi motiveerida, võivad nad kergesti sattuda vanadesse, väärkohtlevatesse käitumismustritesse (Sotsiaalministeerium, 2023).

Haridus- ja Teadusministeerium on astunud samme, et kehtestada minimaalsed kvalifikatsiooninõuded ka noortevaldkonna töötajatele laiemalt. Noortevaldkonna töötajate kvalifikatsiooninõuete väljatöötamisega tegelenud töörühm on sõnastanud oma ettepanekud, kuid seni pole teada, millisel kujul need jõuavad seadusesse.[17] Uuringud on juhtinud tähelepanu sellele, et juhendajate ettevalmistus tööks laste ja noortega on huvihariduses ja huvikoolides väga varieeruv ning kohati puudulik (Kivistik, 2023)[18]. Riiklikult on kehtestatud noorsootöötaja kutsestandardid erinevatel tasemetel, kuid kutsetunnistuse omandamine selle alusel ei ole seni olnud kohustuslik[19]. Edaspidi on plaanis, et igal huviringi juhendajal ja noortekeskuse töötajal peab olema vähemalt miinimumtaseme kutse või ta peab läbima vastava koolituse. See nõue aitaks ühtlustada juhendajate pädevusi ja tagada, et iga lapsega tegeleb huviringis inimene, kes on kursis pedagoogika põhitõdede ja lapse õigustega. Kui jõutakse uute nõuete kehtestamiseni, järgneb mitmeaastane üleminekuperiood, et klubid ja huviringide pakkujad jõuaksid muutustega kohaneda (Haridus- ja Teadusministeerium, 2025b). Riiklikult on käivitatud ka noorsootöö kvaliteedihindamise süsteem, mis julgustab huvikoole, noortekeskusi ja teisi teenuseosutajaid oma töö kvaliteeti analüüsima ja tõstma. Kvaliteedihindamises pööratakse muu hulgas tähelepanu, kas asutuses on paigas turvalisuspoliitika ja riskide ennetamise meetmed (Eesti Noorsootöötajate Kogu, 2024).

Lisaks kvalifikatsiooninõuete omandamisest tingitud teadmistele on treeneritel võimalik enda teadlikkust väärkohtlemisest tõsta erinevatel koolitustel. EADSE on loonud e-kursuse **„Väärkohtlemise juhtumite märkamine, lahendamine ja ennetamine spordis"**. Kursus on mõeldud eelkõige treeneritele, aga ka sportlastele, laiemale spordipersonalile (spordiorganisatsioonide juhid, muu personal) ning lapsevanematele, kes soovivad väärkohtlemise olemuse, juhtumitesse sekkumise ning nende ennetamisega

[13] Lapsevanemate toetamine | Sotsiaalkindlustusamet
[14] Lapsevanemate toetamine | Sotsiaalkindlustusamet
[15] Seisuga 1.10.2025, vt https://www.spordiregister.ee/et/treener/treeneriteregister/

[16] https://treener.eok.ee/oppematerjal_vaata.php?id=208

[17] XI töörühma kohtumise kokkuvõte (avalikustamiseks)
[18] Eestis on hinnanguliselt 12 300 noortevaldkonna töötajat. Noorsootöö- või pedagoogikaharidus on natuke rohkem kui kahel kolmandikul (71%) tööandjatest ja vähem kui kahel kolmandikul (60%) töötajatest. Erialane kutse on veidi vähem kui pooltel (46%) tööandjatest ja rohkem kui pooltel (54%) töötajatest. 15% noortevaldkonna töötajatest ei oma ei noorsootöö või pedagoogikaharidust ega ka kutset (Kivistik, 2023).
[19] Kvalifitseeritud juhendajaid saab kontrollida Kutseregistri vahendusel, kuid kõik tunnistused ei pruugi olla avalikud.

rohkem kursis olla. Kursus on alates 2025. aastast tasuta kättesaadav tasuta Digiriigi Akadeemias nii eesti kui ka inglise keeles[20].

Eesti Jalgpalli Liidu ja Sotsiaalkindlustusameti lastekaitseosakonna koostöös on alates 2020. aastast toimunud treeneritele suunatud koolitused „Ennetamine ja märkamine spordikeskkonnas". Lisaks on Eesti Jalgpalli Liit korraldanud koolitusi iseseisvalt nii enda liidus olevate klubide treeneritele kui teistele alaliitudele. Nendel on Eesti Jalgpalli Liidu andmetel alates 2020. aastast osalenud umbes 900 inimest. Sotsiaalkindlustusamet on koolitusi teinud ka teistele spordialaliitudele, huvikoolidele ning katusorganisatsioonidele teatri-, muusika-, tantsu- ja kunstivaldkondades.

Teadlikkuse tõstmine laiema avalikkuse ja spordirahva seas

Uuringud näitavad, et ennetustegevused, mis tõstavad teadlikkust väärkohtlemisest, suurendavad ka sellest teatamist: kui lapsed ja vanemad tunnevad ära väärkohtlemise ilmingud (sh vaimse ja verbaalse väärkohtlemise, mida tihti vähem teadvustatakse), saavad nad selles osas suurema tõenäosusega midagi ette võtta. Üldisemalt seksuaalvägivalla ennetamise teemal on eestindatud kaks lastele ja noortele suunatud videot „Ei on ei" ja „Räägi kellelegi, keda usaldad"[21].

Verbaalse vägivalla ennetamise ja turvalise spordikeskkonna toetamisega tegeles **kampaania „Sõnal on jõud"**[22], mis viidi läbi 2025. aasta aprillis EOK ja EADSE eestvedamisel. Kampaania käigus paigaldati spordirajatistesse üle Eesti meelespeasildid, mis tuletavad kõigile laste- ja noortespordis osalejatele meelde eetilise käitumise aluspõhimõtteid:

- toetame noorte spordirõõmu,
- peame lugu kohtunike ja treenerite tööst,
- me ei mängi mõisa peale,
- austame mängu, austame üksteist.

2020. aastal algas Eestis kampaania **„Julge rääkida"**, mida korraldas EADSE koostöös Sotsiaalkindlustusameti, Justiitsministeeriumi, Kultuuriministeeriumi ja EOK-ga. See oli osa mujal Euroopas läbiviidavast kampaaniast **„Start to Talk".** Selle algatas Euroopa Nõukogu, kutsudes valitsusasutusi, spordiorganisatsioone (klubid, alaliidud, koolid), spordijuhte, spordiföderatsioone, samuti sportlasi ja treenereid ning teisi spordiga seotud täiskasvanuid, aga ka laiemat avalikkust üles ennetama ja peatama laste seksuaalset väärkohtlemist spordis. Kampaania põhifookus oli:

- murda vaikimist väärkohtlemise ümber,
- julgustada täiskasvanuid sekkuma ja teavitama,
- luua turvaline keskkond lastele spordis.

[20] https://digiriigiakadeemia.ee/course/index.php?categoryid=58

[21] https://www.justdigi.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/seksuaalne-vaarkohtlemine#:~:text=Lastele%20ja%20noortele

[22] https://www.eok.ee/organisatsioon/uudised/eesti-olumpiakomitee-kaivitas-valge-kaardi-paeval-kampaania-turvalisema-spordikeskkonna-nimel. Vaata ka kampaania kodulehte https://eadse.ee/s%c3%b5nalonj%c3%b5ud/

Kampaaniale väljendas poolehoidu ja toetust läbiviimisel enam kui 40 riiki. Kampaania ametlik rahvusvaheline koduleheküIg on kättesaadav ka eestikeelsena[23] ning selle osana valmis lisaks muudele materjalidele ka lastele ja noortele suunatud video[24].

Väärkohtlemisest spordis on Raadio 2 ja Eesti Rahvusringhäälingu sporditoimetuse taskuhäälingus „Spordis ainult tüdrukud" rääkinud EADSE sporditurvalisuse koordinaator Ilona Kivisik (osa pealkiri „**Me peame rääkima väärkohtlemisest spordis"**)[25].

Lapsevanematele suunatud info ja võimalused väärkohtlemisest teatamiseks

EADSE, Sotsiaalkindlustusameti lastemaja ja lasteabi teenuste, EOK jt institutsioonide veebilehtedel on viiteid mitmesugustele praktilistele juhistele, kuidas märgata (seksuaalset) väärkohtlemist ja mida sel juhul teha. Lapsevanematele suunatud hariv veebileht **tarkvanem.ee** käsitleb samuti seksuaalset väärkohtlemist. Muu hulgas antakse infot, mida teha, kui vanem märkab, et laps on ohvriks langenud. Seal on ära toodud soovitused lapsevanemale, kes soovib last spordis toetada[26].

EADSE infomaterjal lapsevanematele suunab uurima treeneri või juhendaja tausta (kas on kutsega treener, milline on ta haridus ja nägemus treeneritööst, ega tal pole lastega töötamise keeldu) ning rääkima lapse ja treeneriga ootustest (nt kas eesmärk on võistlussport või lihtsalt hobi).[27]

Lapsevanem saab huvihariduses toimuva väärkohtlemise juhtumi korral **pöörduda spordiorganisatsiooni või huvikooli juhtkonna poole**, kuid organisatsioonide võimekus juhtumeid menetleda on erinev. Spordivaldkonnas on paljudel alaliitudel olemas teavitus- ja menetluskorrad ning lisaks on võimalik pöörduda EADSE poole. Organisatsioonidel (sh EADSE-l) ei ole siiski õiguslikku alust probleemsete juhtumitega iseseisvalt tegelemiseks, vaid laps/ lapsevanem peab ise organisatsiooni juhtunust teavitama (Sotsiaalministeerium, 2023). Spordieetika reeglite rikkumise korral on treeneritele võimalik määrata karistusi (ekstreemsematel juhtudel treenerikutse äravõtmiseni). Väljaspool spordivaldkonda aga puudub piisav ressurss ja kompetents väärkohtlemise juhtumitega tegelemiseks. Samuti pole teistes huvihariduse valdkondades EADSE-sarnast erapooletut organisatsiooni, kes neid juhtumeid täiendavalt uurida ja menetleda saaks. Teistes huvihariduse valdkondades on selgelt määratlemata, millised on väärkohtlemise tagajärjed juhendaja jaoks. Näiteks treenerilt saab ära võtta treeneri kutse, aga on ebaselge, milliste meetmetega saab reageerida huviringide juhendajate valele käitumisele.

Lapsevanem saab väärkohtlemisest teatada ka **lasteabi telefonil või veebikeskkonnas**, hädaolukorra puhul helistada 112 või teatada kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale. Kui on kahtlus, et lapse õigusi rikutakse avalike teenuste pakkumisel süsteemselt, võib pöörduda õiguskantsleri büroosse, kus õiguskantsler täidab ka laste ombudsmani rolli.

[23] https://human-rights-channel.coe.int/stop-child-sexual-abuse-in-sport-et.html
[24] https://www.youtube.com/watch?v=K62UGYFouoI
[25] https://sport.err.ee/1609247184/spordis-ainult-tudrukud-me-peame-raakima-vaarkohtlemisest-spordis
[26] https://tarkvanem.ee/wpcontent/uploads/2022/06/TarkVanem_infograafik_9_soovitust_vanemale_lapse_spordis_toetamisel.pdf
[27] https://eadse.ee/vaarkohtlemise-ennetamine/lapsevanematele/

Kokkuvõtteks

Joonisel on väga ülevaatlikult kokku võetud Eesti põhiline praktika väärkohtlemisega tegelemisel.

Eestis on viimastel aastatel tehtud samme väärkohtlemise ennetamiseks huvihariduses, eriti spordis. Ennetus keskendub peamiselt:

- treenerite, juhendajate ja spordijuhtide koolitamisele,
- käitumisjuhendite (sh turvalise huvihariduse hea tava) ja eetikapõhimõtete kehtestamisele ning
- teadlikkuse tõstmisele organisatsioonide tasandil.

Väärkohtlemisest (huvihariduses) lastele süsteemselt rääkimine ei ole haridusprogrammide raames levinud. Teema võib lasteni jõuda juhuslikult, näiteks treeneri, mõne eriprojekti või kampaania kaudu. Puudub ka lapsevanematele suunatud vanemahariduspro gramm väärkohtlemise teemal.

Kuigi materjale ja juhendeid väärkohtlemise ja sellele reageerimise kohta on loodud, ei ole need koondatud ühte kanalisse. Praegu puudub keskne infovärav, mis koondaks kogu vajaliku info lapsevanematele, lastele ja spetsialistidele.

Soovitus

- Eestis ja mujal maailmas üldjuhul ei koguta väärkohtlemise statistikat sellises vormis, et oleks võimalik eristada, kui suur osa juhtumitest toimus **huvihariduse kontekstis** ning kes oli väärkohtleja. Sedasorti alusandmete kogumine on seotud oma väljakutsetega, et andmed oleksid ühtsetel alustel ja võrreldavad (sh terminoloogia ühtsus). Ennetustegevuse strateegiliseks planeerimiseks ja muutuste hindamiseks on need andmed vajalikud.

- Eesti riiklikus õppekavas sisalduvad väärtused ja ainevaldkondade raamistik, mis toetavad ausa spordi ja väärkohtlemise ennetamist (näiteks kehalises kasvatuses “aus mäng”, üldpädevuste hulgas väärtused ja eetika). Nende põhimõtete edasiandmine lastele sõltub paljuski juhendajast, õpetajast ja treenerist ning seetõttu on väärkohtlemise teema ja ausa spordi põhimõtete käsitlemine ebaühtlane. Käesoleva uuringu põhjal ei saa järeldada, kas ja kui põhjalikult koolides nende teemadega tegeletakse, kuid soovitame kaaluda **kooli kehalise kasvatuse tundi kui üht universaalset sekkumiskeskkonda.** Seal saab korraga kõigi lastega käsitleda ausa spordi põhimõtteid ja väärkohtlemise märke spordis, et lapsed oskaksid ka ise väärkohtlemist märgata ja sellest teavitada.

3. Rahvusvahelised praktikad

Rahvusvaheliste praktikate kaardistamise eesmärk oli anda nelja näiteriigi põhjal ülevaade, kuidas neis riikides tegeldakse väärkohtlemise ennetuse ja tagajärgedega huvihariduse kontekstis. Erilise tähelepanu all on just lapsevanematele suunatud tegevused. Kuivõrd aga huviharidusespetsiifiline väärkohtlemise ennetus on viimase kümnendi jooksul olnud üsna uus ja kiiresti arenev valdkond, siis jagame taustaks ka üldisi väärkohtlemise praktikaid. Enamasti ongi huvihariduses ilmneva väärkohtlemisega tegelemine osa laiemast väärkohtlemise ennetusest.

3.1. Austraalia

Austraalias tegeldakse pärast kooli huvitegevustega väga laialdaselt: kolm neljandikku (**75%**) 15–16-aastastest õpilastest ütlesid esinduslikus uuringus, et nad on viimase 12 kuu jooksul tegelenud mõne huvialaga. Kõige populaarsemad tegevused olid **meeskonnasport** (49%), sellele järgnesid **individuaalsed spordialad** (39%) ning **kunst**, **muusika** või **muud esinemisvaldkonnad** (35%). Seega on Austraalias **sport** ülekaalukalt populaarseim huvihariduse valdkond (Chowdhury, I., & Edwards, B., 2023).

Väärkohtlemise levimus

Australian Child Maltreatment Study (ACMS, 2023) on kõige ulatuslikum riiklik esinduslik uuring laste väärkohtlemise kohta Austraalias. Selle järgi on peaaegu 2/3 austraallastest kogenud lapsena vähemalt üht väärkohtlemise vormi. Kõige sagedamini ilmnes lapsepõlves kokkupuude **perevägivallaga** (39,6%), sellele järgnes füüsiline väärkohtlemine (32,0%), emotsionaalne väärkohtlemine (30,9%), seksuaalne väärkohtlemine (28,5%) ja hooletus (8,9%). Väärkohtlemine mõjutab selle uuringu järgi enam **tüdrukuid**: võrreldes poistega on tüdrukutel oluliselt suurem tõenäosus kogeda seksuaalset ja emotsionaalset väärkohtlemist. Füüsilise väärkohtlemise ja perevägivallaga kokkupuute määrad on poistel ja tüdrukutel sarnased. Samas uuringus järeldati ka, et laste väärkohtlemine **ei piirdu sageli ühe väärkohtlemise vormiga**. Kaks viiest austraallasest (39,4%) on kogenud mitut väärkohtlemise liiki (kahte või enamat) ja peaaegu üks neljast (23,3%) on kogenud kolme kuni viit liiki väärkohtlemist. Riski kahekordistavad lapse **kodune kontekst**: vanemate lahutus, pereliikme vaimse tervise mured, sõltuvusprobleemid või pere majanduslikud raskused. Lapsepõlves kogetud väärkohtlemine jätab **pikaajalise jälje** ja suurendab riski erinevate vaimse tervise probleemide avaldumiseks kogu elukaare jooksul (Mathews *et al.*, 2023). Antud riiklik statistika ei erista aga väärkohtlemist toimumiskoha järgi, mistõttu ei saa sellest järeldada huvihariduse-spetsiifilist väärkohtlemise levimust.

Spordis ilmnevat väärkohtlemist on Austraalias hinnatud Victoria Ülikooli ja Sport Integrity Australia (SIA) koostöös tehtud uuringus, kus täiskasvanutel paluti meenutada enda kogemusi lapsena spordis. Tegemist ei olnud rahvastiku suhtes esindusliku, kuid siiski suure valimiga uuringuga (n = 886 vastajat). Selle uuringu järgi oli **82%** vastanuist kogenud vähemalt ühes vormis väärkohtlemist, kui nad lapsena sporti harrastasid. Levinuim vägivalla vorm oli **psühholoogiline** vägivald ja **hooletus**, mida meenutas 76% vastanuist. Sellele järgnes **füüsiline** vägivald (66%) ning **seksuaalne vägivald** või **ahistamine** (38%). Väärkohtlejaks oli vastajate meenutusel kõige sagedamini **eakaaslane** (73%), **treener** (60%) või **lapsevanem** (35%) (Pankowiak *et al.*, 2022; Haslam *et al*., 2023). SIA värskelt avalikustatud 2025. aasta uuringu „Positive Behaviours in Sport Survey“ tulemuste põhjal tunneb 88% sportlastest ja 87% treeneritest, et Austraalia sport on turvaline ja

õiglane. Sellele vaatamata ligikaudu üks neljast organiseeritud sporditegevuses osalejast (25–30%) oli viimase aasta jooksul otseselt kogenud mõnd väärkohtlemise vormi ja üle poole (umbes 55–60%) on seda pealt näinud või kuulnud. Seega **sagedamini kogeb sportija väärkohtlemist tunnistajana, mitte ohvrina.** SIA tegi eraldi uuringuosa 12–18-aastaste noorte seas ja leidis, et kuigi enamik noori tunneb end spordis turvaliselt, on **iga viies noor puutunud spordis kokku väärkohtlemisega** selle eri vormides. Täpsemalt oli iga viies noor (21%) sunnitud treenima valu või füüsilist ebamugavust tekitanud intensiivsusega. Sama suur osakaal (21%) noori ütles, et nende peale on agressiivselt karjutud. Lisaks oli pea iga kümnes noor (9%) olnud treeneri poolt ajutiselt meeskonnast isoleeritud, mis võib viidata karistuslikele või alandavatele praktikatele. Kuuest noorest üks (16%) oli saanud oma treenerilt personaalseid sõnumeid sotsiaalmeedias, mis tõstatab küsimusi professionaalsete piiride hoidmisest. Väiksem, kuid siiski murettekitav osa (3%) noortest teadsid juhtumitest, kus neid jäädvustati ilma loata või tehti ebamugavust tekitavaid fotosid või videoid, mis viitab digitaalsele väärkohtlemisele kui uuele väärkohtlemise vormile kaasaja meediastunud maailmas (Sport Integrity Australia, 2025).

Austraalias on uuringutes pööratud tähelepanu ka lapsevanemate sihtrühmale, kuid mitte ainult vanematele kui laste arengu toetajatele, vaid ka kui väärkohtlejatele, kes mõjuvad negatiivselt lapse sportimiskeskkonnale (Sport Integrity Australia, 2025). Värskelt avalikustatud uuringus tõdesid treenerid, et kui neid on väärkoheldud, siis ligi pooltel (47%) juhtudel oli verbaalseks väärkohtlejaks mõni lapsevanem (Sport Integrity Australia, 2025). Samas uuringus märkisid treenerid, et nende vastu suunatud väärkohtlemine toimus enamasti kas võistluspaigal või internetis, mis viitab, et **digikeskkonnad** on uus kanal väärkohtlemise avaldumiseks (*ibid.*).

Palju tähelepanu on pälvinud ka **Austraalia kuningliku komisjoni aruanne laste seksuaalse väärkohtlemise levimusest aastatel 2013–2017** (Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, 2017). Uurimuses vestlesid komisjoni volinikud privaatselt silmast silma **6875** inimesega, kes on alaealisena langenud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks erinevates institutsioonides (koolid, huviringid, kirik jne). Nende inimeste leidmiseks võttis komisjon ühendust kokku 16 000 inimesega. Lisaks kasutati tõendina ja uuringu sisendina avalikel istungitel antud kannatanute ütlusi. Tegemist on ühe suurima sedalaadi andmekogumisega maailmas. Komisjoni uurimus puudutas seksuaalset väärkohtlemist laiemalt institutsionaalsel tasandil, kuid selle põhjal ilmnes viiteid ka huviharidusele: komisjoni intervjueerituist **5,9%** olid seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud **spordi**, **rekreatsiooni** ja **klubitasandil harrastatavate hobide** valdkonnas. Komisjon järeldas, et lastega töötavatel asutustel on liiga nõrgad standardid laste kaitsmiseks seksuaalse väärkohtlemise vastu, samuti on järelevalve puudulik ning reageerimismehhanismid pole piisavad (*ibid.*). Aruande ilmumise järel on Austraalias algatatud mitmeid olulisi reforme ja initsiatiive, mille eesmärk on tugevdada laste kaitset lastega töötavates asutustes ja suurendada organisatsioonide vastutust.

Muude huvihariduse valdkondade kohta peale spordi **on Austraalias esinduslik levimuse statistika siiski puudulik**. Muude huvihariduse alade kohta ei leidu ka sarnaseid suure valimiga mitte-esinduslikke uuringuid nagu spordi kohta. Selle põhjal ei saa väita, et teistes huvihariduse valdkondades oleks väärkohtlemist vähem kui spordis, vaid üksnes **andmeid napib**, et järeldusi teha (Powell *et al*., 2022). Enamik uuringuid keskenduvad Austraalias ühele või mõnele väärkohtlemise tüübile (tavaliselt füüsiline või seksuaalne väärkohtlemine), mitte kontekstile, kus väärkohtlemine toimus (sh huviharidusele selle eri valdkondades). Seetõttu on nii Royal Commission kui ka Australian Institute of Health and Welfare (AIHW) rõhutanud vajadust täiustada riiklikku andmekogumist, defineerida väärkohtlemise mõisteid eri uuringutes sarnaselt ja lisada statistika kogumisse täpsemad taustategurid (sealhulgas info selles kohta, kus väärkohtlemine toimus), et seeläbi tõsta andmete kvaliteeti ja võrreldavust (Royal Commission, 2017; AIHW, 2023). Statistika täiustamisel Austraalias on teedrajavaks algatuseks SIA idee luua riiklik andmebaas laste tajutud turvalisuse kohta spordis. Selle küsitluse valim hõlmab noorsportlasi eri spordialadelt üle kogu Austraalia ning uuring on kavandatud koostöös riiklike

asutustega (nt National Office of Child Safety ja eSafety Commissioner). SIA kavatseb uuringut läbi viia iga-aastaselt, et luua trendid ja tõenduspõhine alus spordikultuuri muutuste jälgimiseks. Tulevastesse uuringutesse on planeeritud uute uuringu sihtrühmadena kaasata ka spordiorganisatsioonide administratiivsed töötajad ja lapsevanemad, et mõista paremini nende rolli spordikultuuri kujundamisel ja turvalisuse tagamisel (Sports Integrity Australia, 2025).

Ennetuspraktikad, strateegiad ja sekkumised huvihariduses

Tuginedes Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse raporti soovitustele, loodi 2018. aastal Austraalia valitsuse allasutusena riiklik laste turvalisuse amet (**National Office for Child Safety,** edaspidi **NOCS).** Asutuse ülesanne on jälgida, **koordineerida** ja juhtida riiklikku strateegilist tegevust laste turvalisuse tugevdamisel. Keskne koordineerimine on oluline, et säiliks terviklik ülevaade kõigest tehtavast ja tagatud oleks erinevate poolte (tervishoid, haridus, sotsiaalteenused jne) ladus koostöö (Australian Institute of Family Studies, 2017). **NOCS** koordineerib Austraalia seksuaalse väärkohtlemise ennetuse ja sellega tegelemise põhimõtteid kirjeldava riikliku strateegiadokumendi **"National Strategy to Prevent and Respond to Child Sexual Abuse 2021–2030"** elluviimist. Strateegia põhitegevusteks on teadlikkuse tõstmine laste seksuaalsest väärkohtlemisest, teema lõimimine haridusse, lapse turvalisust toetava kultuuri loomine ning ohvrite toetamine. Samuti arendab **NOCS** lastega töötavatele organisatsioonidele mõeldud turvalisusstandardeid ning loob tööriistu ja mudeleid, mis toetavad ohvritega töötavaid spetsialiste. Lisaks tegeleb NOCS strateegiate mõju hindamisega, kogub valdkonnapõhiseid andmeid ning teeb tihedat koostööd erinevate sidusrühmadega. NOCS ei osuta otseseid lastekaitse teenuseid, vaid täidab koordineerivat ja strateegiliselt juhtivat rolli **üleriigilisel tasandil**. NOCS teeb tihedat koostööd Austraalia organisatsiooniga **NAPCAN** (National Association for Prevention of Child Abuse and Neglect), mis tegeleb laste väärkohtlemise ennetusega. NAPCAN viib läbi koolitusi ja teadlikkuse tõstmise kampaaniaid, sealhulgas koordineerib iga-aastast lastekaitse nädalat (Child Protection Week) Austraalias. Nende koolitused, nagu "Child Safe Organisations Training" (laste turvalisust tagavate organisatsioonide koolitus) ja "Mandatory Reporting and Child Abuse Prevention" (kohustusliku teavitamise ja laste väärkohtlemise ennetamise koolitus), on rakendatavad kõigis huvihariduse valdkondades.

Veel üks laste heaolu ja turvalisuse tagamise põhimõtteid kirjeldav strateegiline alusdokument Austraalias on **„Safe & Supported: the National Framework for Protecting Australia's Children 2021–2031".** Selle riikliku strateegia põhisõnum on, et laste kaitsmine ei ole vaid lastekaitsesüsteemi ülesanne, vaid **kogu ühiskonna vastutus.** Dokumendis rõhutatakse varajast sekkumist ja ennetust, et vähendada väärkohtlemise riski enne selle ilmnemist ja lapsele kahju tekitamist. Dokumendis märgitakse, et eriti oluline on kuulata **laste enda häält**, rakendada kultuuriliselt tundlikke praktikaid (sh põlisrahva vajadusi) ja tagada, et lastega töötavad inimesed (õpetajad, treenerid, noorsootöötajad jne) oleksid väärkohtlemise ennetamisel pädevad.

Konkreetsemalt **organisatsioonide** tasandil (sh huvihariduses) on Austraalia lastekaitse põhimõtted koondatud dokumenti **„National Principles for Child Safe Organisations"** (National Office for Child Safety, n.d.). Dokumendis on välja toodud kümme üldist põhimõtet, kuidas toetada laste turvalisust organisatsioonide tasandil. Põhiteemadeks on juhtimine ja kultuur, laste osalus, pere ja kogukonna kaasamine, võrdne kohtlemine, töötajate valik ja haridus, kaebuste menetlus, hariduse järjepidevus, turvalisus nii füüsilises kui ka digikeskkonnas, praktikate regulaarne hindamine ning poliitikad ja meetmed lapse turvalisuse toetamiseks organisatsioonides. Nende aluspõhimõtete järgi **ei ole laste turvalisus üksnes reeglite kogum, vaid osa organisatsiooni kultuurist, juhtimisest ja igapäevapraktikatest** (National Office for Child Safety, 2025; Australian Human Rights Commission, 2019). Osariikide tasandil on riiklikud põhimõtted kohandatud juhisteks (**Child Safe Standards)**, mille järgimine on kohustuslik (National Office for Child Safety, 2025).

Sellele riiklikule turvalisi organisatsioone käsitlevale dokumendile on Austraalia spordiorganisatsioon **Sport Integrity Australia** (SIA) loonud ka alamjuhendi "Creating safer sport for children and young people: How to apply the National Principles for Child Safe Organisations". Juhend aitab spordiklubidel tõlgendada riiklikke lastekaitse põhimõtteid vastavalt oma spordikeskkonna eripäradele. Juhendis selgitatakse näiteks, kuidas lõimida spordiklubi tööpraktikatesse riskihindamine, koolitada töötajaid ja vabatahtlikke ning kuidas luua läbipaistvad kaebuste menetlemise süsteemid. SIA täidab huvihariduses paljuski teedrajavat rolli selles, kuidas maandada riske ja tõsta turvalisust spordis. SIA on loonud riikliku aususe ja turvalisuse raamistiku (National Integrity Framework), teeb järjepidevalt uuringuid ning viib läbi koolitusi ja nõustamist programmis „Safeguarding in Sport". Samuti pakub SIA e-õppe kursusi, infomaterjale ja teeb teavituskampaaniaid, mis aitavad ennetada väärkohtlemist ja seada professionaalseid piire treenerite ja sportlaste vahel. Lisaks haldab SIA teavituskanaleid (Safe Sport Hotline), mille kaudu saab teada anda väärkohtlemisest spordis. SIA on ka üks haridus- ja ennetusalgatuse „Play by the Rules" eestvedajaid. Selle käigus pakutakse tasuta veebikursusi, juhendeid ja muid tugimaterjale spordiorganisatsioonidele, treeneritele, lapsevanematele, vabatahtlikele ja sportlastele eesmärgiga toetada turvalist, kaasavat ja väärkohtlemisevaba spordikeskkonda. Viimastel aastatel on SIA pööranud tähelepanu ka väärkohtlemise ennetusele digikeskkondades. Selles valdkonnas tehakse koostööd digiturvalisuse volinikuga (eSafety Commissioner), pakkudes juhiseid treeneritele ja noortele turvaliseks suhtluseks veebis ja sotsiaalmeedias (Sport Integrity Australia, 2025).

SIA ja NOCS teevad tihedalt koostööd sihtasutusega **Blue Knot**, mis pakub tasuta nõustamist ja tugiliini neile, kes on lapsepõlves väärkohtlemist kogenud. Samuti viivad nad läbi koolitusi ja seminare ning teevad juhendeid erinevate valdkondade ekspertidele (tervishoid, haridus, noorsootöö, spordiorganisatsioonid), et edendada traumateadlikku lähenemist väärkohtlemise juhtumite puhul.

Austraalias peab lastega töötavatel inimestel olema **Working With Children Check (WWCC)**, mis on puhta karistusregistriga inimestele väljastatav tõend. Ilma selleta ei tohi lastega töötada. Lisaks on Austraalias selgelt **määratud täiskasvanu vastutus väärkohtlemisele reageerimisel**. Enamikes osariikides on lastega töötavatel inimestel (arstid, õpetajad, treenerid jne) kohustus teatada lapse väärkohtlemise kahtlusest lastekaitseasutusele. Erandiks on Põhjaterritoorium, kus see kohustus on kõigil täiskasvanutel. Lisaks on mitmes osariigis (nt Victoria, New South Wales) kõigil täiskasvanutel kohustus teatada politseile teadaolevast lapse vastu suunatud seksuaalkuriteost või raskest väärkohtlemisest või hooletusse jätmisest. Teavitamata jätmine või riski eiramine (ingl k *failure to disclose/ failure to protect*) võib kaasa tuua **kriminaalvastutuse** ja 2–5 aasta pikkuse vangistuse. Seega, kui näiteks huvikooli juht on teadlik väärkohtlemise kahtlusest, aga ei võta midagi ette ja üritab juhtumi „majas sees" maha vaikida, võib ta kriminaalvastutusele võtta.

Väärkohtlemist tõkestava meetmena on Austraalias kasutusel ka **aruandluskohustus** *(*ingl k *reportable conduct*). See meede kohustab organisatsioone (sh spordiklubisid, noorteasutusi) teatama igast nende **personaliga seotud väärkohtlemise väitest** sõltumatule ametkonnale. Sõltumatu ametkonna uurimine aitab tagada juhtumitele erapooletu hinnangu andmise.

Senised turvameetmed ei ole olnud aga piisavad ning **Austraalias on plaanis karmistada WWCC nõudeid** põhimõttel „keelatud ühes, keelatud kõikjal" (ingl k *„banned in one, banned in all"*, news.com.au, 2025). Praegu on iga osariik hallanud ise oma WWCC-taustakontrolli süsteemi. See on teinud võimalikuks juhtumid, kus info pole osariikide vahel liikunud piisavalt kiiresti ning ühes osariigis karistatud inimene on saanud jätkata lastega tööd teises piirkonnas. Selliste juhtumite vältimiseks on plaan luua **riikliku taustakontrolli** süsteem (ingl k „national register" ja „National Continuous Checking Capability"), mis võimaldaks reaalajas uuendada kriminaal- või väärteoandmeid ning vältida olukordi, kus ühes osariigis keelu saanud inimene jätkab tööd teises osariigis või valdkonnas (nt liigub üldhariduskoolist edasi eraomanduses spordiklubisse, lastehoidu vms). Selle uue üleriigilise taustakontrolli süsteemi täpsem sisu on veel väljatöötamisel (*ibid.*).

Kokkuvõttes käsitletakse Austraalias laste väärkohtlemise ennetust kui **süsteemset ja kultuurilist muutust** nõudvat protsessi, kus keskne roll on nii õigusaktidel ja juhenditel kui ka ühiskondlikel normidel, kogukonnatasandi sekkumistel ja väärkohtlemist takistavatel turvameetmetel (nt WWCC).

Sekkumisprogrammid lapsevanematele

Austraalias on kasutusel olnud kümneid lapsevanematele suunatud sekkumisprogramme. Süsteemses analüüsis leiti perioodi 2002–2012 kohta 34 rahvusvahelist ja 25 Austraalia-põhist sekkumisprogrammi, millel oli mõõdukas kuni tugev tõendusbaas (Parenting Research Centre, 2012). Ainult kahel programmil (**Triple P** ja „**Parent-Child Interaction Therapy**“) oli tugev tõendusbaas nii rahvusvahelisel kui ka Austraalia tasandil. Lapsevanematele suunatud sekkumisprogrammides olid põhilised teemad **laste käitumisprobleemid** (18 programmi), **lapse** ja **vanema suhe** (16 programmi), peresuhted (kaheksa programmi), ohutus ja füüsiline heaolu (seitse programmi), lapse areng (viis programmi) ja lapse esmatasandi hooldus (üks programm). Ükski neist sekkumistest **ei tegelenud eraldi väärkohtlemise ennetusega huvihariduse** kontekstis või lapsevanema rolliga huvihariduses. See on ka üsna ootuspärane, sest analüüsiperiood hõlmas üle kümne aasta tagasi loodud programme. Väärkohtlemise ennetus on Austraalias tugevamalt prioriteediks tõusnud viimase 5–10 aasta jooksul, saades suure tõuke laste seksuaalse väärkohtlemise levimuse mahukast uuringust (Royal Commission, 2018). Teemat on aktuaalsena hoidnud ka uued väärkohtlemise juhtumid, mis on raputanud Austraalia avalikkust ja pannud otsima veelgi tõhusamaid kaitsemehhanisme (news.com.au, 2025). Konkreetselt huvihariduse kontekstis leidsime Austraaliast vaid ühe lapsevanematele suunatud sekkumisprogrammi („Play Well with Triple P“), mis on loodud pikaajalise ja mitmete mõju-uuringutega tõhusaks hinnatud Triple P sekkumise eeskujul.

„Play Well with Triple P“/ „Mängi hästi Triple P-ga“

Sisu: sporti harrastavate laste vanematele suunatud veebipõhine lühisekkumine, mille eesmärk on: 1) edendada positiivset ja toetavat vanemlikku käitumist laste sportimise kontekstis, 2) vähendada kontrollivat ja pealetükkivat vanemlikku sekkumist ning 3) parandada lapsevanemate käitumist võistlusmängudel pealtvaatajana.

„Play Well With Triple P“ on välja töötatud maailmas laialdaselt kasutusel oleva ja mõjusaks hinnatud vanemlusprogrammi Triple P eeskujust lähtudes. Mõlemad lühisekkumised on välja arendatud Queenslandi Ülikoolis Austraalias. Sekkumisel on kaks põhilist komponenti: 1) vanemad läbivad 40-minutilise veebikoolituse ja 2) saavad 12 nädala jooksul tekstsõnumeid teadmiste kinnistamiseks.

Veebikoolituse teemad:

- **selgitavad videod**, mis kirjeldavad vanema rolli lapse spordikogemuses, sh toovad välja levinud probleeme;
- näitlikustavad **videod**, mis toovad esile tüüpilisi n-ö lõkse, millesse vanemad võivad langeda ja seeläbi lapse heaolu kahjustada (nt kriitiline suhtumine lapse tulemustesse, üleliigne surve). Iga lõksu juures pakutakse alternatiivseid positiivseid käitumisviise;
- laste, vanemate ja treenerite **kogemuslood**;
- **interaktiivsed ülesanded**, milles vanemad vastavad küsimustele, analüüsivad oma käitumist ja seavad isiklikke eesmärke selle kohta, kuidas nad kavatsevad õpitud strateegiaid praktiliselt rakendada;
- **eneseanalüüs**, mille käigus vanemad analüüsivad end selle pilguga, kuidas nende enda ootused ja emotsioonid võivad lapsele mõjuda ning kuidas võiks lapsele anda tagasisidet nii, et see neile halvasti ei mõjuks.

- **SMS-meeldetuletused.** Need on **individuaalselt kohandatud sõnumid**, mis mainivad lapse nime ja vanema seatud eesmärke. Mõned sõnumid on interaktiivsed, millele vanemad saavad vastata "jah" või „ei", mille järel saadetakse vastusest lähtuv jätkusõnum. Vanemad saavad sõnumiga nädalas kaks meeldetuletust: 1) esimene **enne võistlusmängu**, et tuletada meelde ja motiveerida lapsevanemat keskenduma oma seatud eesmärkidele ja planeeritud käitumisstrateegiatele; 2) teine sõnum saadetakse **pärast mängu** eesmärgiga suunata vanemat tagasi vaatama enda käitumisele ja lapse kogemusele: kuidas planeeritud taktikate rakendamine õnnestus, kuidas laps reageeris jms.

Sihtrühm: lapsevanemad, kelle laps harrastab mõnd spordiala. Sekkumine töötati välja ja seda katsetati noorte ragbiliiga kontekstis, kuid see on universaalselt ka teistel spordialadel rakendatav sekkumine.

Mõju: „Play Well Triple P" kohta on tehtud mitu uuringut. Esimeses uuringus hinnati „Play Well Triple P" prototüüpi **kvalitatiivselt** 19 lapsevanemaga. Lapsevanemate soovituste põhjal täiustati sekkumist. **Teises uuringus** viidi kvaasieksperimentaalsel meetodil[28] läbi sekkumise täiustatud versiooni teostatavusuuring. Uuringu valimi moodustasid **101 lapsevanemat**, kelle lapsed oli vanuses 7–12. Uuringus osalenud lapsevanemad tundsid pärast sekkumist, et nad **mõtlevad teadlikumalt oma rolli peale lapse sportimise toetamisel**. Sealhulgas märkasid nad pärast sekkumist paremini, kuidas nende endi ootused ja emotsioonid last mõjutavad. Sekkumise järel vähenes lapsevanemate **kontrolliv käitumine** (mõõdukas efekt) ning suurenes vanemate aktiivne kaasatus (väike efekt). Samuti tundsid vanemad, et nad oskasid edaspidi hoiduda paremini lapse n-ö ülekuulamisest pärast mängu ja jätsid neile rahulikult aega oma kogemuste peegeldamiseks. Samas vanemate üldises võistluslikkuses sekkumise järel olulist muutust ei täheldatud.

Rahuloluhinnangutes andsid vanemad kõrgeid hinnanguid programmi **kasulikkusele**, **sisule** ja üldisele **kvaliteedile**. Enamik vanemaid (85,8%) märkis, et **nad soovitaksid „Play Well With Triple P" programmi teistele vanematele.** Osa vanemaid (14%) ütles ka, et sekkumises osalemine ajendas neid otsima täiendavat tuge, mis viitab ka potentsiaalselt laiemale kasutegurile vanemlike oskuste arendamises. Suuremat kasu nägid lapsevanemad lühikese **veebikoolituse** läbimises. Vähem kasulikuks (kuid siiski kasulikuks) hindasid vanemad tekstsõnumite saamist.

Allikad: Dittman, C. K., Sanders, M. R., Rynne, S. B., Mallett, C. J., & Lefebvere, J. S. (2024). Play well Triple P: developing and evaluating a program to promote positive parental involvement in junior sport. *Child Psychiatry & Human Development*, 1-17.

University of Queensland. (n.d.). *Play Well: Understanding and supporting positive experiences in sport*. Kasutatud 14.10.2025, https://exp.psy.uq.edu.au/playwell/

„We Ride Together"/ „Sõidame koos"

Sisu: tegemist on teavituskampaania ja haridusprogrammiga, mille eesmärk on ennetada seksuaalset ja emotsionaalset väärkohtlemist spordis. Programmi on välja töötanud mittetulundusühing WeRideTogether

[28] **Eksperiment** on uuring, kus **inimesed jagatakse juhuslikult kahte või enamasse rühma** (näiteks katserühm ja kontrollrühm) ning **muudetakse teadlikult üht tingimust**, et näha, kas just see põhjustab erinevuse tulemuses. **Kvaasieksperiment** on selle lihtsustatud variant: uurija **ei saa inimesi ise juhuslikult rühmadesse jagada**, vaid uurib olukordi ja rühmi, **mis on päriselus juba olemas** (nt kaks kooli, kaks treeningrühma), et aru saada, kas nende erinevused mõjutavad tulemusi.

Foundation koostöös SIA ja teiste spordiorganisatsioonidega Austraalias. Koolitusprogramm on veebipõhine ning seda uuendatakse järjepidevalt. Programm sisaldab lühikesi videoid, artikleid ja interaktiivseid õppematerjale.

Programmis käsitletakse järgmisi teemasid: väärkohtlemise ja võimusuhete äratundmine, reageerimine väärkohtlemise tunnistajaks sattudes (põhisõnum on olla aktiivne kõrvalseisja), treeneri ja sportlase vahelise suhte turvalisus ja väärkohtlemise märgid. Lisaks koolitusele teeb WeRideTogether kampaaniaid, mis julgustavad väärkohtlemisest rääkima. Näiteks jagatakse ohvrite päriselulisi emotsionaalseid lugusid sellest, kuidas nad spordis väärkohtlemise ohvriks sattusid.

Programmi kavatsetakse laiendada kõigile Austraalia aususe raamistikuga (National Integrity Framework) liitunud spordialadele, et ühtlustada väärkohtlemise ennetuse sõnumeid ja tugevdada kogukondlikku vastutust turvalise spordi tagamisel.

Sihtrühm: noorsportlased, treenerid, lapsevanemad ning spordiorganisatsioonide töötajad ja vabatahtlikud.

Mõju: programm pakub rikkalikult õppematerjale ja teeb aktiivselt kampaaniad (olles MTÜ enda hinnangul jõudnud enam kui 300 000 treeneri, sportlase ja lapsevanemani), kuid selle mõju ei ole (veel) teaduslikult hinnatud. Seega ei saa tulemuslikkuse kohta järeldusi teha.

Allikad: If you see something, say something | Sport Integrity Australia

Home | #WeRideTogether

„Recognising and Responding to Abuse in Sport Workshop“/ „Spordis esineva väärkohtlemise äratundmine ja sellele reageerimine”

Sisu: selle haridusliku töötoa sisu töötas välja Victoria Ülikooli teadlaste rühm, kasutades COM-B käitumise muutmise teooriat. Töötoa eesmärk on parandada spordiklubide töötajate, treenerite ja vabatahtlike võimekust (C – *capabilities*), võimalusi (O – *opportunities*) ja motivatsiooni (M – *motivation*) spordis esinevat väärkohtlemist ära tunda ja sellele reageerida (B – *behaviour*). Töötuba viidi esmakordselt läbi Tasmaanias ja Victorias 2023. aastal koostöös Tasmaania ja Victoria osariigi spordiklubidega ning organisatsiooni Play by the Rules toel.

Kahetunnine koolitus sisaldab praktilisi õppemooduleid ja arutelupõhiseid tegevusi, mis käsitlevad:

- väärkohtlemise erinevaid vorme (füüsiline, psühholoogiline, seksuaalne, hooletus) spordis;
- riskitegureid ja ohumärke, mis võivad viidata lapse või noore väärkohtlemisele;
- sobivat käitumist ja professionaalseid piire treeneri-sportlase suhtes;
- sekkumis- ja teavitamisprotsesse spordiorganisatsioonides;
- traumateadlikku lähenemist väärkohtlemise juhtumites ja toetavat suhtlemist pärast juhtumit.

Programmi on rakendatud mitmes Austraalia osariigis ning seda kasutatakse ka SIA koostööprojektides lastekaitse- ja treeneriharidu täiustamiseks. Tulevikus plaanitakse töötoa sisu lõimida laiemasse koolitusprogrammi „Safeguarding in Sport“, et tagada ühtsed standardid väärkohtlemise ennetamisel kõigi spordialade puhul.

Sihtrühm: treenerid, spordiklubide töötajad, spordiklubide vabatahtlikud ning lastekaitse rollis tegutsevad inimesed organisatsioonis.

Mõju: koolituse kohta on osalejatelt kogutud tagasisidet väikse valimiga (n = 17) uuringus. Osalejad vastasid küsimustikule enne ja pärast koolitust. Selle uuringu tulemused näitasid, et oluliselt paranesid koolitusel osalenute arusaam väärkohtlemise eri vormidest spordis ja teadlikkus traumateadlikust juhtumitele reageerimisest. Enne koolitust mõistis vähem kui 30% osalejatest, mida tähendab traumateadlik reageerimine väärkohtlemisele, pärast töötoa läbimist tõusis see näitaja 82%-ni. Lisaks tundis 95% osalejatest, et nad on pärast koolitust piisavalt enesekindlad, reageerimaks väärkohtlemise juhtumitele traumateadlikult (enne töötoa läbimist oli see näitaja 0%). Osalejate hinnangul olid töötoa puhul kõige kasulikumad näited väärkohtlemise avaldumisest spordikontekstis, praktilised sammsammulised juhised väärkohtlemise olukordade lahendamiseks, tõenduspõhiste andmete jagamine, ekspertide kaasamine ja traumateadliku reageerimise tähtsuse rõhutamine.

Allikad: https://www.sport.nsw.gov.au/sites/default/files/2024-10/Recognising-Responding-Abuse-Sport-Report-NSW.pdf

Muud tugimaterjalid lapsevanematele

Austraalias on **lapsevanematele** suunatud arvukalt õppe- ja tugimaterjale, mis käsitlevad lapse heaolu, vanemaharidust, turvalisust ja peresuhteid. Kuigi paljud neist on välja töötatud ekspertide või teadlaste koostöös ning tuginevad teaduskirjandusele, ei ole nende materjalide ja meetmete mõju üldiselt uuritud. Seega pole need tõenduspõhised sekkumised, vaid üldised lapsevanemate teadlikkust toetavad materjalid. Allpool tabelis on ülevaade põhilistest materjalidest, mis on suunatud lapsevanematele ja mis käsitlevad ka väärkohtlemise märkamist ja sellele reageerimist kas üldiselt või spordi või muu huvihariduse kontekstis.

Allikad	Organisatsioon	Mida pakub lapsevanematele?
Safeguarding for Parents and Carers https://www.sportintegrity.gov.au/what-we-do/safeguarding-sport/parents-and-carers	Sport Integrity Australia	Juhised vanematele lapse turvalisuse toetamiseks spordis: õiged ja valed käitumismustrid, murede märkamine ja sekkumine.
Child Safe Practices: Do's and Don'ts Sport Integrity Australia | Children and Young People Safe Practices Do's & Don'ts	Sport Integrity Australia	Ülevaatlik ""tee ja ära tee"-stiilis juhiseid andev õppematerjal sellest, kuidas toetada laste heaolu spordis.
Child Safety Resources & Safeguarding Course https://www.play.aus.basketball/child-safety/learning-modules	Basketball Australia	Koolitus ja materjalid vanematele lapse turvalisuse kohta korvpallis, sh väärkohtlemise märgid ja neist teadaandmise võimalused.
Safeguarding Children and Young People Sport Integrity | Skate Australia	Skate Australia	Kontrollnimekirjad, kampaaniamaterjalid ja suhtlusmallid, mis aitavad vanematel alustada lapsega vestlusi turvalisuse teemadel.
Blue Knot Helpline Blue Knot Helpline and Redress Support Service	Department of Social Services (DSS) (Austraalia valitsus)	Pakub lapsevanematele tasuta konfidentsiaalset nõustamist, kui nende laps või pereliige on kogenud väärkohtlemist. Vajadusel suunatakse vanem/laps sobivate tugiteenuste ja spetsialistide juurde.
CAPS Community E-Learning — Child Abuse Prevention Service	Child Abuse Prevention Service (CAPS)	Tasulised veebikursused laste väärkohtlemise ja selle ennetuse teemadel. CAPS on üks vanimaid väärkohtlemise ennetusega tegelevaid organisatsioone Austraalias.
Safe4Kids Program https://learn.safe4kids.com.au/parents	Safe4Kids	Plakatid, juhendid ja töölehed vanematele laste turvalisuse ja ennetustöö teemadel. Pakub lapsevanematele ka (tasulist) veebikoolitust.
Bravehearts https://bravehearts.org.au/	Bravehearts Foundation	Organisatsioon pakub nõu, koolitusi ja praktilisi õppematerjale (nt videod, mängud lastele) laste

		turvalisuse teemadel: kuidas rääkida lastega turvalisusest, tuvastada ohumärke ja neile reageerida.
Aus Dance Child safe dance practices » Ausdance | Dance Advocacy	Australian Dance Council	Austraalia tantsuspordiliidu juhised eri pooltele laste turvalisuse tagamiseks tantsuspordis. Sh lapsevanematele soovitused klubi valimiseks, eetikakoodeks, lapsevanemate käitumise hea tava.

Austraalia riiklikul lehel (Get support | National Office for Child Safety) on hea ülevaade **kõigist põhilistest teenustest, mida riigis laste heaolu ja turvalisuse toetamiseks pakutakse** (infoliinid, koolitused, tugiteenused jne). Teenuseid saab filtreerida nende sisu ja sihtrühma alusel (kas teenuse saajaks on nt lastega töötavad professionaalid, lapsed ise, eakaaslased, kogukond, lapsevanemad jne).

3.2. Belgia

Belgia on föderaalne riik koos mitme keelekogukonnaga, mistõttu sealsed lähenemised ja praktikad võivad üksteisest erineda. Samuti on kohati keeruline koondada infot terve riigi kohta: teavet edastataksegi tihti kas Flandria, Valloonia või Brüsseli piirkonna kohta.

Statistikat huvihariduses osalemise kohta laiemalt (s.t mitte ainult spordi kohta) **napib**. Viimase uuringu (Sport Vlaanderen 2024, uuringule vastas 688 last vanuses 6-17) kohaselt on Flandrias 6-17-aastaste poiste seas populaarseimaks spordi huvitegevuseks jalgpall, tüdrukute seas aga tantsimine, silma paistab ka ujumise populaarsus (6-11-aastaste laste seas 2. kohal, 12-17-aastaste seas 4. kohal). Valcke jt (2023) võrdlesid 8444 Belgia õpilase seas läbi viidud küsitlusega **etniliste vähemusgruppide** (antud juhul Lähis-Ida ning Ida-Euroopa noored) osalust huvihariduses võrdluses päritolult belglastega. Leiti, et nende vähemusrühmade õpilaste osalusmäärad olid kõigis huvihariduse valdkondades madalamad kui n-ö enamusrühma õpilastel. Samuti selgus, et etniliselt mitmekesistes koolides oli huvihariduses osalevate õpilaste osakaal madalam.

Prantsusekeelse Belgia lapsevanemate huvikaitseorganisatsioon La Ligue des familles leidis 823 pere seas läbi viidud uuringus, et laste osalemine koolivälistes huvihariduse ringides on otseselt **seotud vanemate rahakotiga**. Jõukamad pered panevad oma lapsi huviringidesse keskmisest enam (La Ligue des Familles 2025). Kõige enam harrastatud spordialad olid uuringu kohaselt ujumine (35% lastest), tants (19%) ja jalgpall (16%). Pea kaks kolmandikku ehk 64% lastest ei tegele huvihariduses muusika ega kunstiga. Muusikainstrumentidest on populaarseim klaveriõpe (7% lastest õpib seda). Teatri, kõnekunsti ja muu sarnasega tegelejaid on sama palju. Tuleb arvestada, et uuring ei ole elanikkonna suhtes esinduslik. Nagu ka uuringus välja tuuakse, vastasid tõenäoliselt need vanemad, kes ise huviharidust olulisemaks peavad, mistõttu võivad tegelikud numbrid olla väiksemad. Sama organisatsiooni 2024. aasta uuringus (vastasid 776 pere esindajad) on välja toodud, et 76% lastest osaleb mingi valdkonna huvihariduses (La Ligue des Familles 2024).

Väärkohtlemise levimus

Belgia Flandria osas läbi viidud uuringus (4043 vastanut Belgias ja Hollandis kokku) leiti, et spordi harrastamisel on enne 18. eluaastat kogenud **psühholoogilist väärkohtlemist** 39% täiskasvanud vastanutest, **seksuaalset väärkohtlemist** 17% vastanutest ning **füüsilist väärkohtlemist** 13% vastanutest. Soo alusel vaadati Hollandi ja Belgia vastanuid koos ning selgus, et **tüdrukud** on poistest **enam kogenud seksuaalset väärkohtlemist** (17% vs 11%), **poisid** aga enam **füüsilist väärkohtlemist** (poiste puhul 14%, tüdrukute puhul

9%). Psühholoogilist väärkohtlemist kogetakse ennekõike **omaealiste** poolt, levinuimad on narrimine ja sportliku soorituse kritiseerimine (Vertommen *et al*., 2016 ja Sportieq 2025).

Spordi harrastamisel kogetud väärkohtlemise levimust ja olemust aitab hinnata ka kuues Euroopa riigis, sh Belgias, läbi viidud uuring (Hartill *et al.,* 2021). Valimisse kuulusid 18-30-aastased täiskasvanud, kes olid lapsena regulaarselt spordiga tegelenud (nii harrastus- kui võistlustasemel). Uuringus vaadati eraldi Flandriat ning Brüsseli-Valloonia piirkondi (mõlemast 1472 vastajat, seega kokku 2944) ning selgus, et mitmes valdkonnas oli **Brüsselis-Valloonias levimus** märgatavalt **kõrgem**. Flandrias oli spordis vähemalt üks kogemus väärkohtlemisega olnud 72%-l vastanutest, Brüsselis-Valloonias 80%-l. Kõikide vastajate seas oli kõige sagedasemaks kokkupuuteks see, et neid ei tunnustatud nende saavutuste ja pingutuste eest. Teiseks sagedasemaks vastuseks oli spordiharrastaja alandamine/alavääristamine. Igal viiendal Flandria vastajal ja igal neljandal Brüsseli-Valloonia vastajal oli seksuaalse väärkohtlemise kogemus (kogemused varieerusid seksuaalsest puudutusest ja suudlusest kuni seksini) spordis.

Ennetuspraktikad, strateegiad ja sekkumised huvihariduses

Kui Eestis on vastavalt lastekaitseseadusele (§ 27 lg 1) kohustus teatada abivajavast lapsest kõigil inimestel, kellel on teave lapse abivajadusest, siis Belgias see kõigile tsiviilisikutele ei laiene. Flandrias **teavitatakse** viimase info kohaselt laste väärkohtlemisest **rohkem kui kunagi varem** (aasta jooksul 10 671 lapse kohta) – samas nähakse, et teavitamise kasv on positiivne ja näitab kõrvalseisja vastutuse tajumist. Umbes pool teadetest tuli tervishoiust (arstid, haiglad jne) ning koolidest ja õpilaste nõustamiskeskustest (Belga News Agency 2024). Olulised lastega igapäevaselt kokkupuutuvad inimesed on õpetajad. Värskes Flandria eel- ja algkooliõpetajate seas (155 vastajat) läbi viidud uuringus (Van Orshoven *et al*., 2025) vaadati, kuivõrd õpetajad oskavad hinnata kliinilisi märke laste väärkohtlemisest ja sellest tulenevalt teemale tähelepanu pöörata. Käesoleva uuringu kontekstis huvitava leiuna toodi välja, et eelnev temaatiline koolitus ei toonud teistest osalejatest paremaid tulemusi. Autorid leiavad, et olemasolevad koolitused võivad olla liiga pealiskaudsed ning **vaja oleks spetsiifilisemaks minevaid programme**, kus käsitletakse ka piiripealsete kliiniliste märkidega juhtumeid (mis ei pruugi viidata väärkohtlemisele, aga võivad).

Poliitiline surve pöörata suuremat tähelepanu laste kaitsmisele seksuaalse väärkohtlemise eest suurenes 2010. aastal, mil tulid avalikuks Belgia katoliku kirikuga seoses toimunud laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumid. Neid on raporteeritud 700. Veebruaris 2012 allkirjastasid Flandria spordi-, noorte-, haridus- ja heaoluministrid deklaratsiooni laste kehalise ja seksuaalse puutumatuse kaitse kohta, mis viis ennetusalgatuste käivitamiseni Flandria spordiorganisatsioonides. Samuti toetati spordieetika keskust ICES (uue nimega Sportieq), et pakkuda ja levitada eetilise spordi alast ekspertiisi. Keskus on võtnud endale olulise rolli vastavate programmide väljatöötamisel ja koolituste korraldamisel (ICES 2025).

Treeneritele, sporditurvalisuse ametnikele, spordiklubide administraatoritele ja teistele töötajatele pakutakse seksuaalse väärkohtlemise hindamise raamistikuks **lipusüsteemi**. Flandria seksuaaltervise ekspertkeskuse Sensoa lipusüsteemi metoodika aitab juhtumeid hinnata ja neile kohaselt reageerida (vt lähemalt järgmises alapeatükis). Alates 2020. aastast pakub Sportique samadele sihtrühmadele ka töötuba, kus räägitakse väärkohtlemise juhtumitele reageerimisest ja nendega toimetulekust ning tutvustatakse *Grenswijs* süsteemi. Viimane on lipusüsteemi laiendus: kui lipusüsteem käsitleb just seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid, siis *Grenswijs* võimaldab hinnata nii füüsilise, psühholoogilise kui seksuaalse vägivalla juhtumite tõsidust (Council of Europe 2025). Nii lipusüsteemi kui *Grenswijs* süsteemi saab kasutada kõikjal huvihariduses.

Sportieq korraldab alates 2018. aastast n-ö **sporditurvalisuse ametnike** (ingl k *safeguarding officer*) koolitusi. Nimelt on spordiala liitudel nõue sellise ametikoha loomiseks. See ametnik on kõigi jaoks esimene kontakt,

kui on küsimus, kommentaar või kaebus, mis puudutab füüsiliste, psühholoogiliste või seksuaalsete piiride ületamist. Kahepäevasel koolitusel käsitletakse infot piiride ja lipusüsteemi kohta, võetakse läbi erinevaid juhtumeid ning õpitakse ka intervjueerimisoskusi. Samuti tehakse sissevaade kaebuste menetlemise protseduuri ning riiklikku seadusandlusesse. 2021. aastal oli Belgias 70 koolituse läbinud sporditurvalisuse ametnikku (*ibid.*).

Prantsusekeelses Belgias pakub väärkohtlemise ennetuse kohta spordis materjale sealne spordiamet Adeps. Näiteks võib leida nende 2023. aastal välja antud brošüüri, mis keskendub erinevatele väärkohtlemise vormidele spordis ning annab juhised vastavas olukorras tegutsemiseks (Adeps 2023). Eraldi on olemas ka väärkohtlemise ennetamise programm Yapaka (lähemalt allpool).

Et vägivald ja väärkohtlemine spordis on mureteema, näitab ka Belgia Valloonia kogukonnas 2024. aastal käivitatud kampaania „***Trait rouge***“ (eesti k „punane joon“). Selle mõte on võidelda vägivalla vastu spordis. Kampaania algatas Association Francophone des Clubs de Football ning 2025. aastal oli kaasatud 32 spordiorganisatsiooni. Kampaania ajal põsele kantud punane joon sümboliseerib vägivallavastasust (HLN.be 2025). Nii Flandrias kui Valloonias pööratakse tähelepanu kiusamise ennetamisele laiemalt, näiteks tehakse iga-aastaseid kampaaniaid. Kohaliku avalik-õigusliku ringhäälingu VRT eestvedamisel kutsub STIP IT kampaania juba aastaid üles astuma kiusamise vastu. Kampaania sümboliks on neli täppi käeseljal. Prantsusekeelses kogukonnas alustati sealse avalik-õigusliku ringhäälingu RTBF eestvedamisel 2024. aastal samalaadse HOPE-kampaaniaga (VRT International 2025).

Ennetuse kohta **spordiga mitteseotud huvihariduses** on keerulisem infot leida. Küll aga võib huvikoolide käitumiskoodeksites näha viiteid väärkohtlemise ennetusele ja selle kohasele reageerimisele. Näiteks ka lastele kunstiharidust pakkuv Brugge linnaakadeemia on oma kodukorras toonud välja alapeatüki vägivalla, kiusamise ja piire ületava käitumise kohta. Märgitakse, et selline käitumine on vastuvõetamatu ja kui see on siiski toimunud, rakendab akadeemia sobivaid meetmeid õpilaste kaitsmiseks (Stedelijke Academie Brugge DKO 2025). Noorteteater Pahupidi on teinud piire ületavat käitumist käsitleva käitumiskoodeksi. Seal defineeritakse piire ületav käitumine, selle erinevad vormid ning kriteeriumid, kuidas sellist käitumist ära tunda. Samuti räägitakse lipusüsteemist ning tuuakse välja konkreetne usaldusisik, kelle poole pöörduda, kui midagi on siiski juhtunud (Jeugdtheater Ondersteboven 2025).

Sekkumisprogrammid lapsevanematele

Järgnevalt toome näiteid erinevatest programmidest, mis on Belgias läbi viidud.

„Sport met Grenzen“/ „Piiridega sport noorukitele“/ „Sport with Boundaries for Youngsters“

See Centre for Ethics in Sport (ICES) poolt 2020. aastal algatatud programm on suunatud noortele endile ning annab neile kahe mängu kaudu tööriistad mõistmaks, mis on nende endi, aga ka teiste piirid ning kust algab seksuaalne väärkohtlemine ja ärakasutamine spordis.

Sihtrühm: 12-18-aastased Flandria noorukid.

Sisu: noored kompavad tihtipeale, kus on nende endi ja teiste piirid. Programmis kasutatavad kaks mängu aitavad mõista, kus need asuvad ja kuidas reageerida nende ületamisele. Esimene mäng on „Kas see on okei?“ Noored valivad kaartide seast kolm kaarti („kes“, „mis“ ja „kus“ kaardid), mis annavad kokku teatud situatsiooni. Seejärel saavad nad paarides arutada, kas see olukord on „okei“ või mitte. Hiljem arutatakse tulemusi laiemas grupis.

Teine mäng kasutab Flandria seksuaaltervise ekspertkeskuse Sensoa lipusüsteemi metoodikat seksuaalse iseloomuga käitumise hindamiseks ning sellele kohaselt reageerimiseks. Noored jagunevad rühmadesse ning igaüks saab hindamiseks teatud hulga olukorrakirjeldusi. Alguses jagatakse situatsioonid kaheks: „OK“ ja „pole OK“, hiljem aga skaalal „täiesti OK“ kuni „üldse pole OK“. Rühmas arutletakse, miks see olukord just sinna liigitub. Sensoa lipusüsteemis kasutatakse hindamiseks kuut kriteeriumi (vastastikune nõusolek, vabatahtlikkus, samaväärsus, arengutase, kontekst ja mõju) ja selle alusel saab käitumise liigitada ühte neljast kategooriast. Kategooriad on esitatud värviliste lippudena alates rohelisest (vastuvõetav käitumine ehk kõik kuus kriteeriumi on täidetud) kuni musta lipuni (täiesti vastuvõetamatu). Lipusüsteemi mäng sisaldab juhendmaterjali, teooriakaarti lippude tähendusest ning 30 näidiskaarti, mis kujutavad spordis ette tulevaid võimalikke piire ületavaid olukordi.

Mõju hindamine: teaduslikku mõju hindamist ei ole tehtud, kuid mängud on välja töötatud ekspertide poolt. Statistikat selle kohta, mitmes klubis neid mänge kasutatakse, ei ole avalikest andmetest võimalik leida. Küll aga on näha, et mitmed spordi katusorganisatsioonid jt soovitavad seda programmi kasutada.

Allikas: https://www.ethischsporten.be/tools_pagina/sport-met-grenzen/

https://rm.coe.int/2-be-sport-with-boundaries-for-youngsters-detailed-description-web/1680a72158

„Iedereen Aan Boord“/ „Kõik pardal“/ „All Aboard“

Tegemist on sekkumisprojektiga, mille töötasid välja Thomas More’i Ülikooli (Flandrias) teadlased koos partneritega. Sekkumise eesmärk on ennetada seksuaalset väärkohtlemist spordiklubides või see õigeaegselt peatada. Sekkumisega soovitakse tõsta treenerite võimekust märgata ja hinnata seksuaalset väärkohtlemist ning väärkohtlemise juhtumite korral sobivalt sekkuda.

Sihtrühm: Flandria spordiklubide treenerid, kelle puhul soovitakse tõsta nende võimekust märgata märke seksuaalsest väärkohtlemisest ning sellele sobivalt reageerida. Sekkumine viidi läbi üheksas Flandria spordiklubis aastail 2021-2022.

Sisu: tegemist on haridusliku programmiga, mis koosneb kolmest osast. Esimese korra teemaks on „Mis on seksuaalne vägivald?“ ja see kestab 80 minutit. Selle tulemusena oskab osaleja eristada erinevaid seksuaalse väärkohtlemise liike ja hinnata nende mõju. Teisel korral (90 minutit) keskendutakse sellele, mis on n-ö kõrvalseisja roll ja kuidas hinnata tunnuseid seksuaalsest väärkohtlemisest. Kolmandal korral (70 minutit) on teemaks *grooming* (eesti k manipulatiivne usalduse võitmine, võrgutamine) ja seksuaalsele väärkohtlemisele reageerimine. Selle jooksul vaadatakse ka ühe inimese kogemuslugu *grooming*ust spordis.

Mõju hindamine: pärast programmi suurenes treenerite valmisolek sekkuda, nende enesekindlus n-ö märkide lugemisel ja reageerimisel, ning usk, et nende sekkumine parandab olukorda (Verhelle *et al*., 2024). Mõju hindamiseks paluti programmis osalenud treeneritel täita küsimustik vahetult enne programmis osalemist, seejärel vahetult pärast programmi lõppu ning kolmandat korda kolm kuud pärast programmi läbimist. Küsimustikus tunti huvi, mida vastaja erinevates olukordades (neis olukordades oli väärkohtlejaks nii treener kui ka trennikaaslane ning vastaja pidi võtma kõrvalseisja rolli) edasi teeks. Enamik positiivseid muutusi olid jäänud püsima ka kolm kuud pärast programmi läbimist. Samas seab piirangud see, et kolmandale küsitlusele vastajate hulk oli väga väike (esimesele vastas 56 treenerit, teisele 36 ja kolmandale 10).

Allikad: materjale tutvustavad leheküljed https://thomasmore.be/nl/iedereen-aan-boord ja https://www.ethischsporten.be/alleprojecten/iedereen-aan-boord/

„Time-out tegen Pesten“/ „Aeg maha kiusamise peatamiseks“/ „Time Out Against Bullying“

Tegemist oli Centre for Ethics in Sport (ICES, uue nimega Sportieq) koordineeritud kampaaniaga, mille eesmärk oli tõsta teadlikkust kiusamisest spordis ning anda spordiklubidele ja treeneritele tööriistad kiusamise peatamiseks. Välja töötati ka vastavad õppematerjalid. Kampaania viidi ellu aastail 2016-2017, kuid jätkutegevusi oli ka hiljem.

Sihtrühm: Flandria spordiklubide treenerid, spordiklubide juhid ning turvalise spordikeskkonna eest vastutajad klubides.

Sisu: kampaania avalöögiks oli pressikonverents. Spordiklubidele pakuti kampaaniamaterjale ning klubide aktiveerimiseks viidi läbi fotokonkurss. Kampaanias käsitleti kuut teemat: positiivse grupiõhustiku nimel töötamine, turvalise spordikeskkonna eest vastutaja määramine, käitumiskoodeksi koostamine ja rakendamine, kiusamisele reageerimine, temaatiliste harjutuste kasutamine ning kiusamise teadvustamine. Iga teema kohta tehti veebis kättesaadavaks vastavad materjalid, sh video, kus profisportlane tutvustas antud teemat. Lisaks saadeti tutvustavad e-kirjad kõikidele spordialaliitudele, treeneritele ja kohalikul tasandil spordiga tegelevatele ametnikele. Üks programmi alustalasid on põhimõte, et oluline on tegeleda positiivse õhkkonna kujundamisega, kus igaüks on oluline ja kus hoitakse kokku. Nii ennetatakse ka kiusamist.

Käitumiskoodeksit nähakse ennetava meetmena: kui kokkulepped on kirja pandud ning määratletakse ära soovitud ja taunitud käitumine, aitab see kiusamist ennetada. Kui kiusamine on siiski juhtunud, peab lapsel/noorel olema vastav kontakt, kelle poole pöörduda. Teavitamismenetlus peab olema kõigile liikmetele teada. Kiusamist ei ole võimalik täielikult välistada, mistõttu on oluline teada, kuidas juhtumitele reageerida. Kõige tulemuslikumaks peetakse taastavat lähenemist (tekkinud kahju heastamine).

Mõju hindamine: teaduslikult ei ole programmi mõju hinnatud. Küll aga võib välja tuua, et 2017. aastal oli kampaania veebilehel 13 504 külastajat ning 720 spordiorganisatsiooni registreerisid end kampaanias osalema. Kampaania käigus tehtud filmil oli üle 354 000 vaatamise. Positiivse õhustiku kujundamisest spordiklubis räägiti 15 koolitusel, mis toimusid eri linnades ning tõid kokku 335 osalejat.

Allikad: programmi tutvustavad leheküljed https://www.ethischsporten.be/alleprojecten/time-out-tegen-pesten/, https://www.allesoverpesten.be/beleid/time-out-tegen-pesten-sportclubs ja https://pjp-eu.coe.int/en/web/pss/awareness-raising-initiatives

Tugimaterjalid lapsevanematele

Belgias on lapsevanematele suunatud erinevaid õppe- ja tugimaterjale, mis aitavad toetada lapse heaolu ja märgata, kui vanemal tuleks sekkuda. Materjalid on üldiselt välja töötatud ekspertide poolt, kuid nende mõju pole teaduslikult uuritud. Sellegipoolest võivad need toetada lapsevanemate teadlikkust. Tabelis on ülevaade materjalidest, mis on suunatud lapsevanematele ja mis käsitlevad ka väärkohtlemise märkamist ja sellele reageerimist kas üldiselt või spordi või muu huvihariduse kontekstis.

Allikad	Organisatsioon	Mida pakub lapsevanematele?
„Fair-Play“ („Aus mäng“) https://hockey.be/fr/parent-fairplay/ **ja** https://hockey.be/wp-content/uploads/2022/02/LFH-Parent-Fair-Play-workshop-2022.pdf	Jalgpalliliit, hokiliit	Eesmärk on toetada head õhustikku võistlustel ning anda lapsevanematele siin konkreetne roll. Üks ajendeid oli vanemate endi kohati agressiivne käitumine võistlustel. Programmiga liitunud klubides on vabatahtlikud lapsevanemad (n-ö moderaatorid), kes soodustavad sõbralikku õhkkonda võistlustel. Seda on kasutanud nii Belgia jäähoki- kui jalgpalliklubid.

Käitumiskoodeks lapsevanematele “Spelers zijn wakker geschud, nu nog de ouders”: Voetbal Vlaanderen lanceert gedragscode voor ouders van jeugdspelers | Voetbal | HLN.be	Flandria jalgpalliliit	Koodeks sisaldab konkreetseid põhimõtteid, mida vanemad peaksid jälgima: näiteks pöörata tulemuse asemel tähelepanu mänguõõmule, võimaldada lastel teha vigu ning lasta mängijatel ja treeneritel ning kohtunikel oma tööd teha.
Spordivanemad Sportouders - Sportieq **ja** SPORTOUDERS TOOLBOX - Sportieq	Sportieq	Vanematele suunatud õppematerjalid, mis aitavad toetada oma huvihariduses osalevat last.
„Quelque chose ne va pas? Tu peux le dire“ („Midagi on valesti? Ütle seda!“) https://www.tupeuxledire.be/pour-les-parents/	DEI-Belgique	Prantsusekeelses Belgias tehti 2024. aastal kampaania 6-12-aastastele lastele, et pöörata tähelepanu kiusamise ja väärkohtlemise ennetusele spordis. Kampaanialehel on eraldi info lapsevanematele ja treeneritele.
Laste väärkohtlemise ennetuse materjalid https://www.yapaka.be/	Yapaka (väärkohtlemise ennetamise programm Valloonias/Brüsseli regioonis)	Programmil on palju materjale erinevatele sihtrühmadele ja need keskenduvad laste väärkohtlemise ennetusele laiemalt. Programmil on abitelefonid nii lastele kui täiskasvanutele.
Veebikeskkonnas toimuva kiusamise ennetuse materjalid lapsevanematele https://readymag.website/vrtnws/Online-pesten-ontrafeld/	VRT (Flandria rahvusringhääling) koostöös paljude partneritega	Eesmärgiks on anda vanematele juhiseid ja abimaterjale, kuidas reageerida, kui last on veebis kiusatud. Välja on toodud erinevaid juhtumeid. See ei keskendu spetsiaalselt huviharidusele, ent huviharidus on üks kontekst, kus lapsel kontaktid tekivad.

3.3. Island

Islandil osaleb huvihariduses valdav osa noorematest lastest: 6. klassis võtab 80–85% lastest osa vähemalt ühest huvihariduse ringist. Gümnaasiumieas on osalus vähenenud 55–60% juurde. **Kõige populaarsem huvihariduse vorm on selgelt sport**, kus 6. klassis küündis osalus 83%-ni, kuid 10. klassis oli see langenud ca 60%-ni. Poiste seas on meeskonnaspordi osalus suurem, samas kui tüdrukud eelistavad enam individuaalseid spordialasid. Spordile järgnevad **kunsti- ja muusikaringid**: põhikooli noorte osalus oli 32%, gümnaasiumis 20%. **Noortekeskustes** osales põhikoolis 37%, gümnaasiumiastmes märgatavalt vähem noori. **Noorteorganisatsioonidest** osales põhikoolis ligikaudu 8%, gümnaasiumis aga 6% noortest. **Vabatahtlikus tegevuses** (nagu Punane Rist või päästemeeskonnad) osales mõlemas vanuserühmas suhteliselt väike osa: 3–6% õpilastest (Menntavísindastofnun, 2024).

Väärkohtlemise levimus

Islandil on laste heaolu ja turvalisus seatud riikliku poliitika ja ühiskondlike väärtuste keskmesse. Riik on rahvusvaheliselt tuntud oma eesrindlike lähenemiste poolest laste õiguste kaitsel, väärkohtlemise ennetamisel ning tervise ja heaolu süsteemsel jälgimisel. Islandil välja töötatud mudelid, nagu näiteks Barnahus laste väärkohtlemisega tegelemiseks lapsekeskselt ja traumavabalt, on saanud eeskujuks paljudele teistele riikidele (Nordic Welfare Centre, 2024). Samuti on viimastel aastatel rakendatud uusi seadusi ja seirevahendeid, nagu Children’s Prosperity Act (No. 86/2021) 2022. aastal (Farsæld barna, i.a) ning **laste heaolu näidikulaud**, mis aitab hinnata laste olukorda terviklikult ja toetab tõenduspõhist poliitikakujundust (Government of Iceland, 2019).

Islandil on laste ja noorte heaolu ning tervist uuritud eri vaatenurkadest ning järjepidevad seireuuringud võimaldavad kujundada usaldusväärset pikaajalist vaadet. Näiteks on käsitletud vaimse heaolu arengut, osalust spordi- ja huvitegevustes, koolikeskkonna kogemust ning ka peresisese väärkohtlemise ulatust (Gunnlaugsson & Einarsdóttir, 2018; Háskóli Íslands, 2024). Nagu enne mainitud, on laste osalus spordi- ja

huvitegevustes kõrge (Háskóli Íslands, 2024). Samal ajal on siiski esile toodud ka valdkonnad, kus on vaja täiendavaid samme, eelkõige nooremate laste seas esineva kiusamise ennetuseks (*ibid.*). Suuremahuline rahvusvaheline uuring näitas, et 2022. aastal nentis 16,5% Islandi 15-aastastest lastest, et kogevad sagedat kiusamist (UNICEF Innocenti, 2025). **Väärkohtlemise kohta huvihariduses andmeid aga napib.**

Üks bakalaureusetaseme uuring on tehtud lapsevanemate (n=303) hinnangutest treenerite käitumisele (vt Wender & Þorleifsson, 2022). Selle uuringu tulemused näitasid, et vanemate arvates on treenerite emotsionaalne väärkohtlemine laste suhtes **pigem harv** nähtus ning üldiselt hindavad lapsevanemad, et treenerite käitumine on kooskõlas Islandi Olümpia- ja Spordiliidu käitumis- ja eetikakoodeksiga. Siiski tõid vanemad välja häirivaid käitumismustreid, mida nad olid vähemalt mõnikord või sagedamini täheldanud, nagu näiteks lapse peale karjumine (7,5%), halvustava pilguga vaatamine (5,6%), ähvardamine (3,3%), lapse tahtlik eiramine (2,9%), lapse piinlikku olukorda seadmine (2,7%) ning negatiivsete või solvavate kommentaaride tegemine (2,4%). Vähemalt ühte emotsionaalse väärkohtlemise vormi oli täheldanud 12,8% lapsevanematest. Üldiselt jäi kõlama, et lapsevanemad **ei olnud väga teadlikud** laste spordikeskkonnas toimuva teemadel ning **suhtlus lapsevanema ja treeneri vahel oli harv** (*ibid.*).

Need emotsionaalse väärkohtlemise näitajad on madalamad võrreldes mitmete rahvusvaheliste uuringutega (nt Mountjoy *et al.*, 2020; Willson *et al.*, 2022). Erinevusi võib seletada eeskätt metoodiliste teguritega: kõrgema väärkohtlemise esinemissagedusega uuringutes on küsitud sportlaste endi kogemusi, mis on tõenäoliselt täpsemad, sest sportlastel on treeneriga tihedam igapäevane kontakt. Samuti võib treener teadlikult käituda teisiti olukordades, kus lapsevanemad viibivad kohapeal (nt võistlused). Lisaks on mitmed kõrgemate väärkohtlemise levimuse näitajatega uuringud keskendunud just tippspordile, kus väärkohtlemise risk on sageli suurem kui harrastusspordis või tavapärases huvihariduses (Wilinsky & McCabe, 2020).

Seega **puuduvad Islandil süsteemsed ja terviklikud andmed väärkohtlemise levimusest huvihariduses** ning raske on hinnata, kuivõrd üksikud mitte-esindusliku valimiga uuringud tegelikku levimust peegeldavad. Mõningast indikatsiooni pakuvad veel peresisese väärkohtlemise uuringud, mille põhjal on Islandi laste kogemused võrreldavad või seal on lastel rohkem kokkupuuteid väärkohtlemisega kui teistes Põhjamaades (Gunnlaugsson & Einarsdóttir, 2018). Samuti on mitmes omavalitsuses täheldatud märkimisväärset kasvu selliste vägivallajuhtumite puhul, milles lapsed on olnud kas ohvri või toimepanija rollis (Sigurþórsdóttir, 2024). Kuigi konkreetseid andmeid huvihariduses esineva väärkohtlemise kohta napib, on Islandil välja arendatud eeskujulikud laste heaolu ja turvalisust toetavad ühiskondlikud meetmed, mis loovad soodsa pinnase ennetuseks ja sekkumiseks.

Ennetuspraktikad, strateegiad ja sekkumised huvihariduses

Islandi ennetuspraktikad põhinevad **läbivatel ja institutsioonidesse juurdunud süsteemidel**, mis loovad lastele ja noortele turvalise keskkonna ning vähendavad väärkohtlemise riske ka huvihariduses. Islandi strateegiad keskenduvad omavahel tihedalt seotud põhimõtetele ja juhistele, mis on ühtviisi siduvad spordiklubidele, noorteorganisatsioonidele, koolidele ja peredele. See tähendab, et ennetuse eest vastutavad kõik lastega kokku puutuvad pooled. Peamisteks tööriistadeks on seadused ja juhised, koolitused, käitumiskoodeksid ja ka selged reageerimismehhanismid, mille kaudu luuakse noortega töötavatesse keskkondadesse ühised väärtused ja ootused. Selline süsteemne ülesehitus aitab ennetust kujundada igapäevaelu loomulikuks osaks, mitte eraldiseisvaks tegevuseks.

Turvalise huvihariduse teavituskampaania

2025. aasta suvel panid mitmed Islandi asutused (Laste ja Perede Amet, Terviseamet, politsei, meediakomisjon ning haridusasutused) kokku ühise teabekirja, mille eesmärk oli tagada noortele turvaline ja vägivallavaba keskkond spordi- ja huvitegevustes. Töörühma koostatud kiri pakkus praktilisi tööriistu: juhiseid väärkohtlemise äratundmiseks ja juhtumitest teatamiseks, värbamise kontrollnimekirja, karistusregistri kontrollimise juhiseid ning ühtset reageerimiskava noorteprogrammide jaoks.

Kampaania tõi välja viis keskset põhimõtet või tegevust turvalise spordi- ja huvihariduse tagamisel Islandil.

Selged ootused ja käitumiskoodeks. Reeglid ja käitumisootused peavad olema arusaadavad kõigile osalejatele ning neid arutatakse regulaarselt töötajate, vabatahtlike, vanemate ja noortega.

Õiguslikud piirangud ja taustakontroll. Spordi- ja noorteorganisatsioonidesse ei tohi tööle võtta inimesi, kellel on seksuaal- või narkokuritegude taust. Klubidel on kohustus kontrollida tausta karistusregistrist.

Ühtne reageerimiskava. Kehtestatakse koordineeritud plaan vägivalla, kiusamise, õnnetuste ja muude juhtumite lahendamiseks.

Reageerimiskava näeb ette, et treenerid või muud huvihariduse töötajad peavad väärkohtlemise või hooletusse jätmise kahtluse korral viivitamatult teavitama lastekaitseteenistust ning mitte üritama olukorda ise lahendada. Kõik tähelepanekud ja tehtud sammud tuleb täpselt dokumenteerida ning info liikumine peab olema koordineeritud nii organisatsiooni sees kui ka omavalitsuse tasandil. Oluline on, et asutuse töötajad ei viiks läbi oma uurimist, vaid annaksid juhtumi edasi sõltumatutele ja pädevatele asutustele. Selline tööprotsess aitab tagada erapooletu menetluse lapse kaitsmisel.

Haridus ja koolitused. Spordiklubide ja huviringide töötajatele ja vabatahtlikele pakutakse veebikursusi ja koolitusi vägivalla ning ahistamise teemadel, et suurendada nende teadlikkust ja ennetusvõimekust. Kursuse lõpus saavad osalejad tunnistuse, mis kinnitab koolituse läbimist ja omandatud teadmisi.

Ühed veebikursused keskenduvad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamisele ja teema käsitlemisele eri vanuserühmadele sobivalt (2–6, 6–12, 12–16 ja 16–18a). Teise kursuse eesmärk on suurendada spordi- ja noorsootöö klubides töötavate inimeste ja vabatahtlike teadlikkust laste ja noorte kiusamisest, vägivallast ja ahistamisest ning sellega kaasnevatest tagajärgedest. Kursus koosneb kümnest peatükist, mis käsitlevad väärkohtlemise eri vorme ning annavad juhiseid tegutsemiseks kahtluse korral, rõhuasetusega laste ja noorte kaitsel ning nende vajaduste mõistmisel.

Turvaline värbamisprotsess. Uute töötajate ja vabatahtlike värbamisel kontrollitakse nende tausta, sh soovitusi ja karistusregistrit. Kandidaatidele tutvustatakse eetikakoodeksit ja väärkohtlemise (kahtlusele) reageerimiskava ning neilt nõutakse laste heaolu ja turvalisust puudutavate kohustuslike koolituste läbimist.

Lisaks toodi kampaanias välja täiendavad teenused ja allikad, mis pakuvad teavet ja tuge vägivalla ennetamisel (nt 112.is ja stoppofbeldi.is).

Selline konkreetne infokiri toetab väärkohtlemise ennetamist huvihariduses mitmel tasandil. Selged **reeglid** ja **ootused** loovad **läbipaistva keskkonna**, mis aitab vähendada riskide ilmnemist. **Õiguslikud piirangud** ja **taustakontrollid** aitavad ennetada lastega töötamiseks sobimatute inimeste jõudmist tööle laste ja noortega.

Reageerimiskavad ja **koolitused** annavad spordiklubide ja huviringide töötajatele konkreetseid oskusi ja teadmisi, kuidas probleemidele aegsasti reageerida. Kokkuvõttes oli kampaania eesmärk juhtida tähelepanu süsteemsele raamistikule, mis tugevdab laste turvalisust spordis ja huvihariduses laiemalt.

Suhtlusnõunike roll

Islandil toetab spordi- ja noorsootöö organisatsioone suhtlusnõunik, kelle ülesanne on nõustada klubisid ja organisatsioone vägivalla, ahistamise ja väärkohtlemise ennetuse teemadel. Nõunik aitab spordiklubidel ja huvikoolidel luua ja rakendada eetikakoodekseid, käitumisjuhiseid ning reageerimisplaane, et tagada lastele turvaline keskkond.

Suhtlusnõunik selgitab kõigile pooltele (klubide ja huvikoolide töötajatele, vabatahtlikele, **lapsevanematele** ja noortele endile), milline käitumine on lubatud ja milline mitte ning millised on tagajärjed reeglite rikkumise korral. Avatud arutelud ebamugavatel teemadel, nagu seksuaalne väärkohtlemine või ahistamine, aitavad kujundada ühist arusaama, et taoline käitumine ei ole aktsepteeritav. Samuti annab see noortele teadmise, kust ja kuidas saada abi.

Kuigi väärkohtlemist ei saa täielikult välistada, saab selle riski vähendada, kui klubid ja organisatsioonid järgivad ühiseid väärtusi, esitavad treeneritele ja töötajatele selged ootused ning loovad **läbipaistvad kokkulepped** ja suhtluskanalid lapsevanematega. Praktikas tähendab see muu hulgas järgmisi reegleid ja kohustusi:

- keelatud on ebaviisakas kõneviis ja solvavad kommentaarid kellegi keha kohta,
- igal klubireisil peab lapsi saatma vähemalt kaks täiskasvanut,
- välistatakse olukorrad, kus treener ja laps jäävad kahekesi,
- igasuguse väärkohtlemise kahtluse korral on klubil kohustus pöörduda viivitamatult lastekaitseteenistuse poole.

Olulist tuge pakuvad ka **käitumiskoodeksid**, mis aitavad ennetada vägivalla, kiusamise ja diskrimineerimise juhtumeid. Islandi Olümpia- ja Spordiliit on loonud oma organisatsioonile käitumiskoodeksi, mis täiendab eetikakoodeksit ja sisaldab nelja osa: treeneritele, sportlastele, töötajatele ja juhtkonnale ning lapsevanematele ja hooldajatele mõeldud sõnumid. Sama lähenemist saavad kasutada ka teised klubid ja organisatsioonid, et kujundada oma tegevus turvaliste ja austavate suhete raamistikus (The National Olympic and Sports Association of Iceland, 2019).

Treenerite käitumisjuhised

Islandi Olümpia- ja Spordiliit võttis treenerite käitumiskoodeksi vastu 2019. aastal. Selle eesmärk on tagada lastele ja noortele turvaline ning toetav keskkond spordis ja huvihariduses (The National Olympic and Sports Association of Iceland, 2019). Koodeks koosneb kuuest põhisuunisest.

Austus ja võrdne kohtlemine. Kõik sportlased ja osalejad väärivad lugupidavat kohtlemist, sõltumata nende vanusest, soost, rahvusest, seksuaalsest sättumusest, usust või sotsiaalsest taustast. Treener peab väärtustama iga lapse individuaalsust ja edendama austavat suhtumist ka vastastesse.

Ausus, usaldus ja õigluse järgimine. Treener peab ise järgima spordiala reegleid ning innustama sportlasi ausale mängule. See hõlmab ka dopinguvaba ja turvalise spordikeskkonna tagamist ning isikuandmete konfidentsiaalsuse austamist.

Hea eeskuju ja võrdsed võimalused. Treener on noortele eeskujuks nii spordis kui väljaspool seda, propageerides tervislikku eluviisi ja hoolitsedes selle eest, et kõik sportlased saaksid võrdse tähelepanu ja võimaluse arenguks.

Professionaalne vastutus ja rolli austamine. Treener peab tegutsema läbimõeldult ja vastutustundlikult, planeerides treeninguid vastavalt laste võimetele ja eale, olles koostööaldis teiste spetsialistidega ning hoides suhtluskanalid lapsevanematega avatuna.

Turvalisuse tagamine. Treener vastutab füüsiliselt ja vaimselt turvalise keskkonna loomise eest, vältides olukordi, mis seaksid lapse tervise või heaolu ohtu. Treener peab pöörama tähelepanu lapse vigastusest või psühholoogilisest stressist taastumisele ning vältima lapsega kahekesi jäämist.

Vägivalla ennetamine. Treener peab olema valvas igasuguse füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise vägivalla suhtes, hoiduma oma positsiooni kuritarvitamisest ning vältima võimalusel füüsilist kontakti sportlasega. Treener on kohustatud teatama lastekaitseasutusele väärkohtlemise või hooletuse kahtlusest.

Selliste põhimõtete kaudu loob koodeks ühtse raamistiku, mis aitab ennetada väärkohtlemist huvihariduses ja toetab laste heaolu, pakkudes treeneritele selgeid juhiseid oma vastutuse ja rolli kohta. Sportlastele, töötajatele ja juhtkonnale ning lapsevanematele ja hooldajatele loodud käitumiskoodeksid lähtuvad suures plaanis samadest põhimõtetest, kuid sisaldavad sihtrühmapõhiseid kohandusi.

Programm „Heillabraut 2025“

Save the Children Island (Barnaheill) viib läbi programmi „Heillabraut 2025”, mille eesmärk on vähendada laste ja noorte vastu toime pandud seksuaalkuritegude hulka ning suurendada juhtumite avalikuks tulekut. Programm tugineb Euroopa koostööprojektile CSAPE, kuid on kohandatud Islandi oludele. Igal aastal kogeb suur hulk lapsi seksuaalvägivalda, sageli ilma, et nad sellest kellelegi räägiksid. Seetõttu pakutakse sihtrühmapõhiseid veebikursusi ja koolitusi, mis on suunatud nii lastele ja noortele, lapsevanematele kui ka õpetajatele, treeneritele ja teistele lastega töötavatele spetsialistidele. Kursuste järel saavad osalejad kaasa käsiraamatu edasiseks tööks ja toetuseks.

Koolituste fookus ja sihtrühmad:

- **lastele ja noortele** pakutakse eakohast haridust seksuaaltervise ja seksuaalvägivalla teemadel, rõhutades rääkimise tähtsust ja julgustades otsima abi;
- **vanematele ja lastega töötajatele** õpetatakse ohule viitavate märkide äratundmist ja õiget reageerimist;
- **noortele**, kellel on soovimatud seksuaalsed mõtted (nt laste suhtes), pakutakse abi ja tööriistu nende mõtete kontrollimiseks, et vähendada kahjuliku või ebaseadusliku käitumise riski.

Kursuste ülesehitus ja sisu:

- lühemad loengud (1–1,5h) vanematele ja huvikoolide töötajatele, mis käsitlevad laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamist, seksuaalset ahistamist ja noorte omavahelist vägivalda;
- koolitused õpilastele põhikooli- ja gümnaasiumiastmes (1h), kus räägitakse tervislikest suhetest, seksuaalsest ahistamisest ja vägivallast ning eraldi ka pornograafia mõjust noorte hoiakutele ja suhetele;
- pikemad koolitused (3h) spetsialistidele, kus lisaks põhiteadmistele lahendatakse rühmatöödes päriselulisi juhtumeid.

Programmi peamine eesmärk on vähendada laste ja noorte vastu toime pandud seksuaalvägivalla juhtumeid ning luua keskkond, kus noored julgevad oma kogemustest rääkida. Programmi kaudu soovitakse julgustada nii lapsi ja noori kui ka täiskasvanuid märkama murekohti ja otsima õigeaegset abi. Samuti suurendatakse lapsevanemate ning huvikoolide töötajate teadlikkust vägivalla märkidest ja nendele sobivast reageerimisest. Eriline rõhk on ka turvalise ja professionaalse nõu pakkumisel keerulistes olukordades.

Islandi tegevuskava laste ja noorte omavahelise vägivalla ohjeldamiseks

Viimastel aastatel on Islandil kasvanud mure laste ja noorte omavahelise vägivalla pärast, mille avaldumisvormideks on olnud seksuaalne vägivald, koolikiusamine, füüsilised rünnakud ja grupikaklused (Pomrenke, 2024). Probleemi süvendab sotsiaalmeedia, mis aitab vägivallajuhtumitel avalikkuses levida (*ibid.*). Statistika kinnitab, et olukord on tõsine: lastekaitseteenistusse tehtud teated vägivallatsevatest lastest on alates 2016. aastast rohkem kui kahekordistunud ning politsei andmetel moodustasid alaealised 2023. aastal juba 18% kõikidest raskete rünnakute kahtlusalustest (*ibid.*).

Sellele vastuseks võttis Island kasutusele tegevuskava laste ja noorte omavahelise vägivalla ohjeldamiseks (Action Plan to Combat Violence Among Children), mis sisaldab 14 tegevussuunda alates juhtumite menetlemise parandamisest ja tugiteenuste kättesaadavuse suurendamisest kuni piirkondliku koostöö tugevdamise ja lapsevanemate kaasamiseni. Tähelepanu on suunatud ka ennetusele, sealhulgas haridusele, kogukonnapõhistele teenustele ning noorsootöö tugevdamisele.

Nagu on järeldanud mitmed uuringud mujalt maailmast (nt Hartill *et al*., 2021; Longobardi *et al*., 2022; Vertommen *et al*., 2018), on **väärkohtlemise peamisteks toimepanijateks spordikeskkonnas sageli just eakaaslased**. See rõhutab vajadust käsitleda vägivallaennetust laiemalt kui ainult täiskasvanute käitumisele suunatult, tuues fookusesse ka laste endi vahelised suhted ja grupidünaamika. Islandi tegevuskava aitab seda toetada, pakkudes süsteemseid lahendusi, mis ühendavad lastekaitse, hariduse, noorsootöö ja kogukonnatasandi sekkumised.

Barnahusi mudel

Island võttis 1998. aastal Ameerika Ühendriikide sarnase praktika eeskujul esimese Euroopa riigina kasutusele lastemaja (Barnahus) mudeli, mis töötab väärkohtlemist kogenud lapsega terviklikult n-ö ühe ukse põhimõttel. Mudel ühendab kriminaalmenetluse ja lastekaitse tegevused nii, et laps saab vajalikud kohtumised (politsei, kohtupsühholoogilised intervjuud, meditsiinilised läbivaatused, teraapia jms) ühe katuse all turvalises keskkonnas. Sellega püütakse teha lapse jaoks kogu protsess võimalikult lapsesõbralikuks ja vähekoormavaks, et vältida lapse traumeerimist ja taasohvristamist korduvate ülekuulamiste ja menetluste kaudu. Teenused on lastele ja nende peredele tasuta ning Barnahus on riiklikult rahastatud ja ametlikult lõimitud nii lastekaitse- kui ka õigussüsteemidesse. Alguses loodi Barnahus Islandil eeskätt seksuaalse väärkohtlemise ohvrite toetamiseks, kuid tänaseks on mudelit laiendatud ka teiste väärkohtlemise ja vägivalla vormide all kannatanud laste abistamiseks.

Islandi kogemus lastemaja mudeli kasutusele võtmisel sai kiirelt heaks eeskujuks paljudele Euroopa riikidele ja tänaseks on Barnahusi võrgustikuga liitunud ligi 30 riiki ning koostöö käib veel enamatega. Ka Eesti kuulub Barnahusi võrgustikku.

Barnahusi mudelit soovitavad ka Euroopa Nõukogu ja UNICEF. Johansson jt (2017) rõhutavad, et Barnahus ei ole üks-ühele kopeeritav standardmudel, vaid **tõlgendamise ja kohandamise protsess**, kus iga riik kujundab

Barnahusi kvaliteedinõuetest[29] lähtuvalt oma lastemaja versiooni vastavalt oma riigi teenuste ja toimimise struktuurile ning lastekaitse traditsioonidele.

Teatamis- ja kaebusvõimalused vanematele ja huvikoolidele

Islandil on laste heaolu puudutav teavitamissüsteem üles ehitatud selgelt ja üheselt mõistetavalt. Kahtluse korral on määratletud, et teavitus tuleb teha kohalikule lastekaitseteenistusele või hädaolukorras pöörduda numbrile 112. Selline lähenemine välistab segaduse, lihtsustab reageerimist ning tagab, et oluline teave jõuab viivitamata pädevate spetsialistideni.

Üldine teavitamiskohustus

Islandil on lastekaitseseaduses sätestatud põhimõte, et lapse heaolu on kogu ühiskonna vastutus. See tähendab, et **nii lapsega töötavad spetsialistid kui tavalised kodanikud on kohustatud teavitama**, kui neil tekib kahtlus, et laps kannatab vägivalla, väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muude ebasobivate tingimuste all (sh lapse enda riskikäitumine). Teavitada tuleb kohalikku lastekaitseteenistust või hädaolukorras helistada numbrile 112 (on ka ööpäevaringne veebivestluse võimalus). Lastekaitset saab teavitada vastava omavalitsuse telefoni või kodulehe kaudu, kus sageli on olemas eraldi veebivorm (nt Akranesi omavalitsuse kodulehel on vorm, kuhu saab sisestada kogu vajaliku teabe). Seejuures ei eelda teatamiskohustus täielikku veendumist juhtunus. Teavitada tuleb ka kahtlusest, et lastekaitse töötajad saaksid olukorra tõsidust professionaalselt hinnata.

Seega ka huvihariduse kontekstis tähendab see, et lapsevanemad, huvikoolide ja spordiklubide töötajad ning vabatahtlikud saavad (ja peavad) teavitama lastekaitseteenistust või politseid, kui nad märkavad või kahtlustavad väärkohtlemist või muud lapse heaolu ohustavat olukorda.

Barnaheill – Save the Children Island

Teine võimalus kahtlusest rääkimiseks või teavitamiseks on mittetulundusühing Barnaheill – Save the Children Islandil. Organisatsioon tegeleb laste õiguste kaitsega ning pakub (sh juriidilist) nõustamist kõigis laste heaoluga seotud küsimustes, lisaks ka harivaid ja ennetusele suunatud kursusi ja loenguid (vt ülal programmi „Heillabraut 2025“).

Spordi ja huvihariduse suhtlusnõunik

Teavitada saab ka spordi- ja noorsootöö suhtlusnõunikku (vt lk 40, Suhtlusnõunike roll). Suhtlusnõunikud keskenduvad eelkõige organisatsioonide ja nende liikmete harimisele ning teadlikkuse tõstmisele väärkohtlemise teemadel, kuid nende poole saab pöörduda ka konkreetse juhtumi korral. Nõuniku poole võivad pöörduda kõik, kes osalevad organiseeritud spordi- või noorteühendustes ning on kogenud või täheldanud kiusamist, vägivalda või muud väärkohtlemist. Nõuniku ülesanne on anda sõltumatut nõu, juhendada edasiste sammude osas ning toetada nii lapsi, lapsevanemaid kui ka organisatsioone sobivate lahenduste leidmisel. Suhtlusnõuniku kodulehel on täidetav elektrooniline vorm, mille kaudu saab juhtumist kiiresti ja konfidentsiaalselt teada anda.

[29] https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2023-06/barnahusi_kvaliteedinouded.pdf

3.4. Norra

Norras on iga teine teismeline mõne organisatsiooni või klubi liige. Huviringides osalus on suurem just nooremas eas: 8. klassis osalevad huvihariduses ligikaudu kaks kolmandikku nii poistest kui ka tüdrukutest, 12. klassis vähem kui pool õpilastest. Sarnaselt paljude teiste riikidega on ka Norras **populaarseimaks huvihariduse valdkonnaks sport**, kus osalus põhikoolis on olenevalt soost 59–65% ning gümnaasiumis 32–46%. Teine osaluselt kaalukam huvihariduse valdkond on **kultuuri- ja muusikategevused** (sh koor, orkester jms), kus põhikoolis osales 8–24% ja gümnaasiumis 8– 12% noortest. **Noortekeskustes** käib sõltuvalt soost ja kooliastmest 11–33% noortest ning **usulistes ühendustes** 7–26%. Pärast pandeemiast tingitud huvihariduses osalemise langust on mitmes tegevuses osalus taas tõusnud (nt spordis), kuid kultuuri- ja muusikategevused pole veel varasemale tasemele naasnud. Üldpildis on huvihariduses osalus alates 2010. aastate keskpaigast veidi langenud (4 protsendipunkti alla kõrgtaseme), eriti vanemates klassides (Bakken, 2025).

Väärkohtlemise levimus

Norras on laste ja noorte vägivalla- ja väärkohtlemiskogemusi uuritud põhjalikult, kuid senine tähelepanu on olnud peamiselt kodu- ja koolikeskkonnal. Huvihariduse ja noorte vaba aja tegevuste kontekstis ei ole väärkohtlemise levimust ja dünaamikat süstemaatiliselt uuritud. Samas on uuringuid, mis kirjeldavad väärkohtlemise levikut ühiskonnas üldiselt või kindlas kontekstis (nt spordikallakuga koolides).

2022. aastal läbi viidud **uuring analüüsis seksuaalse ahistamise ja väärkohtlemise levimust** kolme grupi seas: profisportlased (n = 482), harrastussportlased (n = 233) ja tavaõpilased (n = 200) (Sølvberg *et al*., 2022). Uuring viidi läbi Norra profispordi kallakuga keskkoolides (n = 26), kus õpivad nii tippsportlased kui ka harrastajad, ning võrdluseks ka tavakoolides (n = 6), kus spordikallakut ei olnud.

Uuringust selgus, et **seksuaalse ahistamise ja väärkohtlemise kogemused on Norra noorte seas laialt levinud**, kuid nende ulatus varieerub oluliselt sõltuvalt õpilaste seotusest spordiga. Uuringus oli viimase 12 kuu jooksul kogenud väärkohtlemist 32,2% profisportlastest, 46,6% harrastussportlastest ja 47% tavaõpilastest, kusjuures kordusmõõtmise tulemused kinnitasid sama mustrit (vastavalt 28,0%, 39,5% ja 47%) (Sølvberg *et al*., 2022). Tulemusi võib tõlgendada kaheti: võimalik, et profispordi keskkond pakub tõhusamaid kaitsefaktoreid (tugevamat struktuuri ja kontrolli), samas kui harrastusspordi tasemel ja tavakoolides võivad tugistruktuurid olla nõrgemad. Samuti on võimalik, et profisportlased on vähem valmis oma kogemusi avalikustama, kuna kardetakse spordikarjääri või maine kahjustamist (vt Sølvberg *et al*., 2023).

Soolised erinevused olid selles uuringus teravad: ligi pool tüdrukutest (47,6%) raporteeris väärkohtlemise kogemust, samas kui poiste seas oli näitaja oluliselt madalam (29,1%) (Sølvberg *et al*., 2022). Kõige sagedamini leidis väärkohtlemine aset väljaspool institutsioone vabal ajal (kuni 44%), kuid olulisel määral ka koolikeskkonnas (15-24%) (*ibid.*). Spordikeskkonnas registreeriti juhtumeid harvem (5–14%) (*ibid.*), ent arvestades spordi keskset rolli paljude uuritud noorte elus, on ka see osakaal märkimisväärne. Peamisteks väärkohtlejateks olid enamasti **eakaaslased** (83%), peegeldades nii teiste riikide (nt Island; Pomrenke, 2024) kui ka rahvusvaheliste teadusuuringute leide (Hartill *et al*., 2021). Pea iga viienda juhtumi puhul olid väärkohtlejateks treenereid, õpetajaid või tervishoiutöötajaid (Sølvberg *et al*., 2022).

Selle uuringu jätkuks **võeti luubi alla ka teavitamiskultuur ning teadlikkus erinevatest teavitamise variantidest ja tugiteenustest** antud spordikallakuga või tavalistes keskkoolides (Sølvberg *et al*., 2023). Küsitleti 630 kõrgetasemelist sportlast, 307 harrastussportlast ning 263 tavaõpilast; samuti 249 juhti ja treenerit. Leiti, et ehkki enam kui pooled (58%) vastanutest olid elu jooksul seksuaalse ahistamise ja

väärkohtlemise kogemuse läbi elanud, on sellisest kogemusest kellegi teavitamine noorte seas **pigem harv** (Sølvberg *et al*., 2023). Nende seast, kes olid seksuaalset väärkohtlemist kogenud, olid juhtunust teavitanud vaid viiendik (*ibid.*). Teavitamise puhul tajutakse mitmeid barjääre: häbitunne, hirm ning eriti spordikeskkonnale omased tegurid, nagu kartus spordikarjääri maine või sotsiaalse staatuse pärast (*ibid.*). **Sportlased (nii profi- kui harrastustasemel) teavitasid oma kogemusest märksa harvem kui tavalised õpilased (16–19% vs 28%), mis viitab sellele, et spordikultuuris võib vaikimise surve olla tugevam** (*ibid.*). See võib selgitada ka ülalkirjeldatud 2022. aasta uuringu tulemusi, kus profisportlased teatasid ahistamise ja väärkohtlemise kogemustest vähem kui tavakooli õpilased (vt Sølvberg *et al*., 2022). Samuti ilmnes, et poisid rääkisid oma kogemustest harvemini kui tüdrukud, mis võib seostuda soostereotüüpidega ja uskumusega, et poistel on vähem "lubatud" olla ohvripositsioonis (Sølvberg *et al*., 2023).

Teadlikkus teavitamis- ja tugisüsteemidest oli õpilaste ja treenerite seas madal: vaid umbes iga kümnes õpilane (11,4%) teadis oma kooli ametlikest teavitamisprotsessidest, samas kui koolijuhid olid peaaegu alati kursis nende olemasoluga (Sølvberg *et al*., 2023). See lõhe koolijuhtide ja õpilaste vastuste vahel näitab, et **juhtimistasandil võivad teavitamissüsteemid olla loodud, kuid nende olemasolu ei taga veel, et neid praktikas ka kasutatakse.** Tugisüsteemide kohta oli teave aga parem: 34% noortest teadis öelda, et nende koolis on tugisüsteem neile, kes on kogenud seksuaalset väärkohtlemist (*ibid.*). Koolide meetmete rakendamine oli piiratud: vaid umbes 6,5% õpilastest teatas, et nende kool oli viimase aasta jooksul teinud konkreetseid samme seksuaalse ahistamise ennetamiseks või käsitlemiseks (*ibid.*). Need sammud piirdusid enamasti loengute või infotundidega, mitte süsteemse ja pikaajalise tegevusega.

Norras on kvalitatiivmeetodiga uuritud ka treenerite vaatenurka laste õigustele, mis on Norras kirjeldatud dokumendis „Children's Rights in Sport. Provisions on Children's Sport (CRS)". Kaheksat kogenud treenerit hõlmanud uuring näitas, et treenerid väärtustasid toetavat ja rõõmu pakkuvat spordikeskkonda, mis toetab lapse õigust mängule ja arengule. Samas ilmnes ka riskikohti: osa treenereid pidas oluliseks laste kehatüüpi ja varajast spetsialiseerumist ning pööras vähe tähelepanu laste enda arvamusele, kuigi CRS rõhutab kaasamist ja osalust. Kokkuvõttes järeldasid autorid, et laste õiguste perspektiivi tuleks treenerite töösse süsteemsemalt lõimida ning suurendada teadlikkust, vältimaks väärkohtlemise ja tõrjutuse riske spordis (Ellingsen & Danielsen, 2017).

Väärkohtlemise üldisest ulatusest ja dünaamikast noorte seas annavad aimu ka ulatuslikud riiklikud uuringud (nt UngVold, Ungdata) ning rahvatervise aruanded (vt nt Aakvaag, 2020; Bakken, 2025; Dale *et al*., 2023; Frøyland *et al*., 2023), kuigi need ei erista väärkohtlemise kontekstina eraldi huviharidust. Nende uuringute järgi on seksuaalse väärkohtlemise juhtumid Norras viimastel aastatel sagenenud, samas kui mõne leebema füüsilise vägivalla vormi esinemissagedus on vähenenud (Frøyland *et al*., 2023). Mõlema puhul on sagedasemad väärkohtlemise toimepanijad just **eakaaslased** (*ibid*.). Olulise kontekstina saab välja tuua, et ligikaudu iga kaheteistkümnes noor kogeb regulaarset kiusamist (Bakken, 2025).

Seega **puuduvad ka Norras süsteemsed andmed väärkohtlemise levimuse ja dünaamika kohta huvihariduses**. Olemasolevad allikad kinnitavad pigem laiemat rahvusvahelist mustrit: laste peamine huvihariduse vorm on **sport** ning väärkohtlemise toimepanija on enamasti **eakaaslane**.

Ennetuspraktikad, strateegiad ja sekkumised huvihariduses

Norras on laste ja noorte turvalisuse tagamisel huvihariduse- ning spordikontekstis keskne roll Norra Olümpia- ja Paraolümpiakomiteel ning Spordiliidul (**NIF**), mis koordineerib kõiki spordialaliite ja klubisid. NIF on välja töötanud selged juhised seksuaalse ahistamise ja väärkohtlemise, rassismi ja diskrimineerimise ning vägivalla ja ähvarduste ennetamiseks ja juhtumite käsitlemiseks, lisaks ka videod näidisolukordadest. Need juhised muudavad teavitamise ohvritele ja pealtnägijatele lihtsamaks ning pakuvad klubidele sammsammulisi protseduure, et tagada ühtne ja tõhus reageerimine. Samuti rõhutatakse tundliku info hoolikat käsitlemist, mõjutatud inimeste toetamist ning klubide vastutust võtta kõigi kaebusi tõsiselt. Tegemist on üldiste raamistike ja tööriistade süsteemse väljatöötamisega ning need on koondatud NIF-i alaveebilehele lööklausega **#stopp**.

Nagu eelnevalt mainitud, mängib olulist rolli ka CRS („Children's Rights in Sport. Provisions on Children's Sport") – laste õigusi ja sporditegevuse korraldamise põhimõtteid sätestavad regulatsioonid, mis põhinevad ÜRO lapse õiguste konventsioonil. CRS kehtib kõigile kuni 13-aastaste lastega töötavatele treeneritele ning reguleerib näiteks laste võistlustel osalemise tingimusi, reisimist, tulemuste arvestamist ja auhindade jagamist. Reeglite rikkumise korral võivad alaliidud ja klubid rakendada sanktsioone, sealhulgas rahatrahve ja võistluskeelde (Biedre *et al*., 2024).

NIF on loonud treenerite käitumisjuhised, mis määratlevad selged piirid ja ootused treenerite, juhtide ja lapsevanemate käitumisele ning kohustuse rikkumiste korral sekkuda (NIF, i.a). Treenerite käitumisjuhised rõhutavad austavat suhtumist, sobimatu füüsilise ja verbaalse kontakti vältimist ning soolist tasakaalu tugisüsteemis.

Kokku moodustavad NIF-i juhised ja CRS-regulatsioonid laiapõhjalise ennetusraamistiku, mis ühendab lapse õigustel põhinevad väärtused ning praktilised juhised väärkohtlemise ja ahistamise juhtumite ärahoidmiseks ja lahendamiseks. Selline **raamistik loob pinnase konkreetsematele sekkumistele ja algatustele**, mille kaudu neid põhimõtteid klubide ja treenerite igapäevapraktikasse tuuakse.

Trygg på treening/ turvalise treeningu kursus

Sihtrühm: spordiklubid ja nendega seotud vabatahtlikud, treenerid ning teised laste ja noortega töötavad täiskasvanud.

Sisu: kursuse eesmärk on kasvatada sihtrühma teadlikkust ja tegutsemisoskusi laste kaitsmisel väärkohtlemise eest. Kursus koosneb loengutest, aruteludest ja praktilistest ülesannetest, mille kaudu antakse osalejatele teadmisi väärkohtlemise vormide ja riskitegurite kohta ning juhiseid ohumärkide äratundmiseks. Kursus aitab luua arusaama, milliseid samme tuleb väärkohtlemise kahtluse korral ette võtta, kuidas lapsi toetada ja luua turvaline keskkond treeningutel ja klubis üldisemalt.

Kursus püüab ühtlasi vähendada täiskasvanute ebamugavustunnet tundliku teema käsitlemisel, sealhulgas nn „**puudutamise ärevust**". Viimane tähendab treenerite ja teiste täiskasvanute hirmu või kõhklust lastega füüsiliselt kontakti luua – näiteks harjutuse sooritamisel abistada, lohutada või kiita – kartuses, et nende käitumist võidakse tõlgendada valesti või seostada sobimatu puudutusega. Selline vältimiskäitumine võib aga lastega suhtluse pingeliseks muuta ning jätta noored ilma vajalikust toetusest ja turvatundest. Kursus pakub täiskasvanutele selgemaid teadmisi ja juhiseid selle kohta, milline füüsiline kontakt on lubatud ja turvaline,

kuidas käituda läbipaistvalt ja austavalt ning kuidas samal ajal säilitada laste heaolu ja usalduslik õhkkond. Nii aidatakse vähendada hirme ning julgustatakse avatud suhtlust ja turvalise keskkonna loomist spordiklubides.

Algse plaani kohaselt pidid klubid välja töötama ka oma tegevusplaani väärkohtlemise ennetamiseks ja juhtumitele reageerimiseks, kuid praktikas on selle sammuni jõutud harva.

Mõju hindamine: kursuse mõju on siiani peamiselt hinnatud osalejate tagasiside ja intervjuude kaudu nii kohe pärast kursuse läbimist kui ka hilisemas järelhindamises. Osalejad kirjeldasid intervjuudes, et kursus suurendas nende teadlikkust ja vastutustunnet ning aitas vähendada ebamugavust väärkohtlemise teemadel rääkimisel.

Praktilised tegutsemisoskused paranesid osaliselt. Osa kursusel osalejaid märkis, et tunnevad end pärast koolitust olevat paremini valmis sekkuma ja tegutsema, samas kui teised jäid endiselt ebakindlaks. Uuringust selgus, et püsiva muutuse saavutamiseks ei piisanud üksnes individuaalsest õppimisest, vaid vajalik oli ka klubi juhtkonna toetus ja järjepidev töö. Süsteemset mõju väärkohtlemise vähenemisele aga otseselt ei mõõdetud. **Kursuse efektiivsust hinnati pigem läbi teadlikkuse ja kompetentsuse tõusu, mis võib kaudselt luua eeldused turvalisemate spordikeskkondade kujunemiseks.**

Üldhinnanguna jääb raportist kõlama, et kursus on sisuliselt hästi arendatud ja osalejate seas positiivselt vastu võetud vahend, mis aitab tõsta teadlikkust laste kaitsmise teemadel, kuid selle mõju tugevdamiseks on vaja süsteemsemat lõimimist spordivaldkonna struktuuridesse. Seni on kursust rakendatud vaid piiratud hulgas spordialaliitudes ja regionaalsetes organisatsioonides ning kaasatus on olnud ebaühtlane.

Autorid rõhutavad, et edasine edu eeldab selgemat riiklikku strateegiat, NIF-i tugevamat eestvedamist ning paremat koordineerimist teiste algatustega, nagu teavitamisplatvorm MittVarsel. Pikas plaanis võivad sellised programmid anda olulise panuse väärkohtlemise ennetamisse ja avastamisse, kuid püsiva kultuurimuutuse saavutamine klubi tasandil kujutab endiselt suurt väljakutset.

Allikas: https://www.nih.no/forskning/sentre/fobu/rapporter/trygg-pa-trening-med-redd-barna---sluttrapport.pdf

Kampaania „Start to Talk“/ „Hakkame rääkima“

Sihtrühm: treenerid, juhendajad, spordiklubide juhid, lapsevanemad, hooldajad jt täiskasvanud, kes klubitasandil laste sportimisega kokku puutuvad.

Sisu: #starttotalk kampaania on Euroopa Nõukogu algatus, mida Norras viivad ellu NIF koostöös Laste- ja Võrdõiguslikkuseministeeriumi ning Kultuuriministeeriumiga. Eesmärk on juhtida tähelepanu täiskasvanute vastutusele väärkohtlemist märgata ja seda mitte maha vaikida, sest lapsed ise sageli ei taha ega julge rääkida. Kampaania sõnum on: „Lapsed ei saa alati rääkida, aga täiskasvanud saavad. Alusta rääkimist.“

Kampaania jõuab inimesteni eelkõige videoklipina, mis näitab, et väärkohtlemine võib toimuda igas spordiklubis ja igal spordialal. Sellega tahetakse tõsta nii laste, treenerite kui ka lapsevanemate teadlikkust ja vähendada hirme, mis sageli takistavad väärkohtlemisest teavitamist ja sellest avatult rääkimist. Kampaania rõhutab, et vastutus rääkimist soodustava kultuuri ja turvalise keskkonna loomisel lasub eelkõige täiskasvanutel: treeneritel, juhtidel ja lapsevanematel.

Kampaania eesmärk ei ole siiski ainult teadlikkust tõsta, vaid ka konkreetseid tegevusi käivitada, näiteks riiklikke tegevuskavu täiustada ja koolitusi teha. Seega kokkuvõttes toetab „Start to Talk“ avatud ja lapse õigusi austava kultuuri kujundamist spordis. Lisaks Norrale on seda kampaaniat läbi viidud enam kui 20 Euroopa riigis, sealhulgas Eestis.

Mõju hindamine: #starttotalk kampaania mõju ei ole tõenduspõhiselt hinnatud.

Allikas: https://www.idrettsforbundet.no/tema/tryggidrett/seksuell-trakassering-og-overgrep/artikler/video-om-seksuell-trakassering-og-overgrep/

About one in five children in Europe are victims of some form of sexual violence

Teavitamise ja kaebuste esitamise võimalused vanematele ja huvikoolidele

Portaal MittVarsel

MittVarsel on NIF-i loodud veebiportaal, mis võimaldab turvaliselt ja konfidentsiaalselt teavitada spordiorganisatsioonides märgatud ebasobivatest olukordadest, sealhulgas kiusamisest, ahistamisest, diskrimineerimisest ja väärkohtlemisest. Teavituse saab esitada oma nime all või anonüümselt. Portaal tekitab teavitajale kasutajanime ja parooli, mille abil saab hiljem oma teadet täiendada või menetlejatega suhelda. Kõik andmed on krüpteeritud ning neile pääsevad ligi vaid need isikud, kes on määratud juhtumit käsitlema.

MittVarseli kasutuselevõtu toetamiseks pakub NIF klubidele ja alaliitudele kursust, kus tutvustatakse portaali funktsioone, õiglast menetlust ning praktilisi töövõtteid kaebustega toimetulekul. Koolituse eesmärk on tagada, et organisatsioonid oskaksid portaali rakendada süsteemselt ja et iga teavitus saaks asjatundlikku tähelepanu.

MittVarseli hõlpsaks kasutamiseks on loodud sammsammuline juhend. Portaalis saab valida teavituse tüübi (nt kiusamine, diskrimineerimine, seksuaalne ahistamine), lisada kirjaliku selgituse ning võimalusel ka tõendavad materjalid. Samuti pakutakse tuge ja lisamaterjale neile, kes kaaluvad teavituse tegemist. Nende mõte on näidata protsessi läbipaistvust ja vähendada ebakindlust.

Oluline on ka see, et teavitaja ei jääks üksi. NIF on täiskasvanutele ja klubide esindajatele koostanud juhised, kuidas olla toeks inimesele, kes on valmis teavitama. Põhisoovitused on kuulata rahulikult, võtta teavitust tõsiselt ning mitte jätta muljet, et probleem on teavitaja “süü”. Samuti juhitakse tähelepanu sellele, et tugivõrgustiku olemasolu aitab vähendada hirme ja toetab noorte julgust otsida abi.

Portaalis on eraldi juhised ka neile, kelle kohta teavitus esitatakse. NIF rõhutab, et teavitus ei ole süüdimõistmine, vaid signaal, mida tuleb menetleda õiglaselt ja neutraalselt. Inimene, kelle kohta teade on tehtud, saab õiguse anda oma selgituse ja on kaasatud menetlusse. Nii välditakse ennatlikke hinnanguid ning tagatakse kõigile pooltele õiglane kohtlemine.

Allikas: https://www.idrettsforbundet.no/tema/varsling/

Otsepöördumine spordiklubis vastatutava inimese poole

Sportlased, lapsevanemad ja teised täiskasvanud saavad Norras esitada teate ka otse spordiklubi või -organisatsiooni **vastutavale isikule**. Seda võib teha kirjalikult (e-kiri, kiri või sõnum) või suuliselt (telefonitsi või kohtumisel). Soovitatakse pöörduda **juhatuse esimehe, tegevjuhi või mõne muu usaldusväärse juhi** poole, kes vastutab klubi või alaliidu tasandil juhtumi käsitlemise eest. Näiteks Hovin Idrettslagi (kohalik spordiklubi) kodulehel on selgelt välja toodud, et teade võib olla suunatud klubi juhatuse esimehele, aseesimehele või mõnele muule usaldusväärsele vastutavale isikule, kes on klubis määratud vastama väärkohtlemise teavitustele ja nendega tegelema (Hovin Idrettslag, i.a).

NIF-i spordiregioonide kontaktisikud

NIF-il on igas piirkonnas kontaktisikud, kelle poole saab pöörduda, kui on tekkinud küsimusi või väärkohtlemise kahtlus. See ei ole ametlik kanal väärkohtlemise teate esitamiseks, kuid kontaktisikutelt saab nõu ja tuge edasi tegutsemiseks. Nõustaja ülesanne on olla neutraalne ja usaldusväärne kontaktisik, kes selgitab, millised on teavitamise võimalused, kuidas menetlus kulgeb ning milliseid samme on mõistlik astuda. Vajadusel suunavad nad inimese edasi kas klubi, alaliidu või MittVarseli süsteemi poole, et tagada teate jõudmine õigesse menetlusprotsessi.

Politsei

Seksuaalse väärkohtlemise või muu kuriteo kahtluse korral tuleb pöörduda politsei poole. Näiteks kui spordiklubi esindaja saab teada võimaliku õigusrikkumise kohta, on tal kohustus sellest viivitamata politseid teavitada. Isegi kahtluse korral soovitatakse ühendust võtta, sest ainult politsei saab hinnata, kas tegemist on karistusseadustiku rikkumisega.

3.5. Sekkumiste näiteid mujalt maailmast

Lisaks valitud neljale näiteriigile – Austraalia, Belgia, Island ja Norra – kus kirjeldasime väärkohtlemise ennetust huvihariduses põhjalikumalt, on ka mujalt maailmast tuua huvitavaid näiteid. Siiski tuleb tõdeda, et lapsevanematele suunatud sekkumised väärkohtlemise ennetuseks huvihariduses on üsna unikaalne ja alles arenev valdkond sekkumiste maailmas ning tõenduspõhiseid praktikaid on napilt.

„Respect in Sport – Parent Program“ (RiSPP)/ lapsevanematele suunatud programm „Austus spordis“

Riik: Kanada

Sihtrühm: lapsevanemad, kelle laps tegeleb spordiga. Kanadas on seda peamiselt rakendatud jäähoki puhul.

Sisu: RiSPP on Kanadas 2008. aastal välja töötatud ja alates 2010. aastast laialdaselt rakendatud veebipõhine vanemaharidusprogramm, mille eesmärk on kujundada positiivsem, turvalisem ja lugupidavam spordikeskkond kõigile osalejatele (Tamminen *et al*., 2020). Programmi loomiseks tehti koostööd spordipsühholoogide, lapsevanemate, treenerite ja Kanada Punase Ristiga (*ibid*.). Programm on keskendunud ühele sagedasele põhjusele, miks treenerid, juhendajad, kohtunikud ja igas vanuses sportlased spordist loobuvad: lapsevanemate ebasobiv käitumine (Respect Group, i.a). Sekkumine pakub lapsevanematele teadmisi ja tööriistu, kuidas toetada oma last konstruktiivselt ja luua turvaline spordikeskkond (*ibid*).

Programmi läbimine võtab aega ligikaudu ühe tunni. RiSPP koosneb videopõhistest õppemoodulitest ja täiendavatest lugemismaterjalidest. Koolitusel käsitletakse erinevaid teemasid: realistlike ootuste seadmine, võidu ja kaotusega toimetulek, tasakaal ja läbipõlemise vältimine, vigastuste ja peapõrutustega tegelemine, liigse entusiasmi ohjamine, positiivsete suhete loomine treenerite ja ametnikega ning turvalise keskkonna tagamine. Eraldi pööratakse tähelepanu kiusamisele, väärkohtlemisele, ahistamisele ja diskrimineerimisele spordikeskkonnas.

Paljudes Kanada spordiliitudes (nt Ontario jäähokiliit) on vähemalt ühe lapsevanema osalemine programmis eeltingimuseks lapse spordiliitu registreerimisele (Tamminen *et al*., 2020).

Mõju hindamine: aastatel 2014-2017 viidi Kanadas läbi uuring, et hinnata RiSPP-i mõju noorte jäähokis. Uuring kasutas olukorda, kus osa Ontario jäähokiliigasid oli programmi rakendanud ning osa mitte, võimaldades tulemusi omavahel võrrelda. Kolme hooaja jooksul koguti andmeid üheksal erineval ajahetkel

kokku 366 noorelt vanuses 14–19. Küsitlused mõõtsid sportlaste kogemusi, sh vanemlikku tuge ja survet, spordist saadavat naudingut, pühendumust ning sotsiaalseid ja kognitiivseid oskusi.

Vaadeldud perioodi jooksul ilmnes positiivne areng kõigi sportlaste seas, olenemata sellest, kas programmi oli rakendatud või mitte. Leiti, et vähenes antisotsiaalne käitumine ning paranesid algatusvõime ja eesmärgistamise oskused. Siiski liigades, kus programmi rakendati, oli oluliselt suurem paranemine just antisotsiaalse käitumise vähenemises vastaste suunas ning leiti (mitte statistiliselt olulisi) positiivseid trende sotsiaalsete oskuste arengus. Kõige suuremat positiivset mõju nähti spordiliigades, kus programmi hakati rakendama juba enne 2012. aastat. Kuigi enamikes valdkondades ei ilmnenud statistiliselt olulisi erinevusi, olid tulemused suunas, mis viitab programmi positiivsele mõjule sportlaste omavaheliste suhetele ja spordikäitumisele.

Uuringu autorid järeldasid, et veebipõhise vanemahariduspro grammi rakendamine organisatsiooni tasandil võib aidata kaasa turvalisema ja lugupidavama noortespordi keskkonna kujunemisele. Seda eriti teemades, mis puudutavad suhtumist vastastesse, kiusamist ja emotsioonidega toimetulekut. Samas rõhutati vajadust edasiste võrdlevate sekkumisuuringute järele, et paremini hinnata programmi otsest mõju ja võrrelda seda teiste vanematele või sportlastele suunatud sekkumistega.

Allikas: Tamminen *et al*., 2020; Respect in Sport - Respect Group Inc. | Harassment + Abuse Online Prevention Training

Sotsiaalhariduslik sekkumine „Values in Sport“/ „Väärtused spordis“

Riik: Hispaania, Baleaari saared

Sihtrühm: lapsevanemad, kelle laps mängib jalgpalli, ning teised noortespordi pealtvaatajad.

Sisu: uuring lähtus probleemist, et lapsevanemate kriitiline ja sobimatu käitumine spordivõistluste ajal mõjutab negatiivselt noorsportlaste kogemust ja spordikeskkonna väärtusi. Eesmärk oli hinnata, kas lühiajaline hariduslik sekkumine ja sellele järgnev teavituskampaania võivad vähendada lapsevanemate ebasobivat käitumist spordis.

Sekkumine koosnes kuni 40-minutilisest koolitusest lapsevanematele, mis hõlmas kuut teemat:

- programmi põhimõtete tutvustus;
- spordi eesmärgid koolieas (nt füüsiline tervis, areng, koostööoskused, sobiv käitumine võistlustel, lugupidamine teistest meeskondadest ja üldistest reeglitest, uute sõpruste loomine);
- lapse motiveerimine ja toetamine pealtvaatajana (nt käitumine, mis soodustab individuaalset arengut ja õppimist ning oskuste lihvimist vs käitumine, mis keskendub tulemustele ja teistega võrdlemisele);
- erinevad suhtlusstiilid ja nende mõju (positiivne, lugupidav ja toetav vs agressiivne, irooniline või halvustav);
- n-ö hea pealtvaataja käitumisjuhised (nt „toeta sportlast pärast mängu sõltumata selle mängu tulemusest“);
- arutelu lapsevanemate käitumise üle päriseluliste näidete põhjal (videod).

Koolituse järel jagati infolehti, plakateid ja meelespeasid vanematele, treeneritele ja sportlastele. Põhisõnumeid meelde tuletavad plakatid ja infomaterjalid paigutati ka spordihoonetesse, et rõhutada ausa mängu ja lugupidava käitumise väärtusi.

Mõju hindamine: hindamine toimus kolmes etapis – enne sekkumist, sekkumise järel ja järelmõõtmisel – ning vanemate käitumist analüüsiti mängude video- ja helisalvestiste põhjal. Sekkumise tulemusena vähenes sekkumisrühmas negatiivsete kommentaaride keskmine arv märkimisväärselt: 16,61-lt enne sekkumist 9,49-ni pärast sekkumist. Samuti täheldati positiivsete kommentaaride kerget kasvu, kuigi statistiliselt mitte olulisel määral. Kontrollrühmas olulisi muutusi ei ilmnenud.

Uuringu järeldusena leiti, et lühiajaline, süsteemselt läbi viidud vanemaharidus ja avalik teavitustöö võivad tõhusalt vähendada lapsevanemate negatiivset käitumist noortespordis ning toetada turvalisema ja väärtuspõhisema spordikeskkonna kujunemist.

Allikas: Sampol *et al.*, 2019

U.S. Center for SafeSport – juhend lapsevanematele väärkohtlemise ennetamiseks spordis

Riik: Ameerika Ühendriigid

Sihtrühm: lapsevanemad ja/või hooldajad, kelle laps osaleb spordiorganisatsioonis.

Sisu: veebikursus annab lapsevanemale teadmised ja praktilised oskused, et ennetada väärkohtlemist spordikeskkonnas, tugevdada lapse turvatunnet ja osaleda aktiivselt turvalise, lugupidava ja ausa spordikultuuri kujundamises. Kursus sisaldab **videoid, tekste, stsenaariume** ning **testküsimusi.** Kursus on tasuta ja selle läbimisele kulub umbes 30 minutit. Kursusel puudutatakse ülevaatlikult viit erinevat teemat.

- **Esimene** teemaplokk tutvustab U.S. Center for SafeSporti ja turvalise spordikeskkonna põhimõtteid. Räägitakse sellest, milliseid samme peaksid spordiorganisatsioonid astuma, et pakkuda lastele positiivset ja ohutut spordikogemust. Eraldi käsitletakse treeneri ja sportlase vahelise usalduse ja võimusuhte tähendust ning antakse juhiseid, milliseid küsimusi peaks lapsevanem esitama oma lapse treenerile või spordiklubile, hindamaks nende turvalisuse tagamise põhimõtteid.
- **Teises** osas keskendutakse seksuaalse väärkohtlemise ja sobimatu käitumise mõistmisele ning ennetamisele. Selgitatakse, kuidas neid tegusid määratletakse seaduse ja SafeSporti koodeksi alusel ning millist rolli mängivad sellistes olukordades *grooming* (eesti k manipulatiivne usalduse võitmine) ja nõusolek. Videod ja tegevused aitavad lapsevanemal mõista, miks sport on teatud riskiteguritega keskkond, kuidas *grooming* võib mõjutada nii noori kui ka kogukondi laiemalt ning mida peaksid lapsevanem ja laps teadma nõusoleku tähendusest.
- **Kolmas** osa käsitleb spordikeskkonna teisi riskikäitumise vorme – kiusamist, tõrjumist, rituaalset alandamist (ingl k *hazing*), emotsionaalset ja füüsilist väärkohtlemist. Antakse definitsioonid ja praktilised näited, kuidas sellist käitumist ära tunda nii trennis, võistlustel kui ka digikeskkonnas. Rõhutatakse vahet motiveeriva treeningu ja väärkohtlemiseni kalduva käitumise vahel.
- **Neljas** teemaplokk annab ülevaate peamistest poliitikatest ja käitumisjuhistest, mis aitavad vähendada riske spordiorganisatsioonides. Lapsevanemad õpivad tuvastama ja ennetama olukordi, mis võivad olla riskantsed: näiteks üks-ühele kohtumised treeneriga, riietusruumide või reisimisega kaasnevad ohud. Tutvustatakse ka parimaid tavasid, mida spordiklubid peaksid noorsportlaste kaitse tagamiseks kasutama.
- **Viimane** osa keskendub sellele, kuidas käituda, kui on kahtlus või teadmine väärkohtlemisest. Lapsevanem õpib, kuidas rääkida oma lapsega tundlikel teemadel, kuidas aidata lapsel end turvaliselt tunda ja väärkäitumist raporteerida. Antakse ülevaade seksuaalse väärkohtlemise tunnustest ning seadusest ja spordiorganisatsioonide poliitikatest tulenevatest kohustustest juhtumitest teatamisel.

Sarnased kursused on loodud ka lastele vanuses 5–12 ning noortele sportlastele vanuses 13–17. Eraldi kursused on loodud spordiorganisatsioonidega seotud vabatahtlikele, täiskasvanud sportlastele ning teistele klubide töös lastega kokku puutuvatele inimestele.

Lapsevanematele ja hooldajatele on koostatud eraldi juhendmaterjal, mis pakub praktilisi soovitusi lapse ja teiste noorte heaolu toetamiseks, probleemide märkamiseks, neile reageerimiseks ning üldiselt positiivse spordikeskkonna kujundamiseks. Näiteks innustab juhend lapsevanemaid märkama ja tunnustama oma lapse tugevusi ka kaotuse korral („*Too esile oma lapse oskused ja pingutused ka siis, kui tulemus ei olnud oodatud*"), soodustama kaasavat käitumist („*Tuleta lapsele meelde, et ta kaasaks mängudes ka need, kes võivad end tunda kõrvale jäetuna*") ning suhtlema treeneritega lugupidavalt ja koostöövalmilt („*Kui räägid treeneriga, tee seda rahulikult ja kuula ka tema seisukohti*"). Juhendis tuuakse välja erinevaid märke, mis võivad viidata ebaturvalisele spordikeskkonnale (nt kui kõigile ei kehti samad ootused ja reeglid, kui vähemusgrupid on regulaarselt välja jäetud jpm). Erinevad väärkohtlemise vormid on juhendis illustreeritud näidetega, mis soodustavad olukorra äratundmist igapäevaelus.

U.S. Center for SafeSport töötas välja ka (mitte ainult lapsevanematele suunatud) juhendid, kuidas tuvastada sobivat ja mittesobivat treeneri käitumist ning kuidas reageerida, kui laps annab märku väärkohtlemisest. Viimast toetab ka 90-minutiline veebikursus, mis käsitleb kohustusliku teavitamise põhimõtteid ja selgitab, kellel lasub kohustus väärkohtlemisest teatada.

Mõju hindamine: lapsevanematele suunatud kursuse mõju ei ole empiiriliselt hinnatud, kuid kursus on laialdaselt kasutusel Ameerika Ühendriikide olümpia- ja paraolümpialiikumise alaliitude seas.

Allikas: Courses to Get You SafeSport® Trained | U.S. Center for SafeSport

4. Lapsevanemate küsitlusuuringu tulemused

Valim, andmekogumine ja analüüs

Küsitlusuuring viidi läbi **lapsevanematega, kellel on vähemalt üks huvihariduses osalev 7–17-aastane laps**. Täpne statistika nende vanemate kohta, kelle laps osaleb huvihariduses, puudub, kuid Statistikaameti andmetel elas seisuga 01.01.2025 Eestis kokku 225 153 inimest, kellel on 7–17-aastased lapsed. Valimi suuruseks kujunes **506 vastajat**.

Küsitlusuuringu andmekorje tehti **kombineeritud meetodil**: põhiosas veebiküsitlusena (431 intervjuud) ja täiendavate intervjuudena telefoni teel (75 intervjuud). Vastata sai nii eesti kui ka vene keeles. Küsitlustöö viis Emor läbi ajavahemikus 3. – 20. veebruar 2026.

Küsitluseks kasutati peamiselt Emori eelvärvatute vastajabaasi ning täiendavalt värbamist sotsiaalmeedias. Emori eelvärvatute baasi vastajakontaktid on kogutud mitmeastmelise juhuvalikuga kodudes personaalintervjuude käigus või telefoniküsitlustega. Baas on valideeritud ja sobiv esinduslike uuringute valikväljavõttudeks.

Küsitlusuuringu valimi moodustamisel võeti aluseks regioonid (Tallinn, Harju- ja Raplamaa, Põhja- ja Lääne-Eesti, Tartu piirkond ja Lõuna-Eesti, Virumaa), mille siseselt tehti statistiline jaotus järgmistes lõigetes: sugu, vanuserühm (kuni 35a; 35-39a, 40-49a, 50a+), sobivas vanuses laste olemasolu (7-10a, 11-14a, 15-17a), asulatüüp (pealinn, muu linn, maa-asula) ning üle-eestiliselt vanema emakeel (eesti, muu) ja haridustase (kõrgharidusega, kõrghariduseta). Küsitluses jälgiti valimi kujunemist ligilähedaselt nende proportsioonide lõikes, kuid mitte rangelt, kuivõrd ei olnud täpselt teada, kas huvihariduses olevate laste vanemate jaotus on samasugune. Täiendavalt arvestati huvihariduses olevate laste vanusrühmade jaotuse ja nende emakeelega (eesti, muu) lähtuvalt Haridussilmas toodud andmetest[30]. Saavutatud lõppvalimi proportsioone kaaluti paika ainult vastaja soo lõikes, kuna eeldatavasti ei erine isad ja emad selle poolest, kui palju ja millises vanuses lapsi neil huvihariduses osaleb. Vastajate profiil sotsiaaldemograafiliste taustatunnuste lõikes on toodud Joonisel 1 ja Joonisel 2.

Üldkogumi ning kaalumata ja kaalutud valimi üldkogumi kohta vaata Lisa 1.

Uuringu andmeid analüüsisime andmetöötlusprogrammides Galileo ja SPSS. Kõik aruandes välja toodud gruppidevahelised erisused baseeruvad hii-ruut statistikule ning on toodud usaldusnivool vähemalt 95%. Aruandes uuringu tulemusi illustreerivate jooniste lugemisel tuleb silmas pidada, et protsendid on joonistel esitatud ümardatud kujul, mistõttu tulemus kokku ei pruugi alati olla 100%.

[30] Huvikoolides õppijad. https://haridussilm.ee/ee/huviharidus/huviharidus/oppijad

Joonis 1. Vastajate profiil (% kõigist vastajatest, n=506).

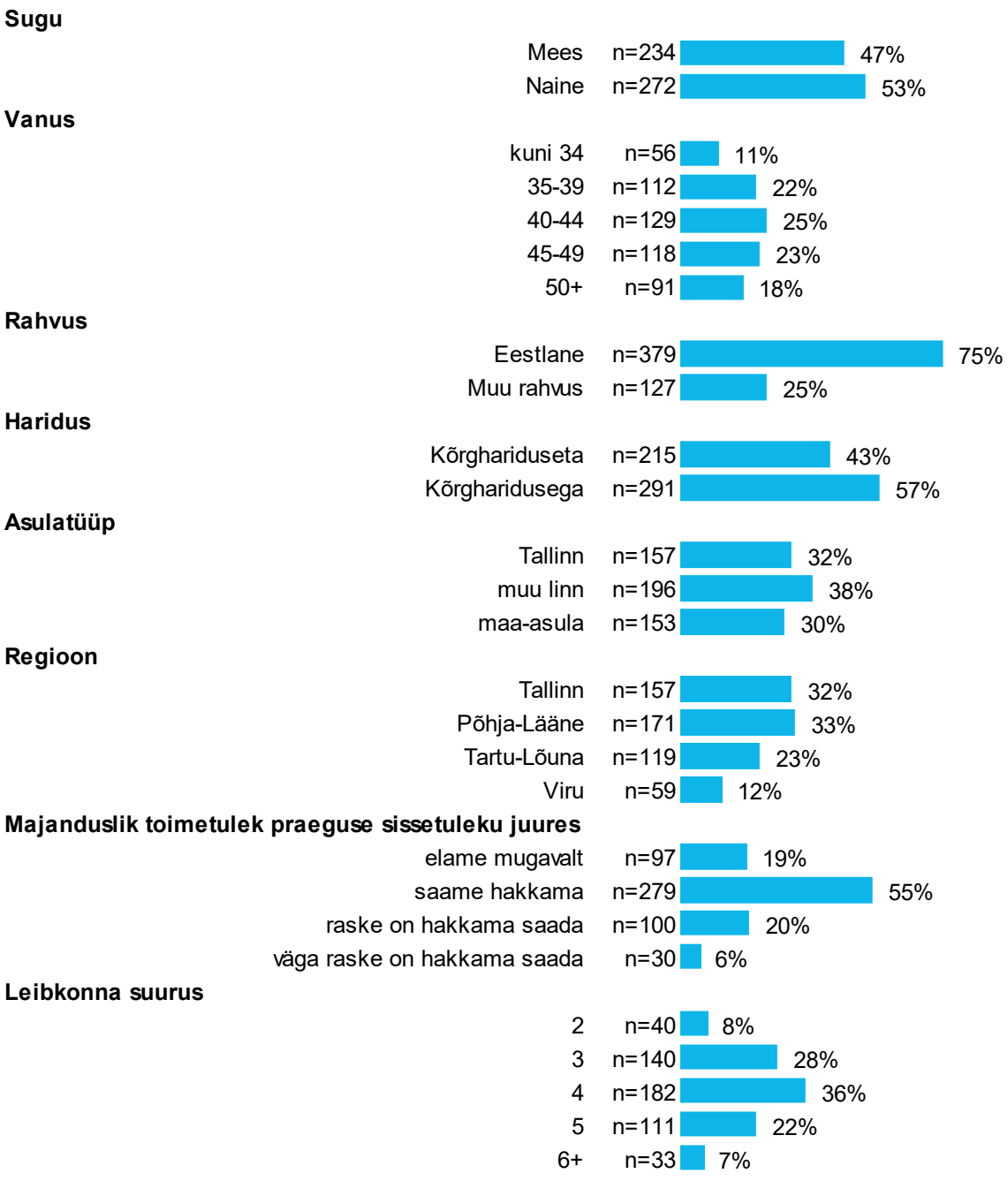

Joonis 2. Vastajate profiil laste huvihariduse näitajate lõikes (% kõigist vastajatest, n=506).

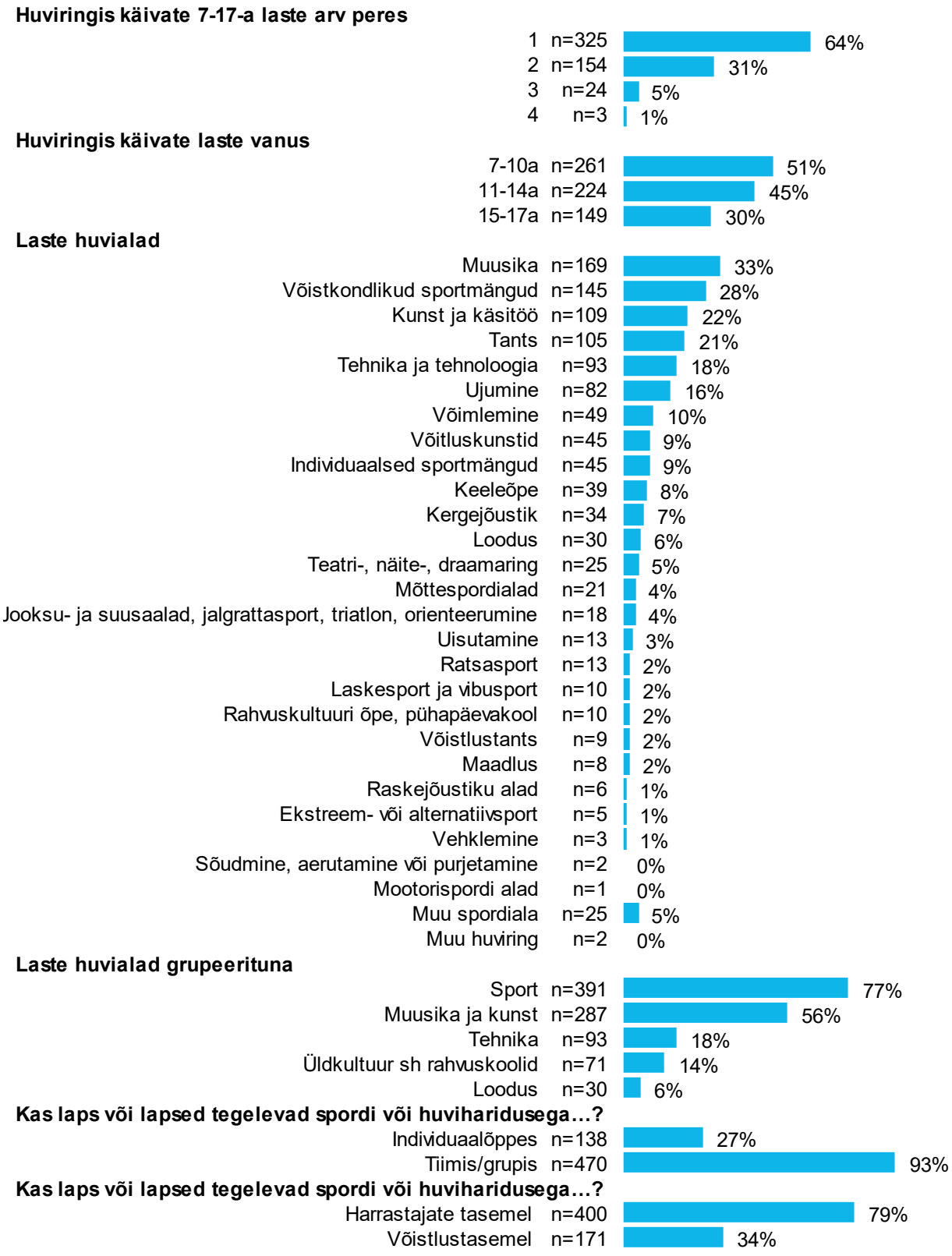

4.1. Perede üldine kogemus laste huviharidusega

Alustuseks paluti vastajatel anda üldine hinnang oma pere kogemusele laste huviharidusega n-ö puhtalt lehelt. Alles pärast seda jõudsid nad uuringu põhiteemani, väärkohtlemiseni huvihariduses. Lapsevanemate **üldine kogemus laste huviharidusega** on väga positiivne (**Joonis 3**). Ligikaudu 9 vanemat 10-st hindas oma pere kogemust selles osas kõrgelt (4–5 palli 5-st, keskmine hinnang 4,4 palli), sealjuures enam kui pooled andsid hinnanguks *"väga positiivne"*. Negatiivseid kogemusi (hinded 1–2) mainiti harva ning nende osakaal jääb alla 2% vastajatest (10 vastajat). Negatiivse kogemuse all toodi välja erinevaid aspekte: nii piiranguid huvihariduse kättesaadavusele (huvitegevuse valik, asukoht, rahaline aspekt) kui ka väärkohtlemisele viitavaid olukordi (liigne koormus, ebavõrdne kohtlemine, vaimne väärkohtlemine, eakaaslaste vaheline kius) ning huvikooli või treeneri/juhendaja ebapädevust.

Joonis 3. Perede üldine kogemus laste huviharidusega (% kõigist vastajatest, n=506).

A12. Kui Te mõtlete enda pere kogemustele laste huviharidusega, siis milline see kogemus üldiselt on olnud?

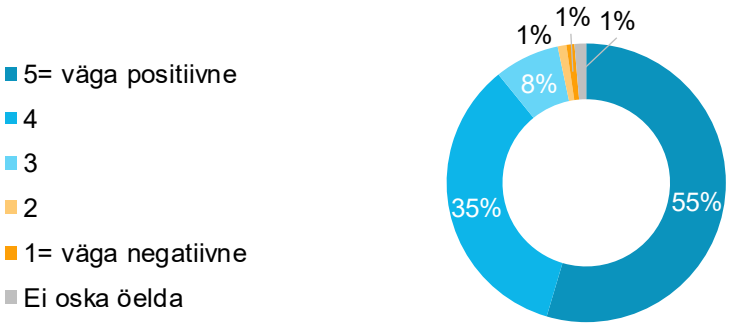

Negatiivse kogemuse põhjused (10 vastajat):

- juhtimis-, finants- või korralduslikud probleemid huvikoolis,
- treeneri / juhendaja ebapädevus või ebaprofessionaalsus,
- liiga suur koormus või kõrged ootused lapsele,
- eakaaslaste vahelised keerukad suhted või kiusamine,
- lapse vaimne väärkohtlemine,
- lapse ebavõrdne kohtlemine (tema tervise, käitumise eripära, võimete, rahvuse vms alusel).

Vanemate üldhinnang huviharidusele annab konteksti kogu aruandele: huviharidus on lapsevanemate silmis valdavalt usaldusväärne ja väärtust loov kogemus, mille puhul probleemseid juhtumeid tajutakse pigem erandina kui süsteemse murekohana. Rakendusuuringu seisukohalt siiski ei saa seda positiivset hinnangut käsitleda kui tõendit probleemide pea täielikust puudumisest, vaid kui **usaldust**, millele saab ja tuleb teadlikult üles ehitada teavitus-, ennetus- ja koostöömeetmeid.

4.2. Lapsevanemate kokkupuude laste huvihariduse ja selle pakkujatega

Ühe olulise teemana kaardistas uuring lapsevanemate kokkupuudet oma laste huvihariduse pakkujatega, ennekõike treenerite ja juhendajatega, aga laiemalt ka huvikoolide ja spordiklubidega. Kursisolek sellega, milliste inimestega laps huvihariduses kokku puutub, on üks oluline viis väärkohtlemise ohu vähendamiseks. Kontakt huvihariduse pakkujaga võimaldab mõlemal poolel väljendada oma ootusi ning huvihariduse pakkujatel kirjeldada reegleid, mis huvihariduse andmisega kaasas käivad. See omakorda võimaldab vähemalt teatud määral juba eos välistada võimalikke konflikte. Kontakti loomisel on oma roll nii huvihariduse pakkujatel (nt lapsevanemate koosolekute korraldamise näol) kui ka lapsevanemal (kes saab neist osa võtta või luua kontakti lapse treeneri/juhendajaga).

Lapse huviharidusega puutub kõige suurem osa lapsevanematest kokku **võistlusi, esinemisi** vms vaatama minnes: 60% teeb seda iga kord või enamasti (74% neist, kelle laps võistleb või esineb) (**Joonis 4**). Sagedamini teevad seda iga kord või enamasti muusika (73%), tantsu (83%) ja näitlemisega (79%) tegelevate laste vanemad. Nendes valdkondades on esinemiskordade arv tõenäoliselt väiksem kui spordis, kus võistlused võivad olla iganädalased. Samuti tuleb seda enam ette individuaalõppe (50% iga kord) ning väiksemate laste puhul (7-10-aastaste laste vanematest iga kord 49%).

Lapsevanemate koosolekutel vms üritustel osaleb alati või enamasti 44% (67% neist, kelle lapse huvihariduse pakkuja neid korraldab). On märkimisväärne, et kolmandiku vanemate sõnul ei toimu selliseid koosolekuid või üritusi, kus vanem saaks osaleda. Koos nende vanematega, kellele pakutakse küll võimalust, aga nad ei osale, puudub või ei kasuta 39% vanematest ligipääsu huvihariduse pakkuja korraldatavatele üritustele. Enam mainisid seda tehnika- või loodusvaldkonna huviharidusega tegelevate laste vanemad, samas kui muusika ja tantsuga tegelevate laste vanemad on aktiivsemad koosolekutel ja üritustel osalejad (vastavalt 52% ja 59% osalevad iga kord või enamasti). Selles osas on aktiivsemad ka võistlustasemel huviharidusega tegelevate laste vanemad (56% osaleb iga kord või enamasti vs 41% harrastajate laste vanematest). Seos on ka lapse vanusega, kui 7-14-aastaste laste vanematest osalevad iga kord või enamasti ligi pooled (47%), siis 15-17-aastaste laste vanematest veidi üle kolmandiku (35%).

Joonis 4. Kokkupuude lapse trenni või huviringiga (% kõigist vastajatest, n=506).

B2. Kui sageli Teie või keegi teine pereliige..?

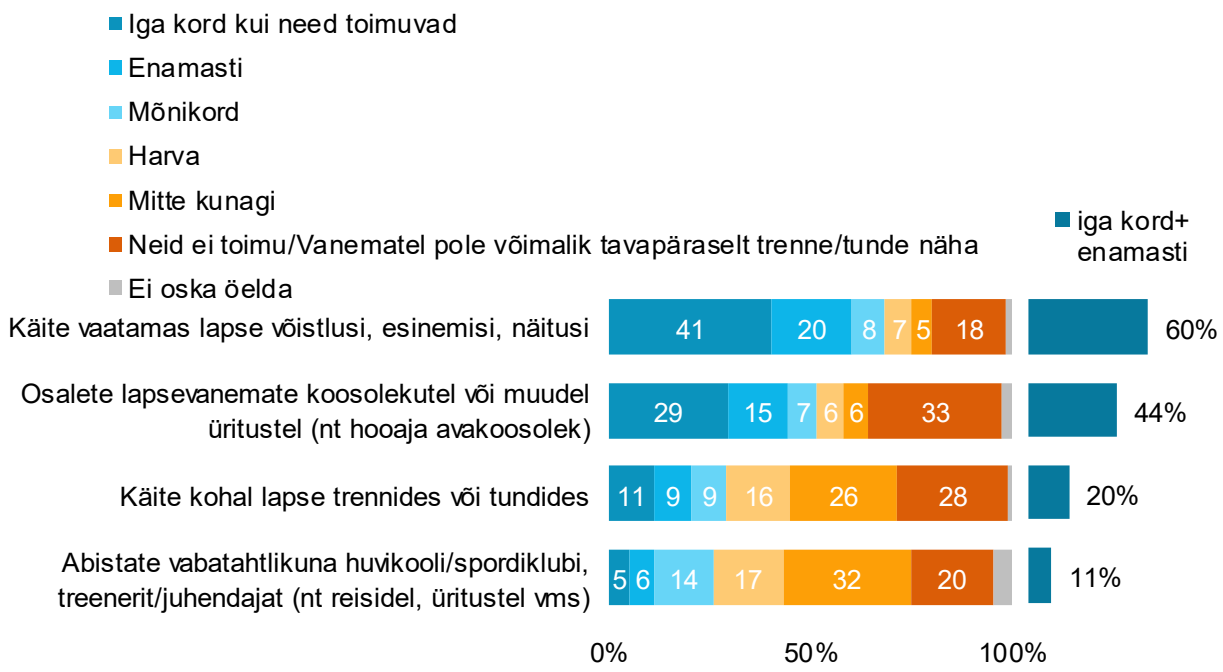

Lapse trennide või tundidega puutuvad lapsevanemad kokku vähem, kuna enam kui veerand (28%) vanematest ütlesid, et neil puudub tavapäraselt võimalus trenne või tunde näha (nt suletud treeningud, individuaalne töö). Sagedamini tõid seda välja need, kelle lapsed tegelevad tehnika- või loodusvaldkonnaga (42%), ning harvem spordiga tegelevate laste vanemad (22%). Teisalt ei ole osadel vanematel ka võimaluse olemasolul huvi neid külastada (26% kõigist vanematest ja 36% neist, kel on võimalus). Viiendik vanematest käib lapse trennides või tundides kohal iga kord või enamasti, sagedamini tehakse seda nooremate laste puhul (27% 7-10-aastaste laste vanematest vs 14% 15-17-aastaste laste vanematest). Kohalkäimine ei tähenda tingimata terve trenni/tunni jälgimist, vaid võib tähendada ka lapse viimist-toomist, mille käigus võidakse ka tegevust jälgida.

Vabatahtlikku tegevust huvikooli või spordiklubi juures tuleb kõige vähem ette: 11% vanematest tegelevad sellega aktiivsemalt, samas kui umbes pooled vanematest ütlesid, et nad kas ei tegele sellega või ei oodata neilt vabatahtlikku tegevust (viimast tõid välja tehnika ja tehnoloogiaga tegelevate laste vanemad). Enam tegelevad sellega 7-14-aastaste laste vanemad (iga kord või enamasti 14% vs 5% 15-17-aastaste laste vanematest).

Kokkuvõttes puutub lapse huviharidusega vähemalt ühe eelkirjeldatud tegevuse kaudu kokku (iga kord või enamasti) 74% vanematest. Veidi sagedamini on need:

- emad (78% vs 70% isadest),
- 50-aastased ja vanemad (83% vs 73% nooremate vanematest),
- muust rahvusest (82% vs 72% eestlastest),
- kõrgharidusega (78% vs 69% kõrghariduseta),
- nooremate laste vanemad (7-10-aastaste vanematest 81% vs 15-17-aastaste laste vanematest 67%).

Sisulises plaanis on kokkupuuteid enam muusika ja tantsuga tegelevate laste, võistlustasemel tegutsevate laste vanematel ning neil, kelle laps on individuaalõppes. Samuti puutuvad lapse huvihariduse pakkujatega enam kokku 7-10-aastaste laste vanemad. See on iga, kus vanem veel korraldab aktiivsemalt lapse tegevusi (sh transpordib last huviringi, suhtleb vajaminevate vahendite, võistluste vms osas), mistõttu kokkupuuted on kergemad tekkima. Suurematel lastel on endil enam vastutust oma huvialade korraldamise eest ning vanem ei pruugi neis asjus suhtlusesse treeneriga enam tingimata kaasatud olla.

Suhtluses treeneri/juhendajaga on kõige levinum kontakti sagedus kas vähemalt kord kuus või mitu korda aastas (**Joonis 5**). Vähemalt ühes kanalis (silmast silma, telefon, e-kiri või suhtlusrakendus) suhtleb vähemalt korra kuus 48% vanematest. Sealjuures tehakse seda üsna võrdselt rääkides või kirjutades. Enam teevad seda isad (56% vs 41% emadest). Ennekõike suhtlevad isad silmast silma või telefonis; võimalik, et sellist suhtlust tekib lapse trenni/ringi viimisel/toomisel). Samuti suhtlevad enam nooremate laste vanemad (7-10-aastaste laste vanematest 58%) ja võistlustasemel tegutsevate laste vanemad.

11% vanematest ei suhtle treeneri/juhendajaga üheski kanalis, sagedamini tuleb seda ette nende huvialade puhul, mis ei ole lapse jaoks peamised, vaid on täiendavad. Nende hulgas võivad sagedamini olla tehnika-, looduse- ja üldkultuuri valdkonda kuuluvad huviringid. Vähemalt iganädalast suhtlust vähemalt ühes kanalis peab umbes viiendik (22%) vanematest, mis näitab, et pidev kontakt ei ole nii laialt levinud. Samas ei tähenda harvem suhtlus automaatselt rahulolematust – kontakt võib olla funktsionaalne ja vajaduspõhine.

Joonis 5. Kokkupuude lapse treeneri või huviringi juhendajaga (% kõigist vastajatest, n=506).

B3. Kui sageli Teie või keegi teine pereliige…

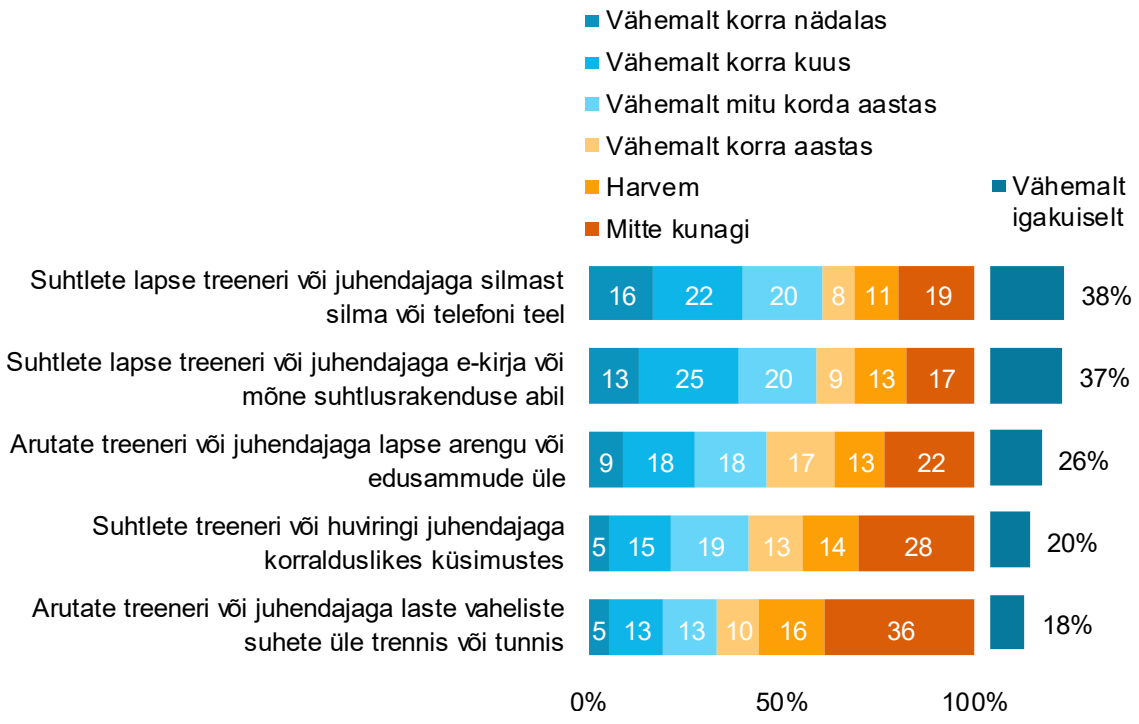

Kõige sagedamini arutatakse treeneriga lapse arengu üle (26% vanematest vähemalt kord kuus), kuid pea sama palju arutatakse korralduslikke küsimusi või lastevahelisi suhteid trennis/tunnis (Joonis 5). Nii lapse arengut kui ka kaaslastevahelisi suhteid arutavad treeneriga enam kõige nooremate laste vanemad. Enam kui kolmandik (36%) vanematest ei ole lastevahelisi suhteid treeneriga kunagi puudutanud. See võib ühest küljest tähendada vajaduse puudumist, nt individuaalõppe puhul. Enam tõid seda välja ka tehnikavaldkonnas

huviharidust omandavate laste vanemad ning need, kelle lapse jaoks konkreetne valdkond on täiendavaks huvialaks. Teisalt võib see tähendada ka seda, et neid teemasid pole soovitud jutuks võtta.

Kokkuvõttes tunnistas ligi veerand vanematest, et nende **lastel on treenereid või juhendajaid, kellega nad ei ole üldse kokku puutunud,** või on seda teinud väga vähe (**Joonis 6**). Sagedamini tõid seda välja vanemad, kes mõtlesid treenerile/juhendajale mitte lapse peamisel, vaid täiendaval huvialal. Rohkematel juhtudel on tegemist tehnika- või loodusvaldkonna huviringidega (38% vanematest). See, et tegemist on täiendava huvialaga, millega laps tegeleb võib olla harvem, ei vähenda samas tõenäosust võimaliku väärkohtlemise esinemiseks.

Joonis 6. Hoiakud huviharidusega kokkupuudete osas (% kõigist vastajatest, n=506).

B8. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega?

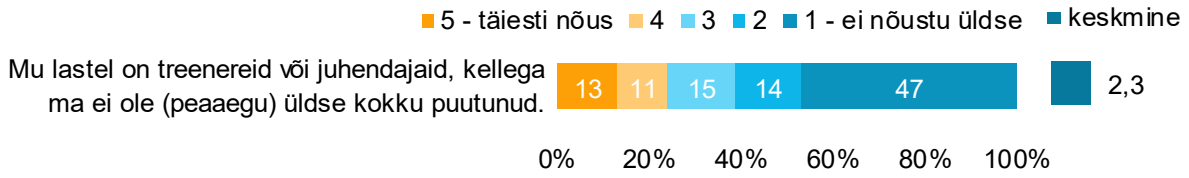

Lapsega tema huviringist rääkimine on seevastu **märksa enam levinud** (**Joonis 7**). Enamik lapsevanemaid (73%) vestleb lapsega tema huviringi kogemustest regulaarselt ehk vähemalt kord nädalas põhjalikumalt kui vaid formaalne „kuidas läks“. See näitab, et lapse kogemus jõuab vanemani sagedamini lapse vahendusel, mitte vahetu suhtluse kaudu treeneri või juhendajaga. Võimaliku väärkohtlemise kontekstis on samas oluline silmas pidada, et laps ei pruugi osata mingeid olukordi väärkohtlemiseks pidada või takistab häbi teda sellest rääkimast. Taaskord on nooremate lastega enam suhtlust huviringi teemal, kuigi ka vanemate lastega räägivad vanemad suhteliselt palju (79% 7-10-aastaste ja 68% 11-17-aastaste laste vanematest räägivad huviringist iga kord või vähemalt kord nädalas). Mitte kunagi ei vestle lapsega sellele teemal vaid 1% vanematest.

Joonis 7. Lapsega tema trennist või huviringist rääkimine (% kõigist vastajatest, n=506).

B4. Kui sageli Te räägite lapsega tema huviringist või trennist põhjalikumalt kui vaid „kuidas läks“ (nt enesetunne, treeneri/juhendaja tegevus, suhted teiste lastega jmt)?

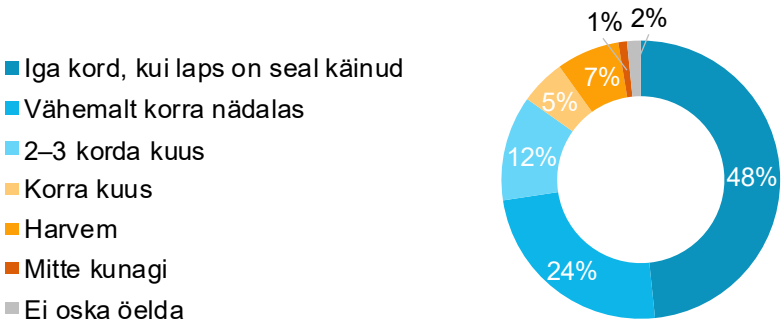

Emad ja isad hindasid ühtemoodi seda, kas ja kui sageli nad lapsega tema huviringist või trennist räägivad. Samas tegeleb peresiseselt huviringide ja trennidega seotud küsimuste või probleemidega **üldjuhul üks kindel lapsevanem** (**Joonis 8**), enamasti ema. See kinnitab hooldus- ja suhtluskoormuse ebaühtlast jaotumist ning on kooskõlas varasemate pererollide uuringutega (vt nt Hämmal *et al*., 2022). Huvitav on seegi, et emad hindavad enda rolli suuremaks kui isad: 60% emadest ütleb, et nemad tegelevad huviringidega ainuisikuliselt, samas kui isadest leiab seda 27%. Isade meelest lahendatakse ennekõike probleeme koos (33%), kuid nad hindavad ka enda rolli suuremaks kui emad (21% isadest leidsid, et tegelevad ise üksi nende teemadega vs sama leidis 4% emadest). Seegi on kooskõlas varasemate uuringutega, mis on viidanud sellele, et kui mehed tegelevad valdkondadega, mida traditsioonilise rollijaotuse poolest on peetud naiste pärusmaaks, kalduvad nad oma rolli suuremaks hindama.

Joonis 8. Isik, kes tegeleb peres huviringe ja trenne puudutavate küsimustega (kõik vastajad, n=506).

B6. Kui trennis või huviringis tekib mõni küsimus või probleem, siis kes Teie peres üldjuhul tegeleb selle lahendamisega?

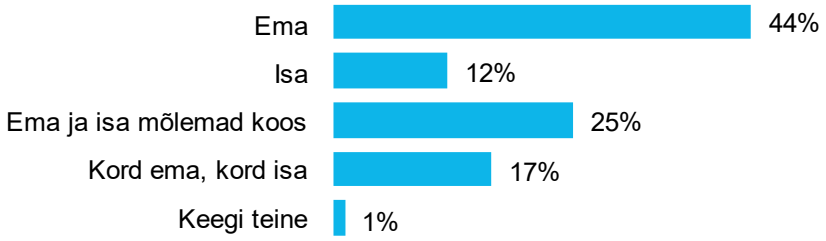

Taustauuringud huvikooli kodukorra, treeneri või juhendaja kohta (**Joonis 9**) ei ole laialt levinud praktika. Valdav osa vanemaid, kelle laps on huvihariduses, ei ole uurinud juhendaja kvalifikatsiooni ega varasema tausta kohta, mis viitab pigem **usalduspõhisele** suhtele huvihariduse pakkujatega. Kõige tõenäolisemalt on tutvutud huvihariduse pakkuja kodukorraga (50%). Enam on seda teinud nooremad (alla 34-aastased) ja kõrgharidusega vanemad, samuti need, kelle lapsed on 7-10-aastased. Veidi vähem (42%) vanematest on otsinud treeneri/juhendaja kohta kättesaadavat infot. Selgelt vähem on treeneriga otse arutatud tema tausta ja kogemust, seda on enam teinud muust rahvusest vanemad (25% vs 13% eestlastest). Enamiku tegevuste puhul mängib rolli vanema haridus: kõrgharidusega vanemad on kõiki neid tegevusi (v.a karistusregistrist treeneri tausta kontrollimine) teinud suurema tõenäosusega kui kõrghariduseta, eelkõige põhiharidusega vanemad.

Joonis 9. Lapse spordiklubi, huvikooli, treeneri või juhendaja tausta uurimine (% kõigist vastajatest, n=506).

B5. Kas Teie või keegi Teie perest on mõne Teie huviringis käiva lapse spordiklubi/huvikooli, treeneri või huviringi juhendaja puhul uurinud millegi järgneva kohta

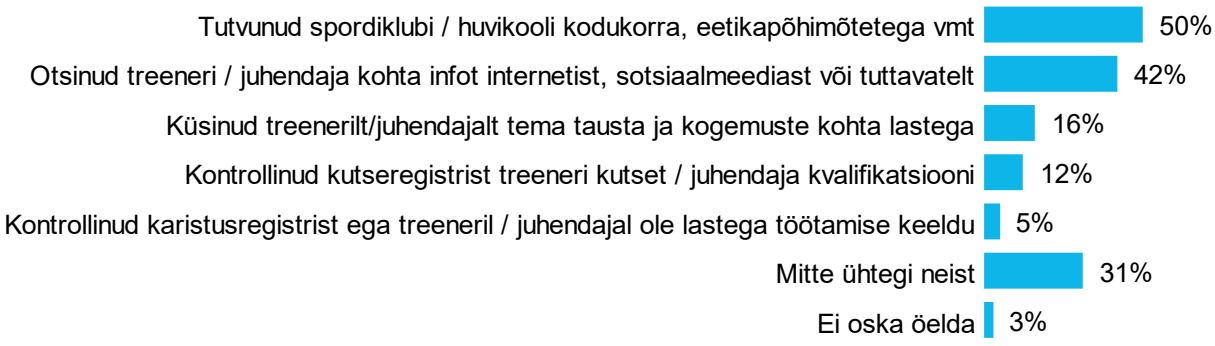

Hoiakute tasandil (**Joonis 10**) on näha, et üldjuhul on suuremal osal vanematest enda hinnangul piisavalt aega, et laste huviringidega kursis olla. Samas leiab veerand neist, et pidev aktiivne tähelepanu laste huviringidele ei ole oluline. Viimane seisukoht on sagedamini isadel ning vanema vanusegrupi (15-17-aastaste) laste vanemad.

Joonis 10. Hoiakud huvihariduse kokkupuudete kohta (% kõigist vastajatest, n=506).

B8. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega?

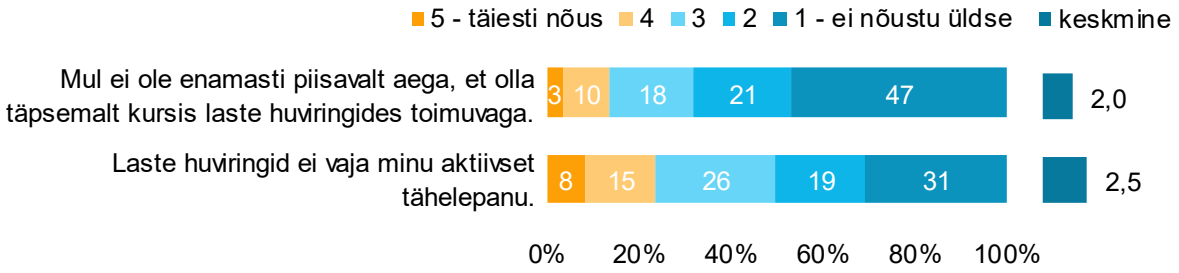

Olulisi erinevusi sihtrühmade vahel

Lapse vanus. Nooremate (7–10-aastaste) laste vanemad käivad **oluliselt sagedamini** kohal trennides/tundides ja suhtlevad treeneri/juhendajaga nii lapse arengu kui lastevaheliste suhete osas tihedamalt kui teismeliste (15–17-aastaste) laste vanemad. Nad uurivad huviharidusasutuse tausta ning enam kui pooled ei nõustu sellega, et huviringid ei vaja nende aktiivset tähelepanu. Kokkuvõttes, vanuse kasvades suureneb lapse iseseisvus ning vanema roll nihkub otseselt järelevalvelt kaudsemaks toetuseks. See on normaalne areng, kuid sellega seoses suureneb ka tõenäosus, et teismeliste puhul võib väärkohtlemine kergemini märkamatuks jääda.

Harrastustase. Võistlustasemel osalevate laste vanemad suhtlevad treeneri/juhendajaga sagedamini ning arutavad korralduslikke küsimusi rohkem kui harrastajate tasemel osalejate vanemad. Nad käivad ka lapse võistlusi vaatamas, mis võimaldab juhendajaga täiendavat kokkupuudet, ning osalevad sagedamini lapsevanemate koosolekutel (mida harrastajatel võib ka mitte toimuda). See näitab, et tulemuslikkusele suunatud kontekstis on koostööintensiivsus suurem. See aga ei tähenda automaatselt väärkohtlemise puudumist võistlustaseme puhul.

Haridustase. Kõrgharidusega vanematel on huvihariduse pakkujatega tõenäolisemalt enam kontakte. Nad osalevad sagedamini lapse võistlustel või esinemistel, käivad koosolekutel või muudel üritustel ning panustavad vabatahtliku tööga enam kui kõrghariduseta vanemad. Need kokkupuuted pigem ei ole väga sagedased, kui need on siiski olemas ning kõrgharidusega vanemad on enam uurinud huvihariduse pakkuja põhimõtete ning treeneri tausta kohta (26% kõrgharidusega vanematest ei ole üldse uurinud võrreldes 38% kõrghariduseta vanematega).

Kokkuvõttes viitavad tulemused sellele, et **üldiselt suhtlus lapsevanemate ja treenerite vahel Eesti huvihariduses toimib, kuid see on ebaühtlane**. Otsene ja regulaarsem kontakt esineb sagedamini teatud kontekstis (nooremad lapsed, põhiharrastus, võistlustase), samas kui paljudes huviringides põhineb koostöö pigem vaikivatel ootustel ja usaldusel. Rakendusuuringu vaates tähendab see, et **ennetuse ja lapse heaolu seisukohalt kriitiline info liigub sageli kaudselt** ehk lapse kaudu.

Erisused sihtrühmade vahel ei ole juhuslikud, vaid seotud huviala eripära, lapse arenguetapi ja vanemate kaasatuse võimalustega. See loob lähtekoha edasistele soovitustele: huvihariduse pakkujatel on võimalik tugevdada ennetus- ja koostööpraktikaid eelkõige nende rühmade puhul, kelle kontakt juhendajaga on nõrgem, kuid kelle lastel võivad olla sama suured väärkohtlemise riskid.

Vahekokkuvõte

- Lapsevanemate üldine kogemus laste huvihariduse sega on väga positiivne: 9 vanemat 10st hindas oma pere üldist kogemust väga kõrgelt (keskmine hinne 4,4 palli 5st).
- 74% vanematest puutub lapse huvihariduse sega kokku vähemalt ühe järgneva tegevuse kaudu iga kord või enamasti, kui selleks võimalus tekib. Kõige sagedamini on selleks lapse võistluste/esinemiste vaatamine (60% iga kord või enamasti) ja lapsevanemate koosolekutel/üritustel osalemine (44% iga kord või enamasti). Kolmandiku vanemate sõnul koosolekuid ei korraldata ja koos nende vanematega, kel pole huvi neist osa võtta, puudub või ei kasuta 39% vanematest ligipääsu huvihariduse pakkuja korraldatavatele üritustele. Trennide/tundide jälgimine on piiratud: 28%-l vanematest puudub võimalus treeninguid/tunde näha; lisaks 26% ei käi neid vaatamas ka siis, kui võimalus on olemas. Vabatahtlikku tööd teeb huvikooli jaoks aktiivsemalt vaid 11% vanematest.
- Vahetu suhtlus treeneri/juhendajaga on pigem vajaduspõhine: vähemalt korra kuus suhtleb vähemalt ühes kanalis 48%, iganädalaselt 22% vanematest. Iga kümnes (11%) ei suhtle üheski kanalis, sagedamini tuleb seda ette neil huvialadel, mis ei ole lapse jaoks peamised, vaid täiendavad.
- Pea iga neljas vanem ütles, et nende lastel on treenereid või juhendajaid, kellega nad ei ole üldse kokku puutunud või on seda teinud väga vähe (sagedamini on need treenerid/juhendajad mitte peamisel, vaid täiendaval huvialal).
- Veerand vanematest leiab, et laste huviringid ei vaja nende aktiivset tähelepanu.
- See, mida laps trennis või huviringis kogeb, jõuab vanemani kõige sagedamini lapse enda kaudu: 73% vanematest räägib lapsega huviringist põhjalikumalt vähemalt kord nädalas; mitte kunagi ei tee seda vaid 1%.
- Peres tegeleb huviringidega seotud küsimustega enamasti üks kindel vanem – sagedamini ema.
- Taustauuringud huvihariduse pakkuja ja juhendaja kohta pole laialt levinud; kõige sagedamini tutvutakse huvihariduspakkuja kodukorraga (50%) või uuritakse kättesaadavatest allikatest infot treeneri/juhendaja kohta (42%). Samas enamik ei uuri juhendaja tausta süvitsi, mis viitab usalduspõhisele suhtele huvihariduse pakkujaga.
- Lapsevanemate kokkupuude huvihariduse pakkujatega on ebaühtlane: tihedam on see nooremate laste, põhiharrastuse ja võistlustaseme korral; hõredam teismeliste laste ning täiendavate huvide (nt tehnika/loodus) puhul.

4.3. Ootused huvihariduse pakkujatele

Lapsevanemate ootused treenerile või huviringi juhendajale on üheselt kõrged ja normatiivsed. Üsna võrdväärselt oluliseks peetakse treeneri või juhendaja rolli nii lapse füüsilise ja vaimse tervise toetamises kui ka lastevaheliste sotsiaalsete suhete reguleerimises (**Joonis 11**). Väga oluliseks (5 palli) peavad seda 73-77% vanematest, koos nendega, kes andsid 4 palli 5st, on osakaal 92-94%. Selgelt tuleb esile, et juhendajat ei nähta pelgalt oskuste õpetajana, vaid **olulist kasvatuslikku vastutust kandva täiskasvanuna**, kelle käitumisel ja hoiakutel on lapse igapäevastele kogemustele otsene mõju. Lapsevanemate ootused on ühtemoodi kõrged sõltumata nende taustast, laste vanusest või huvialadest.

Joonis 11. Ootused treenerile/juhendajale lapse toetamisel (% kõigist vastajatest, n=506).

B7. Kui oluline on Teie meelest üldiselt see, et treener või huviringi juhendaja toetaks…?

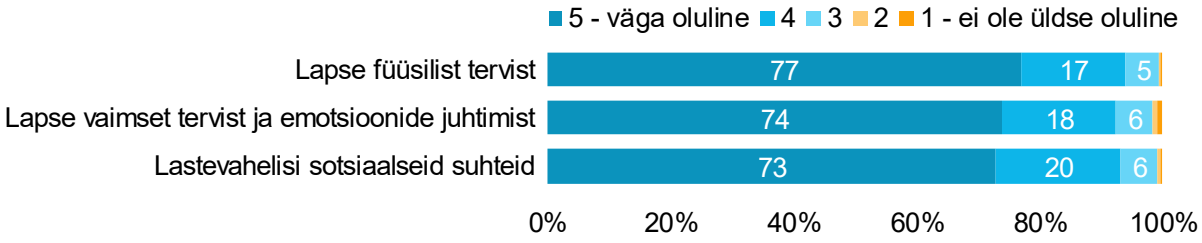

Hinnangud **juhendajate koolitatuse tasemele** väärkohtlemise teemadel, huviharidusasutuste **suutlikkusele lapsi väärkohtlemise eest kaitsta** ja **väärkohtlemise juhtumitele reageerida** on mõõdukalt positiivsed (Joonis 12). Ligikaudu 35-43% vanematest leiab, et huvihariduse pakkujad saavad üldiselt hakkama (4-5 palli), kuid vaid umbes viiendik andis tugevalt positiivse hinnangu (5 palli), mis viitab teadmatusele või ebakindlusele tegelike praktikate osas. Märkimisväärne on ka nende osakaal, kes ei osanud hinnanguid anda. See näitab, et paljudel vanematel puudub selge arusaam, kas ja kuidas huviharidusasutustes väärkohtlemist ennetatakse ja juhtumitele reageeritakse.

Vanemad, kelle laps on väärkohtlemist kogenud või kelle puhul nad on seda kahtlustanud, hindavad juhendajate oskusi väärkohtlemise vältimisel, huvihariduse pakkujate oskusi lapsi kaitsta ja probleemide korral reageerida oluliselt madalamalt kui need, kellel see kogemus puudub. See viitab usalduse vähenemisele pärast negatiivset kogemust. Nii ei nõustunud 16% neist, kellel on oma lapsega seoses väärkohtlemise kogemus või kahtlus, sellega, et huviharidusasutused kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest, 22% sellega, et juhendajad on piisavalt koolitatud väärkohtlemise vältimise teemadel ja 24% sellega, et huviharidusasutused oskavad juhtumitele reageerida. Neist, kellel oma lastega seoses selline kogemus puudus, ei nõustunud vastavalt 7%, 9% ja 9%.

Emad ja isad hindavad huvihariduse pakkujaid eeltoodud aspektides erinevalt. Isad usuvad huvihariduse pakkujate võimekusse väärkohtlemisega tegeleda oluliselt enam kui emad, viimased sagedamini kas ei oska hinnangut anda või on skeptilisemad. Nii nõustus 51% isadest, et huviharidusasutused kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest. Samas emadest nõustus 36% ja hinnangut ei osanud anda 27%. Sellega, et huviharidusasutused oskavad väärkohtlemise juhtumitele õiglaselt ja lapse huve kaitstes reageerida, oli nõus 44% isadest ja vaid 27% emadest. Viimastest 33% ei osanud seda hinnata ja 18% ei nõustunud (vs 11% isadest ei nõustunud).

Joonis 12. Lapsevanemate hinnang sellele, kui hästi oskavad huviharidusasutused lapsi väärkohtlemise eest kaitsta ja juhtumitega tegeleda (% kõigist vastajatest, n=506).

F2. Kui hästi Teie meelest huviharidusasutused oskavad lapsi väärkohtlemise eest kaitsta ja probleemide korral reageerida?

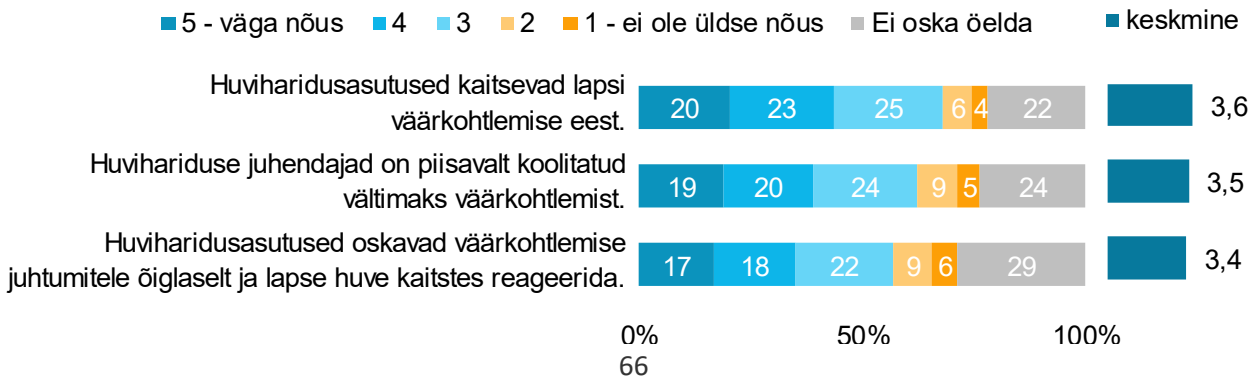

Vanemad ootavad huvihariduse pakkujatelt **proaktiivset lähenemist väärkohtlemise ennetamisele**. Ülekaalukas osa vanematest peab oluliseks, et huviringi juhendaja või treener kaasaks neid kohe, kui laps trennis või huviringis midagi murettekitavat kogeb: 81% on sellega täiesti nõus (**Joonis 13**). Seda ootavad vanemad sõltumata lapse vanusest, trennist või huviringist. Teiseks on suuremal osal vanematest ootus, et huvihariduse pakkujad selgitaksid neile, millised on nende reeglid väärkohtlemise ja kiusamise ennetamiseks (67% olid täiesti nõus). Enamik neist sooviks näha, kuidas trenne ja huviringe läbi viiakse ning millised on sealjuures treeneri/juhendaja töövõtted ja käitumine (65% täiesti nõus). Enda rolli puhul on vanemad veidi passiivsemad, siiski olid umbes pooled (51%) täiesti nõus, et vanemad peaksid saama huvihariduse pakkujale anda regulaarset tagasisidet nende tööle ja väljendada oma ootusi (näiteks rahuloluküsitlusele vastates). Vanemate meelest vastutavad huvihariduse pakkujad seega ennetuse eest üsna palju, samas kui vanem on pigem teadlik ja vajadusel reageeriv, mitte igapäevaselt aktiivne partner.

Vanemate hoiakuid ei mõjuta laste vanus, küll aga nende endi vanus. Vanemad lapsevanemad (50+) ootavad huvihariduse pakkujatelt enam enda reeglite selgitamist, samas kui nende seas on veidi enam (kuigi suhteliselt väikeses osakaalus) neid, kes endal aktiivset rolli ei näe ehk ei pea oluliseks olla kursis juhendaja käitumisega (7% andsid 4-5 palli) ega anda ise tagasisidet (13%). Sarnaselt mõtlevad sagedamini ka kõrgharidusega vanemad, kes veidi vähem peavad vajalikuks juhendaja tööga kursisolekut (79% peavad oluliseks vs 89% kõrghariduseta vanematest).

Kokkuvõttes on vanemate kõrged normatiivsed ootused treeneri/juhendaja kasvatuslikule rollile (tervis, heaolu, suhted) kontrastis vaid mõõdukalt positiivsete hinnangutega pakkujate tegelikule valmisolekule väärkohtlemist ennetada ja juhtumitele reageerida. Hinnangut mitte anda osanute suur osakaal viitab puudujääkidele huviharidusasutuste tegevuse läbipaistvuses väärkohtlemise teemadega tegelemisel ja kommunikatsioonis lapsevanematega. Usaldus on kogemusest sõltuv: negatiivse kogemuse korral langevad hinnangud märgatavalt. Kõik see viitab vajadusele selgete reeglite, nähtavate praktikate ja proaktiivse vanemate kaasamise järele.

Joonis 13. Lapsevanemate ootused sellele, kuidas huviharidusasutused võiksid neid väärkohtlemise ennetusse kaasata (% kõigist vastajatest, n=506).

F1. Millised on Teie ootused sellele, kuidas huviharidusasutused (huvikoolid ja spordiklubid) võiksid vanemaid väärkohtlemise ennetusse kaasata?

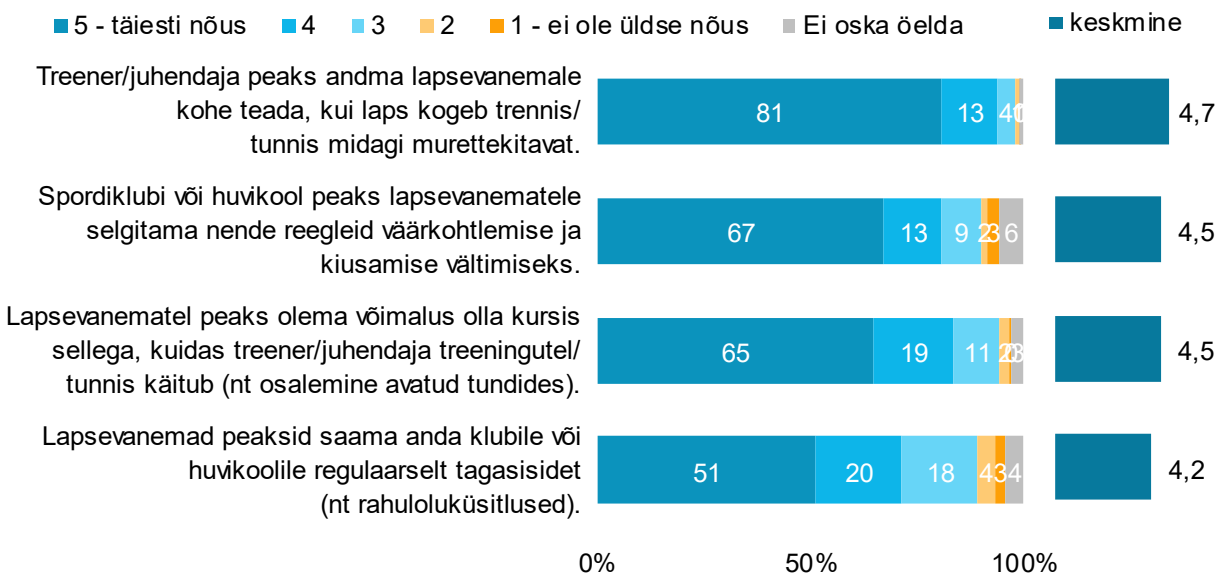

Vahekokkuvõte

- Vanemate normatiivsed ootused treenerile/juhendajale on väga kõrged: 92–94% peab oluliseks, et juhendaja toetaks lapse füüsilist ja vaimset tervist ning reguleeriks sotsiaalseid suhteid. Juhendajat nähakse mitte ainult õpetajana, vaid kasvatusliku vastutusega täiskasvanuna.
- Lapsevanemate hinnangud huvihariduse pakkujate valmisolekule väärkohtlemist ennetada ja juhtumitega tegeleda on mõõdukalt positiivsed ning peegeldavad teadmatust: 35–40% usuvad, et huvihariduse pakkujad oskavad lapsi kaitsta ja juhtumitele reageerida ning märkimisväärne hulk vanemaid ei oska seda hinnata (22-29%). Viimane viitab puudujääkidele tegevuste läbipaistvuses ja kommunikatsioonis.
- Negatiivse kogemuse või kahtluse korral usaldus väheneb: väärkohtlemise kogemuse või kahtlusega laste vanemad hindasid huvihariduse pakkujate kaitsmis- ja reageerimisvõimet madalamalt kui kogemuseta vanemad.
  Väitega:
- "Huviharidusasutused kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest" nõustus 16% kogemusega vs 7% kogemuseta vanematest;
- „Juhendajad on piisavalt koolitatud väärkohtlemise vältimise osas" nõustus 22% kogemusega ja 9% kogemuseta vanematest;
- „Huviharidusasutused oskavad väärkohtlemise juhtumitele õiglaselt ja lapse huve kaitstes reageerida" nõustus 24% kogemusega ja 9% kogemuseta vanematest.
- Vanemad ootavad huvihariduse pakkujatelt proaktiivsust ja kaasamist:
  - 81% on täiesti nõus, et pakkuja peaks vanemat kohe kaasama, kui laps kogeb murettekitavat olukorda;
  - 67% ootab, et selgitataks väärkohtlemise/kiusamise ennetamise reegleid;
  - 65% soovib näha, kuidas trenne ja huviringe läbi viiakse (meetodid/käitumine).

4.4. Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Uuring vaatles ka seda, millised on lapsevanemate jaoks huvihariduses piirid kindlate reeglite, ootuste ja nõudlikkuse ning liigse karmuse ja väärkohtlemiseni viiva käitumise vahel. Küsitlusuuringus seda piiri täpselt välja selgitada ei ole lihtne, kuid täiendavalt andis selle kohta infot projekti raames läbi viidud kvalitatiivuuring.

Vanemad peavad **kindlaid reegleid ja ootusi** huvihariduses väga oluliseks ning leiavad, et teatud piirini on treeneril/juhendajal õigus lapsi korrale kutsuda (**Joonis 14**). Kaks kolmandiku vanematest on täiesti nõus sellega, et reeglid ja kindlad ootused on lapse arenguks huvihariduses vajalikud (keskmine 4,6 palli 5-pallisel skaalal). Poole vähem vanemaid on täiesti nõus sellega, et treener/juhendaja võiks lapselt **igas tegevuses oodata täielikku keskendumist ja pingutust**, kuigi ka sellega on 36% vanemast täiesti nõus ning enamik ülejäänutest nõustusid teatud mööndustega (keskmine 4 palli). Tervikuna peavad kindlaid reegleid ja ootusi keskendumisele oluliseks 64% lapsevanematest (kummagi väite puhul andsid 4 või 5 palli) ning seda läbivalt sõltumata enda taustast või lapse huvialast.

Sarnaselt nähakse **treeneri õigust kutsuda korrale reegleid mitte järginud last**, jättes ta seetõttu tegevustest kõrvale või andes lisaharjutusi. Kõik vanemad (15%) sellega ei nõustu. Veidi enam nõustuvad sellega need vanemad, kelle laps tegeleb spordiga (67% andsid 4-5 palli) ja vähem need, kelle laps tegeleb muusikaga (54%

andsid 4-5 palli). Samuti peavad vanemad seda normaalsemaks juhul, kui laps tegeleb huvihariduse võistlustasemel (68% andsid 4-5 palli vs 59% neist, kes on harrastajate tasemel).

Joonis 14. Ootused korra ja arengu tagamisele trennis või huviringis (% kõigist vastajatest, n=506).

C1. Nüüd küsime korra tagamise kohta huviringis või trennis. Palun hinnake iga väite puhul, kuivõrd Te sellega nõustute 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab „ei nõustu üldse" ja 5 tähendab „täiesti nõus".

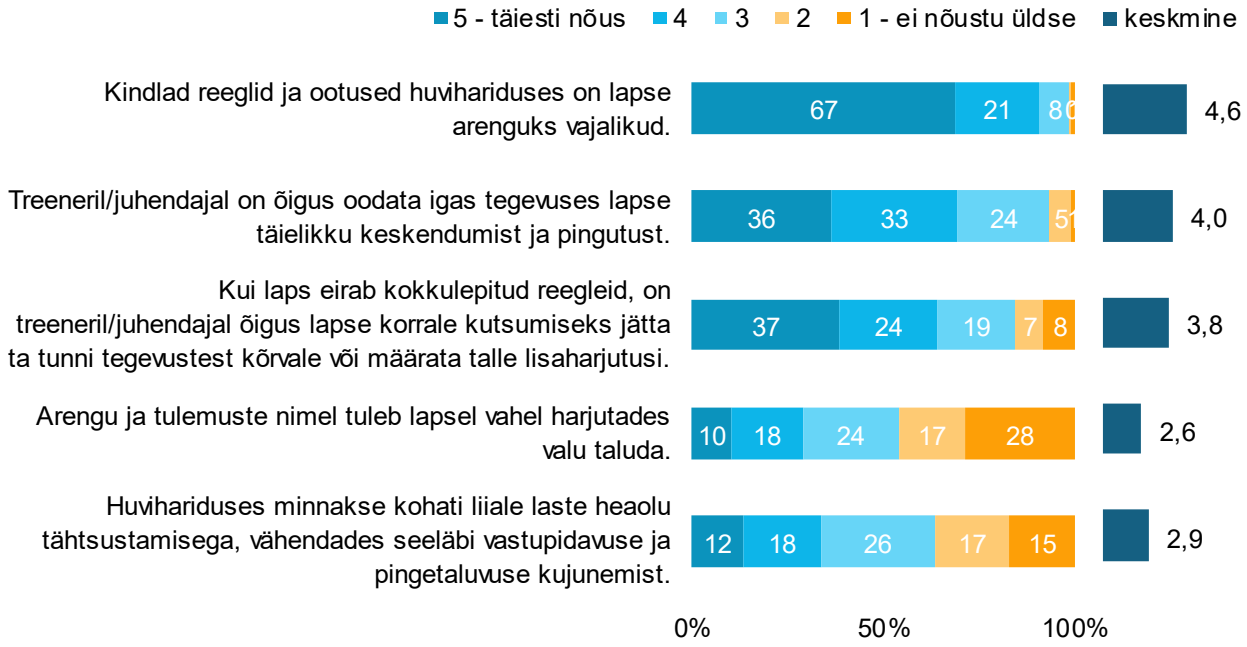

Oluliselt vähem on lapsevanematele vastuvõetav, et laps peaks arengu ja tulemuste nimel **harjutades vahel valu taluma**. Sellega oli täiesti nõus vaid 10% vanematest ja mõningate mööndustega kokku 28% (4-5 palli), sellega aga ei nõustunud 44% (keskmine 2,6 palli). Valu talumist peavad vastuvõetavamaks isad (34% andsid 4-5palli vs 22% emadest) ning suuremate (15-17-aastaste) laste vanemad (34%). Muusikaga tegelevate laste vanemate jaoks oli see sagedamini täiesti vastuvõetamatu (56% andsid 1-2 palli ja 42% 3-5 palli) võrreldes spordiga tegelevate laste vanematega (41% andsid 1-2 ja 56% 4-5 palli). Siiski võib valu vahel olla lapsevanemate hinnangul vältimatu osa õppeprotsessist ning on sellisel juhul aktsepteeritav: *„Valu on aktsepteeritud ainult seoses õppes vältimatult vajalike tegevustega. Näiteks mu laps tunnistab, et on kitarri õppides tundnud valu, aga me mõlemad saame aru, et see on ajutine, mitte püsiv. Ning ka selles olukorras vältimatu*".

Kui vanematel paluti küsitluse käigus defineerida, millist käitumist trennis või huviringis nad peavad lapse suhtes sobimatuks, **defineerisid nad seda kõige sagedamini vaimse väärkohtlemise kaudu** (**Joonis 15**). Erinevaid sellega seotud märksõnu tõid välja umbes pooled vastanutest, kõige sagedamini nimetati alandamist, solvamist, sõimamist, halvustamist. Füüsilist või seksuaalset väärkohtlemist mainiti märksa harvemini, mis võib tähendada, et vanemate jaoks on need piirid nii selged, et neid ei peeta enam eraldi väljatoomist vajavaks. Joonisel toodud tulemusi lugedes tuleb arvestada, et vastajad võisid silmas pidada ebasobivat käitumist nii treeneri, kaaslaste kui ka teiste lapsevanemate poolt. Näiteks kiusamist mainiti ennekõike lastevaheliste suhete kontekstis.

Joonis 15. Lapsevanemate arusaam väärkohtlemisest huvihariduses. Spontaansed vastused (% kõigist vastajatest, n=506).

C2. Lisaks kõigele positiivsele, mida huviharidus pakub, võivad lapsed seal kogeda ka enda heaolu kahjustavaid olukordi. Milline Teie meelest on trennis või huviringis lapse suhtes ebasobiv käitumine treeneri, kaaslaste või teiste lapsevanemate poolt?

Seos treeneri või juhendaja **nõudlikkuse ja väärkohtlemise vahel** ei pruugi lapsele või vanemale olla alati selge (**Joonis 16**). Rohkemal või vähemal määral nõustus sellega 65% lapsevanematest (enam 50+ vanuses lapsevanemad) ning 30% selgelt ei nõustunud. Enam tekitab see piir küsimusi kõrgemas vanuses, 50-aastastele ja vanematele lapsevanematele, mis võib peegeldada seda, et väärtushinnangud on ajas muutunud ja see, mida treenerile/juhendajale peeti lubatavaks siis, kui nemad olid lapsed, et pruugi seda enam olla. Lisaks võivad vanemate endi väärtushinnangud oluliselt erineda, mistõttu olukord, mis ühele tundub olevat väärkohtlemine, on teise jaoks tavapärane käitumine.

Joonis 16. Lapsevanemate arusaam nõudlikkuse ja väärkohtlemise vahelisest piirist (% kõigist vastajatest, n=506).

C6. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega?

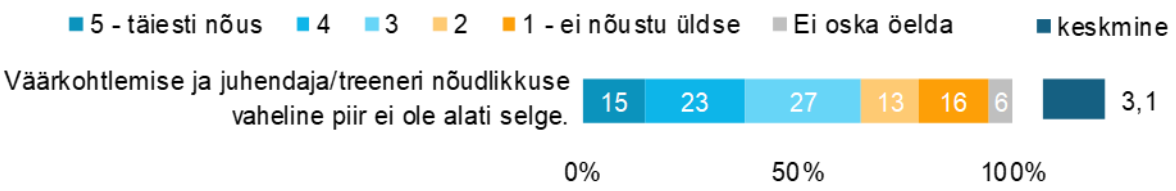

Uuringus hindasid vanemad tervet rida võimalikule väärkohtlemisele viitavaid olukordi (**Joonis 17**). Mitmete puhul neist võib küsitlusuuringus hindamine olla täpsemaid detaile teadmata keeruline. Näiteks lapse asendi füüsiline korrigeerimine võib olla vajalik ja normaalne tegevus, kuid kui seda tehakse lapse füüsilisi piire austamata või katsudes kehaosi, mida korrigeerimiseks pole vaja katsuda, võib tegemist olla seksuaalse väärkohtlemisega. Niisamuti võib hääle tõstmine olla vajalik suurel staadionil või ujulas, et end kuuldavaks teha, kuid pole aktsepteeritav lapse hirmutamiseks. Küsitluses esitati olukordi, mis olid seotud nii vaimse, füüsilise kui ka seksuaalse väärtkohtlemisega. Kõige lubatavamaks pidasid vanemad füüsilise puudutusega seotud olukordi: nii kallistamist õnnitlemiseks peale saavutusi (63% nõustusid, et see on lubatud ehk 4-5 palli 5st) kui ka asendi füüsilist korrigeerimist (58% nõustusid; mõlemal juhul keskmine hinne 3,6 palli 5st). Samas ületab lapse füüsiline korrale kutsumine (nt käest haaramine, seljast lükkamine) piire pea kõigi vanemate jaoks: vaid 3% pidasid seda sobivaks (4-5 palli).

Joonis 17. Hinnangud võimalikele väärkohtlemisele viitavatele olukordadele (% kõigist vastajatest, n=506).

C3. Järgnevad väited puudutavad seda, milline treeneri/juhendaja käitumine trennis või huviringis on Teie meelest lapse suhtes sobiv ja milline mitte. Palun hinnake iga väite puhul, kuivõrd Te sellega nõustute 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab „ei nõustu üldse“ ja 5 tähendab „täiesti nõus“

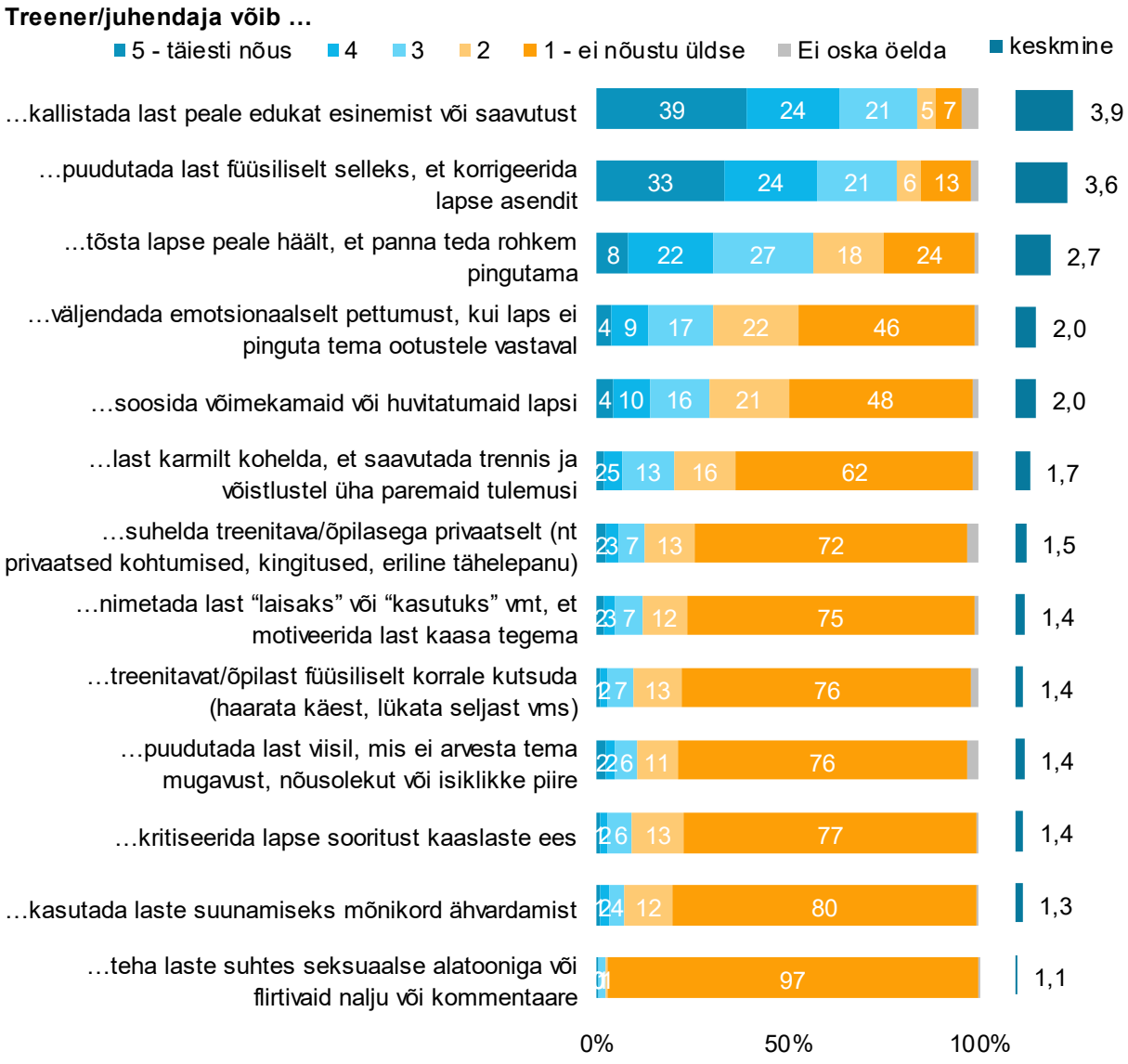

Lapse peale hääle tõstmist peab lubamatuks rohkem inimesi kui seda peab lubatavaks (42% vs 30%). Ligi pooled vanematest ei pea kindlasti lubatuks (andsid 1 palli 5st), kui treener/juhendaja väljendab emotsionaalselt pettumust, kui laps ei pinguta ootustele vastavalt. Samuti ei peeta lubatuks võimekamate/huvitatumate laste soosimist trennis või huviringis. Lapse karmi kohtlemist paremate tulemuste saavutamise nimel peab lubatuks vaid 7% vanematest, 62% ei pea seda kindlasti lubatuks. Vaid 3-5% peavad lubatuks lapse alandamist, motiveerimaks teda kaasa tegema, või tema soorituse kritiseerimist kaaslaste ees, lapse suunamist ähvardamist kasutades, lapse füüsilist korrale kutsumist, lapse puudutamist tema nõusolekut või isiklikke piire arvestamata ning privaatset suhtlust lapsega. Seksuaalse alatooniga flirtivaid nalju või kommentaare pidas treenerile/juhendajale lubatuks 0,6% vastajatest (3 inimest).

Joonis 18. Hinnangud võimalikele väärkohtlemisele viitavatele olukordadele lapsevanema soo lõikes (% kõigist vastajatest, n=506).

C3. Järgnevad väited puudutavad seda, milline treeneri/juhendaja käitumine trennis või huviringis on Teie meelest lapse suhtes sobiv ja milline mitte. Hinnang 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab „ei nõustu üldse" ja 5 tähendab „täiesti nõus

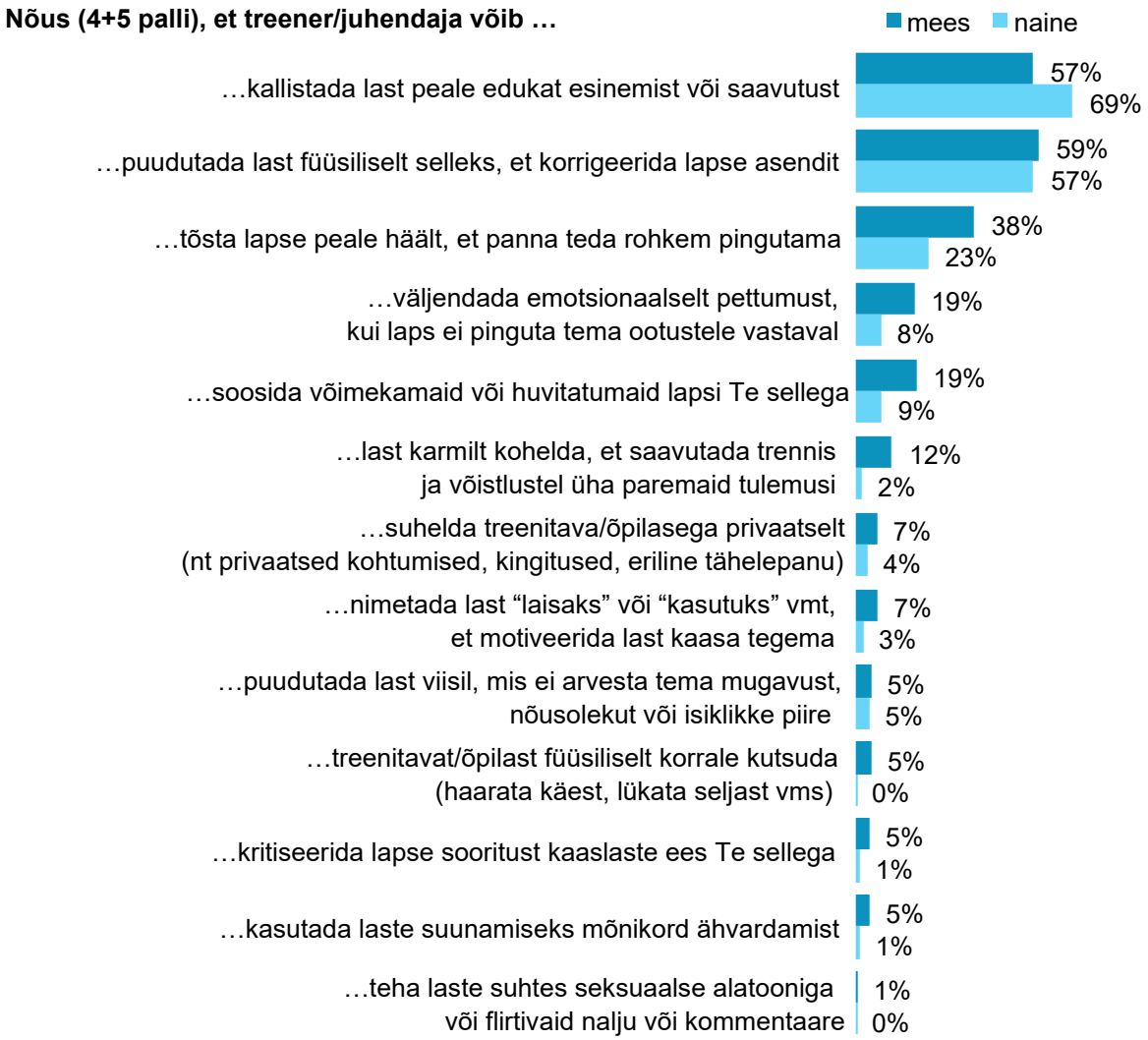

Emade ja isade hinnangud selle kohta, mis on treenerile/juhendajale lubatud, erinesid enamike mõõdetud käitumisviiside/tegevuste puhul (**Joonis 18**). Kõige suuremad käärid hinnangutes puudutavad lapse peale hääle tõstmist: 38% isadest võrreldes 23% emadega peavad seda treenerile/juhendajale lubatuks. Isad peavad märkimisväärselt enam (erinevus emadega 10 või enam protsendipunkti) lubatuks ka võimekamate laste soosimist, emotsionaalse pettumuse väljendamist, lapse karmi kohtlemist. Väikesele osale isadest on ka füüsiline korralekutsumine vastuvõetav, millega emad ei nõustu pea üldse (isadest 5% vs emadest 0,3% andsid 4-5 palli). Emad aga peavad isadest enam lubatuks lapse kallistamist peale tublit sooritust (69% vs 57% isadest).

Rahvuse lõikes paistavad samuti mõned erisused silma: muust rahvusest vanemate seas on küll vähe, aga siiski enam neid, kes peavad sobivaks emotsionaalse pettumuse väljendamist (22% vs 10%), lapse sildistamist laisaks, et teda motiveerida (10% vs 3%), ning ähvardamist (6% vs 2%). Samas peavad nad sagedamini sobivaks lapse kallistamist peale saavutust (77% vs 59%). Eestlased sagedamini otseselt ei nõustu sellega, et lubatud on isiklikke piire ületav füüsiline puudutus (89% vs 80% andsid 1-2 palli) või privaatne suhtlus õpilasega (86% vs 78%).

Üldjoontes hindasid vanemad **oma teadlikkust väärkohtlemise olemusest ning sellele viitavatest märkidest** üsna kõrgelt (**Joonis 19**). Suurem osa neist (86% andsid 4-5 palli) leidis, et nad teavad selgelt, mis see on. Samuti usub ülekaalukas osa vanematest, et kui lapsel peaks huviringis või trennis mingeid muresid tekkima, siis ta jagab neid vanemaga. Mõlemal juhul ei sõltu hinnangud vanema taustast ega lapse huvihariduse valdkonnast. Selles, kas osatakse **väärkohtlemise märke ära tunda**, on kindel veidi väiksem osa vanematest (69%), täiesti ebakindlad on vaid 6%. Eri rahvusest inimesed on seda hinnanud erinevalt: muust rahvusest vanemad on enesekindlamad (84%) kui eestlased (63%). Samuti on kindlamad need, kelle laps tegeleb spordiga võrreldes nendega, kelle lapsed tegelevad tehnika- või loodusvaldkonnaga. Sporti märgitigi sagedamini lapse peamiseks huvialaks samas, tehnikat ja üldkultuuri peeti sagedamini täiendavateks huvialadeks. Tulemused näitavad, et täiendava huviala puhul ei pruugi vanemad olla nii kindlad, et suudavad väärkohtlemise märke ära tunda (62% nõustusid vs peamise huviala puhul 74%).

Joonis 19. Lapsevanemate enesehinnangud väärkohtlemise olemuse ja äratundmise kohta (% kõigist vastajatest, n=506).

C6. Kuivõrd Te nõustute või ei nõustu järgmiste väidetega?

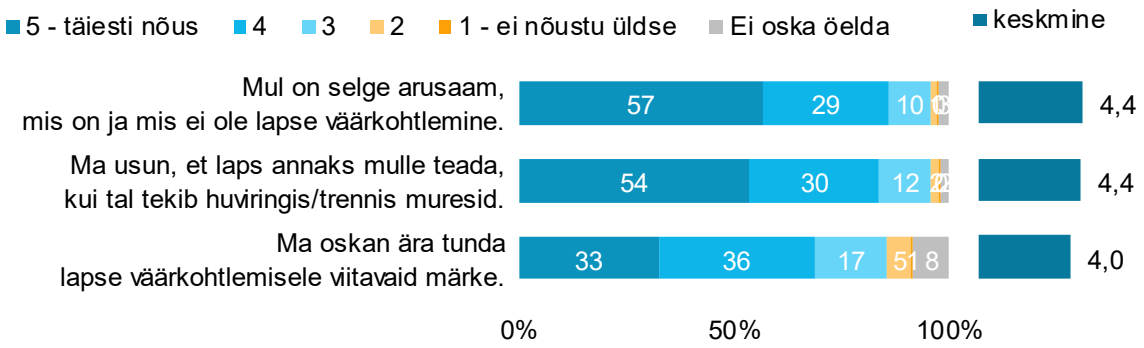

Kaardistamaks seda, **kui suure probleemina vanemad väärkohtlemist huvihariduses tajuvad**, uuriti, kui levinuks nad eri liiki väärkohtlemist peavad. Samuti paluti neil hinnata nii treenerist/juhendajast, kaaslastest kui teistest lapsevanematest tingitud väärkohtlemist. Tulemusi tõlgendades tuleb meeles pidada, et need osakaalud ei peegelda väärkohtlemise tegelikku levikut Eesti huvihariduses, vaid ainult vanemate taju.

Vanemate hinnangul ei ole **väärkohtlemine treeneri või juhendaja poolt huvihariduses** haruldane, kuid seda ei peeta ka laialt levinuks (**Joonis 20**). Kõige levinumaks peetakse vaimset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist[31] (18% vanematest hindasid mõlema levikut 4-5 palliga 5st). Füüsilist väärkohtlemist usutakse esinevat juba tunduvalt vähem (6%) ning seksuaalset väärkohtlemist veelgi vähem (4%). Vanemate antud hinnangutest paistab silma, et üsna paljud ei arva endal olevat piisavalt infot või teadmisi, et hinnangut anda. Ligi viiendik ei osanud levikut hinnata, seksuaalse väärkohtlemise puhul pea veerand.

Joonis 20. Hinnangud treeneri- või juhendajapoolse väärkohtlemise levikule huvihariduses Eestis üldiselt (% kõigist vastajatest, n=506).

C4. Huvihariduses võib esineda erinevat liiki laste väärkohtlemist, mis võib põhjustada kahju lapse tervisele, arengule või väärikusele. Kui levinuks Te peate Eestis üldiselt järgmist liiki laste väärkohtlemist treeneri või juhendaja poolt?

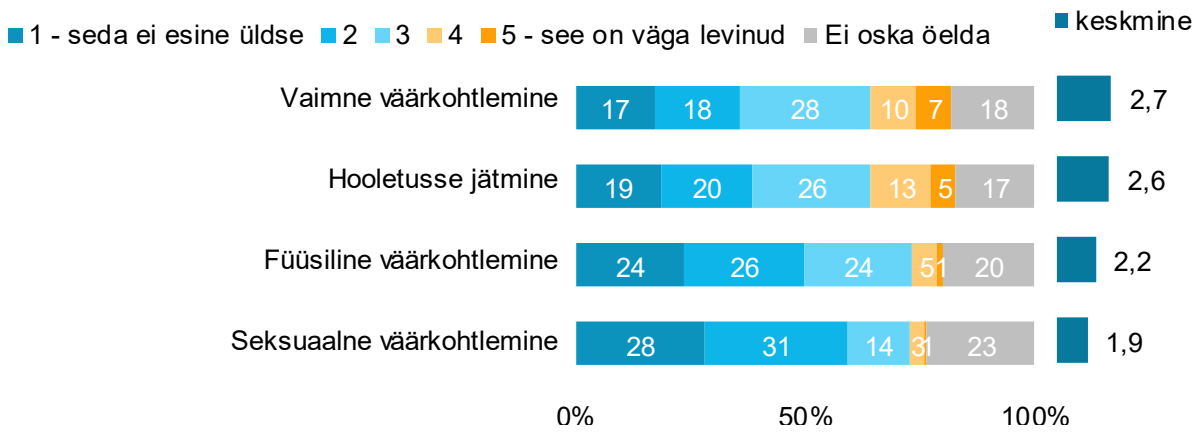

Emad peavad võrreldes isadega kõiki treeneri-/juhendajapoolseid väärkohtlemise liike levinumaks. Vanemad, 50+ vanuses lapsevanemad, leidsid sagedamini, et vaimne ja füüsiline väärkohtlemine ei ole levinud. Muust rahvusest vanemad leidsid sagedamini, et füüsilist väärkohtlemist ja hooletusse jätmist ei esine. Võrreldes harrastajate vanematega leidsid võistlustasemel osalevate laste vanemad sagedamini kõigi mainitud väärkohtlemise liikide puhul, et neid ei esine. Seksuaalset väärkohtlemist pidasid kõrghariduseta vanemad sagedamini levinuks kui kõrgharidusega vanemad (6% vs 2%). Hinnanguid mõjutab ka varasem kogemus või väärkohtlemise kahtlus. Need, kelle lastel on olnud kogemusi väärkohtlemisega või selle kahtlus, pidasid vaimset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist levinumaks kui need, kellel selline kogemus puudub (mõlemat liiki väärkohtlemist pidasid levinuks 24% kogemusega ja 14-15% kogemuseta vanematest).

[31] Ankeedis kasutati järgmisi definitsioone:

Vaimne väärkohtlemine – lapse vaimse tervise ja arengu kahjustamine läbi hirmutamise, karjumise, ähvardamise, alandamise või muul viisil halvustava suhtumise, sh läbi emotsionaalse manipuleerimise (nt lapse süütunde ärakasutamine, jätkama sundimine hoolimata väsimusest või valust).

Hooletusse jätmine – lapse ohutuse, füüsiliste või emotsionaalsete vajaduste ja turvatunde eiramine. See võib tähendada ka lapse kiusamise mitte märkamist või ignoreerimist, liigset treeningkoormust või survet koolikohustustest loobumiseks sportliku edu nimel.

Sagedamini näevad lapsevanemad väärkohtlemise allikana mitte treenereid või juhendajaid, vaid oma lapse trenni- või ringikaaslasi, aga ka teisi lapsevanemaid, kes väärkohtlevad kas enda last või käituvad ebasobivalt võõraste lastega (**Joonis 21**). Nii peab 38% vanematest levinuks seda, et mõni lapsevanem käitub oma lapsega sobimatult, 36% seda, et teised lapsed kiusavad. Seda, et lapsevanemad käituvad sobimatult mõne teise lapsega, tuleb nende hinnangul ette veidi vähem (26%).

Emad peavad eelmainitud olukordi sagedamini levinuks kui isad, samuti on nad enam tunnistanud, et ei tea, kui levinud need olukorrad võiksid olla. Näiteks hindas 42% emadest levinuks lapse väärkohtlemist kaaslaste poolt võrreldes 29% isadega ning 17% neist ei osanud seda hinnata (isadest 7%). Nendes küsimustes eristuvad samuti varasema väärkohtlemise kogemuse või kahtlusega vanemate hinnangud: nad peavad kõiki olukordi suurema tõenäosusega levinuteks. Eriti puudutab see väärkohtlemist kaaslaste poolt ning sobimatut käitumist oma lapsega (mõlemat peab levinuks 52% kogemusega vs 26-29% kogemuseta vanematest).

Joonis 21. Hinnangud teiste laste ja lapsevanemate toime pandud väärkohtlemise levikule Eesti huvihariduses (% kõigist vastajatest, n=506).

C5. Kui levinud on Teie meelest järgnevad olukorrad trennis, huviringis või nendega seotud võistlustel Eestis üldiselt?

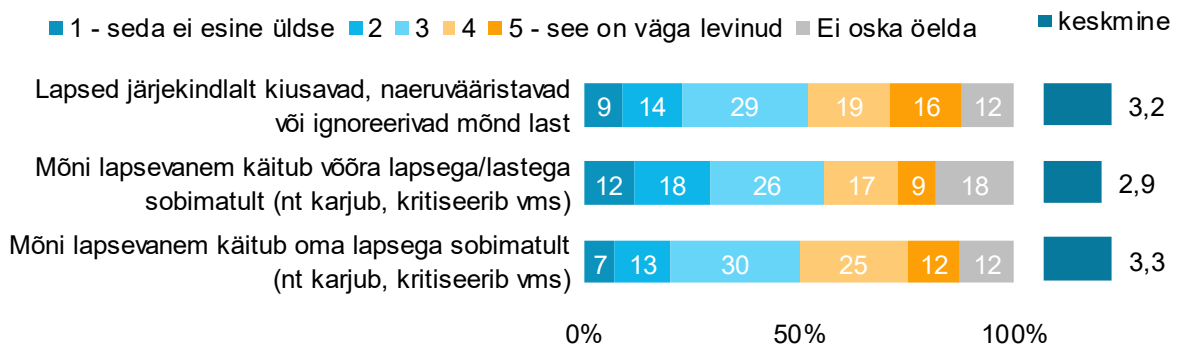

Kokkuvõttes jagunevad vanemate **hinnangud väärkohtlemise levikule huvihariduses** pea võrdselt nelja gruppi: 25% ei pea seda levinuks, 28% jäid mõõdukale seisukohale (3 palli 5st), 23% peavad väärkohtlemist levinuks ning 23% ei osanud sellele hinnangut anda (**Joonis 22**). Väärkohtlemise levikut hindasid väiksemaks (4-5 palli) isad (33% vs 14% emadest), 50-aastased ja vanemad lapsevanemad (33% vs 18% 40-49-aastastest) ning muust rahvusest vanemad (36% vs 19% eestlastest). Samuti pidasid väärkohtlemist vähem levinuks need vanemad, kellel puudub isiklik kogemus lapse väärkohtlemise või selle kahtlusega, võrreldes nendega, kellel on selline kogemus (28% vs 14% andsid 4–5 palli).

Joonis 22. Hinnang väärkohtlemise levikule Eesti huvihariduses (% kõigist vastajatest, n=506).

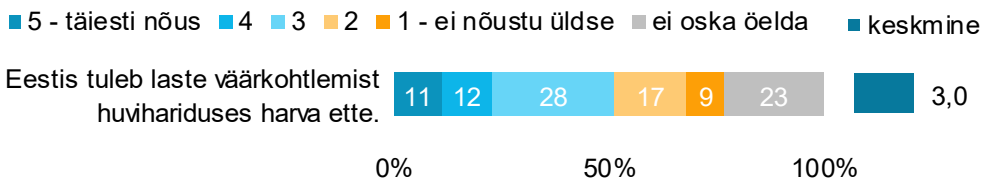

Vahekokkuvõte

- Spontaanselt kirjeldavad vanemad ebasobivat käitumist kõige sagedamini vaimse väärkohtlemise kaudu (alandamine, solvamine, sõimamine, halvustamine). Füüsilist või seksuaalset väärkohtlemist mainiti harvemini, mis ei tähenda nende sobivaks pidamist, vaid vanemate jaoks on need piirid nii selged, et neid ei peeta enam eraldi väljatoomist vajavaks.
- Vanemad eristavad nõudlikkust ja reegleid väärkohtlemisest: reegleid ja ootusi peetakse lapse arenguks vajalikuks (nt "kindlad reeglid ja ootused huvihariduses on lapse arenguks vajalikud" keskmiselt 4,6/5 pallist; 88% nõus), kuid "arengu nimel valu talumine" tekitab tugevat vastuseisu (keskmine 2,6/5 pallist, 44% ei nõustu sellega).
- Konkreetsete olukordade hindamisel peeti treenerile/juhendajale lubatavamaks neutraalset/õpetuslikku füüsilist kontakti (nt tubli soorituse puhul õnnitledes pidas kallistamist lubatuks 63% ja asendi korrigeerimist 58%). Hääle tõstmist, et panna last rohkem pingutama, pidas lubatuks 30%, võimekamate laste soosimist 14%, emotsionaalse pettumuse väljendamist, kui laps ei pinguta ootustele vastavalt, 13%, ja lapse karmi kohtlemist paremate tulemuste saavutamiseks 7%. Vaid 3-5% vanematest pidasid lubatuks lapse alandamist, nimetades teda laisaks, kasutuks vms, et panna teda kaasa tegema; või tema soorituse kritiseerimist kaaslaste ees; lapse suunamist, kasutades ähvardamist; lapse füüsilist korralekutsumist; lapse puudutamist ilma tema nõusolekut või isiklikke piire arvestamata ning privaatset suhtlust lapsega. Seksuaalse alatooniga flirtivaid nalju või kommentaare pidas treenerile/juhendajale lubatuks 0,6% vastajatest.
- Suur osa vanematest (65%) tunnistas, et seos treeneri või juhendaja nõudlikkuse ja väärkohtlemise vahel ei pruugi lapsele või vanemale alati selge olla (enam nõustusid 50+ vanuses lapsevanemad).
- Hinnangud väärkohtlemise levikule huvihariduses peegeldavad käesolevas uuringus vanemate taju, mitte objektiivset tegelikku levikut. Märkimisväärne osa vanematest – ligikaudu viiendik – ei osanud hinnata treeneri-/juhendajapoolse väärkohtlemise levikut ega teiste vanemate väärkohtlevat käitumist võõraste laste suhtes. Veidi üle kümnendiku vanematest ei osanud hinnata lastevahelist väärkohtlemist või seda, kui palju vanemad väärkohtlevad oma last seoses huviharidusega.
- Treeneri-/juhendajapoolse väärkohtlemise puhul peetakse kõige levinumaks vaimset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist: mõlema levikut hindab kõrgeks 18%; füüsilist väärkohtlemist peab levinuks 6% ja seksuaalset 4%.
- Vanemad peavad väärkohtlemise allikaks sagedamini teisi lapsi ja lapsevanemaid kui treenerit: levinuks peetakse, et teised lapsed kiusavad (36%) ja et mõni lapsevanem käitub oma lapsega sobimatult (38%); võõra lapsega sobimatut käitumist hindab levinuks 26%.
- Üldhinnang väärkohtlemise levikule Eesti huvihariduses jaguneb peaaegu võrdselt neljaks: 25% peavad seda levinuks, 28% jäävad mõõdukale seisukohale (3 palli 5st), 23% leiavad, et seda tuleb harva ette ning 23% ei oska levikut hinnata.

4.5. Kogemused väärkohtlemisega huvihariduses

Lisaks lapsevanemate hinnangutele väärkohtlemise leviku kohta huvihariduses kaardistati uuringus ka nende laste kokkupuuteid väärkohtlemisega. Probleemi leviku tajumine peegeldab üsna hästi tegelikke kogemusi. **Seoses treeneri või juhendajaga** on kõige enam kogetud **laste hooletusse jätmist**: seda on lapsevanemate sõnul kogenud 6% nende lastest ning lisaks on vanemad 6% laste puhul seda kahtlustanud (**Joonis 23**). Täiendavalt on 8% vanematest näinud seda ise teiste laste puhul kõrvalt, mis suurendab n-ö laiendatud kogemust 20%-ni. Suur osa neist, kelle laps on kogenud hooletusse jätmist (73%), märkisid ka väärkohtlemist kaaslaste poolt. See võib tähendada, et hooletusse jätmise all pidasid vanemad siin uuringus sageli silmas lastevaheliste suhete reguleerimata jätmist. Seda toetavad ka näited, mida lapsevanemad tõid avatud vastustena välja ebasobiva käitumise all: ennekõike olukorrad, kus treener jätab kiusamisele reageerimata või ütleb, et lapsed peavad sellega ise hakkama saama või paneb koos tegutsema omavahel mittesobivad lapsed; treener ei reageeri sellele, kui mõni laps segab trenni, aga ka lapse jätmine tähelepanuta kuni sellise tasemeni, et see hakkab takistama lapse arengut.

Joonis 23. Hinnang lapse kokkupuutele treenerist või juhendajast tingitud väärkohtlemisega (% kõigist vastajatest, n=506).

D1. Nüüd küsime Teie kokkupuute kohta väärkohtlemisega. Palun märkige, kas Teie teada on mõni Teie 7–17-aastane laps langenud trennis või huviringis treenerist või juhendajast tuleneva väärkohtlemise ohvriks või on olnud selline kahtlus või olete seda teiste laste puhul kõrvalt näinud?

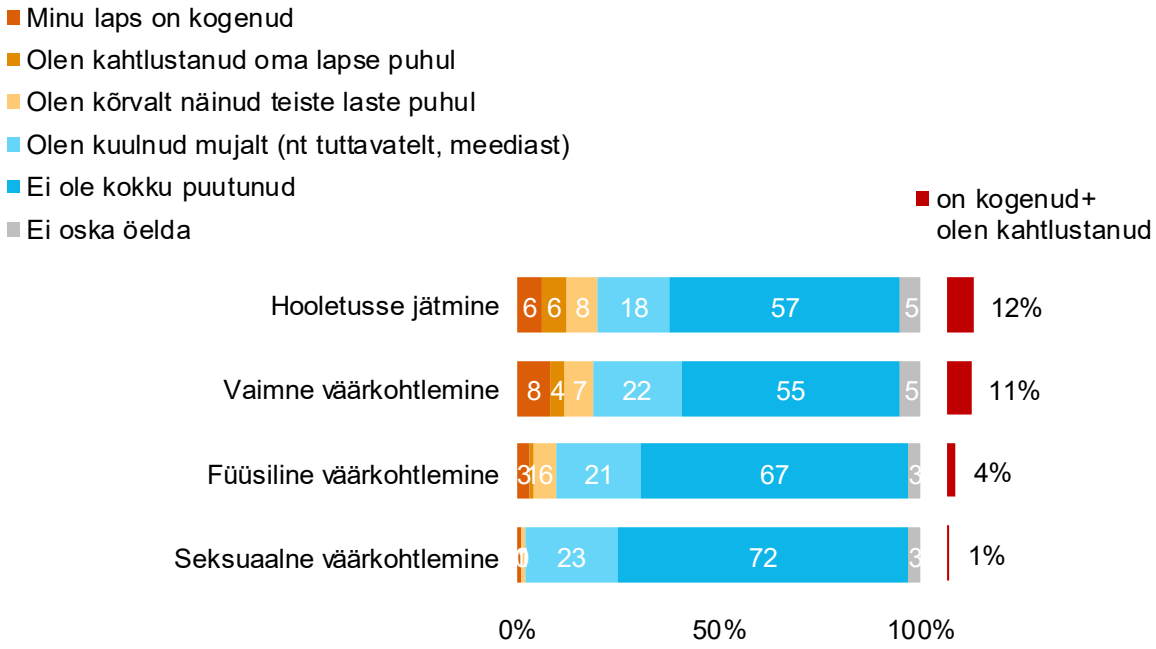

Vaimset väärkohtlemist seoses oma lastega on kogenud või kahtlustanud pea sama paljud: 11% vanematest, laiendatud kogemusena 18% vanematest. Pea pooled (46%) neist, kes on kogenud, et nende laps on hooletusse jäetud, on välja toonud ka lapse vaimset väärkohtlemist.

Füüsilise väärkohtlemisega on lapsed vanemate hinnangul puutunud kokku vähem: 3%-l on olnud kogemusi ja 1% on kahtlustanud; laiendatud kogemus kokku on 10%. Seksuaalse väärkohtlemise kogemust tõi välja 4 lapsevanemat (0,7%) ning 1 lapsevanem märkis kahtlust. Kõrvalt on seda näinud 3 lapsevanemat. Kokkuvõttes on laiendatud kogemus 1,5%-l lapsevanematest.

Vaimse väärkohtlemise ja hooletusse jätmise kogemust oma lapsel toovad emad välja sagedamini kui isad. Vaid 2-4% isadest märkisid seda, mis võib viidata sellele, et nad ei ole oma lapsega toimuvaga nii hästi kursis või ei pea seda piisavalt oluliseks, et mainida. Hooletusse jätmise puhul ütlesid 63% isadest, et nad pole sellega ühelgi mõõdetud moel – ei oma lapse kaudu ega ka kõrvaltvaatajana – kokku puutunud, samas kui emadest mainis seda 52%.

Joonis 24. Hinnang lapse kokkupuutele kaaslastest või võõrast lapsevanemast tingitud väärkohtlemisega (% kõigist vastajatest, n=506).

D2 ja D3. Kas mõni Teie 7–17-aastane laps on kogenud trennis või huviringis…?

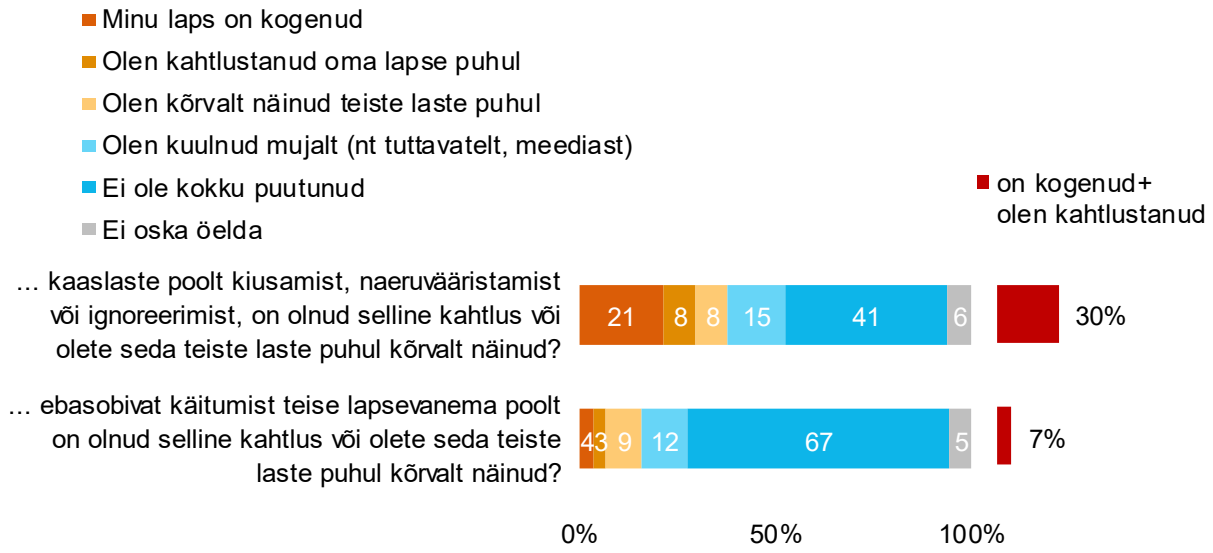

Hoopis sagedamini on lapsed nende vanemate sõnul huvihariduses kokku puutunud **väärkohtlemisega kaaslaste poolt**: seda on vanemate hinnangul kogenud 21% lastest ning 8% vanematest on seda kahtlustanud (**Joonis 24**). Lisaks on 8% vanematest seda kõrvalt näinud, mis suurendab laiendatud kogemusega vanemate osakaalu 38%-ni. **Ebasobivat käitumist teise lapsevanema poolt** on kogetud vähem: 7% on seda enda lapse puhul kogenud või kahtlustanud, laiendatud kogemusena on sellega kokkupuude 16%-l vanematest. Kaaslastepoolse kiusamise kogemust või kahtlust tõid taaskord enam välja emad (35% vs 24% isadest). Samuti mainisid seda enam võistkondlikke sportmänge (pallimängud) harrastavate laste vanemad, ennekõike 11-14-aastaste laste puhul.

Kokkuvõttes tõi vähemalt ühe **väärkohtlemise kogemuse või kahtluse seoses oma lapsega välja 37% lapsevanematest**. Sagedamini mainisid seda emad (42% vs 31% isadest). Kuigi täpsemate huvialade lõikes on valimid väikesed, siis enam tõid kogemust ja kahtlust välja võistkondlike pallimängudega tegelevate laste vanemad (47%), aga ka tehnika- ja tehnoloogiaringides olevate laste vanemad (49%). Mõlemal juhul on enam kogetud kiusu kaaslaste poolt.

Väärkohtlemise kogemuse või kahtlusega laste vanemad tõid välja, et **ennekõike rääkis laps ise** kiusamisest või tõrjumisest kaaslaste poolt (**Joonis 25**). Seda tõi välja 61% kõigist väärkohtlemise kogemusega laste vanematest ja 70% vanematest, kelle last on kaaslased kiusanud. Samas ka neist lapsevanematest, kelle laps on kogenud treeneri-/juhendajapoolset hooletusse jätmist või kes kahtlustavad seda, mainisid 61% just seda. See viitab, et vanemate tõlgenduses hõlmab hooletusse jätmine ka olukordi, kus treener ei reageeri lastevahelistes suhetes tekkivatele probleemidele.

Joonis 25. Märgid, mis panid lapsevanemat uurima, kas tema last väärkoheldakse (% neist, kellel on oma lapsega seoses väärkohtlemise kogemus või kahtlus, n=187).

D4. Mis pani Teid tegutsema ja uurima, kas lapsega käitutakse trennis või huviringis ebasobivalt?

Lapse käitumise muutumine oli teine märk, mis tekitas vanemates kahtlusi, et kõik ei ole trennis/huviringis hästi. See oli oluline märk nii nende jaoks, kelle laps koges või kelle puhul kahtlustati hooletusse jätmist, vaimset või füüsilist väärkohtlemist kui ka kaaslastepoolset kiusamist või teiste lapsevanemate ebasobivat käitumist. Vaimset või füüsilist väärkohtlemist kogenud või kahtlustanud laste vanemad tõid lisaks sagedamini välja ka seda, et laps ise rääkis treeneri või juhendaja ebasobivast käitumisest (vastavalt 44% ja 45%). Füüsilise väärkohtlemise puhul olid rohkem märgiks ka muutused lapse enesetundes ja meeleolus. Hooletusse jätmise ja vaimse väärkohtlemise puhul tõid 5-7% vanematest välja veel seda, et keegi teine juhtis olukorrale tähelepanu, mis tähendab, et osaliselt toimib ka kõrvalseisjate pilk. Lapse seksuaalse väärkohtlemise kogemusega vanemaid oli uuringus liiga vähe, et nende kohta järeldusi teha.

Vahekokkuvõte

- Vähemalt ühe väärkohtlemise kogemuse või kahtluse seoses oma lapsega tõi välja 37% lapsevanematest.
- Kõige sagedamini on lapsed vanemate sõnul kogenud väärkohtlemist/kiusamist kaaslaste poolt: 21% vanematest ütlesid, et laps on seda kogenud ja 8% vanematest on seda kahtlustatud; lisaks ollakse seda näinud kõrvalt teiste laste puhul. See teeb n-ö laiendatud kogemuseks kokku 38%.

- Vähem, kuid siiski arvestatavalt on kokkupuuteid teise lapsevanema ebasobiva käitumisega oma lapse suhtes. 7% on seda enda lapse puhul kogenud või kahtlustanud, laiendatud kogemusena on sellega kokkupuude 16%-l vanematest.
- Treenerist/juhendajast lähtuvalt on vanemad kõige sagedamini kokku puutunud hooletusse jätmisega: 6% ütlesid, et laps on seda kogenud ja 6%, et nad on seda kahtlustanud; lisaks on 8% vanematest näinud seda kõrvalt ehk laiendatud kogemus kokku on 20%. Vaimse väärkohtlemise kogemuse või kahtluse oma lapse puhul märkis 11% vanematest; laiendatud kogemus on 18%. Füüsilist väärkohtlemist on kogenud 3% vanemate lapsed ja kahtlus on olnud 1% puhul; laiendatud kogemus kokku on 10%. Et last on seksuaalselt väärkoheldud, märkis 4 vanemat (0,7%), kahtlus oli ühel juhul; laiendatud kogemus kokku on 1,5%-l vanematest.
- Kõige sagedamini said vanemad lapse väärkohtlemisest või selle kahtlusest teada tänu lapsele, kes sellest rääkis (eriti kaaslaste kiusu korral). Teiseks viitas sellele lapse käitumise/meeleolu muutus; vaimse/füüsilise väärkohtlemise puhul treeneri poolt toodi sagedamini välja ka lapse otsest juttu treeneri ebasobivast käitumisest.

4.6. Valmisolek tegutseda ja teavitada

Et mõista, kuidas lapsevanemad tegutsevad, kui nende laps on huvihariduses kogenud väärkohtlemist või neil tekib selline kahtlus, küsiti sellise kogemuse või kahtlusega lapsevanematelt, **mida nad selles olukorras tegid**. Neil, kel kogemus puudub, paluti hinnata, mida nad teeksid (**Joonis 26**).

Joonis 26. Tegutsemine väärkohtlemise kogemuse või kahtluse korral (E1: % neist vanematest, kelle lastel on väärkohtlemise kogemus või kahtlus, n=187; E2: % neist, kel ei ole oma lapsega seoses sellist kogemust või kahtlust, n=319).

E1. Mida Te tegite, kui märkasite või kahtlustasite oma lapse puhul väärkohtlemist trennis või huviringis. Suhtlesite…

E2. Mida Te kõige tõenäolisemalt teeksite, kui Teie laps langeks trennis või huviringis väärkohtlemise ohvriks või Te kahtlustaksite seda. Suhtleksite…

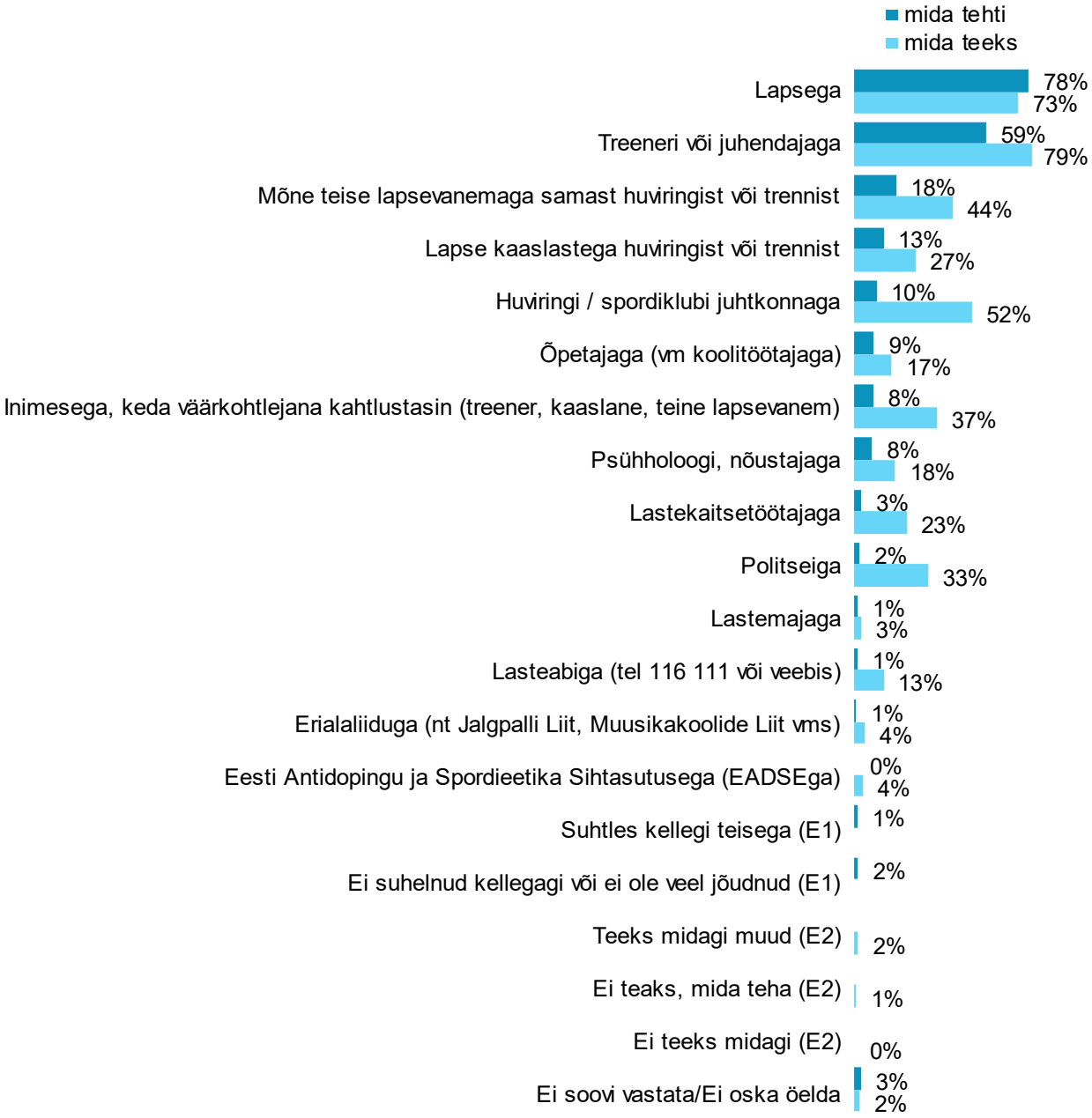

Ennekõike räägiksid lapsevanemad **oma lapsega** ja seda tõid kogemusega ja kogemuseta vanemad välja sama sageli. Kogemusega vanematest rääkisid enam kui pooled (59%) **täiendavalt ka treeneriga/juhendajaga** ning

need kaks tegevust olidki nende puhul levinuimad. Ligi viiendik arutas asja ka mõne teise lapsevanemaga samast huviringist või trennist ning umbes kümnendik lapse kaaslastega või huviringi/spordiklubi juhtkonnaga. Need vanemad, kel kogemust ei ole, uskusid kogemusega vanematest enam, et nad räägiksid treeneriga. Palju suuremad käärid võrreldes kogemusega vanematega puudutavad huviringi/spordiklubi juhtkonnaga rääkimist, mida uskusid end tegevat pooled kogemuseta vanematest ja mida on tegelikult teinud vaid kümnendik kogemusega vanematest. Lisaks usuvad kogemuseta vanemad sagedamini, et nad räägiksid mõne teise lapsevanemaga, lapse kaaslastega või väärkohtleja endaga. Kolmandik usub, et pöörduks politseisse, kuigi vaid 2% kogemusega vanematest on seda tegelikult teinud. **Kokkuvõttes võib öelda, et igal juhul suhtleksid vanemad oma lapse ning suure tõenäosusega ka treeneri/juhendajaga.** Kokku 89% neist, kel oli kogemus, tegid seda ja 87% kogemuseta vanematest usuvad, et teeksid seda. **Küll aga on väiksem tõenäosus kaasata laiemat ringi**: teisi lapsevanemaid, lapse kaaslasi, võimalikku väärkohtlejat ja huvihariduse pakkuja juhtkonda (32% kogemusega vanematest suhtlesid vähemalt ühega neist). Veelgi väiksem on tõenäosus pöörduda ametiasutustesse: lastekaitsesse, politseisse, lastemajja, EADSEsse vms (5% kogemusega vanematest suhtlesid vähemalt ühega).

Kui vaadata ainult seda, **millise ametiasutuse poole** vanemad pöörduksid, jättes kõrvale küsimuse, kas nad üldse ametiasutusele teataksid, siis kõige sagedamini nimetati spordiklubi või huvikooli juhtkonda – selle poole pöörduks kaks vanemat kolmest (**Joonis 27**). Järgnesid politsei, kuhu pöörduks üle poole vanematest, ning lastekaitsetöötaja, kelle poole pöörduks veidi üle kolmandiku. Kokku nimetas vähemalt ühe ametiasutuse 93% vanematest. Tuleb aga silmas pidada, et vanemate otsust selliste asutuste poole pöörduda mõjutavad mitmed barjäärid, mis võivad takistada väärkohtlemisest või selle kahtlusest teatamist. Pöördumise tõenäosus on suurem, kui lapsevanemad teavad, kuhu ja kuidas pöörduda ning usuvad, et nende pöördumist toetatakse (vt Joonis 28 ja Joonis 30).

Joonis 27. Väärkohtlemise kahtlusest ametiasutusele teatamine (% kõigist vastajatest, n=506).

E3. Millisele ametiasutusele Te kõige tõenäolisemalt teataksite lapse väärkohtlemise kahtlusest kui üldse?

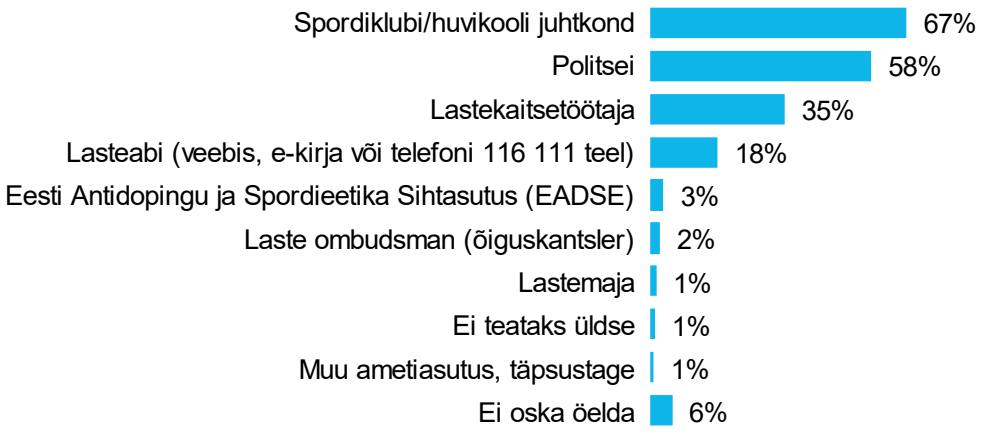

Emad oleksid võrreldes isadega enam valmis pöörduma lasteabi (28% vs 6% isadest) ja lastemaja poole (3% vs 0% isadest). Lasteabi poole oleks enam valmis pöörduma ka nooremad (kuni 34-aastased) lapsevanemad. Rahvuse lõikes ilmnes, et eestlased on võrreldes muust rahvusest elanikega enam valmis pöörduma spordiklubi/huvikooli juhtkonna (70% vs 59%) ja lasteabi poole (20% vs 11%); muust rahvusest inimesed aga laste ombudsmani poole (5% vs 2% eestlastest).

Eeltoodud tulemustest on näha, et lapsevanemad, kel seni **puudub isiklik kogemus** lapse väärkohtlemisega huvihariduses, **võivad ülehinnata samme**, mida nad astuksid juhul, kui nende laps sellega kokku puutuks või

nad kahtlustaksid seda. **Kõige tugevamaks barjääriks** väärkohtlemisest teada andmisel oleks kartus, et **kaebust ei võeta tõsiselt** või sellele ei järgne tegutsemist (30% andsid 4-5 palli, keskmine on 2,7 palli 5-pallisel skaalal, kus 5 tähendab „kardaks väga“) (Joonis 28). Teiseks kardetakse seda, et **tekib ringkaitse** ehk klubi, juhendajad või treenerid suhtuvad kaebusesse vaenulikult ja kaitsevad üksteist (26%, 2,4 palli) ning sama palju kardetakse ka seda, et **last koheldakse pärast kaebust halvemini** (23%, 2,4 palli). Kõige vähem on barjääriks teadmatus, kuhu või kelle poole pöörduda. Oluliselt takistaks see siiski umbes kümnendikku vanematest (4-5 palli). See ei tähenda aga, et suurem osa vanematest teaks, kuhu ja kuidas pöörduda. Teiste mõõdetud tegurite kõrval ei ole see eriline kartus, samas vajadus sellise info järele on ligi pooltel vanematest (vt ka Joonis 34).

Joonis 28. Barjäärid väärkohtlemisest teatamisel (% kõigist vastajatest, n=506).

E4. Kuivõrd Te olete kartnud või kardaksite järgmisi asjaolusid, andes teada oma lapse väärkohtlemisest?

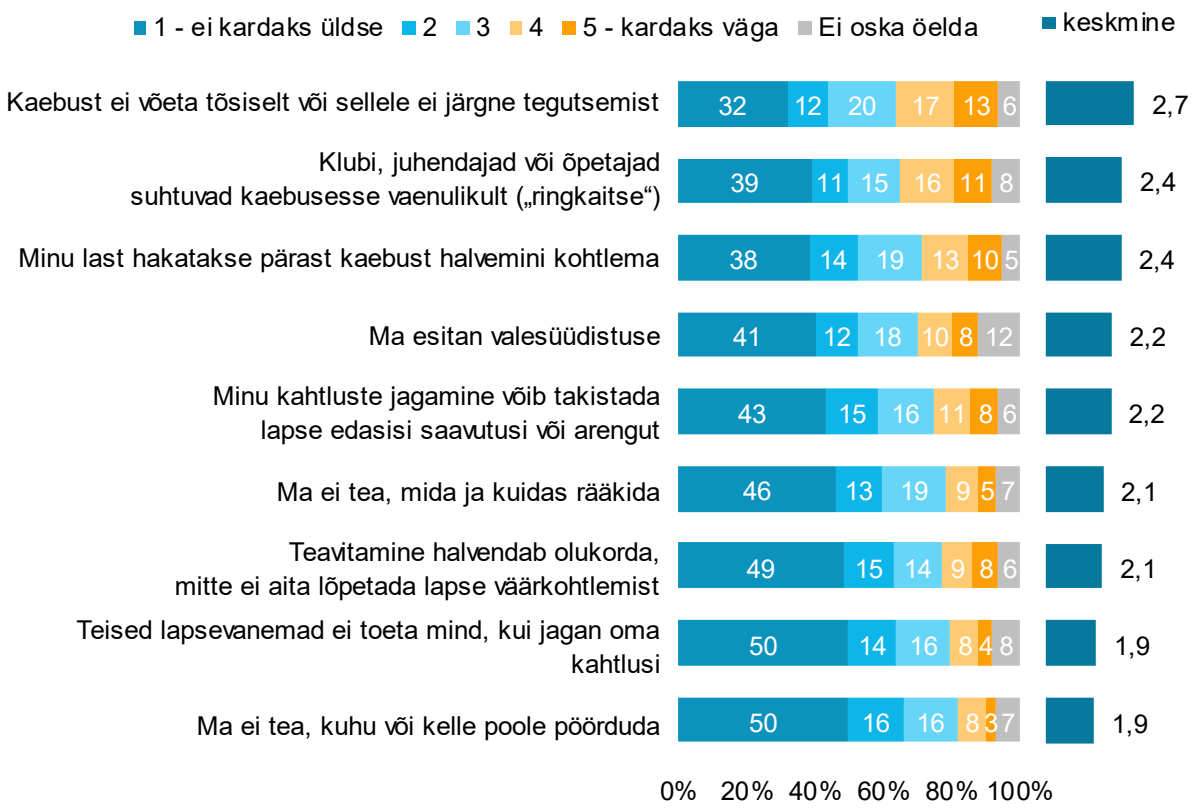

Seda, et kaebust ei võeta tõsiselt või ei järgne tegutsemist, kardavad enam emad (40% vs 20% isadest andsid 4-5 palli) ning eesti rahvusest inimesed (34% vs 21% muust rahvusest elanikest). Samuti tõid seda enam välja maapiirkondades elavad vanemad, seda eriti võrreldes Tallinnaga (37% vs 24%). Maapiirkondades kardetakse linnadega võrreldes enam ka ringkaitse teket (33% vs 23% linnadega). See näitab, et väikestes kohtades, kus kõik tunnevad kõiki ning huvihariduse võimalused on piiratumad kui linnas, võib vanematel olla keerulisem väärkohtlemisest teada anda. Muusika ja tantsuga tegelevate laste vanemad on enam välja toonud ringkaitse hirmu, tantsuga tegelevad vanemad veel ka kaebuse tõsiselt võtmata jätmist, lapse arengu pidurdumist ja teadmatust, mida rääkida ja kuhu teatada. Spordiga tegelevate laste vanemad seevastu kardavad vähem, et teised lapsevanemad neid ei toeta (66% ei kardaks ehk 1-2 palli) või et nad ei tea, mida rääkida (62%). Võimalik, et lapsevanemate omavaheline suhtlus, eriti meeskondliku pordi puhul, on tihedam kui muudes huvihariduse valdkondades, mistõttu üksteist tuntakse paremini. Näiteks tehnika ja loodusega tegelevate

laste vanemad kardaksid teiste vanemate toetuse puudumist just enam (19% kardaksid). Sellistes valdkondades võib vanematevaheline suhtlus olla nõrgem või olematu. Samuti võib olla, et spordilaste vanematel on enda hinnangul selgem arusaam, milline võib spordis olla väärkohtlemine. Viimane on siiski vaid hüpotees, mis vajaks edasist uurimist.

Ringkaitset ning kaebuse tõsiselt võtmata jätmist kardaksid enam need vanemad, kelle laps tegeleb harrastajatasemel tegevustega. Võistlussporti tegevate laste vanemad sagedamini ei karda, et nende last hakatakse pärast kaebust halvemini kohtlema. Võimalik, et kuna nende lapsed on oma harrastusega juba teatud tasemele jõudnud, siis ei usu vanemad, et lapse halvemini kohtlemine oleks enam nii lihtne ja jääks märkamata.

Võrreldes neid vanemaid, kelle last on väärkoheldud või neil on see kahtlus olnud, nendega, kellel sellist kogemust või kahtlust pole, on mõlemate suurimaks hirmuks kaebuse tõsiselt võtmata jätmine. **Need, kellel on kogemus, toovad võrreldes kogemuseta vanematega mitmeid barjääre välja oluliselt enam**. Nad kardavad enam, et tekib ringkaitse, last hakatakse kaebuse pärast halvemini kohtlema ning see võib takistada lapse edasisi saavutusi või arengut. Lisaks on neil sagedamini hirm, et teised lapsevanemad ei toeta neid (Joonis 29). Mõlemas grupis tuntakse hirmu valesüüdistuse esitamise pärast. Samuti peljatakse, et ei teata, mida rääkida ja kuhu pöörduda ning et teavitamine ei aita väärkohtlemist lõpetada.

Joonis 29. Barjäärid väärkohtlemisest teatamisel lapsevanemate kokkupuute lõikes lapse väärkohtlemisega (keskväärtus 5-pallisel skaalal; kõik vastajad, n=506; kogemusega vanemad, n=187; kogemuseta vanemad, n=319).

E4. Kuivõrd Te olete kartnud või kardaksite järgmisi asjaolusid, andes teada oma lapse väärkohtlemisest?

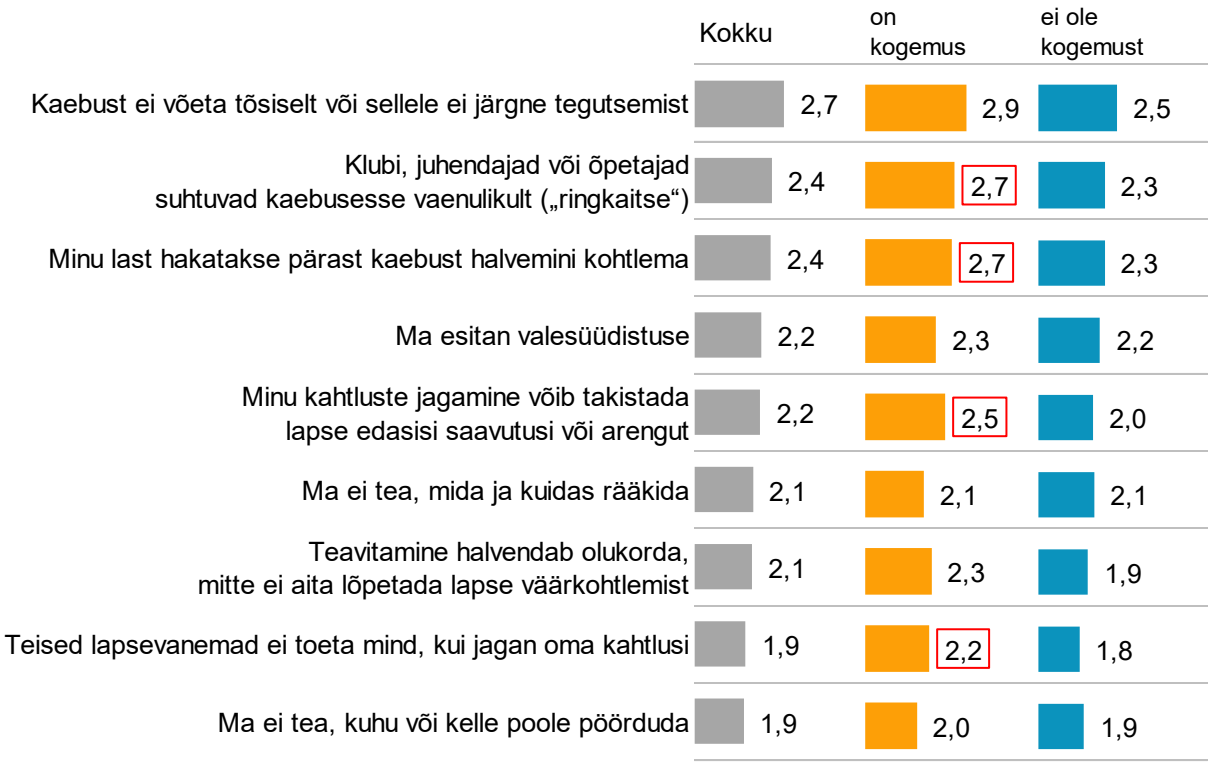

Lapsevanemaid toetaks nende hinnangul kõige enam see, kui nad teaksid, et nende teavitust võetakse tõsiselt ning seda hakatakse uurima (Joonis 30). See on otseses vastavuses nende väljendatud kõige suurema barjääriga ehk hirmuga, et nende kaebust ei võeta tõsiselt. **Seda hirmu aitaks maha võtta ka see, kui**

lapsevanematele on selge, milliste reeglite alusel väärkohtlemise juhtumiga tegeletakse. See on ootus huvihariduse pakkujatele selliste reeglite kirjapanekuks ja lapsevanemate teavitamiseks. Kolmandik pidasid oluliseks ka enda ja lapse isikuandmete konfidentsiaalsust. Kuna vanemad said valida kolm nende jaoks kõige olulisemat asja, mis neid toetaks, siis nõu küsimine spordiklubi/huvikooli võis mõne muu asutuse käest ei mahtunud kõige olulisemate tegurite sekka. See ei tähenda, et neil ei oleks oma rolli. Julgustust ja teavet väärkohtlemise juhtumite korral reageerimise kohta võiksid jagada just need isikud ja asutused.

Joonis 30. Mis julgustaks väärkohtlemisest teatama (% kõigist vastajatest, n=506)

E5. *Mis võiks Teil aidata väärkohtlemisest huvihariduses teada anda? Palun valige alljärgnevast loetelust kolm Teie jaoks kõige olulisemat tegurit.*

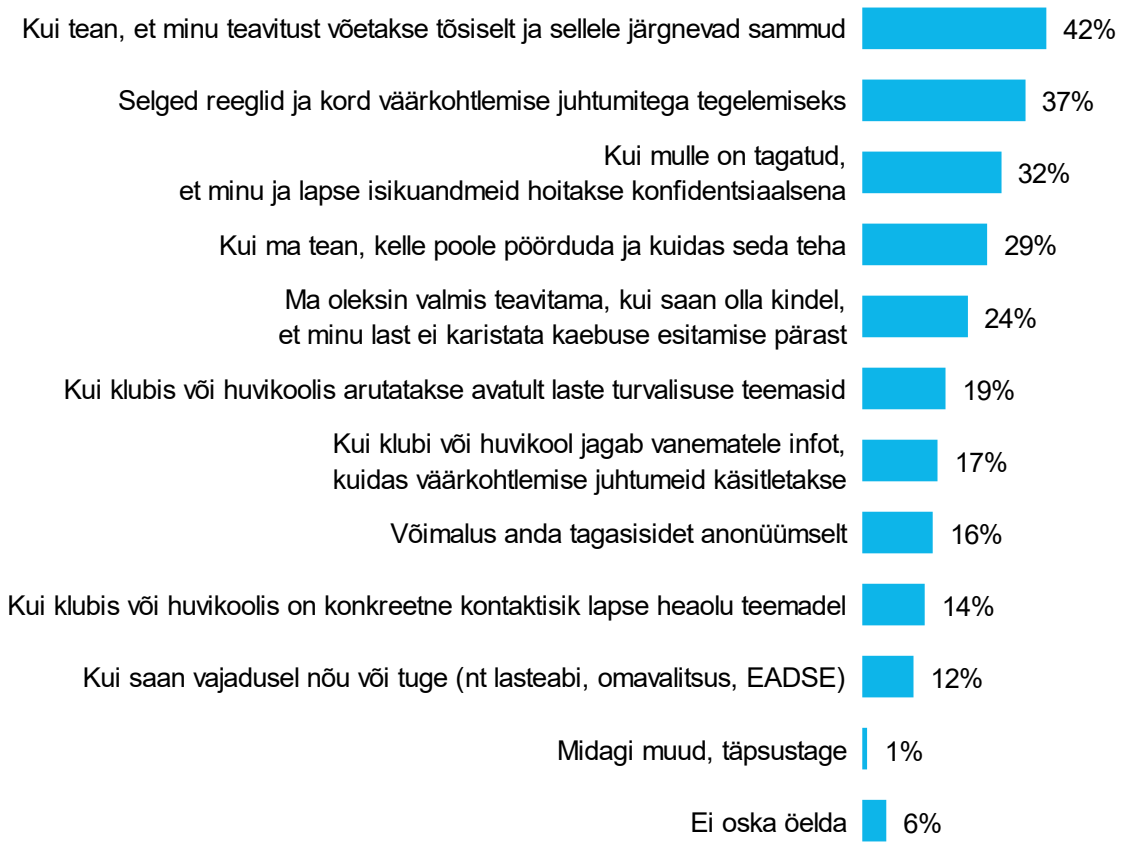

Isasid oleks keerulisem julgustada, sest nemad tõid mitmeid asju välja vähem kui emad. Eriti suured olid käärid teadmise osas, et kaebust võetakse tõsiselt (oluliseks toeks pidas 32% isadest ja 51% emadest) ning isad sagedamini ei teadnud, mis neid julgustaks (8% vs 3% emadest). Nooremad (kuni 34-aastased) vanemad sooviksid enam infot selle kohta, kelle poole ja kuidas pöörduda, 35-39-aastased tõid keskmisest enam välja vajadust kindlustunde järgi, et nende last ei karistata teavituse tõttu. Vanemad, üle 50-aastased vanemad sooviksid huvihariduse pakkujatelt enam infot selle kohta, kuidas nad väärkohtlemise juhtumitega tegelevad.

Vahekokkuvõte

- Nende vanemate hulk, kes väärkohtlemise kahtluse korral ei ole midagi teinud või ei teeks midagi, on marginaalne. Vanemate esmane reaktsioon sellisel juhul on olnud või oleks rääkida sellest lapsega. 59% vanematest, kelle last on väärkoheldud või kes on seda kahtlustanud, rääkis ka treeneri/juhendajaga ning vastava kogemuseta vanematest 79% usuvad, et räägiksid treeneriga/juhendajaga. Need kaks on kõige levinumad sammud. Kogemuseta vanemad tõenäoliselt ülehindavad võimalikke täiendavaid samme: nad usuvad sagedamini, et pöörduksid

huvihariduse pakkuja juhtkonna poole, räägiksid teiste lapsevanemate, laste või väärkohtleja endaga (32% kogemusega vanematest tegelikult suhtlesid vähemalt ühega neist) või võtaksid ühendust ametiasutustega (lastekaitse/politsei/lastemaja, EADSE jne – 5% kogemusega vanematest suhtlesid vähemalt ühega neist).

- Ametiasutustest pöördutaks kõige tõenäolisemalt spordiklubi/huvikooli juhtkonna poole (kaks vanemat kolmest), veidi üle poole pöörduksid politseisse ning veidi üle kolmandiku lastekaitsetöötaja poole.
- Väärkohtlemise kahtlusest teavitamise suurimaks barjääriks on hirm, et kaebust ei võeta tõsiselt ja tegutsemist ei järgne (30% kardaks väga; keskmine 2,7 palli). Teiseks kardetakse seda, et tekib ringkaitse ehk klubi, juhendajad või treenerid suhtuvad kaebusesse vaenulikult ja kaitsevad üksteist (26%, 2,4 palli). Sama palju peljatakse seda, et last koheldakse pärast kaebust halvemini (23%, 2,4 palli).
- Lapsevanemaid toetaks nende hinnangul kõige enam see, kui 1) nad teaksid, et nende teavitust võetakse tõsiselt ja sellele järgnevad sammud, 2) neile on selge, mis reeglite alusel väärkohtlemise juhtumitega tegeletakse ning 3) tagatud on nende endi ja lapse isikuandmete konfidentsiaalsus.

4.7. Lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel ja nende infovajadus

Üsna märkimisväärne osa **lapsevanematest näeb endal rolli väärkohtlemise ennetamisel** huvihariduses (42% andsid 4-5 palli) (Joonis 31). Iga neljas (26%) näeb endal mõningast rolli ning 13% pigem või üldse ei näe selles enda rolli. **Lapsevanemate võimestamisel enda rolli osas on oluliselt arenguruumi, sest ligi viiendik vanematest ei tea, mida nemad saaksid selles osas ära teha.** Enam on neid nende vanemate seas, kellel seni puudub kogemus oma lapse väärkohtlemisega huvihariduses. Neid, kes näevad endal rolli ja neid, kes seda näha ei oska, on erineva sotsiaaldemograafilise tausta ja laste huviharidusvaldkonnaga vanemate seas üsna võrdselt.

Joonis 31. Lapsevanemate enesehinnanguline roll väärkohtlemise ennetamisel huvihariduses (% kõigist vastajatest, n=506).

F3. Kui palju Teie lapsevanemana saate panustada huvihariduses ilmneva väärkohtlemise ennetamisse?

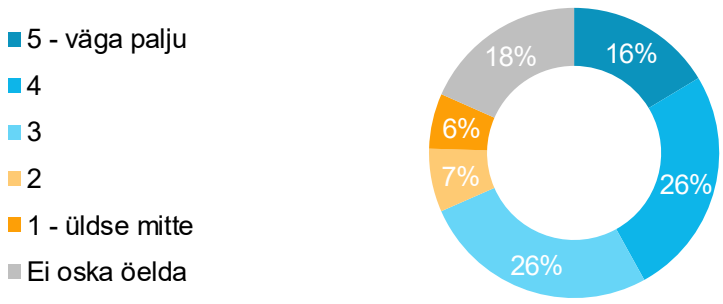

Lisaks huvihariduse pakkuja tausta uurimisele saavad vanemad väärkohtlemise ennetamiseks **rääkida oma lastega väärkohtlemise ohust**. Selle üks osa on lapsega arutamine, mis on väärkohtlemine. See aitab lapsel mõista, milline on õige ja milline potentsiaalselt väärkohtlemisele viitav käitumine. Teine pool puudutab

rääkimist sellest, **mida laps võiks teha, kui ta väärkohtlemisega kokku puutub või seda kahtlustab**. Ennekõike tuleks selleks rääkida turvalise täiskasvanuga või otsida abi selleks ettenähtud kohtadest (nt lasteabi), hädaolukordades tuleb helistada hädaabinumbrile. Antud uuringule vastanud 7-17-aastaste laste vanematest 55% on lapsega arutanud mõlemat mainitud tahku: nii väärkohtlemise olemust kui käitumist selle ohvriks langemise korral. Silmas tuleb pidada seda, et uuringus ei küsitud väärkohtlemise kohta huvihariduse kontekstis, vaid laiemalt, pidades silmas erinevaid paiku, kus laps selle ohvriks võib langeda.

Joonis 32. Lastega ennetavalt väärkohtlemisest rääkimine (% kõigist vastajatest, n=506).

F4. Kas Teie või mõni teine täiskasvanu peres on rääkinud pere alaealiste lastega sellest, mis on väärkohtlemine (vaimne, füüsiline, seksuaalne, hooletusse jätmine) ja kuidas käituda, kui laps selle ohvriks langeb?

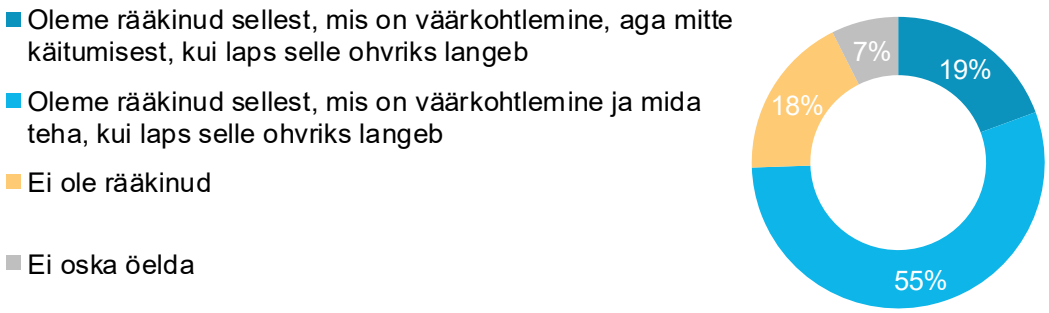

Viiendik vanematest on rääkinud väärkohtlemise olemusest. Seega kokku on 74% vanematest, kelle peres on 7-17-aastaseid lapsi, rääkinud nendega väärkohtlemisest. Kõige olulisem eristaja on see, kas vanema last on varasemalt väärkoheldud või ta on seda kahtlustanud: 82% kogemusega ja 70% sellise kogemuseta vanematest tõid välja, et peres on alaealistega lastega sel teemal räägitud. Seega ei pruugi lastega rääkimine olla alati olnud ennetav vahend, vaid väärkohtlemise juhtumi tagajärg. Lisaks on Tallinnas elavad vanemate seas veidi enam neid, kes pole lastega neil teemadel rääkinud võrreldes muude linnaliste asulatega (24% vs 14%).

Need vanemad, kes pole lastega neil teemadel rääkinud, tõid peamiste põhjustena välja selle, et nad ei ole näinud vajadust või ei ole selle peale tulnud: kokku mainis vähemalt üht põhjust 60% vanematest, kes pole lapsega väärkohtlemise teemat arutanud (Joonis 33). Nende seas on oma taustalt väga erinevaid lapsevanemaid. Umbes viiendik vanematest peab last piisavalt teadlikuks, enam on nende seas 50-aastaseid ja vanemaid lapsevanemaid ja neid, kelle lapsed on vanuses 11 aastat ja enam. Seda, et teemat käsitletakse ka koolis või lasteaias, usuvad enam eestlastest vanemad (23%), muust rahvusest vanemad ei toonud seda üldse välja.

Joonis 33. Põhjused, miks lapsega pole väärkohtlemise teemat arutatud (% vastajatest, kes ei ole oma lapsega väärkohtlemisest rääkinud, n=128).

F5. Mis on peamised põhjused, mis on Teid tagasi hoidnud lapsega väärkohtlemise teemadel rääkimisest?

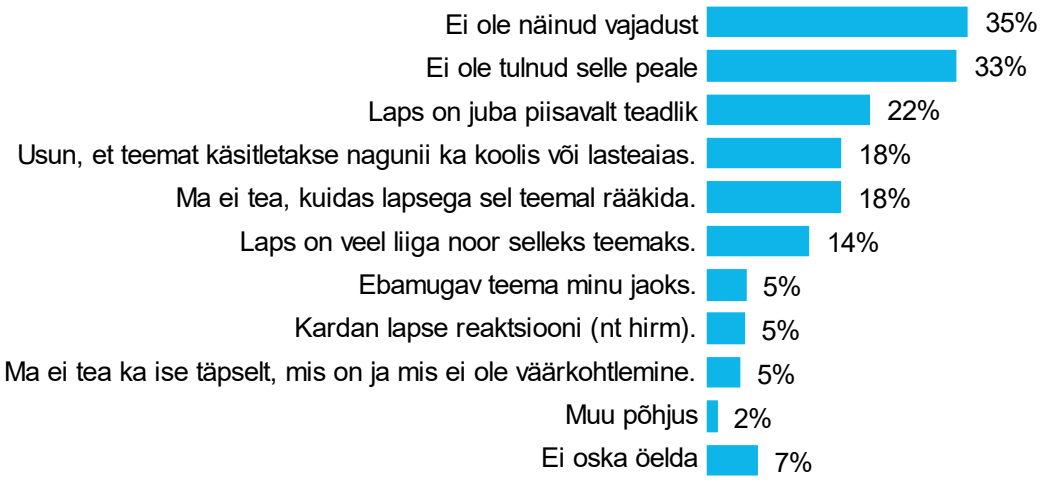

Selleks, **et paremini väärkohtlemist huvihariduses märgata**, vajaksid lapsevanemad infot väärkohtlemise ohule viitavate märkide ja riskitegurite kohta. Samuti vajatakse infot, kuhu ja kuidas pöörduda ning kuidas lapsega väärkohtlemise teemadel suhelda (Joonis 34). Neid erinevaid teemasid tõid võrdselt välja ligi pooled vanematest ja seda hoolimata sellest, et enda teadlikkust väärkohtlemise olemusest ja sellele viitavatest märkidest hindas suurem osa neist üsna heaks. Vaid 4% vanematest ütlesid, et ei vajaks mingit infot ja 7% ei osanud öelda, mis laadi infot neil oleks vaja. Viimaseid oli enam isade seas (12% vs 3% emadest) ning kõrghariduseta vanemate seas (12% vs 3% kõrgharidusega vanematest). Emad tõid mitmeid teemasid välja enam kui isad (ohumärgid; kuhu ja kuidas pöörduda; mida vanemad saavad ära teha).

Joonis 34. Millist tuge vajaksid lapsevanemad, et märgata ja osata reageerida väärkohtlemisele huvihariduses (% kõigist vastajatest, n=506).

F6. Millistel teemadel Te vajaksite enim tuge, et märgata ja osata reageerida võimalikule väärkohtlemisele huvihariduses?

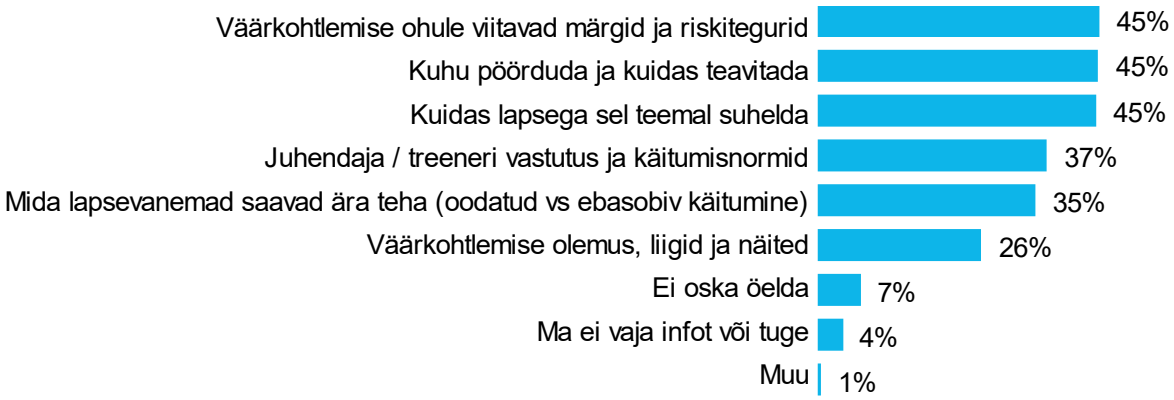

Mis puudutab seda, **kuidas vanemad soovivad infot saada**, siis eelistatuim viis selleks on infotunnid huvikoolis või spordiklubis (Joonis 35). Lisaks toodi välja mitmeid materjale, mida vanemad saavad iseseisvalt endale sobival ajal kasutada: näiteks lühijuhendid ning veebis ja sotsiaalmeedias avaldatud materjalid. Kui koondada erinevad formaadid suurematekskategooriateks, siis suhteliselt võrdväärselt toodi välja nii

digitaalseid materjale ja koolitusi, füüsilisi koolitusi/kohtumisi, kiireid ja praktilisi tööriistu, meediat, trükimaterjale kui ka personaalset nõustamist ja tuge.

Joonis 35. Eelistatud info saamise formaadid (% kõigist vastajatest, n=506).

F7. Millises vormis Te ise ennekõike sooviksite infot saada? Palun valige kuni 5 Teie jaoks kõige olulisemat varianti.

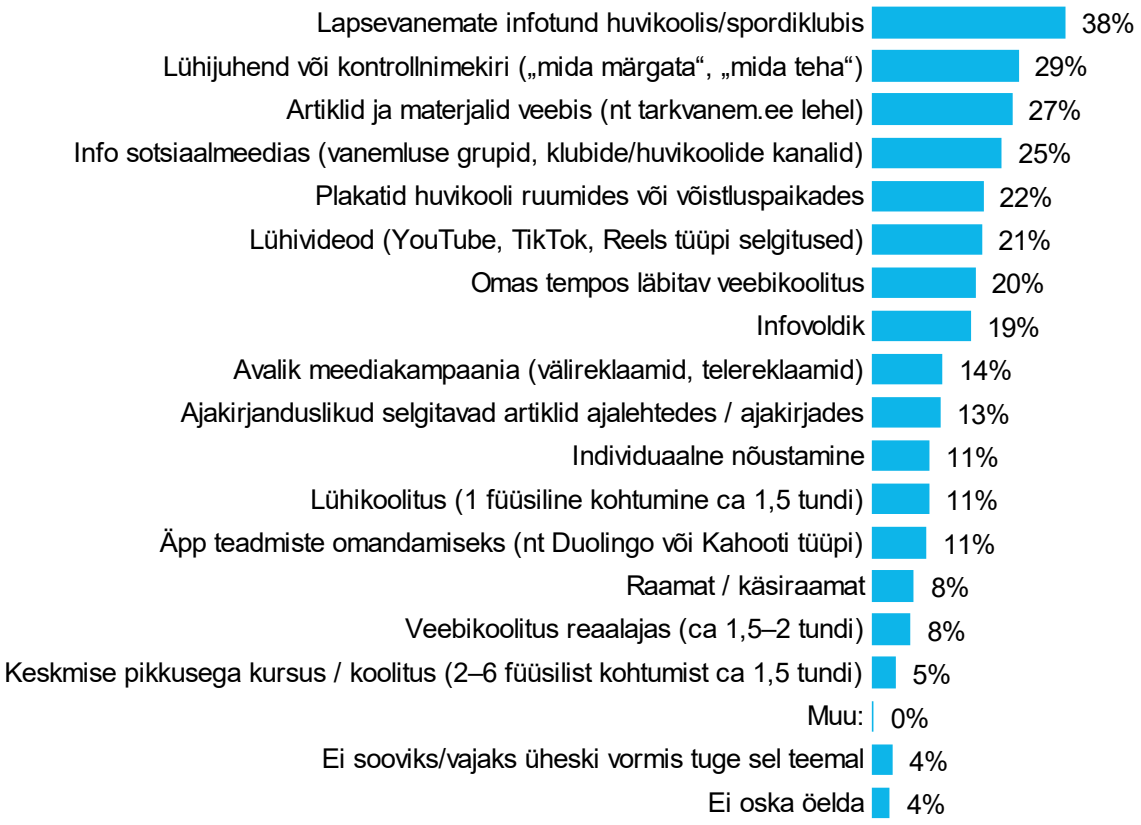

Info saamise formaadid kokkuvõetult (vt Lisa 2).

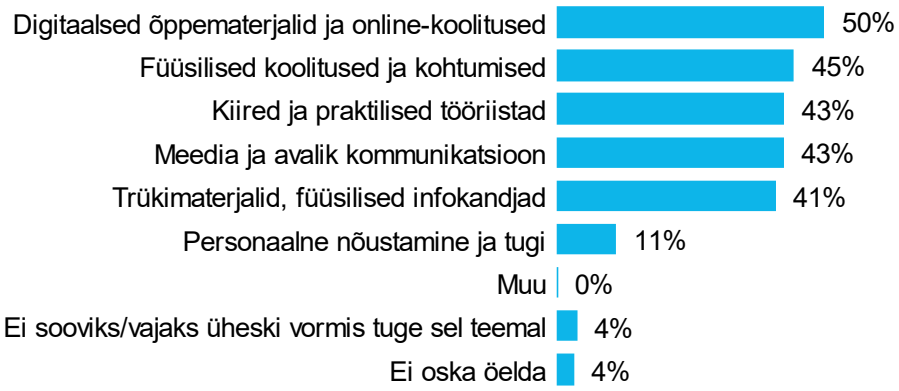

Digitaalsetest materjalidest eelistavad vanemad kõige enam veebis kättesaadavaid materjale, millega saab iseseisvalt tutvuda. Veebikoolitustest eelistatakse omas tempos läbitavaid veebikoolitusi, reaalajas veebikoolitusele jõuaksid oluliselt vähesemad. Füüsilistest koolitustest ja kohtumistest on populaarsed huviharidusasutuse infotunnid. Füüsiliste koolituste puhul eelistatakse ühekordset kohtumist mitmest kohtumisest koosnevale koolitusele. Kiiretest ja praktilistest tööriistadest on lühijuhendid (*check- list*'id)

võrdväärsel tasemel lühivideotega. Trükimaterjalidest peavad vanemad kõige paremaks teemale tähelepanu juhtivaid plakateid huvikooli ruumides või võistluspaikades.

Taaskord on isad info saamisest ükskõik mis formaadis vähem huvitatud: 6% neist ei osanud öelda, mida nad eelistaksid (vs 1% emadest). Vähem pakuvad neile huvi kiired tööriistad, digitaalsed õppematerjalid ning meedia ja avalik kommunikatsioon. Samas näiteks lapsevanemate infotund, info sotsiaalmeedias, lühivideod, infovoldikud, individuaalne nõustamine, füüsilisel kujul koolitused, veebikoolitus reaalajas ja käsiraamatud pakkusid neile huvi sama palju kui emadele. Rahvuspõhiselt eelistavad muust rahvusest inimesed kõige enam sotsiaalmeediat ja pea võrdselt ka infotundi. Enam mainisid nad võrreldes eestlastest vanematega ka infovoldikuid, individuaalset nõustamist ja käsiraamatut.

Spordiga tegelevate laste vanemad eelistavad ülekaalukalt infotunde. Muusika ja kunstiga tegelevate laste vanemad tõid lisaks sellele enam välja ka lühijuhendeid. Üldkultuuri valdkonnas huviharidust saavate laste vanemad mainisid teistest enam plakateid huvikooli ruumides.

Vahekokkuvõte

- 42% vanematest leiab, et saab väärkohtlemise ennetusse panustada, 26% näeb endal mõningast rolli ja 13% endal rolli ei näe. Vanemate võimestamisel on olulist arenguruumi, sest ligi viiendik ei tea, mida nad selles osas ära teha saaksid.
- Lastega on väärkohtlemisest rääkinud 74% vanematest. Sealhulgas 55% on rääkinud lastega nii sellest, mis on väärkohtlemine kui ka sellest, kuidas käituda, kui laps satub ohvriks. Lastega rääkimine ei pruugi alati olla ennetav, vaid väärkohtlemise juhtumi tagajärg: lastega on neil teemadel rääkinud 82% neist vanematest, kelle last on väärkoheldud või on selline kahtlus olnud, ja 70% vastava kogemuseta vanematest.
- Peamiselt pole lastega neil teemadel räägitud, kuna pole olnud vajadust/pole selle peale tuldud.
- Vanemad vajavad eelkõige tuge väärkohtlemise märkamisel ja reageerimisel kolmel laiemal teemal: ohumärgid ja riskitegurid, kuhu ja kuidas pöörduda ning kuidas lapsega sel teemal rääkida.
- Neid erinevaid teemasid tõid võrdselt välja ligi pooled vanematest ja seda hoolimata sellest, et enda teadlikkust väärkohtlemise olemusest ja sellele viitavatest märkidest hindas suurem osa neist üsna heaks (86% usuvad, et teavad, mis on väärkohtlemine huvihariduses, 69% usuvad, et oskavad selle märke ära tunda).
- Eelistatud formaadid info saamiseks on mitmekesised, kuid esikohal on infotunnid huvikoolis/spordiklubis; kõrgelt hinnatakse ka omas tempos tarbitavaid materjale (veebimaterjalid ja -koolitused, info sotsiaalmeedias, lühijuhendid/*checklist*'id).

4.8. Lapsevanemate peegeldusi väärkohtlemisest huvihariduses

Küsitluse lõpus said vastajad avatud vastuses jagada oma mõtteid ja tähelepanekuid käsitletud teema kohta. Seeläbi koorus mitmeid teemasid, mis vanemate erinevaid suhtumisi hästi ilmestavad.

Skeptilisus uuringu teema ja fookuse osas

Mitmed vastajad tajusid, et uuringust võib jääda mulje, nagu oleks väärkohtlemise probleem tegelikust ulatuslikum. Seetõttu väljendati kartusi, et see võib külvata liigset paanikat, luua juurde bürokraatiat või hakata takistama treenerite/juhendajate tööd. Osa vastajatest eristas reaalset vägivalda (sõim, alandus, löömine) ja töökorralduslikku rangust (kõvem hääl suure grupi juhtimisel, ohutuse tagamiseks sekkumine).

> 99 "Antud uuring tundub natuke paranoilise alatooniga ning kallutatud."
> "Ärge pingutage üle väärkohtlemisega. Küsimustikku täites jääb osade küsimustega tunne, et te üritate lastevanematelt välja pressida vastuseid, kus toimubki ainult väärkohtlemine."
> "Ja las reegleid aitavad sättida pigem praktikud kui bürokraadid."

Kritiseeriti seda, et küsitlus käsitleb kõiki huviharidusvaldkondi ühetaoliselt, kuigi kontaktinormid, füüsiline juhendamine, ruumikorraldus ja riskid on eri valdkondades väga erinevad. Lisaks toodi välja, et mõned küsitluses kirjeldatud olukorrad võivad olla kõrgema riskiga eelkõige siis, kui treener ja laps on erinevast soost.

> 99 "See küsimustik lööb kõiki alasid ühe latiga. Need piirid ja küsimuskohad on erinevatel aladel väga erineval tasemel…"
> "Küsitlus on kuidagi sedasi üles ehitatud, et eeldatakse nagu rohkem, et treener ja treenitavad on eri soost."
> "Norm on erinevatel aladel ja ringides tohutult erinev!!!"

Normaalsete pedagoogiliste võtete ja väärkohtlemise piiri eristamine (eriti füüsilise kontakti kontekst)

Mitmed vastajad rõhutasid, et teatud tegevustes (nt pillimängu asendi korrigeerimine, tööõpetus, ohutuse tagamine) võib juhendaja füüsiline sekkumine olla vajalik tegevus, mitte automaatselt väärkohtlemine. Samas jookseb läbi ka selge piir: impulsiivne löömine, solvamine ja alavääristamine ei ole aktsepteeritavad. See teema koondub ümber küsimuse: kuidas sõnastada reeglid nii, et need kaitseks last, kuid ei teeks juhendamist võimatuks?

> 99 "Olen ise lapsena viiulit õppinud ning asendite paika aitamine on tundide loomulik osa."
> "Tõstan häält – väärkohtlemine. Kujutage ette, kui olete spordisaalis… Sa ei saa alati rääkida vaikselt, et info osalejatele jõuaks."
> "Aga kui tööõpetuse ringis on tarvis marakratil käest kinni võtta, et ta midagi ohtlikku ei teeks, siis eluterve mõtlemisega inimene saab aru, kui on vajalik."
> "Sõimamine, solvamine, impulsiivsed löömised vms ei ole loomulikult õigustatud."

Tilk tõrva meepotis rikub maitse

Osa lapsevanemaid väljendas hoiakut, et valdav osa treenereid/juhendajaid on hoolivad ja pühendunud, kuid üksikud sobimatud juhtumid (karjumine, n-ö vanakooli autoritaarsus, alandamine) mõjutavad usaldust kogu huvihariduse suhtes. Sellest lähtuvalt on vanemate ootus sellel, et treenereid/juhendajaid tuleb neid palgates hoolikalt valida ning pöörata seejärel tähelepanu ka kvaliteedi hoidmisele.

> “Enamik treenereid ja juhendajaid on toredad südamega inimesed, aga nende hulka satub ka mõni sobimatu, kelle juhtumi avastamine kahjustab ka kõigi teiste mainet.”
> “Mõnedes huviringides on olnud "vanakooli" juhendajaid, kelle pedagoogilisi meetodeid ma ei jaga.”

Vastutuse ja järelevalve rõhutamine

Korduvalt toodi välja, et huvihariduse pakkuja (juhtkonna tasandil) ja selle omanik (sh omavalitsus, kui see rahastab/omab huvikooli või spordiklubi) peab tagama töötajate sobivuse ja oskuse lastega töötada. Konkreetsete ettepanekutena mainiti:

- tõhusamat taustakontrolli palkamisel,
- juhtkonna pistelist kohalolekut tundides/trennides,
- selgemat kvaliteedijuhtimist (mitte ainult paberile jäävad reeglid).

> “Huviharidust pakkuv asutus… peab selle ise kindlustama, et seal töötavad inimesed oskaksid lastega käituda.”
> “Huvikoolide omanik on Tallinna linn, ka neil on vastutus.”
> “Juhatus või omanik peaks rohkem jälgima, keda nad palkavad, ja pisteliselt tundides osalema.”

Teavitamis- ja abiliinide parem nähtavus

Mitmed vastajad pakkusid praktilisi lahendusi, et laps saaks vajadusel abi küsida ka ilma vanemata: telefoninumbrid/plakatid nähtavates kohtades (nt tualettides, stendidel), selged juhised selle kohta, kelle poole ja kuidas pöörduda.

> “Huvikoolis võiks olla ka telefoninumbrid tualetis ja stendidel, et lapsed saaksid ise helistada või e-mail, kuhu kirjutada, kui abi on vaja.”
> “Oleks hea, kui igale osapoolele oleks sobivad ja selged teavitusmaterjalid… Kasutada saab igasuguseid võtteid, kasvõi plakatid noortekeskuse WC siseustel.”

Vajadus tõsta teadlikkust ja pakkuda koolitusi (ennetuseks tööriistakasti loomine)

Leiti ka, et teemast tuleks rohkem rääkida: märkama ja pöörduma julgustavad teavitused, koolitused juhendajatele (teemadel vägivald, kiusamine, keerukad olukorrad), sobivad teavitusmaterjalid kõigile osapooltele (lastele eri vanuses, vanematele, juhendajatele). Väljendati ka mõtet, et väärkohtlemist on raske ära tunda ja “ilus jutt“ vanematele ei pruugi kirjeldada lapse kogemusi – seega peab süsteem toetama varajast märkamist.

> “Sellest peab rääkima, teadlikkuse tõstmine, julge märgata ja teada anda.”
> “Väärkohtlemise teemal koolitused juhendajatele ja kiusamise märkamise ja sellega tegelemise julgustamine.”

> “Oluline teema on käsile võetud… juhendajal/õpetajal peaks olema hea tööriistakast enda reguleerimiseks ja n-ö keerukamate õpilastega toimetulekuks.”

Kiusamine ja teised lapsed või täiskasvanud probleemiallikana

Mitmes vastuses oli fookus pigem laste omavahelisel kiusamisel (ja mõnikord ka diagnoosimata käitumisraskustel) kui treeneri/juhendaja tegudel. Samuti mainiti probleeme, mis tulenevad teistest täiskasvanutest (nt võõras lapsevanem riietusruumis, tehniline personal), mis osutab, et turvalisus ei piirdu ainult treeneri käitumisega, vaid hõlmab kogu keskkonda ja ligipääsu lastele.

> “Isiklik kokkupuude piirdub vaid sellega, et trennis on ühed lapsed teisi kiusanud.”
> “Probleemid on seotud olnud teiste laste ja nende ilmselt diagnoosimata ja tegelemata jäänud käitumishäiretega…”
> „Minu laps loobus kahest lemmikringist, sest talle avaldas mõju õpetaja ja juhendaja muutlik meeleolu.“

Koostöö ning kommunikatsioon treeneri, lapsevanema ja lapse vahel

Korduvalt rõhutati koostöö väärtust: vanemal on roll märkamises ja lahenduste otsimises, kuid see toimib vaid hea infovahetuse korral. Usaldust ja kindlustunnet aitab vanemal hoida see, kui laps räägib trennist positiivselt ning kui juhendaja on vanemale nähtav ja kättesaadav.

> “Koostöö treeneri ja lapsevanema vahel.”
> “Lapsevanematel on suur roll märkamisel, lahenduste otsimisel. Ainult koostöö ja infovahetus aitab ennetada ja lahendada väärkohtlemise juhtumeid.”
> “Kui laps iga kord oskab väga detailselt rääkida… ja räägib sellest suure õhinaga ja rõõmsalt… siis on lapsevanemal palju rahulikum last sellesse huviringi usaldada.”

Vanemate kommentaarid kirjeldavad ühtaegu nii soovi lapsi kaitsta kui ka tahet kaitsta juhendamise normaalsust. Vanemad tahavad selgeid reegleid, nähtavaid abikanaleid ja paremat järelevalvet, kuid kardavad ülereguleerimist ja valdkonnaspetsiifika eiramist. **Turvalisus huvihariduses on paljude jaoks laiem teema kui suhe treeneri ja lapse vahel** — see hõlmab huvihariduskeskkonna turvalisust, lastevahelisi suhteid, teisi täiskasvanuid ning juhtkonna reageerimisvõimet.

4.9. Lapsevanemate hoiakulised grupid

Selleks, et tuua lapsevanemate mõtte,- hoiakute- ja kogemustemustreid süsteemsemalt esile, tegime klasteranalüüsi. Eesmärgiks oli jagada lapsevanemad küsitlusuuringus kogutud hoiakute ja käitumise alusel gruppidesse. Selleks koondasime küsimustikus olnud tunnused 14 dimensiooni alla (kasutades osaliselt originaaltunnuseid ja osaliselt mitme tunnuse baasil uusi alamindekseid). Kasutatud tunnuste ja klasteranalüüsi läbiviimise täpsemat kirjeldust vaata Lisast 3. Klasteranalüüsi aluseks olnud dimensioonid olid järgmised:

- huvihariduse pakkuja tausta uurimine,

- hoiakud aja- ja tähelepanu pühendamise osas lapse huvihariduse,
- struktuuri ja reeglite väärtustamine huvihariduses,
- kannatuse/tugevaks olemise normi väärtustamine huvihariduses,
- treeneripoolse väärkohtlemise õigustamine,
- enesehinnang teadlikkusele väärkohtlemise olemusest ja selle märkidest,
- hinnang eri liiki väärkohtlemisele treeneri/juhendaja poolt kui probleemile Eestis,
- teadmatus treeneripoolsest väärkohtlemisest,
- hinnang muule väärkohtlemisele kui probleemile Eestis (lastest ja lapsevanematest tingitud väärkohtlemine),
- teadmatus muust väärkohtlemisest,
- üldhinnang väärkohtlemise levikule Eestis,
- teavitamise barjääride olemasolu,
- hinnang lapsevanemate rollile väärkohtlemise ennetamisel,
- hinnang huvikoolide pädevusele väärkohtlemise ennetamisel, laste kaitsmisel ja juhtumitega tegelemisel.

Vastavalt nendele antud vastustele moodustus lapsevanematest viis rühma (Joonis 36).

Joonis 36. Lapsevanemate jaotus hoiakulistesse rühmadesse ja nende sotsiaaldemograafiline profiil (% kõigist vastajatest, n=506).

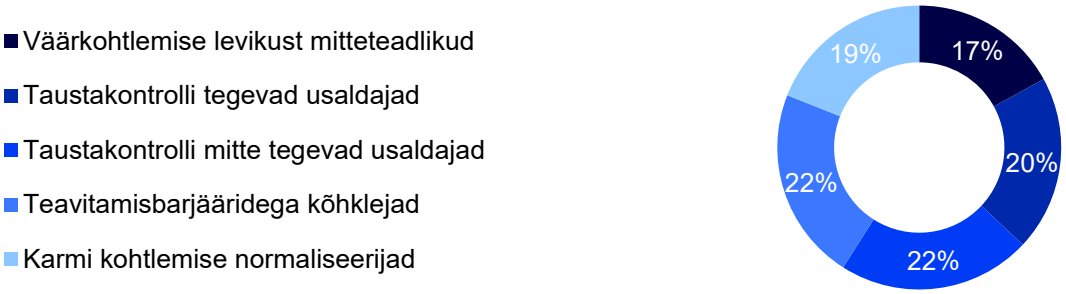

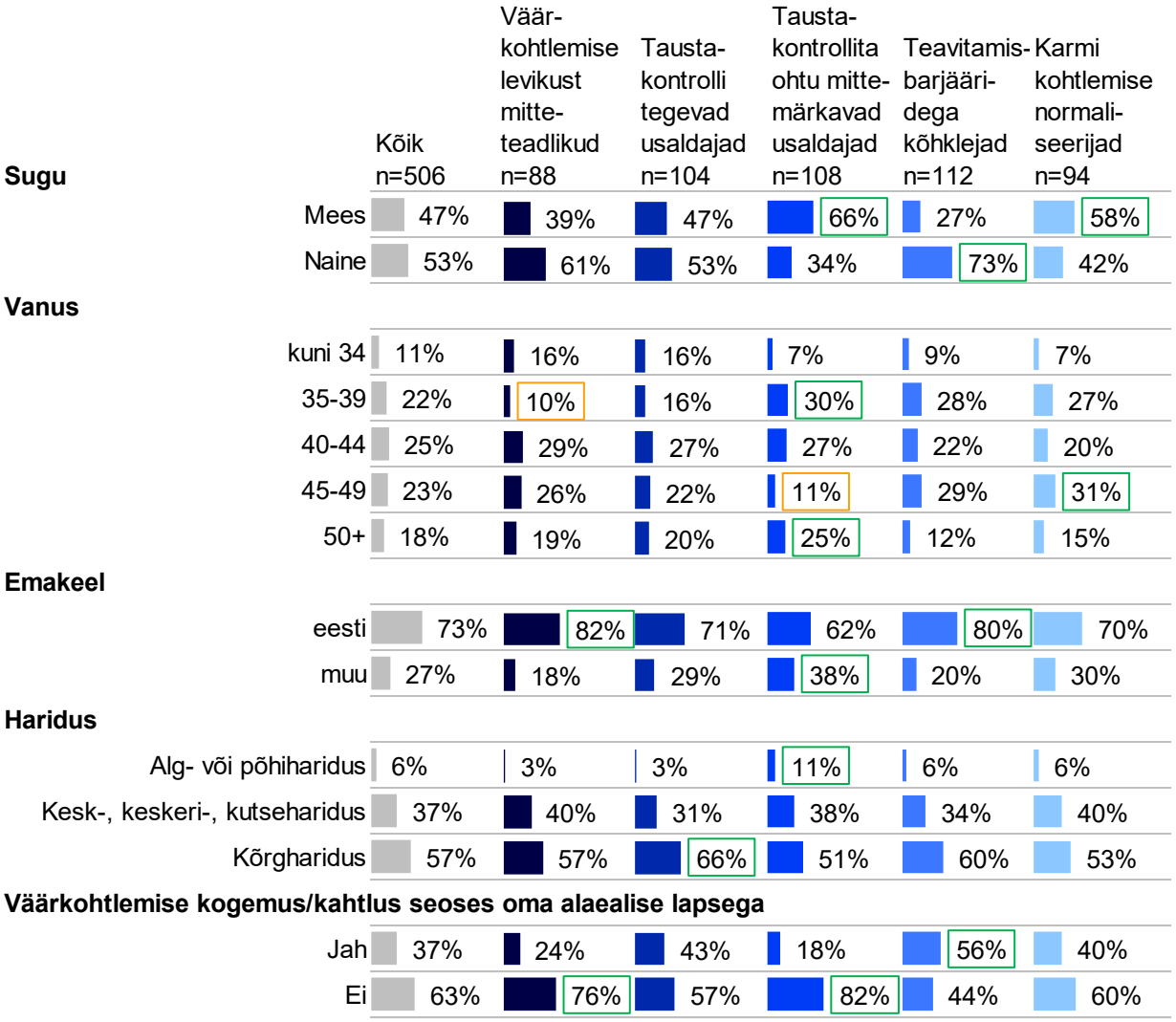

VÄÄRKOHTLEMISE LEVIKUST MITTETEADLIKUD (17%)

„Seda ei oska märgata!“

Rühma tuum

Seda rühma eristavaks põhiliseks tunnuseks on oskamatus hinnata, kui suur probleem võiks väärkohtlemine Eestis huvihariduses olla. Eriti nõutud on nad juhendajast tuleneva väärkohtlemise hindamisel: sõltuvalt väärkohtlemise liigist ei osanud 87–98% selle levikule hinnangut anda. Lastevahelist väärkohtlemist tajutakse veidi paremini (49% ei osanud levimust hinnata) ning lapsevanematest tuleneva väärkohtlemise puhul jäid näitajad sinna vahele. Kokkuvõttes ei osanud siin rühmas kaks vanemat kolmest öelda, kas väärkohtlemine on Eestis levinud või mitte ehk nad ei oska probleemi märgata. Kui vanematel puudub ohutaju, siis on neil keerulisem ka ohte märgata ja ennetada.

Sotsiaaldemograafiline taust

Selles rühmas on keskmisest veidi enam eesti emakeelega elanikke. Suurema osal neist (umbes kolmel neljast) ei ole oma alaealise lapsega seoses olnud väärkohtlemise kogemust ja nad ei ole seda ka kahtlustanud.

Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Hoiakuid, mis puudutavad reegleid ja keskendumise ootust huvihariduses, aga ka õigust korrale kutsumiseks karistada või vajadust taluda valu, hindasid selle rühma vanemad keskmisele üsna sarnaselt. Kuigi keskmisest sagedamini neil puudus hoiak neis küsimustes: eriti küsimuses, kas huvihariduses minnakse laste heaolu tähtsustamisega kohati liiale, vähendades nende pingetaluvust ja vastupidavust (29% ei omanud seisukohta).

Hinnang enda teadmistele väärkohtlemisest

Enda teadmisi väärkohtlemise olemusest ja sellele viitavate märkide äratundmisest hindasid nad veidi **madalamalt** kui enamik teisi rühmi (v.a „karmi kohtlemise normaliseerijad"). Sagedamini ei osanud nad enda teadlikkust ka hinnata, seda eriti lapse väärkohtlemise märkide äratundmise teemal (23% ei osanud hinnata).

Tähelepanu huviharidusele ja lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel

Selles rühmas on rohkem vanemaid, kes **puutuvad oma lapse huvihariduse pakkujaga vähem kokku**. Nende seas on enam (18%) selliseid vanemaid, kes ei suhtle oma lapse treeneri/juhendajaga üldse või ei ole mõnega neist üldse kokku puutunud (52%) ning vähem (64%) neid, kes puutuvad lapse huvihariduse pakkujaga kokku, osaledes enamasti mingitel üritustel (võistlused, koosolekud jms). Nad suhtlevad lapsega huviringi teemal sisulisemalt veidi harvem (60% iganädalaselt) kui teised või ei oska selle sagedust hinnata. Umbes pooled neist ei pea aktiivset tähelepanu laste huviringidele vajalikuks. Selles rühmas on kõige rohkem neid, kes **ei osanud hinnata, milline on nende kui vanemate roll väärkohtlemise ennetamisel** (38% ei osanud hinnata). Huvihariduse pakkuja taustakontrolli on nad teinud veidi vähem (veidi üle poole), ennekõike on nad vähem uurinud treeneri/juhendaja tausta.

Huvihariduse pakkujate pädevus väärkohtlemisega tegelemisel

Umbes pooled neist ei tea, kas huviharidusasutused kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest ning kas juhendajad on ennetustööks piisavalt koolitatud. Veelgi suurem osa (62%) ei tea, kas huvihariduse pakkujad oskavad pädevalt väärkohtlemise juhtumitega tegeleda. Selle rühma **teadlikkus neil teemadel on kõige madalam.**

Teavitamise barjäärid

Vähemalt üks oluline barjäär väärkohtlemise kahtlusest teatamisel on pooltel selle rühma lapsevanematel. Sellega on nad teiste rühmadega võrreldes keskmisel tasemel. Lisaks kaebusesse ebapiisava tõsidusega ja vaenulikult suhtumise hirmule on nende jaoks enam barjääriks **teadmatus, mida ja kuidas rääkida**. Seda rühma iseloomustab teadmatus laiemalt, mistõttu nad ei osanud sageli hinnata ka seda, kas erinevad võimalikud barjäärid mõjutaksid nende otsust väärkohtlemise kahtlusest teada anda või mitte.

Mis pakuks tuge ja millisel kujul?

Selles osas, mis pakuks tuge kahtlusest teatamiseks, ei erine nad keskmisest lapsevanemast. Kõige enam julgustaks teadmine, et kaebust võetakse tõsiselt ning väärkohtlemise juhtumite menetlemiseks on selge kord ja reeglid. Väärkohtlemise märkamisel ja sellele reageerimisel **vajaksid nad infot pea kõigil väärkohtlemisega seotud teemadel: ohumärkide, teavitamise, lapsega suhtlemise jne kohta**. Info jagamise formaatidest sobivad füüsilised kohtumised ja koolitused neile mõnevõrra vähem.

TAUSTAKONTROLLI TEGEVAD USALDAJAD (20%)

„Usaldan, sest olen kontrollinud!"

Rühma tuum

Selle rühma lapsevanemad on **keskmisest oluliselt tublimad huvihariduse pakkuja tausta kontrollijad**: 97% on seda teinud (66% keskmiselt). Selleks ei piirdu nad ühe tegevusega nagu enamik vanematest, vaid teevad mitmeid asju. Muuhulgas on kolmandik neist kontrollinud treeneri/juhendaja tausta karistusregistrist, mis on kordades rohkem võrreldes teiste rühmadega. Selle rühma lapsevanemate enesehinnang oma teadmistele väärkohtlemise olemusest ja selle märkidest on teistega võrreldes üks kõrgemaid. Nad väärtustavad kõrgelt kindlaid reegleid huvihariduses ning ootusi lapsele pingutamiseks ja keskendumiseks (85% peavad oluliseks).

Oma teadmistest ja tehtud eeltööst lähtuvalt peavad vähemalt pooled neist huvikoole pädevateks väärkohtlemisega tegelemisel.

Sotsiaaldemograafiline taust

Rühmas on keskmisest enam **kõrgharidusega** lapsevanemaid (66%). Nende lapsed tegelevad spordi või huviharidusega sagedamini **võistlustasemel**. Samuti on neil sagedamini **individuaalõppes** olevaid lapsi.

Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Lisaks reeglitele ja kindlate ootuste väärtustamisele näevad nad sagedamini lubatuna **valu talumist arengu ja tulemuste nimel** ning lapse peale hääle tõstmist trennis/huviringis (38%). Selles osas sarnanevad nad „karmi kohtlemise normaliseerijatega". Sagedamini kui teised peavad nad treenerile/juhendajale lubatuks emotsionaalse pettumuse väljendamist (21%). Nad usuvad, et treeneripoolset vaimset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist, teistest lastest ja lapsevanematest tulenevat väärkohtlemist tuleb ette, kuid see pole ulatuslikult levinud. Seevastu juhendajapoolse füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise esinemisse enamik neist ei usu (vastavalt 63% ja 75% ütlesid, et seda ei esine). Seega on **probleem nende meelest üldiselt olemas, kuid see pole liiga suur** (43% andis väitele „Eestis tuleb huvihariduses laste väärkohtlemist harva ette" hinnanguks 3 palli 5st).

Hinnang enda teadmistele väärkohtlemisest

Enda teadmiste osas on nad **keskmisest enesekindlamad**: 96% ütlevad, et teavad, mis on väärkohtlemine, 84% oskavad ära tunda märke, 92% usuvad, et laps räägiks oma murest. Väärkohtlemise ja nõudlikkuse piir on neile selgem kui teistele rühmadele.

Tähelepanu huviharidusele ja lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel

Nende **kokkupuude treeneri/juhendajaga on teistega võrreldes suurem**: 67% suhtleb vähemalt korra kuus ja 85% puutub huvihariduse pakkujaga vähemalt mingi ürituse või tegevuse kaudu enamasti kokku. Oma lastega räägib enamik (85%) vähemalt iganädalaselt sellest, kuidas huviringis läks. Pea kõik neist leiavad, et laste **huviringid vajavad nende aktiivset tähelepanu** ning ütlevad, et neil on selleks piisavalt aega. Enda rolli väärkohtlemise ennetamisel huvihariduses peavad nad suuremaks kui teised rühmad: veidi enam kui pooled neist leidsid, et saavad selleks palju ära teha. Üks asi, mida nad on teinud, on huvihariduse pakkuja taustakontroll ning kaks kolmest vanemast on lapsega rääkinud ka väärkohtlemise olemusest ja käitumisest selle kogemise korral.

Huvihariduse pakkujate pädevus väärkohtlemisega tegelemisel

Umbes pooled neist usuvad, et huvihariduse pakkujad kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest, oskavad juhtumitele õiglaselt ja pädevalt reageerida ning et juhendajaid on piisavalt sel teemal koolitatud.

Teavitamise barjäärid

Neil on väärkohtlemisest või selle kahtlusest teavitamisel keskmisest vähem kõhklusi: vaid umbes kolmandik nimetas vähemalt ühe tõsisema takistuse. Võrreldes teiste rühmadega ütlevad nad sagedamini, et võimalikud negatiivsed tagajärjed või teavitamisega seotud takistused neid ei hirmutaks.

Mis pakuks tuge ja millisel kujul?

Tuge teavitamisel pakuks neile kaebuse tõsiselt võtmise garantii ja juhtumite menetlemiseks kindlate reeglite olemasolu kõrval enam see, kui huvihariduse pakkuja oleks vanematele teinud selgeks, kuidas väärkohtlemise juhtumeid käsitletakse. Väärkohtlemise märkamiseks ja sellele reageerimiseks on neil vaja infot kõigi võimalike aspektide kohta. Formaatidest sobiksid neile nii digitaalsed materjalid ja veebikoolitused kui ka füüsilised kohtumised ja koolitused. Kõige eelistatumad on infotunnid huvihariduse pakkuja juures.

TAUSTAKONTROLLI MITTE TEGEVAD USALDAJAD (22%)

„Usaldan kontrollimata!"

Rühma tuum

Selle rühma lapsevanemad leiavad kõige sagedamini, et Eestis tuleb väärkohtlemist huvihariduses harva ette (53%). Treenerist/juhendajast tingitud väärkohtlemist peavad nad iseäranis vähelevinuks, kuid ka muud tüüpi väärkohtlemist usuvad nad olevat vähem levinud kui teised rühmad. Oma teadmisi väärkohtlemisest ja selle märkidest hindavad nad väga kõrgelt nagu ka rühma „taustakontrolli tegevad usaldajad" lapsevanemad. Sarnaselt viimastele usub suurem osa neist huvihariduse pakkujate pädevusse väärkohtlemisega tegelemisel. Seega nad **ei oska üldjuhul ohte kahtlustada** ja **panevad suure vastutuse** väärkohtlemise ennetamisel ja sellega tegelemisel **huvihariduse pakkujatele**.

Sotsiaaldemograafiline taust

Selles rühmas on enam **isasid** (kaks vanemat kolmest). Siin on enam nii nooremaid (35-39-aastasi) kui ka vanemad (50+) lapsevanemaid, teiste rühmadega võrreldes enam **muukeelseid** ning **põhiharidusega** vanemaid. Suuremal osal neist (82%) ei ole oma lapsega seoses väärkohtlemise kogemust või kahtlust. Sarnaselt „taustakontrolli tegevatele usaldajatele" on ka selle rühma vanematel enam võistlustasemel tegutsevaid lapsi. Kõige sagedamini on neil huviharidusega üldiselt väga **positiivsed kogemused**: 68% andis maksimumhinde ehk 5 palli.

Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Arusaam reeglite ja kindlate ootuste vajadusest huvihariduses, aga ka vajadusest kannatusi ja valu taluda ei erine lapsevanemate keskmisest vaatest. Juhendajale lubatud käitumisest peavad nad keskmisest enam lubatuks privaatset suhtlust ja tähelepanu (13% vs 5% keskmiselt). Seksuaalset ja füüsilist väärkohtlemist juhendaja poolt nende silmis Eestis praktiliselt ette ei tule. Hooletusse jätmist ja vaimset väärkohtlemist peavad nad sarnaselt „väärkohtlemise levikust mitteteadlikele" vähem levinuks: hooletusse jätmist peab üsna levinuks 1% (keskmine 18%) ja vaimset väärkohtlemist 3% (keskmine 18%). Kaaslastevahelist väärkohtlemist ja laste väärkohtlemist nende vanemate poolt peab levinuks vaid iga kümnes ja laste väärkohtlemist võõraste lapsevanemate poolt 2%. Seega tajuvad need lapsevanemad **väärkohtlemist huvihariduses pigem vähese ja erandliku probleemina** ning usuvad, et enamikke tõsisemaid riske nende lapse huvitegevuse keskkonnas ei esine.

Hinnang enda teadmistele väärkohtlemisest

Enesehinnang väärkohtlemise mõistmisele ei erine keskmisest, küll aga usuvad nad sarnaselt „taustakontrolli tegevatele usaldajatele" keskmisest enam, et tunnevad ära lapse väärkohtlemisele viitavaid märke ja usuvad, et laps räägiks oma muredest.

Tähelepanu huviharidusele ja lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel

Nende kokkupuude treeneri/juhendajaga on pigem sagedasem nagu ka „taustakontrolli tegevatel usaldajatel": 61% suhtlevad vähemalt korra kuus ja vaid 26% on selliseid, kes pole (peaaegu) üldse oma lapse treeneri/juhendajaga kokku puutunud. Oma lastega suhtlevad nad trennide/ringide teemal sama aktiivselt kui „taustakontrolli tegevad usaldajad": 82% arutab neil teemadel sisulisemalt vähemalt korra nädalas. Enda rolli ennetamisel näevad nad nagu vanemad tüüpiliselt: pooled usuvad, et saavad palju ära teha ja vaid 16% ei oska seda rolli üldse mõtestada. Samas on nad üht oma rolli – huvihariduse pakkuja tausta uurimist – täitnud keskmisest vähem. Pooled ei ole selleks midagi teinud ja ülejäänud on kõige tõenäolisemalt tutvunud huvikooli kodukorraga.

Huvihariduse pakkujate pädevus väärkohtlemisega tegelemisel

Huvihariduse pakkujaid **usaldavad nad väärkohtlemisega tegelemisel rohkem kui ükski teine rühm**: 70% usuvad, et nad kaitsevad lapsi, 62% leiavad, et juhendajad on piisavalt koolitatud ja 60%, et osatakse pädevalt reageerida.

Teavitamise barjäärid

Väärkohtlemisest teavitamise barjääride poolest sarnanevad nad eelmisele rühmale: vähemalt üks tõsine barjäär on ainult kolmandikul neist: kõige sagedamini toodi esile kaebuse tõsiselt võtmata jätmist (15%), valesüüdistuse esitamist (13%) ning lapse arengu takistamist (12%) ja tema halvemat kohtlemist (11%) pärast kaebust. Kõiki neid asju kardavad nad keskmisest vähem ja enamike barjääride puhul leidsid nad keskmisest sagedamini (ca 50-70% neist), et need ei osutuks takistuseks. Samas umbes kümnendik neist ei osanud öelda, kas mingi asi osutuks takistuseks või mitte.

Mis pakuks tuge ja millisel kujul?

Siia gruppi kuuluvad lapsevanemad ei oska keskmisest sagedamini öelda, mis pakuks neile kahtlusest teavitamisel tuge (13% vs 6% keskmiselt), sealjuures kaebuse tõsiseltvõetavuse garantii või info jagamine kaebuste käsitlemise kohta annaks neile vähem tuge kui vanematele keskmiselt. Üldjoontes vajavad nad väärkohtlemise kohta sama infot nagu teised lapsevanemad, kuid keskmisest kaks korda suurem osa neist (15%) ei tea, mis infot nad vajaksid. Digitaalsed õppematerjalid, veebikoolitused, meedia ja avalik kommunikatsioon (enneköike info sotsiaalmeedias) pakuvad neile vähem huvi.

TEAVITAMISBARJÄÄRIDEGA KÕHKLEJAD (22%)
„Tahaks teatada, aga…“

Rühma tuum

Seda rühma iseloomustab peamiselt **rohkemate barjääride olemasolu väärkohtlemise kahtlusest teavitamisel** võrreldes teiste rühmadega: 74% neist tõi välja tõsiseid kartusi seoses teavitamisega, sealhulgas kolmandikul on viis või enam barjääri. Samal ajal teadvustavad nad väärkohtlemise ohtu huvihariduses kõige enam.

Sotsiaaldemograafiline taust

Suurema osa sellest rühmast moodustavad **emad**: kolm vanemat neljast. Siin on enam eesti emakeelega inimesi ning enam kui pooltel neist on **kogemus või kahtlus seoses oma lapse väärkohtlemisega** huvihariduses.

Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Nende seas on vähem selliseid vanemaid, kes toetavad treeneri õigust oodata lapselt alati täielikku keskendumist ja pingutust (49%) ja veelgi vähem neid, kes leiavad, et reeglite eiramisel võib juhendaja last karistada (38%). Kolm neljast vanemast ei nõustu üldse, et arengu ja tulemuste nimel on vaja taluda valu ning ligi pooled ei arva, et huvihariduses on laste heaolu tähtsustamisega liiale mindud. Enamikke uuringus mõõdetud tegevusi ei pea nad treenerile/juhendajale lubatuks, välja arvatud kallistamine peale edukat sooritust ning füüsilise asendi korrigeerimine (viimast ei pea veerand neist lubatuks). Nad **peavad nii treeneripoolset kui muud väärkohtlemist Eestis enam levinuks** kui lapsevanemad keskmiselt. Vaid 4% neist leiab, et Eestis tuleb väärkohtlemist huvihariduses harva ette.

Hinnang enda teadmistele väärkohtlemisest

Oma teadmisi väärkohtlemise olemuse ja sellele viitavate märkide kohta hindavad nad samamoodi nagu keskmine lapsevanem, aga nad on **vähem kindlad** selles, **et laps räägiks** neile oma huviringis tekkivatest muredest. Viimane arvamus võib baseeruda kogemusel oma lapsega. Enam kui kolmandik nõustub sellega, et väärkohtlemise ja nõudlikkuse vaheline piir ei ole alati selge.

Tähelepanu huvihariduse ja lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel

Treeneri/juhendajaga vähemalt igakuiselt suhtlejaid on nende seas vähem. Üks põhjus võib olla selles, et siia rühma kuuluvate vanemate lapsed tegelevad keskmisest enam muusikaga (42% lisaks muudele huvialadele), kus loomulikku kokkupuudet võib tekkida vähem. See ei tähenda, et neil puuduks lapse huvihariduse vastu huvi: keskmisest suurem osa (79%) ei nõustu sellega, nagu poleks neil aega lapse huviringis toimuvaga kursis

olla, ning pooled ei nõustu väitega „laste huviringid ei vaja minu aktiivset tähelepanu“. Mis puudutab lapsevanema rolli ennetamisel, siis selle poolest nad ei erine keskmisest nagu ka huvihariduse pakkuja taustakontrolli tegemisel (on enamasti teinud 1–2 tegevust) või lastega väärkohtlemisest rääkimisel.

Huvihariduse pakkujate pädevus väärkohtlemisega tegelemisel

Huvihariduse pakkujate pädevuse hindamisel väärkohtlemisega tegelemisel on nad selgelt teistest rühmadest oluliselt **kriitilisemad**. Seda eriti nende oskuse osas juhtumitele reageerida (35% ei arva, et nad seda õiglaselt ja lapse huve kaitstes teha oskavad), 29% ei pea juhendajaid piisavalt koolitatuks ning 20% ei arva, et huviharidusasutused kaitsevad lapsi väärkohtlemise eest. **Suurem usaldamatus huvihariduse pakkuja suhtes** on juba ise oluline barjäär teavitamisel.

Teavitamise barjäärid

Teavitamise barjääride hulk on siia rühma kuuluvatel vanemate suurem kui teistes rühmades. Üksikute (1–2) takistustega vanemaid on kõigis rühmades umbes veerand, aga siin rühmas on lisaks umbes viiendikul 3–4 ja viiendikul 5–6 barjääri ning täiendavalt kümnendikul 7–9 barjääri. Seda on oluliselt enam kui teistes rühmades. Põhilised hirmud on siiski samad, mis kõigil lapsevanematel: kartus, et kaebust ei võeta tõsiselt ning huvihariduse pakkuja suhtub sellesse vaenulikult. Neid kõhklusi väljendab suurem osa vanematest kui mujal (veidi üle poole). Ligi pooled toovad kolmanda olulise barjäärina välja lapse halvema kohtlemise. **Seega ei takista seda rühma teavitamisel üks konkreetne hirm, vaid kõhkluste kuhjumine.**

Mis pakuks tuge ja millisel kujul?

Kõige enam pakuks neile teavitamisel tuge teadmine, et nende **kaebust võetakse tõsiselt**, kuid erinevalt teistest lapsevanematest enam ka andmete **konfidentsiaalsuse tagamine** (46%) ja kindlus, et last ei karistata kaebuse esitamise pärast (34%). Rohkem sooviksid nad infot selle kohta, millised on väärkohtlemise ohule viitavad märgid ja riskitegurid ning kuidas lapsega väärkohtlemise teemadel suhelda. Nad on avatumad mitmetele info edastamise formaatidele, nii digimaterjalidele ja veebikoolitustele, kiiretele ja praktilistele tööriistadele kui ka meediale ja avalikule kommunikatsioonile. Konkreetsetest üksikformaatidest mainisid nad enam lühijuhendeid/*checklist*'e, plakateid huvikoolis ja keskmise pikkusega koolitusi (9%).

KARMI KOHTLEMISE NORMALISEERIJAD (19%)
„Mis ei tapa, teeb tugevaks…“

Rühma tuum

Sellesse rühma kuuluvad lapsevanemad leiavad, et **rangem suhtumine ja karmimad võtted võivad olla paremate tulemuste saavutamiseks vajalikud.** Iga teine neist usub, et huvihariduses minnakse laste heaolu tähtsustamisega liiale ja 43% arvavad, et areng ja tulemused nõuavad lapselt valu talumist. Nad **õigustavad** enamikke väärkohtlemiseks klassifitseeruda võivaid olukordi keskmisest enam, välja arvatud otseselt seksuaalse alatooniga tegevused, füüsiline korralekutsumine ja ähvardamine. Sellesse rühma kuuluvad vanemad leiavad oluliselt sagedamini, et laste huviringid ei vaja nende aktiivset tähelepanu ja neil pole kursisolekuks piisavalt aega. Siin on nad vastandiks „taustakontrolli tegevatele usaldajatele“ ja „teavitamisbarjääridega kõhklejatele“, kellel selleks aega leidub. Samas oma teadmisi väärkohtlemisest ja selle märkidest hindavad nad mõnevõrra kehvemaks. Enda rolli väärkohtlemise ennetamisel näevad nad **kõige vähem**: 22% ei arva, et nad saaksid midagi ära teha.

Sotsiaaldemograafiline taust

Selles rühmas on **isasid** mõnevõrra rohkem kui emasid, veidi enam on ka 45–49-aastaseid vanemaid.

Arusaam väärkohtlemisest ja selle levikust

Lisaks eelmainitud karmima kohtlemise normaliseerimisele peavad nad treenerile/juhendajale enam lubatuks hääle tõstmist (43%), võimekamate soosimist (22%), karmi kohtlemist (16%), lapse puudutamist isiklikke piire arvestamata (11%), lapse sildistamist (9%), soorituse avalikku kritiseerimist (8%). Treeneripoolsesse väärkohtlemise leviku osas on nende vaated üsna lähedased vanemate keskmisele. Samas leiavad nad keskmisest sagedamini, et esineb väärkohtlemist teiste laste poolt (53%) ning väärkohtlemist vanematelt enda lapse (50%) või teiste laste suhtes (37%). Kokkuvõttes jäävad nad väärkohtlemise leviku osas Eesti huvihariduses ennekõike keskmisele positsioonile (37% andis 3 palli).

Hinnang enda teadmistele väärkohtlemisest

Nad peavad end väärkohtlemise olemusest **veidi vähem teadlikuks** ning selle märke oskaks ära tunda iga teine. Selles osas on nad võrreldavad „väärkohtlemise levikust mitteteadlikega“. Teistega võrreldes oluliselt enam nõustuvad nad, et väärkohtlemise ja nõudlikkuse vaheline piir ei ole alati selge (53%).

Tähelepanu huvihariduse ja lapsevanemate roll väärkohtlemise ennetamisel

Nende seas on enam vanemaid, kes ei suhtle treeneriga üldse (18%), kes pole mõne treeneri/juhendajaga (pea) üldse kokku puutunud (65%) ning kes lapsega päris iganädalaselt huviringist ei räägi (37%). Nad nõustuvad sagedamini, et laste huviringid ei vaja nende aktiivset tähelepanu (59%) ning et neil pole piisavalt aega täpsemaks kursisolekuks (36%). Enda rolli väärkohtlemise ennetamisel näevad nad vähem. 42% neist pole teinud midagi huvihariduse pakkuja tausta kontrollimiseks. Kui üldse, siis on nad tutvunud pakkuja kodukorraga. Seega iseloomustab seda rühma **vähene isiklik seotus lapse huvihariduse**ga: nad suhtlevad harvem nii lapse kui ka juhendajaga, jälgivad huvihariduses toimuvat vähem aktiivselt ning näevad ka enda rolli lapse turvalisuse tagamisel tagasihoidlikumalt.

Huvihariduse pakkujate pädevus väärkohtlemisega tegelemisel

Võrreldes usaldajate rühmadega on nad on veidi vähem kindlad, et huvihariduse pakkujad oskavad lapsi väärkohtlemise ees kaitsta: pooled neist usuvad sellesse ja sama paljud jäävad neutraalsemale positsioonile (3 palli). Samas ei ole nad nii kriitilised kui „teavitamisbarjääridega kõhklejad“. Sama muster avaldub arvamustest juhendajate koolitatuse kohta.

Teavitamise barjäärid

Väärkohtlemisest teavitamisel väljendasid veidi enam kui pooled neist tõsisemaid barjääre, mis on iseloomulik ka „väärkohtlemisest mitteteadlikele“. Enam kui veerandil on 1–2 barjääri, kuid sarnaselt „teavitamisbarjääridega kõhklejatele“ on ka nende seas umbes kümnendik vanemaid, kel on väga palju barjääre (7–9).

Mis pakuks tuge ja millisel kujul?

Oodatava toe poolest teavitamise julgustamiseks ei erine nad keskmisest: enim aitaks tõsiseltvõetavus ja kindlad reeglid. Mis puudutab tuge selleks, et märgata ja osata reageerida, siis sagedamini kui teised ütlevad nad, et ei vaja seda (8% vs 4% keskmiselt). Vähem vajavad nad ka tuge selles, kuidas lapsega väärkohtlemise teemal suhelda (34% vs 45% keskmiselt). See võib tähendada, et nad hindavad enda oskusi piisavaks, ei pea sel teemal rääkimist (veel) vajalikuks või enda ülesandeks. Info jagamise formaatide osas nad oma eelistuste poolest ei eristu.

5. Kvalitatiivuuringu tulemused

Kvalitatiivse uuringu eesmärk oli mõista, kui turvalisena tajuvad lapsevanemad huviharidust, milliseid ohte või riske teadvustavad ning kuidas nad mõistavad väärkohtlemise teemat huvihariduses selle erinevates võimalikes avaldumise vormides. Eesmärk ei olnud hinnata väärkohtlemise levimust, vaid just arusaamu ja tõlgendusi, mis on lapsevanemate arvates väärkohtlemine ning kui tõsiseks ohuks nad seda hindavad huvihariduses. Täiendav eesmärk oli aru saada, millist tuge lapsevanemad vajaksid, et kasvatada nende teadlikkust väärkohtlemise ohust ja anda neile vajalikud tööriistad (info, oskused), et olla üks oluline osapool huvihariduses väärkohtlemise **ennetamisel**, **märkamisel** ja sellele **reageerimisel**.

Kvalitatiivuuringus intervjueerisime ühtekokku **19 lapsevanemat**, neist 7 süvaintervjuudes ja 12 fookusgruppides (üks grupp eesti keeles ja üks vene keeles). Fookusgruppidesse värbasime intervjueeritavad Emori vastajate paneelist ja süvaintervjuudesse lapsevanemate kvantitatiivsest küsimustikust. Süvaintervjuude fookus oli neil lapsevanematel, kes hindasid enda kogemusi huvihariduse kehvaks või selliseks, et üsna võrdselt on nii häid kui ka halbu kogemusi. Fookusgruppidesse kutsusime lapsevanemad, kelle kogemused olid pigem positiivsed või üsna võrdselt nii positiivsed kui ka negatiivsed. Lapsevanemate valiku aluseks oli piirkondlik hajusus – et oleksid esindatud lapsevanemad nii suurematest kui ka väiksematest kohtadest üle Eesti ning et laste huvialad oleksid võimalikult eriilmelised. Täpset valimi profiili vaata Lisa 1.

5.1. Huviringide valik ja rahulolu huviringidega

5.1.1. Huviringide valimine

Huviringide valiku alusena tõid vanemad nii eesti- kui ka venekeelsetes intervjuudes välja, et esimesed huviringid valiti lapsele enamasti juba **lasteaias** ja seda üsna **juhuslikult**: valiti nende ringide seast, mida lasteaed võimaldas. Koolilaste puhul tulid enam mängu juba ka lapse enda huvid ja soovid, mis teinekord olid mõjutatud sõprade valikutest. Veel tõi osa vanemaid välja perekondliku eeskuju: kas vanemad ise või vanemad õed-vennad on harrastanud omal ajal just antud ala. Eriti kehtis perekondlik eeskuju spordi- ja muusikavaldkonna huviringide valimisel. Valiku alusena mainiti ka huviringi asukohta (et lapsel oleks mugav sinna minna) ning toimumise aega. Mitu väiksemates kohtades elavat vanemat nentis, et võrreldes suurlinnadega on väikekohtades huviringe vähem ja nad tegid valiku nende ringide seast, mis üleüldse on nende kodukohas kättesaadavad.

> 99 Valdavalt on nad ise valikud teinud, mõjurid on vanema eeskujul. Lisaks mängib rolli suhtluskond, kus nad viibivad – see, kus sõbrad käivad, on tähtis. Alati on see, et oleneb, kus sa elad ja mis võimalused seal on. Igal pool ei ole kõiki võimalusi.“ M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

> 99 Me elame linnast väljas, mistõttu võtame osa huviringidest, mida kool või meie küla pakub.” N, Tallinn, lapse huvialaks kunst.

Vanematega vestlustest tuli esile ka nende soov, et vähemalt üks huviring pakuks lapsele **liikumisvõimalust** ja kehalist arengut. Vanemad teadvustasid taustal probleemi, et lapsed liiguvad praegusel ajal liiga vähe. Oli ka neid lapsevanemaid, kes soovisid lapsele pakkuda kombinatsiooni huviringidest, kus üks huviring toetaks loomingulisust ning teine füüsilist vastupidavust.

Paaril korral mainiti ka seda, et huviringi valikul lähtuti muu hulgas lapse **soost**: tüdrukutele sobivat tants ja poistele enesekaitse trenn. Leiti ka, et teinekord annab huviala (konkreetsel näitel judo) lapsele eluks häid väärtusi kaasa.

Huviringi valiku alusena ei maininud ükski lapsevanematest huviringi või klubi mainet ja tuntust või treeneri/ juhendaja suurt kogemust vms. Üksikud vanemad ütlesid, et alles huviringiga liitumise järel püüdsid nad natuke juhendaja või treeneri tausta uurida, guugeldades teda või vaadates tema sotsiaalmeediakontot. Üks vanem nentis, et ta isegi ei teaks, kust vaadata, kas juhendajat on eelnevalt karistatud. Teine vanem oli enne lapse huviringi registreerimist küsinud teiste vanemate tagasisidet selle ringi kohta. Üldjuhul aga intervjuudes osalenud vanemad ei valinud lapsele huviringi treeneri või juhendaja järgi, pigem lapse enda soovi ja huvi põhjal või selle järgi, mida vanem arvas, et lapsel on vaja (liikumisvajadus, ujumisoskus, pillimänguoskus vms).

> 99 Mina siukest taustauuringut enne ei tee. Kui laps on ise tulnud selle mõttega, et ta tahab ühte või teise huviringi minna, siis minu asi on teda selles toetada, mitte hakata otsima ja uurima, et missugune inimene on või mis tema taust on jne." N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

> 99 Ma isegi ei tea, kust ma praegu vaatama peaksin, kui selline mõte (registrist juhendaja tausta uurida – toim.) tekiks. Küll aga võiks see info selgemast selge olla, et mina kodanikuna saaksin vaadata nii huvihariduses töötavat inimest kui õpetajat. Neid lugusid on ju küll, kus lasteahistajad muudkui erinevate koolide vahel sipsivad." M, laste huvialadeks tsirkus, laulmine.

Nooremana (eriti lasteaiaeas) proovivad lapsed rohkem erinevaid huviringe kuni jäävad pidama kindlate huviringide juurde. Teismeeas osa huviringe langevad ära, sest laps enam ei taha või ei jõua sellega tegeleda.

Mis annab kindluse, et laps tunneb end huviringis hästi?

Kindluse, et laps tunneb end huviringis hästi, annab vanematele valdavalt lapse meeleolu jälgimine ja lapse antav tagasiside. Kui laps läheb trenni õhinaga ja tuleb sealt hea tujuga, on see kindlust andev indikaator, et kõik on hästi. Kui aga laps on nähtavalt pinges, on see märk sellest, et tal on midagi mureks ja sellest tuleb rääkida.

> 99 Kõigepealt (annab kindlustunnet – toim.) see, kui õhinas ta ise on. Kas ta räägib sellest kõigepealt positiivses võtmes, tagasisidena pärast trenni või tundi ja see, et ta tahab sinna tagasi minna või vähemalt tal ei ole midagi selle vastu." M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

> 99 Iga vanem saab ju aru, kui ta lapsel midagi südamel on või last midagi häirib. Kui vanem vähegi lapsest hoolib, siis ta saab sellest kohe aru." M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

Osa vanemaid tõi välja igapäevase n-ö **päevarefleksiooni**, kus lapsega arutatakse läbi, kuidas huviringis ja mujal läks, mis annab vanemale kindlustunde, et ta on lapse eluga kursis. Samuti olid paljud vanemad veendunud, et küllap laps räägiks, kui midagi oleks valesti. Nad uskusid, et neil on lapsega **usalduslik** kontakt: laps räägiks neile, kui midagi oleks halvasti, ning nad märkaksid seda ka ise.

> 99 Kui me ei oska oma lapsi lugeda, mida me siis veel oskame?“ N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

Veel toodi kindlustunde alusena välja, et **huviharidust võetakse kui teenust** ja eeldatakse, et teenus on kontrollitud ja kvaliteetne. Samuti eeldati, et ükski huvikool ei tahaks endale tekitada mainekahju. Usuti, et huvikool valib töötajaid hoolikalt: et lastega tegeleksid inimesed, kes selleks tööks sobivad.

> 99 Ma ei vii lapsi džunglisse ega jäta nad sinna omapäi. Ma ikka viin ta sinna, kus ta on minu standardite järgi hoitud ja turvalises keskkonnas.” M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport, tantsimine ja pilliõpe.

5.1.2. Positiivsed kogemused huvihariduse ja huvihariduse väärtus

Lapsevanemate kogemused huviringidega olid olnud valdavalt positiivsed või neutraalsed. Isegi need lapsevanemad, kes olid uuringusse kutsutud teadlikult seetõttu, et neil oli olnud ka negatiivseid kogemusi, hindasid huviharidust tervikuna ikkagi positiivseks. Enda negatiivseid kogemusi kitsendasid nad konkreetsele juhtumile, mis oli tingitud just sellest huviringist / juhendajast / grupi koosseisust ning see kogemus ei pannud neid arvama, et sarnased probleemid oleksid huvihariduses laialt levinud.

> 99 Üldpildis on kogemused pigem positiivsed olnud. Kõikide huviringide ja trennide eestvedajad, treenerid ja õpetajad, kellega nende aastate jooksul kokku olen puutunud, on olnud oma ametis väga professionaalsed, entusiastlikud, osanud lastega suhelda ja sidet luua.“ N, Tallinn, lapse huvialaks kunst.

Huviringide positiivseimaks küljeks pidasid lapsevanemad võimalust toetada lapse arengut ning sisustada nende aega kasulikult. Osa vanemaid uskus, et pakkudes lapsele **mitmekülgselt arendavaid** huviringe, aitavad nad seeläbi hoida last heal teel: n-ö pahandusteks jääb vähem võimalusi, kui aeg on targalt sisustatud. Mitu vanemat tõdes, et huviringides käimine arendab lapses kohusetunnet, distsipliini ja võimaldab avastada lapse andeid. Ilma huviringideta oleks see aeg lihtsalt „maha visatud“. Samuti kõlas mitme lapsevanema jutus narratiiv, et huviharidus pakub positiivset alternatiivi laste liigsele nutiseadmete kasutamisele. Positiivsena mainiti ka huviringide sotsialiseerumist toetavat rolli.

> 99 Silmaring avardub, tal on sotsialiseerumine, ta saab oma erinevaid huvisid arendada ja et tal üldse tekiks huvi. Muidu oleks ju ainult kool ja mis ta siin kodus teeks – ilmselt istuks ainult nutiseadmetes.“ N, Pärnumaa, lapse huvialaks individuaalsport.

> 99 Mida rohkem tegevusi lapsel peale kooli on, seda rohkem see teda arendab ning siis tal on jõudlust nii kooliasjade kui kõige muuga tegeleda, kuna tal selline kohustus juba on. Need lapsed,

> kes lihtsalt kodus istuvad ega tegele mitte millegagi, ei ole nii arenenud ja nende õppeedukus koolis pole nii kõrge kui lastel, kes tegelevad veel millegagi.“ M, Tartu, lapse huvialaks tantsimine.

Huviharidusega seostus vanematel kaudselt ka **tugi vanemlusele**, sest huviharidus sisustab lapse vaba aega arendavalt ja turvaliselt ajal, mil vanem ise on hõivatud muude kohustustega. Üks vestlusringis osalenud isa meenutas, et sai huvihariduse suurest rollist eriti hästi aru koroonapandeemia ajal, kui tavapärased huviringid jäid ära ja kogu vaba aja arendavalt sisustamise koormus langes lapsevanemate õlgadele. Teine vanem lisas, et temale vanemana on positiivne see, et trennid väsitavad lapsed piisavalt ära ja koju jõudes ei ole lastel seega enam vaja end füüsiliselt läbi mürgeldamise välja elada.

Seega esmane tajupilt huviharidusest on lapsevanemate jaoks **positiivne**. Vanemad, kellel endal ei ole olnud mingeid märkimisväärseid negatiivseid kogemusi seoses huviharidusega, ei mõtle spontaanselt võimalikele ohtudele ja riskidele. See ei tähenda, et nad arvaksid, et riske või ohte üldse ei ole, vaid pigem pole mure esiplaanil.

> 99 Teine asi on see, et liiga palju muretseda pole ka mõtet. Kui on üks asi ja teine asi, siis ikkagi ükskõik mis huvitegevus arendab tema vaimu ja füüsist oluliselt paremini kui mittemidagitegemine, nutikeskkonnas või TV-keskkonnas istumine. Ma arvan, et ohud, kui ta mitte midagi ei tee, on oluliselt suuremad ja mõjusamad kui see, et ta tegeleb millegagi, kus on ka ohte. Selline ohu ja riskide hindamine.” M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

5.1.3. Negatiivsed kogemused huviharidusega

Kui intervjueerija tundis huvi, mida negatiivset võib lapsevanemate meelest huvihariduses ette tulla, siis osa vanemaid tõi välja ohu, et laps koormatakse huviringidega üle ja tulemuseks on **kurnatus** või **vigastused**. Seda eriti siis, kui laps tegeleb oma huvialaga võistlustasemel, kus koormused on väga suured. Vanemad, kelle lapsed tegelesid võistlustasemel spordiga, mõistsid, et lapsel on väga suur koormus, aga nad aktsepteerisid seda tulemuse nimel.

> 99 Märkasin, et mingi hetk pingutasin ma trennide kogusega üle. Meil oli nii, et laps oli kõik päevad hõivatud, v.a reede ja pühapäev. Nägin, et laps on füüsiliselt väga väsinud, ta hakkas kogu aeg silmi pilgutama.” N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

> 99 Kõige vanem laps käib praegu karkudega ja pool aastat ei saa sporti teha. Sport ei ole tervislik, eriti kui tema tasemel teha.” M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

Osa lapsevanemaid leidis seevastu, et huviring seab lapsele suurema koormuse kui pere sooviks või vajalikuks peab. Neist näidetest ilmnes, et lapsevanem ja huviringi juhendaja/treener ei olnud **ootusi** eelnevalt piisavalt selgelt läbi rääkinud: vanem arvas, et ta paneb lapse huviringi rõõmu ja enesearengu pärast, kuid laps sattus n-ö võistlusrühma, kus surve ja ootused lapsele olid kõrged.

> Mulle tundub kõrvalt vaadates, et nad tahavad lapsest olümpiamängijat teha – kõike tuleb teha kiiremini, hüpata tuleb kõrgemale jne. Selline survestamine on liiast, kui sa tahad, et laps lihtsalt spordist aru saaks, prooviks ja omaks ettekujutust, mis see on.“ N, Raplamaa, laste huvialadeks individuaalsport, kunst ja pilliõpe.

Mitu lapsevanemat tõi rahulolematuse põhjusena välja ka treeneri või juhendaja töö- või suhtlemisstiili. Näiteks mainiti laste peale karjumist ja nende ees ropendamist või lihtsalt tunnet, et juhendaja ei oska lastega kontakti leida.

> Solfedžoõpetaja karjub tunnis, ähvardab. Siis ma sain ka aru, miks pole laps motiveeritud solfis käima.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Negatiivsete kogemuste hulgas kerkisid esile ka **keerulised suhted eakaaslastega**. Mõni laps oli vanemate sõnul kogenud huviringis kiusamist, narrimist, tõrjumist või liigset konkurentsi. Vanemate hinnangul ei sekkunud juhendajad sellistesse olukordadesse alati piisavalt: nad kas ei märganud neid olukordi või ei osanud asjatundlikult midagi ette võtta.

Üks ema tõi negatiivse kogemusena välja ka diskrimineerimise lapse **erivajaduse** tõttu. Ema sõnul keeldus muusikakooli solfedžoõpetaja last tundi võtmast, sest laps jutustas tunnis teiste lastega. Ema arvates oleks laps saanud tundides edasi käia, kui õpetaja oleks püüdnud vastu tulla ja arvestanud enam lapse eripäradega. Lõpuks lepiti kooliga kokku, et laps käib edaspidi üksnes pilliõppe tundides.

> Mure on selles, et huvikoolid ei taha puudega lapsi võtta. Nad hirmsasti kardavad neid. Ükskõik, mis puue tal on. Kui sa juba julged öelda, et lapsel on **puue**, siis tõstetakse käed üles ja reaktsioon on – ei, ei, ainult mitte minu juurde! ” N, Võrumaa, lapse huvialadeks pilliõpe, individuaalsport, robootika.

5.1.4. Kontakt treeneri/juhendajaga ja tagasiside andmine huvikoolile

See, kui tihe on lapsevanema suhtlus huviringi juhendaja või treeneriga, on väga **eriilmeline**. Muu hulgas võib see sõltuda ka **lapse east**: väiksemate laste puhul viib vanem neid tihtipeale huviringi ja saab seal vajadusel huviringi juhendajalt tagasisidet küsida. Suuremate laste puhul on vanema osakaal suhtluses pigem vähenenud ning infovahetus käib peamiselt lapse ja juhendaja vahel.

Hea näitena räägiti treeneritest, kes panustavad grupitunde loomisesse ja **kaasamisse**. Näiteks mainis mitu vanemat **Messengeri**-, Facebooki vms gruppi, kus treener/ juhendaja kõigile olulisemat infot jagab. Sage on ka lihtsalt **e-kirja** teel info jagamine, **helistamine** või **SMSide** saatmine kiirete teemade puhul. Väiksemates kohtades võib vanem juhendajat näha ka juhuslikult (näiteks poes) ja siis saada ühtlasi tagasisidet oma lapse kohta. Paaril juhul toodi kontakti loomise positiivse näitena hooaja alguses toimuv **lapsevanemate koosolek**, mis annab võimaluse teiste vanematega tutvuda ning plaane seada. Samuti oli näiteid spordiklubi korraldatud perepäevadest, mis tõid kokku meeskonnaspordialal osalevad lapsed ja nende vanemad.

> Meil on olnud nii, et iga hooaja alguses toimub lapsevanemate **koosolek**, kus klubi on oma aastaplaani jaganud: mida tahetakse teha, millist suunda peaks poiste arengus hoidma. See on selline hea koht, kus saad ka teiste vanematega suhelda. /…/ Sellised kokkusaamised kord hooaja jooksul on väga head ja informatiivsed olnud." N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

Kuigi mitmel juhul viidati, et enamasti on trennide vahel või võistlustel liiga vähe aega treeneriga suhtluseks, siis tagasiside puuduse üle enamasti ei kurdetud. Paaril juhul väljendati mõistvust, et kui treeneril on tegelemiseks terve meeskond, siis paraku ta ei pruugigi igaüheni jõuda. Oli ka suhtumist, et kui probleeme pole, siis ei olegi olulist põhjust aktiivselt huviringiga suhelda. Ühel juhul mainiti, et meeskonnaspordi puhul saadakse piisavalt tagasisidet küll meeskonna soorituse kohta, kuid puudust tuntakse individuaalse tagasiside järele oma lapse kohta.

> Orkester on minu jaoks samasugune kui jalgpall. Sul on seal üks inimene, kes kõike seda karja haldab ja see õnnetu treener, kellel on võib-olla veel mitu rühma. Korrutame siis need jalgpalli 11 inimest kolme rühmaga – **no ei jõua iga vanemani**. No päriselt ei jõua!" M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport, tantsimine, pilliõpe.

Mitu vanemat leidis, et **tagasisideks** lapse tegevusele huviringis on **võistlused** ja **esinemised**. Kui seal läheb hästi, ongi tagasiside justkui positiivne. Võistlused ja esinemised on ka see koht, kus võib tekkida võimalus treeneri/juhendajaga silmast silma suhelda. Samas märgiti ka seda, et seal on üldiselt kiire. Samuti ei pruugi juhendajal olla aega tagasisidet anda hetkel, kui lapsevanem lapsele järele tuleb.

> Reeglina, kahjuks, töötavad huviringid konveierimeetodil: üks rühm lõpetab, lapsed antakse vanematele üle ja kohe tuleb teine rühm peale. **Puudub isegi võimalus küsida**, kuidas lapsel läks, kuidas ta end üleval pidas, kas tal tuleb kõik ilusti välja. Pole võimalustki tagasisidet saada." N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

Ülevaate sellest, millega huviringis tegeldakse, annab ka **avatud tund**. Mitu vanemat oli neis osalenud. Ühel juhul oli juhendaja avatud tunni Zoomis ka salvestanud, et needki vanemad saaksid osa, kel ei õnnestunud kohale tulla. Mainiti ka selliseid huviringe (näiteks ratsutamine, akrobaatika), kus vanem võiks jooksvalt aasta jooksul jääda trenni/huviringi vaatama. Vastukaaluks oli paaril osalejal kogemus, kus neil ei lubatud esimeses tunnis tundi vaatama jääda, kuigi nad seda soovisid.

Hea näitena huviringile tagasiside andmisest mainiti **tagasiside küsimustikku**. Samuti leidsid lapsevanemad, et huvihariduse turvalisena hoidmiseks võiks ka **lastelt küsida tagasisidet** nende ettepanekute kohta.

> Võib-olla lastega rääkida ja küsida lastelt, mis nemad näeksid, mis võiks teistmoodi olla, millised probleemid neil on. Sõbralikult maha istuda ja tehagi lastega vestlusõhtu. Need asjad on võib-olla nii väikesed, aga laste jaoks need tunduvad nii suured ja isegi hirmutavad." N, Pärnumaa, lapse huvialaks individuaalsport.

5.2. Väärkohtlemine huvihariduses

5.2.1. Väärkohtlemise mõistmine

Kui palusime vanematel kirjeldada või sõnastada, mis on nende arvates **väärkohtlemine** huvihariduses, siis oli neil seda üsna raske teha. Selge sõnastuse asemel hakkasid nad pigem nimetama olukordi, mis ei ole lubatud (nt löömine, solvamine). Kogemusi, mis oma sisult vastasid väärkohtlemise eri vormidele, kirjeldati enamasti ebameeldivate või negatiivsete juhtumitena, nimetamata neid väärkohtlemiseks. Kui küsisime lapsevanematelt otse, kuidas nemad defineeriksid väärkohtlemist, siis mitmes intervjuus kõlas kirjeldus „kui keegi paneb lapsele käe külge“, mõeldes sellega nii **füüsilist** karistamist kui ka **seksuaalset** väärkohtlemist. Samuti tajusid lapsevanemad väärkohtlemisena **vaimsest vägivalda** (lapse alandamine, mõjuvõimu kasutamine, solvamine, kius eakaaslaste vahel), mida vanemate arvates esineb rohkem kui füüsilist ja mis ei paista kohe nii selgelt silma kui füüsiline väärkohtlemine.

> 99 Nii vaimne kui füüsiline lastele haiget tegemine. Kui laps ei saa sellest midagi head juurde, ta ei arene selle käigus positiivses suunas, vaid see talle kuidagi hoopis haiget või halba teeb.” N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Kõige üllatavam ja vähem teadvustatud väärkohtlemise vorm oli lapsevanemate meelest **hooletusse jätmine.** Selle kohta küsisid vanemad kõige sagedamini selgitusi, mis see endast kujutab, kui intervjueerija tutvustas väärkohtlemise nelja põhivormi (emotsionaalne, füüsiline, seksuaalne väärkohtlemine ja hooletusse jätmine).

> 99 Kahtlemata me kuuleme vaimsest ja seksuaalsest väärkohtlemisest rohkem, kuna need juhtumid jõuavad rohkem ja jõulisemalt meedia ja sotsiaalmeedia kaudu, mille kaudu jagatakse, laiemate massideni. Hooletust kui sellist ei pane me sageli tähele.“ N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

Väärkohtlemisest rääkides väljendas osa lapsevanemaid tunnetust, et tänapäeval on laste kaitsmise ja õiguste tähtsustamisega kohati liiale mindud. Nad täheldasid, et lapsi hoitakse kui vati sees ja neist kasvavad “lumehelbekesed”, kes ei suuda taluda raskusi ja kriitikat. Nad ei väitnud, et lapsi ei tuleks kaitsta, vaid et sellega ei tohi ka liiale minna, sest see võib samuti lapsi kahjustada.

> 99 Eks me praegu hoiame **vati sees** ka, isegi 1 dB võrra hääletooni tõstmine on juba väärkohtlemine. Kui me selle standardi teeme, siis oleme me siin absoluutselt kõik väärkoheldud. /…/ Selle standardi hoidmisega on liiga pehmeks kõik läinud. Inimene peabki kasvama ja saama teada halbadest ja headest asjadest – ei saa neid kõigest eemal ja vati sees hoida.” M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sporti.

> 99 Mulle tundub, et tänapäeval suhtutakse mõnda olukorda juba **liiga tundlikult**, hinnete asemel kasutatakse ka liblikaid ja lillekesi – selline lumehelbekeste generatsiooni kasvatamine.“ N, Raplamaa, laste huvialadeks individuaalsport, kunst ja pilliõpe.

Ühel juhul pidas isa ka füüsilist karistamist (nt tutistamist) aktsepteeritavaks distsiplineerimise viisiks, mitte väärkohtlemiseks. Seda vaid juhul, kui see on „asja eest“. See vanem oli lapsena kogenud füüsilist karistamist

ja ta arutles, et talle ei teinud see midagi halba. Ta leidis, et see kutsus teda hoopis korrale ja pani edaspidi kuulekamalt käituma. Lapsevanem möönis, et ta arvamus "ei ole kaasajal ilmselt populaarne". Samal ajal mõistis ta aga hukka igasuguse vaimse väärkohtlemise (halvustamise, solvamise).

> Kui on aga asja eest, siis ma isegi väikese tutistamise peale ei ütle, et see nüüd väärkohtlemine on. Kui see on asja eest, siis pole see väärkohtlemine. Ma olen selle **ise ära kogenud** ja tean, et kui korra või kaks valusalt tutistada said, siis kolmas kord seisid või istusid tikksirgelt ega tekkinud enam tahtmist, et tahaks kolmas kord ka veel saada." M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

Lapsevanemad tõdesid, et on olukordi, kus **on raske vahet teha, kas tegemist on väärkohtlemise või asjakohase ranguse ja distsipliini hoidmisega**. Näitena tõid nad, et treeningsaalis või ujulas laste peale hääle tõstmine näib neile asjakohane, sest muidu lapsed ei kuuleks treenerit. Venekeelses rühmavestluses toodi välja, et osade spordialade juurde (nt iluvõimlemine ja iluuisutamine) on läbi aegade käinud karm ja nõudlik treeningsüsteem, mille pered on omaks võtnud ega oskagi selles väärkohtlemist näha. Seetõttu on vanemal kõrvalt raske vahet teha, kas tegemist on aktsepteeritava pingutusega tulemuste nimel või väärkohtlemisega.

> Ongi selline väga karm trennisüsteem ja suhtumine lastesse, millega neis vormitakse teatud oskused. Ja see käib seal asja juurde, seda peetakse **normaalseks.** Lapsed võtavad selle suhtumise üle ja suureks kasvades, kui nad ise peaks treeneriteks hakkama, jätkavad samamoodi. /…/ Selline suhtumine, et tšempioniks iga hinna eest: läbi vere, pisarate ja mentaalse vägivalla." N, Tallinn, lapse huvialaks kunst.

5.2.2. Võimalikule väärkohtlemisele reageerimine

Suuremal osal kvalitatiivuuringus osalenud vanematest ei olnud sellist kogemust, kus nende lapse heaolu oleks huviringis osaledes **olnud selgelt ohustatud**. Nende vanemate puhul küsisime hüpoteetiliselt, mida nad sellises olukorras ette võtaksid. Lapsevanemate arvates on kõige alus avatud suhtlus oma lapsega ja temalt info saamine. Üldiselt leiti, et reageerimine sõltub olukorra tõsidusest. Kui on selgelt tõsine juhtum – näiteks seksuaalne väärkohtlemine juhendaja poolt, pöördutaks otse Politsei- ja Piirivalveameti poole.

> Kui laps tuleb koju ja ütleb, et näe, treener pani mul käe sinna või tegi seda – siis on jutt lühike. /../ Ma tean, et meil on olemas üks asutus, kes väga tõsiselt võtab ja väga delikaatselt neid asju lahendab. Meil on **PPA** olemas." M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport, tantsimine, pilliõpe.

Mitte nii selgete ja üheselt mõistatavate juhtumite puhul mainiti korduvalt, et kui laps esimest korda räägib, on vara reageerida. Vanemad soovivad enne kuskile pöördumist **kindlust**, et olukord on päriselt tõsine. Vanemad pelgasid, et laps võib liialdada või asju välja mõelda. Et olukorrast rohkem infot koguda, pakuti välja ka teiste huviringis osalevate laste vanematega suhtlemine. Edasi leiti, et olenevalt olukorrast tuleks rääkida huviringi juhendaja või huvikooli administratsiooniga. Kui see ei toimi, siis ka koolipidajaga (omavalitsus).

> Kui on mingid väikesed asjad, siis esimese korra peale mina näiteks **ei reageeri**. Kui mingi asi hakkab korduma või mingi muster hakkab tekkima, tuleb teisel või kolmandal korral jutuks, siis

esimese asjana räägin ma ikka treeneriga või palun klubil viia treener kokku lapsevanemaga. Tahan ma või mitte – lapse fantaasia on väga rikkalik. Kohe esimese asja peale hüppama hakata – nii ta (laps – toim.) katsetabki sinu n-ö reaktsiooni.“ M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

99 Ma võtaksin kõigepealt ühendust mõne **teise vanemaga**, kelle laps samas huviringis käib, et tema ka oma lapse käest küsiks. Ja siis saaks need kaks ütlust kokku panna, sest vahel võib üks laps asjadest natuke valesti aru saada. Kui teise lapse vanem oma lapsega vesteldes ei leia mingit probleemi, siis ma järgmine kord läheksin ilmselt oma lapsega sinna kaasa ja prooviks rääkida selle huviringi juhendaja või treeneriga.“ N, Raplamaa, laste huvialadeks individuaalsport, meeskondlik sport, laulmine ja kokandus.

5.2.3. Väärkohtlemise kaasused, nende märkamine ja lahendamine

Järgnevalt toome välja juhtumid, mida lapsevanemad tajusid süvaintervjuudes väärkohtlemisena ja mis olid juhtunud nende lastega. Üks vanem rääkis vaimsest väärkohtlemisest, kus teiseks osapooleks olid lapse trennikaaslased. Kaaslased pilkasid tüdrukut, kes trenni alustades oli 9-aastane. Erinevalt osadest trennikaaslastest ei kandnud ta sportrinnahoidjat, mispeale teda hakati narrima ja nimetati poisiks.

99 Teised on natuke rohkem arenenud ja siis ta tunnebki end kaaslaste poolt natuke halvasti kohelduna ja **ei taha minna**. Täitsa nutab, et teised mõnitavad.“ N, Pärnumaa, lapse huvialaks individuaalsport.

Lapsevanem sai juhtumist teada mitte lapselt endalt, vaid lapse nende **trennikaaslaste käest**, kes ei narrinud, ent nägid olukorda pealt. Seepeale ostis lapsevanem ka oma lapsele sportrinnahoidja ja rääkis tütrele, et kui teinekord peaks sarnast pilkamise olukorda tulema, võiks laps kohe juhendaja poole pöörduda. Selle konkreetse juhtumiga juhendaja poole ei pöördutud. Hiljem oli narrimist veel, samuti loopisid trennikaaslased pallimängudes last pallidega ja proovisid teda muul moel grupist eemale tõugata. Ka toona sai vanem juhtunust teada **teiste laste käest.** Lapsega rääkides selgus, et laps pelgas, et vanem ei luba juhtunu tõttu tal selles trennis edasi käia. Samuti ei lubanud laps vanemal sellest juhendajale rääkida, kuna kartis kiusamise sagenemist. Praeguseks käib laps selles trennis vanema sõnul siiski meelsasti.

Mõeldes tagantjärele, kuidas seda kiusamist oleks saanud ära hoida, leidis vanem, et oleks pidanud ise lapsega rohkem rääkima inimeste erinevustest ja tegutsemisest kiusamise korral. Samuti oleks tema sõnul tulnud kasuks, kui **huviringilt** oleks enne trenne tulnud info selle kohta, mis riietus on soovituslik.

Veel kaks vanemat rääkisid juhtumitest, kus teiseks osapooleks oli trennikaaslane. Ühel juhul ei tahtnud laps enam eriti tantsutrenni minna või palus, et vanem tuleks trenni vastu. Vanem proovis seepeale välja selgitada, milles asi. Selgus, et lapsel oli tekkinud konflikt ühe trennikaaslasega ja ta tundis end trennis tõrjutuna.

99 Samal ajal oli ta käitumises natuke eskapismi ja hiljem ta siis ütles ka, et keegi kaaslastest solvas teda ja tema sinna ei lähe, sest seal on oma tüdrukute kamp, kuhu ta ei kuulu ja ta tunneb end nii üksi.“ M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Laps käis selles trennis veel õppeaasta lõpuni ning juhendajale juhtunust ei räägitud. Tagantjärele leiab vanem, et ehk oleks pidanud lapselt uurima rohkem infot juhtunu kohta.

Kolmandas kaasuses, kus teiseks osapooleks oli trennikaaslane, olid trennikaaslastest tüdrukud tihedalt läbi käinud ja sõbrannadeks saanud. Ühtäkki oli trennikaaslane hakanud teist aga süüdistama ja temaga manipuleerima, sealjuures käis valdav osa suhtlusest sotsiaalmeedia sõnumirakenduses. Vanemad olid tütre käitumises märganud muutust ning tütar tuli ka ise juhtunust rääkima.

> 99 Teise tüdruku poolt oli selline ***gaslighting*** (psühholoogilise kontrolli meetod, kus teist osapoolt pannakse endas kahtlema – toim.), et meie tütar tunneks end kogu aeg süüdi ja süüdistas ka otseselt *à la* sina oled süüdi, sina oled süüdi!“ M, Tartu, lapse huvialaks tantsimine.

Esialgu soovitas vanem tütrele, mida trennikaaslasele vastata. Kuna olukord ei muutunud, otsustasid vanemad kohtuda teise osapoole vanemaga. See tegi edaspidise suhtluse tüdrukute vahel lihtsamaks ning samas trennis käiakse siiani. Vanem leiab, et ennetuseks oleks hea, kui huvikool korraldaks teismelistele suhtluskoolituse, kus psühholoog saaks rääkida inimsuhete hoidmise teemal.

Üks vanem rääkis ka seksuaalse väärkohtlemise juhtumist, kus treener tegi lastele kahemõttelisi, n-ö allapoole vööd „nalju“. Tegemist oli sporditrenniga ja vanem võttis asja teemaks siis, kui kuulis, et lapsed kutsuvad treenerit onu Heinoks, mis tekitas isas küsimusi, sest treeneri nimi ei olnud Heino.

> 99 Ta ütles, et trennikaaslastega kutsuvad treenerit omavahel onu Heinoks. Kui ma küsisin, mis põhjusel nad seda teevad, siis ütles, et treener teeb siukesi natuke kahemõttelisi nalju. /../ Lapse jaoks ei olnud treeneri käitumine päris okei. Ma sain nii aru, et treener ei öelnud seda otseselt kellelegi konkreetselt, vaid tervele grupile, vahepeal tulid mingid sellised fraasid treeneri jutus sisse.“ M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

Vanem proovis seepeale aru saada, mida juhendaja on täpsemalt öelnud ning kas ta on kuidagi ka füüsiliselt lähenenud. Lapse kinnitus, et onuheinolik käitumine piirdus vaid sõnadega, rahustas isa. Lisaks andis kindlust see, et laps ise ei tundunud olevat murelik ning laste omavaheline suhtlus treenerist rääkides oli lõõpivas stiilis. Vanem arutas juhendaja teemal ka teiste vanematega ning osa vanemaid pigem kaitses juhendajat, mis normaliseeris lapsevanema silmis treeneri käitumist. Vanema silmis lisas treenerile usaldusväärsust asjaolu, et tegemist oli olnud omal ajal tuntud ja häid tulemusi saavutanud sportlasega.

> 99 Ta **ongi selline**, et talle kuidagi meeldib imelikke, nabaaluseid nalju teha, eriti noorte tüdrukute seltskonnas või juures, et siis vaadata, kuidas nad silmi pööritavad. Võib-olla ta saab end niiviisi kuidagi välja elada ja kuidas ta nüüd kõigile ära paneb. Inimesena ma teda tean ja samas inimesena on ta igatpidi tore ja lahke inimene. Lihtsalt tal on selline oma kiiks.“ M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

Vanem läks pärast juhtunut treenerilt küsima, kuidas tema tütrel trennis läheb. Saanud positiivse vastuse, et kõik on hästi, ei tõstatanud vanem ise onu Heino naljade teemat. Vanema meelest oli see olukord sõna sõna vastu ja ta ei tajunud seda selgelt väärkohtlemisena. Lisaks lahenes isa jaoks olukord iseenesest, kui tütar ei soovinud uuel hooajal enam samas trennis jätkata. Tagantjärele leiab vanem, et treeneri selline käitumine ei

olnud asjakohane, kuid sel hetkel ta ei tundnud vajadust reageerida. Lapsevanema jutust järeldub, et teda hoidis teavitamisest tagasi erinevate põhjuste koosmõju: treeneri kui endise eduka sportlase autoriteet, teiste lapsevanemate kinnitus, et ta "ongi selline" ja tütre kinnitus, et treener pole kedagi füüsiliselt puutunud.

Üks lapsevanem kirjeldas juhtumit, kus klaveriõpet alustanud lapse **juhendaja painutas** tunnis lapse sõrmi, et korrigeerida käe asendit. Laps, kes oli kodus klaverit harjutanud ja seda nautinud juba enne huviringiga alustamist, ei tahtnud ühtäkki kodus klaveri taha istuda. Sellest sai vanem aru, et midagi on lahti.

> 99 Peale seda, kui ta klaveritundi läks, ei tahtnud ta enam klaveri taha istuda. Ma ei saanud aru, mis toimub ja laps ütles siis – see klaveriõpetaja ju väänab mu sõrmi! See oli moment, kui laps ütles, et ta tahab üldse klaverist ära tulla." N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Vanem rääkis juhtunust ka klaveriõpetajaga, kes leidis, et lapse käte asend ei ole ikkagi õige. Muutust tundides see vestlus ei toonud. Laps käis õppeaasta lõpuni sama juhendaja juures ja uuest õppeaastast **vahetas toimunu** tõttu pilli. Tagantjärele vaadates leiab vanem, et huviringi/juhendajate ja lapsevanemate vahel tuleks **kommunikatsiooni** parandada.

> 99 Me usaldame ju oma lapsed täiskasvanute kätte – usume ja loodame, et nad tahavad lastele parimat, nagu me ise oma lastele tahame. Tegelikult on hästi oluline, et ka juhendajad võtaksid selle aja, et vanematega suhelda." N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Nagu eelnenud kirjeldustest näha, saavad vanemad murettekitavatest juhtumitest teada, märgates **muutust lapse käitumises**, ent ka nii, et laps ise või tema huviringi **kaaslased** tulevad sellest **rääkima**. Vaid ühe juhtumi puhul rääkis vanem murekohast ka huviringi juhendajale – toona oli juhendaja ka üheks osapooleks. Teistel juhtudel keelas laps ise juhtunu arutamise juhendajaga, peljates kiusu sagenemist, või lõpetas laps selles trennis käimise või leidis probleem ilma juhendaja sekkumiseta lahenduse. Paaril juhul ei tajunud vanem olukorda sellisena, et selle peaks tingimata „suure kella külge panema".

> 99 Võib-olla võtangi mõnda asja sellise põhimõttega, et mis ei tapa, teeb tugevaks, mis on muidugi väga järsult öeldud, aga võib-olla võtangi seda nii, et elus tulebki kokkupuudet igasugu inimestega ja igasuguseid situatsioone ette. /../ See asi ei olnud minu jaoks nii ohtlik ega traumeeriv, et seda kuskile edasi ajama minna." M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

Ühel juhul, kus vanem on ise ka kuulnud, et muusikaringi juhendaja karjub laste peale, ei ole ta seda juhendajaga arutanud, kuivõrd sarnase huviringi alternatiive väikses kohas ei ole. Samuti pelgab ta, et suhtumine tema lapsesse muutuks.

> 99 Ma tunnen, et ma pean justkui üldse **tänulik olema**, et ta sellise võimaluse saab – oma kodulinnas muusikakoolis käia. /../ Ma kardan, et kui ma hakkan seda arutama või mingit tagasisidet andma, siis üks asi on see, et ma ei tea, kuidas pärast seda minu lapsesse suhtutakse. Korra olen tegelikult oma mõtteid natuke julgemalt väljendanud ja tagasisidet andnud ja sellele järgneski see, et ma

> tajusin, kuidas laps mingitest esinemistest **kõrvale jäeti**.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Seega teatud juhtudel takistab sekkumist see, et juhtumit ei peeta **piisavalt tõsiseks** ja/või peljatakse **tagajärgi**, mis sekkumisega kaasnevad.

Mitmel juhul lahendasid laps ja lapsevanem olukorra ka konkreetsest **huviringist loobumisega**, mis lahendas juhtumi küll selle pere jaoks, kuid ei muutnud midagi laiemalt. Näis, et lapsevanemad tajusid enda vastutust kitsalt oma lapse piires, mitte ei mõelnud enda vastutusele laiemalt. Ükski vanem ei arutlenud näiteks selle üle, et kui nende laps trennist loobus, siis ülejäänud laste jaoks jätkus täpselt samasugune olukord.

5.2.4. Taju väärkohtlemise leviku kohta Eestis

Kui moderaator tutvustas lapsevanematele väärkohtlemise erinevaid võimalikke vorme huvihariduses, arvasid lapsevanemad üldiselt, et väärkohtlemine **ei ole Eesti huvihariduses tervikuna suur probleem. Vaimne väärkohtlemine** on lapsevanemate arvates kõige enam levinud väärkohtlemise vorm Eesti huvihariduses. Seda, et treener või juhendaja tõstab laste peale häält, läheb endast välja või käitub muul moel verbaalselt sobimatult, tuleb vanemate arvates ikka ette. Üks vanem leidis, et vaimne väärkohtlemine on Eesti huvihariduses igapäevane.

> 99 Ma arvan, et see (vaimne väärkohtlemine – toim.) on nii tavapärane. Pigem on empaatilised ja arusaavad juhendajad harvaesinev nähtus. Ma ei tea vist mitte kedagi, kelle lastel ei oleks ranged juhendajad.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

> 99 Ma arvan, et huvihariduses ei ole (väärkohtlemine levinud – toim.). Huviharidus on vabatahtlik ning kui laps ka tunneb, et talle seal miski ei sobi, siis ta lihtsalt ei lähe sinna.” M, Võrumaa, lapse huvialadeks tantsimine ja individuaalsport, Võrumaa.

Lapsevanemad leidsid, et väärkohtlemise levik võib sõltuda **tegevusalast** ning mida n-ö **tipu** poole on laps sellel alal jõudnud, seda rohkem temast välja pigistatakse. Viimasel juhul sõltuvat juba ka lapse tajust, kas seda peetakse väärkohtlemiseks või mitte.

Vanemate arvates on erandlikud juhtumid, kus treener või juhendaja „paneb lapsele käe külge“ (s.t füüsiline või seksuaalne väärkohtlemine). **Füüsilise** karistamise aeg on vanemate arvates jäänud minevikku, „nõukaaega“. Vanemad usuvad, et treenerid ja juhendajad aduvad seda ka ise, et igasugune füüsilise väärkohtlemise juhtum tuleks kohe välja ja saaks suurt tähelepanu. **Seksuaalse** väärkohtlemise juhtumitele vanemad ei olnud varem isegi mõelnud ega osanud ka kaasa rääkida, öeldes, et tegemist on väga erandlike juhtumitega, mitte laialt levinud ohuga huvihariduses. Vanemad olid kohati nõutud väärkohtlemise eri vormide üle arutledes, sest neil endil ei olnud kokkupuuteid väärkohtlemisega ja nad ei olnud ka murelikud, et nende laps võiks sattuda huvihariduses väärkohtlemise ohvriks. Pigem olid vanemad usaldavad, tänulikud ja heausksed enda laste huviringide, treenerite ja juhendajate suhtes, millest peegeldus ka tunne, et „minu lapsega ei juhtu“, sest vanem tunneb, et ta lapsel on nii head juhendajad/treenerid ja hoolega valitud huviringid/-koolid.

> Kui vahepeal loed neid uudiseid või mida iganes, siis tundub, et kuskil on midagi, aga ma arvan, et väärkohtlemine ei olegi nii valdav probleem. Neid on pigem vähem – analoogselt liiklusele, kus kõik ei riku ega ületa kiirust, ainult üksikud.“ M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

5.2.5. Kes vastutab laste turvalisuse eest huvihariduses?

Lapsevanemad leidsid valdavalt, et laste turvalisuse eest huvihariduses **vastutab huvikool** ja selle **juhendaja**. Palju toodi välja **lapsevanema rolli**, kes just selle huvikooli ja juhendaja kasuks valiku teeb. Paaril juhul leiti, et selge roll on ka **lapsel**, kes peaks huviringis tegutsedes oma tegude eest vastutama. Ära märgiti ka **riik** kui huvihariduse üldise regulatsiooni paikapanija.

Huvikool ja juhendaja peaksid vanemate sõnul ühelt poolt vastutama laste füüsilise turvalisuse eest huviringis ja teisalt peaks huvikool juhendajateks valima **sobivad inimesed**.

> Nii, nagu ma lapse hommikul kooli saadan – ma ju loodan, et kool ja koolipidaja on selliselt korraldanud, et seal midagi ei juhtu ja ka selliselt, et seal on õiged inimesed. Kui ma ta kuskile trenni või klaveritundi saadan, siis eeldan, et see, kes meile sellist teenust pakub, ka **tagab** selle.” M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

> Minu jaoks on see kokkulepe, et mina annan neile terve lapse ja tahan last tervena tagasi saada.” M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport, tantsimine, pilliõpe.

Korduvalt toodi välja loogika, et vastutab see täiskasvanu, kes on huviringis **kohapeal** – ehk siis juhendaja. Vanem ei saa vastutada, kuna ta ei viibi kohal.

> Kui ma ise kohal ei viibi, siis **ma ei saa kontrollida**, mis laps seal minuta teeb. See aeg, mis laps trennis või huviringis viibib, vastutab juhendaja.” N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

Lapsevanemad tajusid ka endal turvalise huvihariduse tagajana **olulist rolli**, sest vanem teeb üldiselt lõpliku valiku, millises huviringis ja millise juhendaja juures laps huvitegevusega alustab. Lisaks antakse kodust lapsele kaasa teatavad **väärtused ja käitumispraktikad**, mis last huviringis toetavad ja võimaldavad seal hästi toimida. Üks vanem leidis, et see võiks sisaldada ka suhtumist, et laps ei pea iga hinna eest võitma. Samuti vastutab lapsevanem, et lapsel oleksid olemas huviringiks vajalikud vahendid.

> Lapsevanem vastutab oma lapse eest – tema **käitumise** eest. Sest tema kasvatab oma last ja võib-olla on siis vaja mingeid soovitusi anda, kuidas käituda.” N, Tallinn, laste huvialadeks tantsimine ja individuaalsport.

> Lõpuks annab ju lapsevanem nõusoleku selleks, et laps käib selles klubis või selles huvitegevuses. /../ Loomulikult on see ka klubi, treeneri või juhendaja vastutus, aga **lapsevanema vastutus on esmane**.” M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport ja pilliõpe.

Paar vanemat märkisid, et lapsevanem saab turvalist huviharidust toetada ka läbi selle, et tal on oma lapsega **hea suhe** ning ta on tähelepanelik toimuva suhtes. Nii saab tagada, et kui lapsel on huviringiga seonduvalt muresid, räägiks ta sellest avatult ja vanem saab olukorra lahendamisele kaasa aidata. Osa lapsevanemaid rõhutas, et vanema roll on **õpetada laps vastutama** ning seeläbi on ka lapsel oma roll turvalise huvihariduse tagamisel. Need vanemad usuvad, et vastutus on kolmel osapoolel korraga: huviringi juhendaja, lapsevanem ja laps.

> 99 Mina ütleks, et ikkagi **kolmepoolne** vastutus on: treener, lapsevanem ja laps ka. Lapse vastutus on lähtuvalt nendest väärtushinnangutest, mis ta kodust kaasa saab. Ta peab teadma seda, et see, mis ta teeb ja mis ta ütleb, selle eest ta vastutab.“ N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

Laste turvalisuse eest vastutajana huvihariduses mainiti ära ka **riik**, kes paneb paika üldise huvihariduse raamistiku ja võtab selle kaudu vastutuse.

> 99 Ma arvan, et selle katus peaks olema organisatsioon, kes üldse vastutab huvihariduse eest ja kes tegelikult need mängureeglid paika paneb, et juhendajad saaksid koolitused ja neil oleks arusaam, mis on õige ja mis mitte.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

5.2.6. Lapsevanemate koolitamine: praegune olukord ja ootused

Lapsevanemad leidsid, et **üldist vanemluse** ja lapse kasvatamise teemalist infot lapsevanematele on tänapäeval palju – kes soovib, saab end harida. Vanemad saavad infot erinevatest kanalitest, sh internetist, ning lasteaiad ja koolid saadavad infot laste käitumist ja nende toetamist käsitlevate veebiseminaride jms materjalide kohta. **Kitsamalt huviharidust puudutavat infot on vanemate hinnangul aga napilt.** Huviringide endi korraldatavad koolitused vanematele on erandlikud. Ühe näitena toodi välja koolitus, kus lapsevanematele selgitati, kuidas toetada lapse õppeedukust huviringis.

Lapsevanemate arvamused lahknesid küsimuses, kas vanematele oleks vaja koolitusi huvihariduse turvalisuse teemal. Ühelt poolt nähti vajadust rääkida sellest, kuidas väärkohtlemist huvihariduses ära tunda, mida ette võtta ning kuidas oma last toetada. Samas väljendati kahtlust, kas neil koolitustel osaleksid need vanemad, kellele seda päriselt vaja oleks. Viimane viitab, et paljud lapsevanemad ei tunne end ära sihtrühmana, et **neile** oleks huvihariduse turvalisuse või väärkohtlemise teemadel koolitust vaja.

> 99 Reeglina ei ole sellistel väga teadlikel vanematel üldse vajadust selliseid koolitusi läbida. Seda lapsevanemat, kes juba esialgselt valesti käitub, **ei sunni** sa eales mingeid *online*-koolitusi kuulama, läbima ega oma käitumist muutma.“ N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

Osa lapsevanemaid väljendas ka kartust, et võimalike koolituste või seminaride arvelt väheneks veelgi lapse ja lapsevanema koosveedetav aeg. Mitmelapseliste perede vanemad tõid välja, et juba praegu on vanema **koormus suur** – kõik need lastega seotud üritused, kus on vaja käia – ning ei kujutata ette, et jõuaks veel täiendavalt kuskil osaleda. Üks vanem tõi välja seisukoha, et vanemate koolitamist on kindlasti vaja, kuid praeguse aja individualistlik kultuur ei soosi harimist vanemluse teemal. Tema arvates tegelevad vanemad iseendaga ja püüavad oma muredega hakkama saada. Samuti leidus suhtumist, et kõiksugu koolitusi on juba praegu liiga palju ning inimesed peaksid rohkem n-ö oma peaga mõtlema.

99 Kui me võtame nüüd selle, et laps käib huvihariduses, ise käid tööl ja seda lapsega kokkupuute **aega on meil niigi vähe** ja kui me lähme nüüd veel mingitele seminaridele, mida huviharidus korraldada võiks – kõik see on ilus, aga tegelikult tõmbame lapse ja lapsevanema aja sellega veel vähemaks.“ N, Võrumaa, lapse huvialadeks pilliõpe, individuaalsport, robootika.

99 Kõike ei jõua nii süvitsi võtta ja kõigesse ei pea nii süvitsi minema. Sellesse huviharidusse ja kõigesse. Elus on muudki ja **lapsevanemal on 100 erinevat rolli** vaja kanda. Kui kõike hakata nii põhjalikult ja nii süvitsi läbi võtma, mingeid koolitusi saama, siis ma ei tea, mul vist vaimne tervis ei pea vastu.“ N, Raplamaa, laste huvialadeks individuaalsport, meeskondlik sport, laulmine ja kokandus.

99 Praegu on ju see buum, et „ole sina ise“ ja kõik tegelevad iseendaga. Tegelikult lapsed on muutunud natuke selliseks kõrvalproduktiks. Lapsevanem ei pühendu olema lapsevanemaks, vaid pühendub **oma probleemidega** tegelemisele ja see võtab kogu aja ära. Ma ütleks, et see lapsevanema kasvatamine on praegu olulisem kui huvihariduse juures kasvatamine.“ M, Harjumaa, laste huvialaks meeskondlik sport.

99 Igasuguseid seminare, psühholoogilisi loenguid ja selliseid asju tuleb **tänapäeval uksest ja aknast sisse**, aga selle kõige kõrval ununeb ära talupojamõistus ja klaar mõtlemine.“ N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

Kõik eelnevad näited peegeldavad üsna selgelt lapsevanemate taju, et nii nemad kui ka teised lapsevanemad on **üle koormatud ning potentsiaalne lisapanus seoses võimaliku sekkumisega oleks neile stressirohke**.

Erinevaid arvamusi oli ka sel teemal, mis kujul ja mis kanalis see info lapsevanemateni võiks jõuda. Ühe aja ja kohana mainiti aega, mil laps on huviringis ja vanem ootab teda. Ka teine vanem leidis, et kui huvikoolid aitaksid sel infol vanemateni jõuda, tekitaks see usaldust. Samas mainiti, et selline info võiks vanemateni jõuda ka laiema teavituskampaania kaudu, näiteks lühivideoid ja infot koondavat veebilehte kasutades. Pabervoldikute kohta leidis üks vanem, et see oleks raha raiskamine. Ta pakkus, et pigem võiks televisioonis ja mujal jagada edulugusid sellest, kuidas keegi on huvihariduses arenenud ja kuidas teda on selles toetatud.

99 Võib-olla siis, kui ma oma last tund aega trennist ootan ja mul seal mingi info kuskil jookseks. Kas just plakat, aga midagi sellist.“ M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

99 Huviringid oleks ideaalne, sest see aitaks kommunikatsiooni ja usaldust tekitada, aga võiks olla ka mingid suuremad **teavituskampaaniad** laiemalt. Ma arvan, et lühivideod oleks need, mis tooksid tähelepanu, sest niikuinii oleme me koguaeg infokeskkondades ja videod jäävad silma. Sealt edasi võiks juba olla mingi maandumisleht või midagi, kus on detailsem info, mida saad lugeda.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

5.2.7. Lapsevanemate tagasiside muu maailma praktikatele väärkohtlemise ennetusel

Intervjuudes näitasime lapsevanematele ka teiste riikide praktikaid, mille eesmärk on toetada turvalisemat huvihariduse keskkonda ning ennetada laste väärkohtlemist huvihariduses. Näited pärinesid Ameerika Ühendriikidest, Kanadast ja Austraaliast (lähemalt kirjeldatud ptk 3). Kõigi näidete ühiseks jooneks oli see, et

tegemist oli lapsevanematele suunatud **veebipõhiste sekkumistega**, mida sai läbida iseseisvalt ja endale sobival ajal. Sisuliselt erinesid näited siiski fookuse poolest: Kanada ja Austraalia praktikad keskendusid rohkem lapsevanema rollile lapse toetajana ning liigse survestamise vältimisele, Ameerika Ühendriikide näide käsitles laiemalt väärkohtlemise erinevaid vorme ja piire.

Lapsevanemate esmased reaktsioonid näidatud sekkumistele olid valdavalt positiivsed. Lapsevanemad leidsid, et iga lapsevanematele suunatud programm, teavitus või koolitusvõimalus on **hea** ja **vajalik**, sest annab võimaluse saada lisainfot olukorras, kus selleks on huvi või vajadus. Samas jäi vanemate reaktsioonides läbivalt kõlama teatav distants: sekkumisi peeti kasulikuks, kuid pigem **teistele lapsevanematele** (mitte iseendale). Lapsevanemad ei tajunud neid niivõrd enda otsese abivahendina, vaid ühe võimaliku **tööriistana** huvikoolile, klubile või treenerile, mida võiks kasutada siis, kui mõne lapsevanema käitumine on muutunud **probleemseks**.

> 99 Minule tundusid need natukene *nice to have* (kasulik lisavõimalus – toim.) asjad. Ükski asi pole ju halb ja tegelikult, kui see oleks klubidel või huviringidel üks tööriist, mida saab vajadusel lapsevanematele pakkuda. Näiteks jalgpallivõistlus, kus lapsevanemad võib-olla lähevadki liiga hoogu ja siis öelda neile delikaatselt, et meil on järgmisel nädalal koolitus, äkki vaatate. Miks mitte?“ M, Tallinn, laste huvialadeks individuaalsport, tantsimine ja pilliõpe.

Samuti tõid vanemad välja, et välisriikide näitel toodud veebikoolitused võiksid sobida neile lapsevanematele, kelle **laps alles alustab** huvihariduse teekonnaga ja kel pole ehk mingit ettekujutust sellest, mida lapse huvihariduses osalemine eeldab ja kuivõrd koormav võib mõni ala (nt iluvõimlemine, iluuisutamine jms) olla lapsevanemale nii ajaliselt kui ka rahaliselt. Seega tajusid intervjuudes osalenud vanemad näidatud sekkumisi vajalikena ennekõike „algajatele või probleemsetele vanematele“: neile, kes ei tea, mida oodata, või neile, kes muutuvad liiga emotsionaalseks ja nõudlikuks. Kanada näide puudutas jäähokit, aga Eestis võib lapsevanemate hinnangul vanemate liigset survet ja ebasobivat käitumist kohata kõige sagedamini jalgpallis. Intervjueeritud lapsevanemad ei distantseerinud end siiski täielikult toodud näidetest, vaid enda puhul nägid nad võimalikku kasu pigem **üldises silmaringi laiendamises** ja huvi korral lisainfo saamises.

Selle taustal kõnetas osa lapsevanemaid enim Ameerika Ühendriikide praktika, mille fookus oli laiem: **väärkohtlemise mõistmine**, selle eri vormid ja piiride äratundmine. Seda ei nähtud ainult konkreetse spordiala või huviala probleemina, vaid üldise vanemluse ja laste turvalisuse teemana. Selline lähenemine sobitus paremini lapsevanemate arusaamaga, et väärkohtlemise äratundmine on üleüldiselt vajalik oskus – mitte ainult juhul, kui laps käib mõnes konkreetses trennis või huviringis.

> 99 Ma vaatasin, et seda USA varianti oleks mitte ainult huviharidusse vaja. Selle koolituse võiksid kõik vanemad läbida, sest igasugu väärkohtlemist on ka mujal, mitte ainult huvihariduses. Ma tooks selle juba natukene laiemale publikule sel juhul.“ N, Võrumaa, lapse huvialadeks pilliõpe, individuaalsport, robootika.

Seega võib järeldada, et sekkumise vastuvõetavus sõltub suuresti sellest, kuidas seda lapsevanematele raamida. Üldisele lapse heaolule ja turvalisusele keskenduv sõnum on neile tõenäoliselt vastuvõetavam ja kaasavam kui lähenemine, mis asetab vanema võimaliku väärkohtleja rolli (rolli, milles paljud end ära ei tunne).

Lapsevanemad pidasid positiivseks, et kõigis muu maailma näidetes oli sekkumine tasuta, lihtsalt kättesaadav ja vajadusel kohe kasutatav. Vanematele meeldis, et veebiformaati saab läbida iseseisvalt ja endale sobival ajal, mis sobib hästi vanemate niigi tiheda elukorraldusega.

> 99 Kui ma sellist programmi näen, siis selle plussiks on see, et see on **tasuta**, vähemalt tundub nii, mis tähendab, et see on kõigile kättesaadav.“ N, Raplamaa, laste huvialadeks individuaalsport, kunst ja pilliõpe.

Samas ilmnes intervjuudest ka teadlikkus sellest, et info kättesaadavus üksi ei taga mõju. Vanemad märkisid, et need, kellel on teema vastu huvi, leiavad info niigi üles. Need, kelle käitumist oleks kõige rohkem vaja mõjutada, **ei pruugi aga vabatahtlikult veebikoolitust läbida** või võivad seda teha formaalselt, ilma sisusse süvenemata. Kanada praktika, kus lühikese veebikoolituse läbimine on enamiku jäähokiklubidega liitumisel lapsevanematele **kohustuslik**, tekitas intervjueeritutes kõige enam arutelu. Osa vanemaid nägi kohustuslikkust olulise tugevusena, sest see tagab, et sekkumine jõuab ka nendeni, kes vabatahtlikult ei osaleks. Sellises käsitluses on kohustuslikkus õigustatud just seetõttu, et probleemsemad või vähem teadlikud lapsevanemad ei pruugi end ise sihtrühmana ära tunda.

> 99 See, et antud programm on kohustuslik, on minu arust väga hea, sest võimalik, et see annab lapsevanemale mingi ettekujutuse, mis teda ees ootab, milliste raskustega ta võib silmitsi seista ja kas vanem on selleks üldse valmis – kas vanemal jätkub vaimset jõudu, et lapsele antud trennis **toeks olla**.“ N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

Teisalt oli kohustuslikkus paljude vanemate jaoks probleemne. Nad tõlgendasid seda võimaliku **lisakohustusena** olukorras, kus lapse kooli, huviringide, töö ja pereelu korraldamine tekitab niigi suurt koormust. Mõned vanemad ütlesid, et kui huviringiga liitumise eel peaks läbima kohustusliku koolituse, võiks see neid hoopis heidutada last huviringi panemast. Sellisel juhul võib hästi mõeldud sekkumine hakata töötama vastupidiselt: mitte ei toeta huvihariduses osalemist, vaid lisab sellele barjääri.

Lapsevanemate üks olulisemaid murekohti seoses muu maailma praktikates näidatud koolituspõhiste sekkumistega oli **ajapuudus**. Vanemad kirjeldasid, et lapse kooli, huviringide, logistika ja pereelu korraldamine on niigi koormav ning koolitus võib tunduda järjekordse kohustusena, mille jaoks tuleb leida aeg laste või pere arvelt. Mõne vanema jaoks tekitaks see stressi ja vaimset pinget – eriti juhul, kui koolitus oleks pikk või toimuks kindlal ajal.

Seetõttu peeti sobivamaks formaate, mis on võimalikult lühikesed, paindlikud ja vähekoormavad. Pikale loengule eelistati lühikesi videoklippe, väikseid mooduleid või n-ö ampsudena läbitavat sisu. Vanemate hinnangul võiks muu maailma praktikates nähtud 90-minutilise või 2-tunnise koolituse asemel toimida paremini mitu 5–15-minutilist osa, mida saab vaadata näiteks last trennist oodates, õhtul või mõnel muul vabamal hetkel.

> 99 Kui vaadata 15-minutiliste ampsudena, siis ma võib-olla jällegi istun kuskil ja vaatan selle ära. Näiteks on see mulle saadetud, et „teie laps on tulnud meie trenni, palume need 3–5 lühikursust enne ära vaadata ja kaasa mõelda“ – ma arvan, et siis on ta täitsa söödav. Seda, et ma lihtsalt kuskil istun ja vaatan 90-minutilist loengut – kahtlane, et inimestel sellist aega on.“ M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Osa vanemaid kõnetas ka mõte, et sekkumine ei peaks piirduma ühekordse koolitusega. Nad pidasid positiivseks Austraalia näidet, kus vanemale saadeti veel 12 nädala jooksul sõnumiga meeldetuletusi. Nad leidsid, et see on heaks viisiks, kuidas endale seatud eesmärke ja teadmisi **kinnistada**. Osadele jäi jällegi sõnumite saamise funktsioon mõnevõrra arusaamatuks ja tekitas kõhklusi, milleks see vajalik on.

Lapsevanemad ei näinud väärkohtlemise ennetust ainult lapsevanematele suunatud koolituse küsimusena, nagu oli toodud muu maailma näidetes. Mitmes kommentaaris rõhutati vajadust tõsta teadlikkust ühiskonnas laiemalt. Ühe positiivse eeskujuna toodi (NO99) valimiskooli videod, mis olid lühikesed ja mõeldud laiale auditooriumile. Lapsevanemad pidasid lapsevanemate kõrval oluliseks ka **lastele suunatud teavitust**, sest laps peab oskama ära tunda olukordi, mis võivad teda ohtu seada.

> 99 Küll meid on õpetatud valimisi nägema, valimiste kool ja mis kõik olemas on. Kui seda teemat mängivad kvaliteetsed näitlejad ja mulle mingisuguseid situatsioone näitavad – muidugi vaatan! /…/ Lastele on ju lastesaadetes sees ka igasuguseid klippe olnud, mingeid „Ära mine onuga kaasa“ jms.“ M, Tallinn, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

5.2.8. Vanemate ootused juhendajatele ja huvikoolile

Intervjuude jooksul koorus juhendajatele ja huvikoolile välja erinevaid ootusi, mis aitaksid kaasa turvalisuse hoidmisele huvihariduses. Nii nagu toonitati **hea kontakti** olulisust lapse ja vanema vahel, toodi seda esile ka vanema ja huviringi puhul. Üks vanem leidis, et huviringil võiks kirjas olla **hea tava** laste ja vanematega suhtlemisel ning sellest võiks kommunikatsioonis lähtuda. Teine vanem märkis, et kui laps ei saa huviringis hästi hakkama, tuleks seda enne delikaatselt öelda vanemale, mitte kohe lapsele.

> 99 Kui mina lapsevanemana näen probleemi, siis mina jagan ja kui huvihariduse pakkuja näeb mingit probleemi, siis tema jagab seda. Ma arvan, et **avatud suhtlus** on see, mis kõige puhul aitab, ka selle vastutuse jagamisel.“ N, Tallinn, laste huvialadeks meeskondlik sport, pilliõpe.

> 99 Tegelikult on hästi oluline, et ka juhendajad võtaksid selle aja, et vanematega suhelda. Istuda maha ja kasvõi paar korda aastas koosolekud, kohtumised või arutelud teha.“ N, Harjumaa, lapse huvialadeks pilliõpe ja laulmine.

Lapsevanemad tõid välja ka ootuse, et lastega töötav juhendaja peaks ennekõike olema **treeneri** ja **pedagoogi** oskustega ning alles seejärel selle valdkonna ekspert, mida ta õpetab. Lapsevanemad leidsid, et iga andekas sportlane või kunstnik ei sobi tingimata huviringi juhendajaks. Nii saab kaasa aidata ka sellele, et lastel on huvihariduses turvaline olla. Samuti leiti, et oluline on huviringide juhendajaid **koolitada** laste väärkohtlemise ennetuse, selle märkamise ja lahendamise teemadel, et vanemad saaksid neid usaldada kui vastava ettevalmistuse saanud professionaale. Üks vanem leidis, et huvikool võiks väärkohtlemise juhtumite korral tagada vaimse tervise abi kõigile osapooltele.

> 99 Lastega töötav inimene ei pea olema sportlane või kunstnik, esmajärjekorras peab ta olema treener ja pedagoog. **Oskused lastega töötada** peavad olema, et lapsi mitte haavata ega maha teha, võrreldes neid teiste lastega.“ N, Tallinn, lapse huvialaks individuaalsport.

5.3. Ekspertintervjuude kokkuvõte

Uuringule laiema konteksti ja ekspertvaatenurga andmiseks tegime intervjuud valdkonna nelja eksperdiga, kelleks olid: Kultuuriministeeriumi spordiosakonna nõunik **Norman Põder**, Eesti Huvikoolide Liidu juhatuse liige ja Elva Huviala- ja Koolituskeskuse direktor **Garmen Vallikivi**, Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutuse sporditurvalisuse koordinaator **Ilona Kivisik** ning Eesti Jalgpalli Liidu ja spordiklubi Nord laste turvalisuse ja heaolu ekspert **Juta Petersoo**.

Ekspertintervjuudes kirjeldati väärkohtlemist huvihariduses ja **eriti spordis reaalse probleemina**, kuid selle tegeliku ulatuse hindamist peeti keeruliseks. Ühelt poolt leiti, et probleem on olemas ja sellest tuleb rääkida, teisalt rõhutati, et avalikkuse ette jõudvad juhtumid ei anna tingimata tervikpilti. Laiema tähelepanu alla jõudvad juhtumid on rohkem tippsporti pürgimise näitel ja toimunud sageli aastaid tagasi. Spordi puhul on väärkohtlemise teema ekspertide sõnul rohkem avalikkuse ette jõudnud ja seal on tegelemiseks olemas selgemad struktuurid, kuid kultuuri-, kunsti-, muusika- ja muudes huvihariduse valdkondades on probleeme sageli keerulisem tuvastada. Seetõttu ei saa ekspertide hinnangul spordis nähtavaks saanud juhtumeid automaatselt laiendada kogu huviharidusele. Samas ei tähenda teistes huvihariduse valdkondades vähesem väärkohtlemise juhtumite nähtavus, et seal probleemi ei ole.

> „Spordivaldkonnas on see probleem võib-olla toodud rohkem avalikuks. /.../ Teistes huvihariduse valdkondades – kultuuris ja mujal – on seda olnud keerulisem tuvastada ja ei ole ka välja tulnud. Aga üldiselt ma arvan, et erinev väärkohtlemine on muidugi väga levinud.“ Norman Põder, Kultuuriministeerium.

Kõige enam esineb ekspertide arvates huvihariduses **vaimset väärkohtlemist**. See võib väljenduda alandamises, survestamises, hirmutamises, sobimatus sõnakasutuses või lapse eneseväärikust kahjustavas suhtlemises. Samas peeti just vaimse väärkohtlemise piiri kõige keerulisemaks, sest huvihariduses – eriti spordis ja muusikas – on nõudlikkus, tagasiside ja distsipliin sageli tegevuse loomulik osa. Seetõttu vajab pidevalt selgitamist, kust läheb piir lapse arengu toetamise, eesmärgipärase pingutuse ja lapse kahjustamise vahel.

Oluline erinevus lapsevanemate ja ekspertide vaatenurkades seisnes selles, et eksperdid tõid tugevamalt esile **lapsevanema enda võimaliku rolli** lapse heaolu kahjustamisel. Lapsevanem võib olla lapse jaoks oluline kaitsja ja märkaja, kuid samal ajal võib ta oma ambitsioonide, ootuste või sekkumisega ise survet tekitada. Eriti ilmneb see olukordades, kus laps ei soovi valitud huviringis käia, kuid vanem tahab jätkamist; või kus vanem näeb huviharidust eelkõige tulemuste, võistluste ja saavutuste kaudu.

> „Laps ei taha, lapsevanem tahab. Ja laps tuleb tundi, nutab… siis kui emaga suhtlen, siis ema ütleb: “Aga mina tahan, et ta laulmas käiks.” Ma küsin, kes sel juhul väärkohtleb last? /…/ Lapsevanemad üritavad **oma unistusi** ellu viia läbi laste ja seal võibki tekkida selline moment, kus lapsevanemad on nõus kõikide võtetega, mida kasutatakse, et tema laps võimalikult palju saavutaks.” Garmen Vallikivi, Eesti Huvikoolide Liidu juhatuse liige ja ja Elva Huviala- ja Koolituskeskuse direktor.

Samas ei käsitletud lapsevanemat ekspertintervjuudes ainult riskitegurina. Vastupidi, **lapsevanemal nähti ennetuses väga olulist rolli.** Ekspertide soovitusel on vaja ühelt poolt suurendada **lapsevanemate**

teadlikkust sellest, mis on väärkohtlemine ja kuidas see võib huvihariduses avalduda. Üldisem teavituskampaania aitaks ekspertide sõnul kergemini jõuda ka nende lapsevanemateni, kes ise aktiivselt infot ei otsi. Sarnaselt lapsevanematele tõdesid ka eksperdid, et lapsevanemate koolitustele jõuavad enamasti eeskujulikumad lapsevanemad, kellele teema on niigi juba tuttav.

> Ma pigem **ei hinda** seda (lapsevanemate teadlikkust – toim.) väga **kõrgeks** /…/ isegi, kui me oleme teinud mingit koolitust lastevanematele, siis seal koolitusel on need lapsevanemad, kes tegelikkuses seda infot juba teavad.“ Ilona Kivisik, Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutus.

Eksperdid rõhutasid ka, et ainult üldisest teavitamisest ei piisa, vaid vanematele oleks vaja ka konkreetseid **praktilisi näiteid** ja **tegutsemisjuhiseid**: kuidas lapsega rääkida, millal pöörduda õpetaja või treeneri poole, millal kaasata asutuse juht ning kuidas teha seda nii, et olukord ei eskaleeruks ega kahjustaks last veelgi. Ekspertide arvates on vanematel kõhklusi ja hirme, mis hoiavad neid tagasi. Seega vajaksid vanemad enda rolli selgemat sõnastust ja teadmisi, millal ja kuidas sekkuda.

> „Lapsevanemad väga tihti ei ole haridusteemadega kursis ja nad kardavad, et nad ei tea, mis on õige samm, kuhu pöörduda ja millal reageerida. Vanemad ka kardavad, et nad võivad kohe ise saada sellise niinimetatud **helikoptervanema** või probleemse lapsevanema **kuvandi**. “Garmen Vallikivi, Eesti Huvikoolide Liidu juhatuse liige ja ja Elva Huviala- ja Koolituskeskuse direktor.

Seetõttu võib ekspertintervjuude põhjal öelda, et lapsevanemate kaasamise keskne küsimus ei ole ainult selles, kuidas panna vanemaid väärkohtlemist märkama, vaid ka selles, kuidas aidata neil mõista **oma mõju lapse huvihariduse kogemusele**.

Süsteemsetest arengutest rääkides tõid eksperdid kõige selgemini esile **spordivaldkonda**, kus viimastel aastatel on tekkinud võrreldes muu huviharidusega selgemad struktuurid väärkohtlemise ennetamiseks, märkamiseks ja juhtumitega tegelemiseks. Olulise arenguna nimetati EADSE rolli, spordieetika teemade esiletõusu, koolitusi ning seda, et spordis on juhtumid ja nendega tegelemine avalikkuses nähtavamad. Samas ei tähenda see ekspertide hinnangul, et spordis oleks probleem lahendatud või valdkond tervikuna ühtlaselt arenenud. Pigem nähakse spordis olemasolevaid struktuure **võimaliku eeskujuna** teistele huvihariduse valdkondadele, kuid rõhutati ka, et igal valdkonnal ja huvialal on **oma spetsiifika**, mida ei saa ühe keskse mudeliga täielikult katta.

Laiema huvihariduse puhul nähti suurima puudujäägina just **selge vastutaja ja pöördumisteekonna puudumist** (nii nagu näiteks spordis on EADSE). Ekspertide sõnul on muusika-, kunsti-, tantsu- ja teiste huvialade puhul küll teada, et keerulisi olukordi esineb, kuid sageli jäävad need suusõnalisele tasandile ning lapsevanemal või asutusel ei pruugi olla selget arusaama, kuhu pöörduda, kui tegemist ei ole otseselt kriminaalmenetlust eeldava juhtumiga. Seetõttu oleks ekspertide arvates vaja valdkonnaüleselt kokku lepitud põhimõtteid ning valdkondade sees konkreetseid kontaktpunkte või kontaktisikuid, kes on saanud väärkohtlemise teemadega tegelemiseks ettevalmistuse samadel alustel ja kes oskaksid juhtumeid hinnata, inimesi nõustada ja vajadusel edasi suunata.

> „Spordis on okei. On eetikareegleid ja EADSE on kindel kontaktpunkt, aga just et mujal, et kui meil on huviring, ma ei tea, tegelevad kunstiga või siis õpivad viiulit, klaverit. Seal on teada, et igasuguseid juhtumeid on, aga see on selline suusõnaline /.../ selliste tegevuste puhul ei ole, ma

arvan, inimestel teadlikkust, **kuhu teavitada**.“ Norman Põder, Kultuuriministeeriumi spordivaldkonna nõunik.

99 „Peab olema see kanal, kuhu minna rääkima, usalduslik kanal. /…/ Ta ei pea olema mitte ametnik, kasvõi kontaktisik ja nad oleksid **ühtsete arusaamade** järgi ettevalmistatud.“ Juta Petersoo, väärkohtlemise ekspert Eesti Jalgpalli Liidus ja spordiklubis Nord.

Seega ei osutanud eksperdid ainult lapsevanemate teadlikkuse suurendamise vajadusele, vaid laiemale vajadusele muuta väärkohtlemise ennetamine huvihariduses **selgemalt struktureeritud tegevuseks**. Spordivaldkonna kogemus näitab, et ühised reeglid, kontaktpunktid, koolitused ja juhtumitega tegelemise kord aitavad probleeme nähtavamaks teha ning annavad osapooltele kindlama raami tegutsemiseks. Laiemas huvihariduses oleks ekspertide hinnangul vaja sarnast loogikat kohandada valdkondade eripäradele: mitte tingimata luua üht kõigile sobivat mudelit, vaid tagada, et igas valdkonnas oleks arusaadav, millised käitumisviisid on lubamatud, kes vastutab lapse heaolu eest ning kuhu laps, lapsevanem või juhendaja saab mure korral pöörduda.

Vahekokkuvõte

- **Lapsevanemate üldine kogemus huviharidusega on pigem positiivne.** Huviharidust seostatakse lapse arengu, liikumise, sotsialiseerumise ja aja kasuliku sisustamisega; negatiivseid kogemusi nähakse enamasti konkreetse juhendaja, grupi või olukorra probleemina, mitte huvihariduse süsteemse veana.
- **Huviringi valikul lähtuvad vanemad ennekõike lapse huvist, praktilistest võimalustest ja lapse vajadustest.** Juhendaja tausta või huvikooli turvalisust eraldi üldjuhul ei kontrollita, vaid eeldatakse, et teenusepakkuja on juba teinud vajalikud valikud ja kontrollid.
- **Vanemate peamine kindlustunne tuleneb kontaktist lapsega.** Kui laps läheb huviringi rõõmuga ja tuleb sealt hea tujuga tagasi, peetakse seda märgiks, et kõik on hästi. Samuti usuvad vanemad, et laps räägiks ise neile, kui huviringis peaks ette tulema midagi ebameeldivat.
- **Vanemad tajuvad väärkohtlemise liikidest kõige selgemini füüsilist ja seksuaalset väärkohtlemist** – just nende puhul nähakse kõige paremini piiri lubamatu ja aktsepteeritava käitumise vahel. Vaimse väärkohtlemise, ranguse, distsipliini ja nõudlikkuse vaheline piir toob rohkem erinevaid vaatenurki.
- **Võimalikule väärkohtlemisele reageerimine sõltub juhtumi tõsidusest ja selgusest.** Tõsise juhtumi korral pöörduksid vanemad politseisse, kuid ebaselgemates olukordades soovivad vanemad enne infot koguda ning veenduda, et tegemist on väärkohtlemisega. Lapsevanemad pelgavad, et sekkudes võidakse hakata lapsesse halvemini suhtuma või nad kardavad, et süüdistavad kedagi alusetult, kui pole päris veendunud juhtumi tõsiduses.
- **Lapsevanemad näevad vastutust laste turvalisuse eest jagatuna.** Peamine vastutus pannakse huvikoolile ja juhendajale, sest nemad on lapsega kohapeal, kuid vanemal nähakse olulist rolli huviringi valikul, lapse kuulamisel, lapse käitumise kujundamisel ja mure korral reageerimisel.
- **Vanemad leiavad, et igasugune lapsevanemate teavitamine ning harimine on kasulik ja vajalik.** Samas tõid vanemad suure barjäärina välja ajapuuduse, et võimalikel koolitustel, programmides

osaleda. Seetõttu eelistasid lapsevanemad lühikesi, praktilisi, veebipõhiseid ja paindlikke formaate.

- **Ekspertide vaade kinnitas lapsevanemate kogemusi, kuid rõhutas tugevamalt lapsevanema enda mõju.** Lapsevanem võib olla lapse esmane märkaja ja kaitsja, kuid võib oma ambitsioonide, liiga kõrgete ootuste või lapse tahte eiramisega ka ise lapse heaolu kahjustada.

Kokkuvõte

Uuringu eesmärk oli mõista, millised on lapsevanemate teadmised, hoiakud, kogemused ja vajadused seoses väärkohtlemise ennetamise, märkamise ja sellele reageerimisega huvihariduses. Selleks viidi läbi kvantitatiivne küsitlusuuring, mida täiendati kvalitatiivsete intervjuudega. Küsitlusuuringu sihtrühmaks olid lapsevanemad, kelle 7–17-aastane laps osaleb huvihariduses **(n=506).** Kvalitatiivuuringus intervjueerisime nii eesti kui ka vene keeles **19 lapsevanemat**, neist 7 süvaintervjuudes ja 12 fookusgruppides. Uuringu kokkuvõte on esitatud peamiste uurimisküsimuste järgi.

Milline on lapsevanemate kokkupuude laste huvihariduse pakkujatega (treenerid, juhendajad)?

- **Lapsevanemate üldine kogemus laste huviharidusega on väga positiivne:** ligikaudu 9 vanemat 10-st hindas pere kogemust huviharidusega kõrgelt ning keskmine hinnang oli 4,4 palli 5-st. Sama kinnitasid kvalitatiivsed intervjuud lapsevanematega: huviharidust kirjeldati eelkõige lapse arengut, liikumist, sotsialiseerumist, kohusetunnet, ande avastamist ja vaba aja sisukat kasutust toetava keskkonnana. Mainiti ka tuge vanemlusele, sest vanemad tundsid, et lapse aeg on kasulikult sisustatud ajal, mil ta ise on sageli hõivatud muude kohustustega. Isegi need vanemad, kellel oli olnud negatiivseid kogemusi, ei üldistanud neid tavaliselt kogu huviharidusele, vaid sidusid juhtumeid konkreetse juhendaja, grupi või huviringiga. Seega tajuvad lapsevanemad suuri probleeme huvihariduses pigem erandina kui süsteemse murekohana.
- **Vanemate kokkupuude huvihariduse pakkujatega on ebaühtlane.** Kõige sagedamini puutuvad vanemad huviharidusega kokku lapse võistlusi, esinemisi või näitusi vaadates: 60% teeb seda iga kord või enamasti. Lapsevanemate koosolekutel või üritustel osaleb iga kord või enamasti pea iga teine vanem (44%). Samas 39% vanematest jääb koosolekutest kõrvale, sest koosolekuid kas ei korraldata või vanem ei osale neil. Üle neljandiku (28%) vanematest ütles, et neil puudub tavapäraselt võimalus trenne või tunde näha.
- **Vahetu suhtlus treeneri või juhendajaga on pigem vajaduspõhine kui järjepidev.** Vähemalt kord kuus suhtleb treeneri või juhendajaga vähemalt ühes kanalis 48% vanematest, iganädalast kontakti on 22%-l ning 11% ei suhtle treeneri või juhendajaga üheski kanalis. Ligi veerand vanematest tunnistas, et nende lapsel on treenereid või juhendajaid, kellega nad ei ole üldse või peaaegu üldse kokku puutunud. Kvalitatiivsetes intervjuudes selgitasid lapsevanemad, et kontakt sõltub lapse vanusest, huviringi korraldusest ja sellest, kas vanem viib-toob last huviringi. Nooremate laste puhul tekib suhtlus loomulikumalt; teismeliste puhul liigub info sagedamini lapse ja juhendaja vahel.
- **Lapse kogemus jõuab vanemani seetõttu kõige sagedamini lapse enda kaudu.** 73% vanematest räägib lapsega huviringist või trennist põhjalikumalt vähemalt kord nädalas; mitte kunagi ei tee seda vaid 1%. Vestlustes lapsevanematega tuli välja, et lapse meeleolu, trennimineku soov ja sealt naasmise tuju on vanema jaoks peamised märgid, mille põhjal hinnata, kas lapsel on huviringis hästi. Samas peitub siin ka risk: vanemad usuvad sageli, et laps räägib, kui midagi on valesti, kuid kvalitatiivuuringus kirjeldatud juhtumid näitasid, et laps võib vaikida hirmu, häbi, huviringist ilmajäämise või kiusamise süvenemise kartuse tõttu.
- **Huviringi valik ja lapse turvalisuse hindamine põhinevad suuresti usaldusel**. Taustauuringuid tehakse pigem vähe: huvihariduse pakkuja kodukorraga oli tutvunud iga teine ning treeneri või juhendaja kohta infot otsinud 42% vanematest, kuid juhendajalt tema tausta ja kogemuste kohta oli küsinud 16%, kutset või kvalifikatsiooni kontrollinud 12% ning karistusregistrit kontrollinud 5% vanematest. Kvalitatiivses uuringus rääkisid vanemad, et huviringid valitakse eelkõige lapse huvide, sõprade, logistika, asukoha, aja ja lapse arenguvajaduste põhjal. Juhendaja taust või turvalisuspõhimõtted ei tulnud valikukriteeriumidena spontaanselt esile. Pigem eeldasid

lapsevanemad, et huvikool või spordiklubi on ise kontrollinud, et lastega töötavad selleks sobivad ja usaldusväärsed inimesed.

- Lapsevanemate kokkupuude huvihariduse pakkujatega on tihedam nooremate laste, põhiharrastuse ja võistlustaseme korral ning hõredam täiendavate huvide (nt tehnika, loodus, kokandus vms) puhul, kus laps tegeleb alaga üldhuvist, mitte suurest arengu- ja võistlusambitsioonist. Sageli on need n-ö täiendavad huviringid kohe koolipäeva lõpus kooli ruumides ja justkui osa koolipäevast.

Mida vanemad peavad väärkohtlemiseks huvihariduses?

- **Vanemad kirjeldavad ebasobivat käitumist kõige sagedamini vaimse väärkohtlemise kaudu**, mida lapsevanemate arvates esineb rohkem kui füüsilist väärkohtlemist. Küsitlusuuringu avatud vastustes ja kvalitatiivuuringu intervjuudes nimetati vaimseks väärkohtlemiseks näiteks alandamist, solvamist, mõnitamist, naeruvääristamist, halvustamist, sõimamist, karjumist, lapse avalikku kritiseerimist ja teistega võrdlemist. Füüsilist ja seksuaalset väärkohtlemist mainiti harvem, mis ei tähenda nende sobivaks pidamist, vaid pigem seda, et nende piirid on vanemate jaoks selgemad ja neid ei peeta alati eraldi seletamist vajavaks.
- **Intervjuudes tuli siiski välja, et väärkohtlemise mõistet on vanematel ebamugav kasutada.** Kuigi küsisime vanematelt otse, kuidas nad defineeriksid väärkohtlemist, oli neil mugavam tuua pigem konkreetseid näiteid sellest, mida nad peavad lubamatuks (näiteks löömist, solvamist või alandamist). Ka oma lapsega seotud isiklikke kogemusi, mis sisult võisid olla väärkohtlemise eri vormid, kirjeldasid vanemad sageli “ebameeldivate” või “negatiivsete” kogemustena, mitte otsesõnu väärkohtlemisena. See viitab, et väärkohtlemise mõiste võib olla üldisel tasandil tuttav, kuid päriselulistes olukordades on termin ehk ebamugav kasutada või liiga tugeva tähendusega (seostudes rohkem eriti tugevate väärkohtlemise juhtumite kui piiripealsete või vanema silmis “leebemate” olukordadega).
- **Üks keskne hall ala lapsevanemate silmis on nõudlikkuse ja väärkohtlemise piir.** Vanemad peavad kindlaid reegleid ja ootusi huvihariduses vajalikuks. Väitega, et kindlad reeglid ja ootused on lapse arenguks vajalikud, nõustuti väga kõrgelt: keskmiselt 4,6 palli 5-st. Samal ajal tekitas “arengu nimel valu talumine” tugevat vastuseisu, keskmine hinnang oli 2,6 ning 44% ei nõustunud sellega. Koguni 65% vanematest tunnistas, et seos treeneri või juhendaja nõudlikkuse ja väärkohtlemise vahel ei pruugi lapsele või vanemale alati selge olla. Intervjuudes tõid lapsevanemad ka mitmeid näiteid vastuolulistest olukordadest, kus kontekst on otsustava tähtsusega. Näiteks hääle tõstmine võib suures saalis või ujulas olla lapsevanemate arvates vajalik, et lapsi juhendada, kuid lapse hirmutamiseks kasutatuna sobimatu. Füüsiline asendi korrigeerimine võib olla õppeprotsessi osa, ent võib muutuda sobimatuks, kui see ei arvesta lapse piire või puudutuse vajalikkust. Kõrged ootused võivad toetada arengut, aga võivad muutuda kahjustavaks, kui nendega kaasneb alandamine, valu ignoreerimine või lapse heaolu kahjustav surve.
- Konkreetsete olukordade hindamisel pidasid lapsevanemad kõige lubatavamaks neutraalset või õpetuslikku füüsilist kontakti: õnnitlemisel pidas kallistust lubatavaks 63% ja lapse asendi füüsilist korrigeerimist 58% vanemaist. Hääle tõstmist, et panna last rohkem pingutama, pidas lubatuks 30%, võimekamate laste soosimist 14%, emotsionaalse pettumuse väljendamist, kui laps ei pinguta ootustele vastavalt, 13% ja lapse karmi kohtlemist paremate tulemuste saavutamiseks 7% vanematest. Vaid 3-5% vanematest pidasid lubatuks lapse alandamist, nimetades teda laisaks, kasutuks vms, et panna teda kaasa tegema; või tema soorituse kritiseerimist kaaslaste ees; lapse suunamist, kasutades ähvardamist; lapse füüsilist korrale kutsumist; lapse puudutamist ilma tema nõusolekut või isiklikke piire arvestamata ning privaatset suhtlust lapsega. Seksuaalse alatooniga flirtivaid nalju või kommentaare pidas treenerile/juhendajale lubatuks 0,6% vastajatest.

Kui tõsiseks probleemiks peavad vanemad väärkohtlemist huvihariduses? Milliseks nad hindavad eri liiki väärkohtlemise levikut?

- Hinnangud väärkohtlemise levikule huvihariduses peegeldavad vanemate taju, mitte objektiivset tegelikku levikut. Märkimisväärne osa vanematest, ligi viiendik, ei osanud hinnata treeneri-/juhendajapoolse väärkohtlemise levikut ega teiste vanemate väärkohtlevat käitumist võõraste laste suhtes ning veidi üle kümnendiku ei osanud hinnata lastevahelist väärkohtlemist või seda, kui paljud vanemad väärkohtlevad oma last seoses huvihariduse.
- **Treeneri-/juhendajapoolse väärkohtlemise** puhul peetakse kõige levinumaks vaimset väärkohtlemist ja hooletusse jätmist: mõlema levikut hindab kõrgeks (4–5 palli 5-st) 18%; füüsilist väärkohtlemist peab levinuks 6% ja seksuaalset 4%.
- **Vanemad peavad väärkohtlemise allikaks sagedamini teisi lapsi ja lapsevanemaid** kui treenerit: levinuks peetakse, et teised lapsed kiusavad (36%) ja et mõni lapsevanem käitub oma lapsega sobimatult (38%). Seda, et mõni lapsevanem käitub võõra lapsega sobimatult, peab levinuks iga neljas (26%) vanem. Intervjuudes rääkisid vanemad samuti kaaslastevahelistest pingetest, narrimisest, tõrjumisest ja sellest, et juhendajad ei pruugi selliseid olukordi alati märgata või nendesse oskuslikult sekkuda.
- **Lapsevanemad jagunevad oma hinnangutelt väärkohtlemise levikule Eesti huvihariduses peaaegu võrdselt neljaks**: 25% peavad seda levinuks, 28% jäävad mõõdukale seisukohale (3 palli 5st), 23% leiavad, et seda tuleb harva ette ning 23% ei oska levikut hinnata. Ka intervjuud lapsevanematega kinnitasid, et väärkohtlemist ei nähta tavaliselt huvihariduse keskse või üldlevinud probleemina, eriti, kui perel puudub negatiivne kogemus.

Milline on vanemate senine kokkupuude laste väärkohtlemisega huvihariduses?

- **Kokkupuude väärkohtlemise või selle kahtlusega on märkimisväärne.** Vähemalt ühe väärkohtlemise kogemuse või kahtluse seoses oma lapsega tõi välja 37% lapsevanematest. Kõige sagedamini on lapsed vanemate sõnul kogenud väärkohtlemist või kiusamist kaaslaste poolt: iga viies (21%) ütles, et laps on seda kogenud, ja 8% oli seda kahtlustanud. Laiendatud kogemus, mis hõlmab ka kõrvalt nägemist teiste laste puhul, on kaaslastepoolse väärkohtlemise puhul 38%.
- **Treenerist/juhendajast lähtuvalt** on vanemad kõige sagedamini kokku puutunud hooletusse jätmisega: 6% ütlesid, et laps on seda kogenud ja 6%, et nad on seda kahtlustatud; lisaks on 8% vanematest näinud seda kõrvalt teiste laste puhul ehk laiendatud kogemust arvestades on kokkupuuteid igal viiendal vanemal. Vaimset väärkohtlemist oma lapse suhtes on kogenud või kahtlustanud kokku 11%, laiendatud kogemus on 18%-l. Füüsilist väärkohtlemist on kogenud 3% ja kahtlustanud 1%; laiendatud kogemus kokku on igal kümnendal. Neli vanemat (0,7%) märkis, et nende lapsel on olnud seksuaalse väärkohtlemise kogemus, kahtlus oli olnud ühel juhul; laiendatud kogemus on kokku 1,5%-l vanematest.
- Vähem, kuid siiski arvestatavalt on kokkupuuteid teise lapsevanema ebasobiva käitumisega oma lapse suhtes. 7% on seda enda lapse puhul kogenud või kahtlustanud, laiendatud kogemusena on sellega kokkupuude 16%-l vanematest.
- Intervjuudes rääkisid vanemad väärkohtlemise näidetena kaaslastepoolsest narrimisest ja tõrjumisest, treeneri seksuaalse alatooniga naljadest, asendi valulikust füüsilisest korrigeerimisest, karjumisest ja ähvardamisest, ülemäärasest koormusest ning lapse erivajadusega mittearvestamisest. Kõiki neid olukordi ei nimetanud vanemad ise kohe väärkohtlemiseks, vaid pigem kirjeldasid neid kui murettekitavaid või ebameeldivaid kogemusi.
- Kõige sagedamini said vanemad juhtunust teada **lapse enda jutust**, eriti kaaslaste kiusamise korral. Teiseks viitas probleemile lapse käitumise või meeleolu muutus. Intervjuudes kordusid märgid nagu lapse soovimatus huviringi minna, pinges olek, soov, et vanem tuleks huviringi vastu, või varasema meelistegevuse katkestamine. See kinnitab, et vanema jaoks on mure märkamine sageli kaudne: ta ei näe juhtumit pealt, vaid tajub muutust lapse käitumises, meeleolus või jutus ning seda ka sageli

pigem tagantjärele “pilti kokku pannes”, mitte kohe. Treeneri vaimse/füüsilise väärkohtlemise puhul toodi välja ka lapse otsest juttu treeneri ebasobivast käitumisest.

- Intervjuudest ilmnes, et **osa väärkohtlemise olukordi jääb süsteemile nähtamatuks,** sest pere lahendab juhtumi omal käel ega teavita sellest huvikooli. Intervjuudes oli juhtum, kus laps palus vanemal mitte sekkuda, kartes kiusamise või halva kohtlemise süvenemist, ning vanem lähtus lapse soovist. Teistel juhtudel lahendas pere olukorra lapse huviringist äravõtmisega. See võib kaitsta konkreetset last, kuid ei pruugi vähendada riski teiste laste jaoks, sest huvikool, klubi või juhendaja ei saa probleemist teada.

Kuidas vanemad hindavad huvihariduse pakkujaid väärkohtlemise ennetamise kontekstis ja millised on nende ootused neile?

- **Vanemate ootused treenerile või juhendajale on väga kõrged.** Valdav osa (92–94%) vanematest peab oluliseks, et juhendaja toetaks lapse füüsilist ja vaimset tervist, emotsioonide juhtimist ja laste omavahelisi sotsiaalseid suhteid. Juhendajat nähakse seega mitte ainult oskuste õpetajana, vaid lapse heaolu ja arengut mõjutava kasvatusliku vastutusega täiskasvanuna.
- Samas on hinnangud huvihariduse pakkujate tegelikule valmisolekule väärkohtlemist ennetada ja juhtumitele reageerida **mõõdukalt positiivsed ning peegeldavad teadmatust.** Ligikaudu 35–40% vanematest usub, et huvihariduse pakkujad oskavad lapsi kaitsta ja juhtumitele reageerida, kuid 22–29% ei oska seda hinnata. See viitab läbipaistvuse ja kommunikatsiooni puudujääkidele: paljud vanemad ei tea, millised reeglid, koolitused, vastutajad või pöördumisteed huvikoolides ja spordiklubides tegelikult on olemas.
- Intervjuudes rõhutasid vanemad samuti, et lastega töötav juhendaja peaks olema lisaks oma valdkonna oskustele ka hea suhtleja ja pedagoogiliselt pädev. Heade näidetena toodi välja treenereid ja juhendajaid, kes loovad suhtlusgruppe, jagavad infot, korraldavad hooaja alguse koosolekuid, avatud tunde või perepäevi. Samas kirjeldati ka olukordi, kus huviringid toimivad “konveiermeetodil” ning vanemal pole erilist võimalust küsida, kuidas lapsel läks.
- **Vanemad ootavad huvihariduse pakkujatelt proaktiivsust**. Valdav osa (81%) vanematest on täiesti nõus, et juhendaja peaks vanemat kohe kaasama, kui laps kogeb midagi murettekitavat; 67% ootab, et huvikool või spordiklubi selgitaks vanematele väärkohtlemise ja kiusamise ennetamise reegleid; 65% soovib näha, kuidas trenne ja huviringe läbi viiakse. Intervjuudes kõlas sama vajadus läbipaistvuse, kontaktpunktide ja tagasiside järele.
- **Negatiivne kogemus või kahtlus vähendab usaldust huvihariduse pakkujate vastu.** Vanemad, kelle laps oli väärkohtlemist kogenud või kelle puhul oli tekkinud kahtlus, hindasid huviharidusasutuste kaitsmis- ja reageerimisvõimet madalamalt kui vastava kogemuseta vanemad. Erinevate väidetega selle kohta, et huviharidusasutused on selles vallas piisavalt pädevad ja aktiivsed, nõustus 16-24% kogemusega ja 7-9% kogemuseta vanematest. See näitab, et usaldus ei püsi pelgalt üldisel mainekuvandil: kui vanem kogeb, et tema lapse murele ei reageerita piisavalt ja ta ei saanud piisavalt abi, nõrgeneb usaldus süsteemi vastu laiemalt.

Millisena näevad vanemad enda rolli väärkohtlemise ennetamisel?

- Küsitluses leidis 42% vanematest, et nad saavad väärkohtlemise ennetusse panustada, 26% nägi endal mõningast rolli ja 13% ei näinud endal rolli. Ligi viiendik ei teadnud, mida nad selles osas teha saaksid. See viitab, et **vanemate võimestamisel on arenguruumi**: vanematel on valmisolek olla lapse heaolu toetaja, kuid nende roll vajab selgemat sõnastamist.

- Intervjuudes rääkisid vanemad, et kohapeal vastutab lapse turvalisuse eest eeskätt juhendaja, treener, huvikool või spordiklubi, sest neid endid ei ole kohapeal, et nad seda teha saaksid. Samas nähti ka enda rolli: vanem valib huviringi, jälgib lapse meeleolu, räägib lapsega, reageerib murele ja vajadusel võtab ühendust juhendaja või huvikooliga.
- **Küllaltki paljud vanemad on endi sõnul lastega väärkohtlemisest rääkinud**. 74% vanematest on lapsega seda arutanud, sealhulgas 55% nii sellest, mis on väärkohtlemine, kui ka sellest, kuidas käituda, kui laps satub ohvriks. Samas on kogemuse või kahtlusega vanematest lapsega sel teemal rääkinud 82%, kogemuseta vanematest 70%. See viitab, et vestlus võib sageli toimuda alles pärast mure tekkimist. Enamasti on põhjuseks see, et vanemad ei pea sellist vestlust vajalikuks või pole selle peale tulnud – vähemalt ühe neist põhjustest nimetas 60% vanematest, kes ei olnud lapsega sel teemal rääkinud.

Milline on vanemate valmisolek tegutseda ja teavitada? Millised on seda takistavad barjäärid?

- **Nende vanemate hulk, kes väärkohtlemise kahtluse korral ei ole midagi teinud või ei teeks midagi, on marginaalne.** Vanemate esmane reaktsioon sellisel juhul on olnud või oleks rääkida sellest lapsega. Väärkohtlemise kogemusega vanematest 59% rääkis ka treeneri/juhendajaga ning kogemuseta vanematest 79% usuvad, et räägiksid treeneriga/juhendajaga – need on kaks kõige levinumat sammu. Kogemuseta vanemad tõenäoliselt ülehindavad võimalikke täiendavaid samme: nad usuvad sagedamini, et pöörduksid huvihariduse pakkuja juhtkonna poole, räägiksid teiste lapsevanemate, laste või väärkohtleja endaga (32% kogemusega vanematest tegelikult suhtlesid vähemalt ühega neist) või võtaksid ühendust ametiasutustega (lastekaitse/politsei/lastemaja, EADSE jne; 5% kogemusega vanematest suhtlesid vähemalt ühega neist).
- **Väärkohtlemise kahtlusest teavitamise suurimaks barjääriks on hirm, et kaebust ei võeta tõsiselt ja tegutsemist ei järgne** (30% kardaks seda väga; keskmine 2,7 palli). Teiseks kardetakse seda, et tekib ringkaitse ehk klubi, juhendajad või treenerid suhtuvad kaebusesse vaenulikult ja kaitsevad üksteist (26% ja 2,4 palli). Sama palju peljatakse seda, et last koheldakse pärast kaebust halvemini (23% ja 2,4 palli). Võrreldes nende hirmudega nähakse teadmatust, kuhu ja kelle poole pöörduda, väiksema takistusena, kuid tegelikkuses on vanemate vajadus info ja juhiste järgi suur. Süvaintervjuud kinnitasid, et lapsevanemate suurimad barjäärid teavitamisel on seotud ebakindlusega: kas juhtum on piisavalt tõsine, et teavitada; kas laps ikka rääkis tõtt või mõtles juhtunu välja; kas teavitamisele järgneb tegutsemine või ei juhtu midagi ja laps kannatab seetõttu veelgi rohkem võimaliku tagakiusamise, tõrjumise või halvema suhtumise tõttu.

Mis pakuks lapsevanematele tuge väärkohtlemise ennetamisel, märkamisel ja reageerimisel? Millises vormis seda pakkuda?

- Lapsevanemate hinnangul toetaks neid väärkohtlemise kahtlusest teavitamisel kõige enam see, kui 1) nad teaksid, et nende teavitust võetakse tõsiselt ja sellele järgnevad sammud; 2) kui neile on selge, mis reeglite alusel väärkohtlemise juhtumitega tegeletakse ning 3) tagatud on nende endi ja lapse isikuandmete konfidentsiaalsus.
- **Vanemad vajavad tuge eeskätt kolmes teemas**: 1) ohumärgid ja riskitegurid, 2) kuhu ja kuidas pöörduda ning 3) kuidas lapsega väärkohtlemise teemal suhelda. Neid erinevaid teemasid tõid võrdselt välja ligi pooled vanematest ja seda hoolimata sellest, et enda teadlikkust väärkohtlemise

olemusest ja sellele viitavatest märkidest hindas suurem osa neist üsna heaks (86% usuvad, et teavad, mis on väärkohtlemine huvihariduses; 69% usuvad, et oskavad selle märke ära tunda).

- Info saamise eelistatud vormid on mitmekesised. Esikohal on infotunnid huvikoolis või spordiklubis, kuid kõrgelt hinnatakse ka omas tempos tarbitavaid materjale, näiteks veebimaterjale ja -koolitusi, sotsiaalmeedia infot, lühijuhendeid ja kontrollnimekirju. Vanemad rõhutasid vestlustes, et lahendused peaksid olema lühikesed, praktilised, tasuta, paindlikud ja kohe kasutatavad. Pikk koolitus tundub suuremale osale lapsevanematest liiga koormav, et seda oma igapäevakohustuste kõrvale ära mahutada. Samas lühikesed "õpiampsud", mida saab vaadata või lugeda lapse trenni ajal või endale sobival hetkel, tundusid vanematele sümpaatsemad.
- Teiste riikide lapsevanematele suunatud sekkumispraktikaid intervjuudes arutades ilmnes, et vanemad pidasid neid pigem „teistele" ehk probleemsetele lapsevanematele suunatuks. Seetõttu peaks tugi olema **raamitud universaalse vanemluspraktikana**: mida iga lapsevanem võiks teada ja teha, et oma lapse huvihariduse kogemust turvaliselt toetada.

Kas ja kuidas teadmised ja hoiakud erinevad sõltuvalt taustateguritest?

- Kuigi osaliselt sõltusid vanemate hoiakud ja hinnangud nende endi sotsiaaldemograafilistest taustatunnustest või laste huviharidusega seotud näitajatest, siis paljude teemade puhul olid need universaalsed ega sõltunud taustateguritest üldse või kuigi palju. Samas tuleb silmas pidada, et uuringu valim on liiga väike selleks, et teha ulatuslikke järeldusi konkreetsete huvialade lõikes (nt juba spordivaldkonnas võib spordialade lõikes olla erisusi, mida käesolev uuring välja ei saa tuua).
- **Lapse vanus:** 7–10-aastaste laste vanemad on oma lapse huvihariduse pakkujaga rohkem kontaktis. Nad käivad sagedamini võistlusi/esinemisi või trenne/tunde vaatamas, suhtlevad treeneriga tihedamini ja uurivad huvihariduse pakkuja tausta rohkem. Samuti saavad nad tõenäoliselt rohkem infot otse lapselt, kuna räägivad nendega trennis/ringis toimuvast veidi sagedamini kui teismelistega. Lapse kasvades nihkub vanema roll otseselt järelevalvelt kaudsemaks toetuseks. See on loomulik arenguline muutus, kuid tähendab ka seda, et teismeliste puhul võib väärkohtlemine kergemini märkamatuks jääda.
- **Harrastustase:** võistlustasemel osalevate laste vanemad suhtlevad treeneriga rohkem ja osalevad sagedamini koosolekutel, kuid hindavad treeneri- või juhendajapoolset väärkohtlemist madalamaks kui harrastajate vanemad. Samas võivad nad pidada tavapärasemaks rangemat distsipliini, suuremat koormust ja tegevusest kõrvalejätmist või lisaharjutusi. Intervjuudes tuli esile, et eriti spordis või tulemuskesksete alade puhul võib treeneri tugev autoriteet, sealhulgas varasem tippsportlase taust, vanema silmis usaldust suurendada ja muuta piiride tajumise keerulisemaks.
- **Sugu:** isad puutuvad huvihariduse pakkujatega üldiselt mõnevõrra vähem kokku ja peavad väärkohtlemist vähem levinuks kui emad (33% isadest hindas levikut üldiselt madalaks võrreldes 14% emadega). Kuigi nad näevad endal rolli väärkohtlemise ennetamisel sama palju kui emad, leiavad nad ka sagedamini, et lapse huviharidus ei vaja nende aktiivset tähelepanu. Seevastu usuvad nad emadest enam, et huvihariduse pakkujad oskavad lapsi kaitsta ja probleemidega tegeleda. Isade seas on ka rohkem neid, kelle jaoks on vastuvõetavad hääle tõstmine, karmim kohtlemine, emotsionaalse pettumuse väljendamine või arengu nimel valu talumine. Emadel on seevastu enam hirme teavitamise negatiivsete tagajärgede osas, kuid nad oskavad ka sagedamini nimetada, mis neid toetaks.
- **Rahvus:** muust rahvusest vanemad on oma lapse huvihariduse pakkujaga veidi enam kokku puutunud kui eestlastest vanemad (sh on nad otse treenerilt/õpetajalt tema tausta ja kogemuste

kohta küsinud) ja nad on kindlamad, et oskavad väärkohtlemise märke ära tunda. Samas peab väike osa neist sagedamini vastuvõetavaks seda, kui treener väljendab emotsionaalselt pettumust, sildistab või ähvardab last. Võrreldes eestlastega peavad nad seda, kui treener/juhendaja kallistab hea sooritusega puhul, sagedamini sobivaks. Väärkohtlemist peavad nad huvihariduses vähem levinuks kui eestlased (36% neist hindas levikut üldiselt madalaks võrreldes 19% eestlastest vanematega).

- **Haridus:** kõrgharidusega vanemad puutuvad huvihariduse pakkujatega erinevate ürituste (koosolekud, võitlused/esinemised, vabatahtlik tegevus) kaudu enam kokku ning nad uurivad huvihariduse pakkuja ja treeneri/juhendaja tausta eelnevalt enam kui kõrghariduseta vanemad.
- **Huviala valdkond:** tehnika- ja loodusvaldkonna huviringide puhul on vanematel sagedamini vähem kontakti juhendajaga ja koosolekuid ei pruugi toimuda. Sageli on need lapse jaoks täiendavad, mitte peamised huvialad. Samas ei tähenda "täiendav" huviring väiksemat väärkohtlemise riski. Spordiga tegelevate laste vanemate seas oli enam neid, kelle normid treeneri meetodite suhtes olid rangemad või distsipliini suhtes lubavamad; samas uskusid nad ka sagedamini, et oskavad väärkohtlemise märke ära tunda. Võistkondlike pallimängudega tegelevate laste vanemad mainisid enam kiusu kogemist kaaslaste poolt.

Millist mõju avaldab lapsevanemate isiklik kogemus/kokkupuude lapse väärkohtlemise juhtumiga nende hinnangutele ja valmidusele tegutseda?

- Isiklik kogemus või kahtlus mõjutab vanemate hinnanguid mitmel moel. Kogemusega vanemad
  - usaldavad huvihariduse pakkujate kaitsmis- ja reageerimisvõimet vähem,
  - peavad mõningaid väärkohtlemise liike sagedamini levinuks (treeneri-/juhendajapoolne vaimne väärkohtlemine ja hooletusse jätmine, kius kaaslaste poolt, teistest vanematest tingitud väärkohtlemine),
  - on suurema tõenäosusega lapsega väärkohtlemisest rääkinud (82% kogemusega ja 70% kogemuseta vanematest on rääkinud).
  - toovad enam esile teavitamisega seotud barjääre, eriti ringkaitset ja hirmu lapse arengu või saavutuste kahjustumise ees.
- **Kogemus mõjutab** ka **tegutsemist**. Küsitlusuuring näitas, et tegelikus olukorras piirdutakse sageli lapsega ja treeneri või juhendajaga rääkimisega; teiste osapoolte või ametiasutusteni jõutakse harvem. Väärkohtlemise kogemuseta vanemad usuvad sagedamini, et nad tegutseksid laiemalt ja ametlikumalt, kuid intervjuudest ilmnenud päriselulised juhtumid näitasid, et ebakindlus, hirm tagajärgede ees ja olukorra tõsiduse hindamine võivad samme piirata.

Lühikokkuvõte

- Uuringu tervikpilt näitab, et **lapsevanemad usaldavad huviharidust ja hindavad seda lapse arenguks väga väärtuslikuks.** Huviharidust ei tajuta üldiselt ohtliku keskkonnana ning väärkohtlemise risk ei ole vanemate mõtetes esiplaanil, kui neil endal puudub negatiivne kogemus. Samal ajal näitavad nii küsitlusandmed kui ka intervjuud lapsevanematega, et väärkohtlemist kogetakse ja seda kahtlustatakse märkimisväärselt ning eriti vajavad tähelepanu kiusamine kaaslaste poolt, vaimne väärkohtlemine ja nõudlikkuse ning väärkohtlemise piiripealsed olukorrad.
- **Vanemate kontakt huvihariduse pakkujatega on ebaühtlane** ning paljudel juhtudel jõuab lapse kogemus vanemani lapse enda kaudu. See teeb lapsega rääkimise väga oluliseks, kuid mitte iseenesest piisavaks, sest laps ei pruugi murest rääkida või ei pruugi kogetut väärkohtlemisena ära

tunda. Vanemad vajavad seetõttu praktilist tuge: kuidas märgata ohumärke, kuidas lapsega rääkida, kuidas hinnata halli ala olukordi ja kuidas mure korral tegutseda.

- **Huvihariduse pakkujatelt oodatakse kõrget professionaalsust, vastutustunnet, läbipaistvust ja proaktiivset vanemate kaasamist,** kuid paljud vanemad ei tea, millised reeglid ja reageerimispraktikad tegelikult on olemas. Teavitamist takistavad eelkõige hirmud, et muret ei võeta tõsiselt, tekib ringkaitse või lapse olukord halveneb. Seetõttu ei piisa ainult teadlikkuse tõstmisest väärkohtlemise vormide kohta: vaja on usaldust loovat süsteemi, kus vanem teab, kelle poole pöörduda, mis pärast pöördumist toimub ja kuidas lapse turvalisust kaitstakse.
- Lapsevanem on huvihariduse turvalisuse tagamisel oluline osapool, kuid mitte ainuvastutaja. Tema roll on olla lapse kogemuse märkaja, kuulaja, toetaja ja vajadusel õigesse kohta pöörduja. Samas vajab vanem ise selget ja praktilist tuge. Uuringu põhjal peaks edasine sekkumise arendus lähtuma põhimõttest, et vanemad ei vaja hirmutamist ega abstraktseid definitsioone, vaid tööriistu, mis aitavad liikuda heatahtlikust usaldusest teadlikuma ja tegutsemiskindlama vanemluspraktikani.

Lapsevanemate hoiakud ja kogemused

9 vanemat 10st hindab pere kogemust lapse huvihariduse kõrgelt

Vähemalt ühe väärkohtlemise kogemuse või kahtluse seoses oma lapsega tõi välja

37% vanematest

73% vanematest räägib lapsega huviringist või trennist põhjalikumalt vähemalt kord nädalas.

Milliseid olukordi huviringis peavad vanemad lubatavaks?

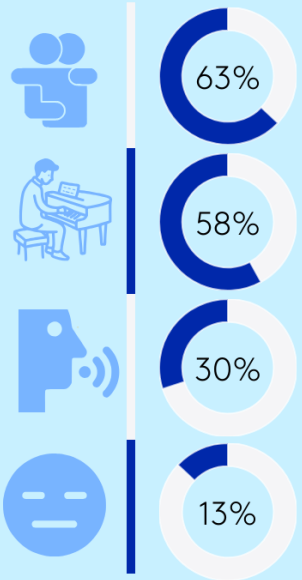

kallistamine õnnitlemiseks pärast saavutusi

asendi füüsiline korrigeerimine

hääle tõstmine, et panna last rohkem pingutama

emotsionaalse pettumuse väljendamine, kui laps ei pinguta ootustele vastavalt

Mida teeksid vanemad väärkohtlemise kahtluse korral?

Ennekõike räägiksid lapsevanemad oma lapsega ja seda tõid väärkohtlemise kogemusega ja kogemuseta vanemad välja sama sageli (73-78%).

59%
neist vanematest, kelle last on huvihariduses väärkoheldud, rääkis ka treeneri/juhendajaga

79%
väärkohtlemise kogemuseta vanematest, usuvad, et räägiksid treeneriga/juhendajaga

Kui suurt rolli näevad vanemad endal väärkohtlemise ennetuses?

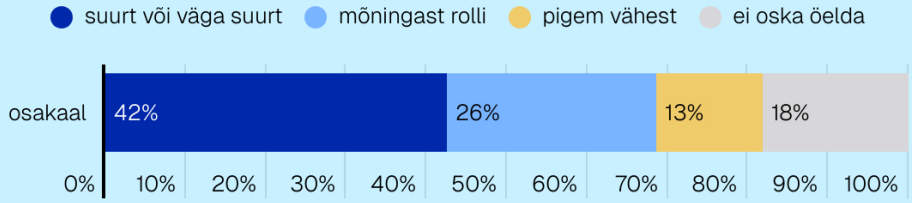

2026. aastal läbi viidud uuring huvihariduses osalevate 7-17-aastaste laste vanemate seas, n=506.

EMOR

Rakenduslikud järeldused ja soovitused sekkumiseks

Uuringu leid	Järeldus sekkumiseks
Huviharidust tajutakse valdavalt positiivsena: ligikaudu 9 vanemat 10-st hindas pere üldist kogemust huviharidusega kõrgelt ja ka kvalitatiivuuringus kirjeldati huviharidust ennekõike lapse arengut, sotsialiseerumist, liikumist, kohusetunnet ja vaba aja sisukat kasutust toetavana. **Vanemad ei mõtle riskidele spontaanselt** – seda eriti siis, kui neil pole negatiivset kogemust olnud.	Sekkumissõnum ei tohiks vanemaid hirmutada ega õõnestada nende olemasolevat usku huviharidusse, küll aga peaks see tooma juurde mõttemustri, kuidas olla veendunud, et huviharidus on **lapse jaoks turvaline**.
Huviringi valik põhineb enamasti lapse huvil ja praktilisel sobivusel, mitte juhendaja tausta või turvalisuspõhimõtete kontrollil. See peegeldab pigem **vanemate usaldust, et huvikool on taustakontrolli juba teinud**, mitte ükskõiksust turvalisuse suhtes.	Lapsevanemad vajavad selgeid juhiseid, mis on nende roll ja mida neilt oodatakse (nt turvalise huviringi valiku **kontrollnimekiri või lühivideo**, mis annab vanemale selged juhised, mida tal on soovituslik teha enne, kui laps alustab huviringiga või kuidas toetada last huviringis käimise ajal).
Vanema kontakt huvihariduse pakkujaga on ebaühtlane. 39%-l vanematest puudub sisuline informatiivne ligipääs huvihariduse pakkujale (pole koosolekuid/kohtumisi või nad ei osale neil) ning 28% ütles, et neil pole võimalik tavapäraselt trenne või tunde näha.	Sekkumine **ei saa eeldada**, et vanem näeb ise, mis huviringis toimub. Vajalikud on ka süsteemselt ette planeeritud korduvad kontaktpunktid, kuhu vanemad kohale tuleksid või muul neile sobival viisil osaleksid.
Vanemate ootused huvihariduse pakkujatele laste turvalisuse ja heaolu tagamisel on kõrged, kuid kindlus pakkujate valmisolekus väärkohtlemisele asjakohaselt reageerida on mõõdukas.	Esimene samm huviharidusasutuse jaoks on kindlate turvalisuse ja heaolu praktikate loomine ning väärkohtlemise juhtude ennetamise ja käsitlemise põhimõtete paikapanek. Lapsevanemate jaoks aitab selgust ja kindlust luua see, kui need praktikad ja reeglid on võimalikult avalikud ja nähtaval: **millised reeglid kehtivad, kes vastutab ja kuhu pöörduda**. Samuti peaks neid järjepidevalt tutvustama nii lastele kui nende vanematele. SKA ja valdkonna ekspertide koostöös võiks luua näiteks väärkohtlemise ennetamise tööriistakasti, mida erinevad huvihariduse pakkujad saaksid kasutada ja soovi korral edasi arendada. See võiks sisaldada teavitus- ja koolitusmaterjale, tuge juhendajatele/treeneritele levinumate olukordade lahendamiseks jms.

Otsene suhtlus treeneri või juhendajaga on pigem **vajaduspõhine** kui järjepidev, **kümnendikul puudub igasugune kontakt juhendaja/treeneriga.**	Sekkumisel tuleb arvestada, et selged suhtlusteekonnad huvikooli/juhendaja/treeneriga ei ole iseenesestmõistetavad, vaid neid tuleb luua.
Paljud vanemad usuvad, et nad **tunnevad oma last** piisavalt hästi, et märgata, kui midagi on valesti, või et **laps räägib sellest ise**.	Sekkumine peaks selgitama, **miks laps ei pruugi rääkida** ja kuidas vanem ei pruugi ise ka märgata kohe, vaid alles tagantjärele. Vanemaid aitaksid praktilised juhised, mis võimaldaksid neil ära tunda võimaliku väärkohtlemise märke, esitada lapsele sobivaid küsimusi ning luua turvaline keskkond, kus laps julgeks oma kogemustest rääkida.
Vanema ja huviringi ootused võivad olla omavahel läbi rääkimata, mis tekitab vastuolusid ja rahulolematust.	Sekkumisega saaks soodustada hooaja alguse **ootuste kokkulepet**: kas lapse ja pere eesmärk on liikumisrõõm, oskuse õppimine, sotsialiseerumine või võistlustulemus.
Osa muresid lahendatakse pere tasandil nii, et süsteem ei saa probleemist teada (nt laps võetakse huviringist ära).	Sekkumine peaks aitama vanemal mõista, et huviringist lahkumine võib kaitsta oma last, kuid **ei pruugi kaitsta teisi lapsi**. Teavitamata jättes või juhtumit "vaikselt ära lahendades" võimaldatakse väärkohtlemise jätkumist teiste laste jaoks. Lapsevanemais peaks soodustama mõtteviisi, et tema märkamine ja märku andmine aitab ennetada ka järgmisi juhtumeid ja on **märk hoolimisest**.
Nooremate laste vanemad on huviharidusega rohkem seotud kui teismeliste vanemad. Samuti on kontakt tugevam lapse n-ö põhilistes huviringides (kus on prioriteetsemad areng ja saavutused) ning nõrgem n-ö kaasnevates huviringides (nt kokandus vms üldoskused ja -huvid).	Sekkumine peaks kõnetama ja andma selged juhised ka teismeliste vanematele. Samuti peaks sekkumine arvestama, et perede kaasatus huviringidega on erinev. Pere silmis vähem prioriteetsed huviringid, kus laps ei võistle, ei käi suure koormusega, vaid ennekõike üldhuvi pärast (nt kokandus, puutöö vms), vajavavad samamoodi tähelepanu ja kontakti. Vanemad vajaksid sealjuures selgeid juhiseid, mis täpsemalt on neilt oodatud, ilma et nad peaksid pelgama liigset sekkumist.
Vanemad hindavad oma teadlikkust üsna heaks: 86% leiab, et neil on selge arusaam, mis on lapse väärkohtlemine, ja 69% usub, et oskab väärkohtlemise märke ära tunda. Samas kvalitatiivuuringus oli vanematel väärkohtlemist raske defineerida; vanemad nimetasid pigem konkreetseid keelatud olukordi, nagu löömine või solvamine.	Teadlikkuse tõstmine ei peaks piirduma definitsioonidega. Vaja on **elulisi ja juhtumipõhiseid näiteid**, mis aitavad vanemal ära tunda ka vähem ilmseid või piiripealseid olukordi.
Nõudlikkuse ja väärkohtlemise piir on vanemate jaoks hall ala: kaks kolmandikku vanematest tunnistas, et treeneri/juhendaja nõudlikkuse ja väärkohtlemise piir ei pruugi alati selge olla.	Sekkumine peaks aitama vanematel eristada **toetavat nõudlikkust** ja **kahjustavat nõudlikkust**. Abiks oleksid elulised ja juhtumipõhised näited.
Osa vanemaid normaliseerib karmimat kohtlemist. Segmendianalüüsis moodustasid "karmi kohtlemise normaliseerijad" 19% vanematest: selles rühmas usub 43%, et areng ja tulemused nõuavad lapselt valu talumist.	Sekkumine võiks aidata edastada sõnumit, et lapse turvalisus ja areng ei ole vastandid: hea tulemus ei eelda liigset survestamist ega lapse piiride eiramist.

Vanemad hindavad oma valmisolekut tegutseda sageli suuremaks kui see tegelikes olukordades välja kujuneb. Väärkohtlemisega kokku puutunud vanematest 59% rääkis treeneri/juhendajaga ka tegelikult, samas kogemuseta vanematest 79% usub, et nad teeksid seda.	Sekkumine võiks aidata vähendada vahet "ma arvan, et tegutseksin" ja "ma tean, mida teha" vahel. Abiks võiks olla nt sammsammuline **pöördumisjuhis** kahtluse korral.
Lapsevanemate suurimad barjäärid teavitamisel on kartus, et olukorda ei võeta tõsiselt ja midagi ei järgne, mille tulemusel laps satub lõpuks halvemasse olukorda kui varem. Eriti kardeti ringkaitset ja suhtumise halvenemist väikestes maapiirkondades, kus kõik tunnevad kõiki ja huviringidele puuduvad ka alternatiivid.	Vanemale tuleb anda mitte ainult kontaktid, kuhu pöörduda, vaid ka kindlus: **mis pärast teavitamist juhtub, kuidas konfidentsiaalsus tagatakse ja kuidas last kaitstakse**. Vanemad vajavad kinnitust, et nende teavitust võetakse tõsiselt.
Vanemad ei tunne end sekkumise sihtrühmana alati ära. Kvalitatiivuuringus nähti lapsevanematele suunatud programme sageli kasulikuna "teistele vanematele", näiteks liiga nõudlikele või probleemsetele vanematele.	Sekkumise sõnum ei tohiks kõlada programmina probleemsetele vanematele, vaid kui **igale lapsevanemale** vajaliku teadmisena oma lapse turvalisuse ja heaolu tagamiseks.
Lapsevanemad ei ole ühtne sihtrühm. Vanemate hoiakud ulatuvad suhtelisest teadmatusest teadlikkuseni ja teises äärmuses väärkohtlemise normaliseerimiseni.	Sekkumises peaks arvestama segmentide analüüsi järeldustega, **mis eri sihtrühmi kõnetab** ja mitte läheneda kõigile vanematele kui ühtsele sihtrühmale.
Huviringidega seotud probleemide lahendamine koondub peres sageli ühele vanemale, enamasti emale. **Isad** puutuvad huvihariduse pakkujatega mõnevõrra vähem kokku, peavad väärkohtlemist vähem levinuks kui emad ning usuvad emadest enam, et huviharidusasutused oskavad lapsi kaitsta ja juhtumitega tegeleda.	Sekkumine ei tohiks jõuda ainult aktiivsema või peamise kontaktvanemani. Materjalid võiksid kõnetada **mõlemat vanemat** ja aidata vanematel peres kokkuleppeid teha, kuidas on lapse huviringidega seotud kontakt ja vastutus jagatud.
Lastevahelisi suhteid arutatakse treeneri või juhendajaga harva, samal ajal on eakaaslastevaheline kiusamine lapsevanemate arvates üks levinuim väärkohtlemise vorm.	Kuna kaaslastevaheline kiusamine ja tõrjumine on vanemate jaoks oluline riskikoht, peaks sekkumine andma vanemale sõnastuse, kuidas võtta treeneriga jutuks lapse suhted grupis ja kuidas juhtida probleemidele tähelepanu, ilma et vanem kardaks mõjuda süüdistavalt või "helikoptervanemana".
Võistlustasemel osalevate laste vanemad suhtlevad treeneriga rohkem ja käivad sagedamini koosolekutel, kuid hindavad kõigi treeneri-/juhendajapoolsete väärkohtlemise liikide esinemist madalamaks kui harrastajate vanemad. Samas peavad nad tavapärasemaks ka lapse korrale kutsumist tegevusest kõrvale jätmise või lisaharjutustega. Eriti juhul, kui treener on olnud edukas tippsportlane, omistavad vanemad talle suurema autoriteedi ja usuvad, et ta teab, mis on lapse arenguks parim.	**Võistlussport** vajab sekkumises eraldi käsitlust: kuidas eristada tervislikku pingutust, distsipliini ja eesmärgipärast treeningut lapse kahjustamisest. Eriti tuleks käsitleda koormust, valu, vigastusi, halvustavat motiveerimist ja treeneri autoriteeti, et vanem oskaks piire näha, mis on aktsepteeritav tulemuste nimel ja mis mitte.

Vabatahtlik või huvipõhine osalemine ei pruugi jõuda nende vanemateni, kes sekkumist enim vajaksid.	Sekkumine ei tohiks toetuda ainult sellele, et motiveeritud vanem otsib ise infot. Vajalik on universaalne ja madala lävega kokkupuutepunkt.
Ligi kolmandik vanematest ei näe, et neil oleks väärkohtlemise ennetuses oma roll või nad ei tea, milline see roll olla võiks.	Lapsevanemate roll vajab selgitamist konkreetsete ootuste, soovituste, näidete ja juhiste kaudu. Mida **selgem on lapsevanema roll**, seda lihtsam on tal ka ootustele vastavalt panustada.
Sõnal „väärkohtlemine“ on lapsevanemate jaoks väga tugev tähendus (see seostub ennekõike väga raskete füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise juhtudega) – ”leebemaid” väärkohtlemise vorme (sh vaimset väärkohtlemist) nimetavad vanemad sagedamini pigem ebameeldivateks olukordadeks, kiusamiseks, alandamiseks vms kui otsesõnu väärkohtlemiseks.	Sekkumises tasub arvestada, et osa lapsevanemate jaoks seostub sõna „väärkohtlemine“ üksnes väga raskete juhtumitega ning ”leebemaid” juhtumeid nad ei nimeta otsesõnu väärkohtlemiseks. Neile on mugavam kasutada väljendeid „ebameeldiv kogemus“ vms kui „väärkohtlemine“, mis toob silme ette pigem seksuaalse ahistamise või füüsilise karistamise.
Lapsevanemad tunnevad puudust infost mitmetel teemadel, näiteks kuidas lapsega väärkohtlemist käsitleda (nii ennetavalt kui mure korral), millised on väärkohtlemise märgid ning teavitamisega seotud aspektid jms. Erinevad vanemad eelistavad info saamiseks eri tüüpi formaate.	Lapsevanemate teadlikkuse ja oskuste tõstmisel laiemalt on vajalik **lähenemine eri kanalitest**. See eeldab teavituskampaaniaid ja meediakanalite kasutamist; lapsevanematele suunatud digitaalseid materjale, mis asuksid koondatult keskses lapsevanematele suunatud portaalis (tarkvanem.ee); erinevaid koolitusi (nii veebis kui füüsiliste kohtumistena); kiireid ja praktilisi tööriistu; trükimaterjale ja võimalust saada personaalset nõu. Olulisel kohal on ka teavitustöö, mida saavad ära teha huviharidusaustused ise, sealhulgas treenerid ja juhendajad.
Lapsevanemad tunnevad, et nii nemad kui ka teised lapsevanemad on ülekoormatud ning võimalik lisapanus nt koolituse, koosoleku, ürituse vms näol on neile stressirohke.	Sekkumine peab arvestama vanemate pingetunnet seoses sellega, et neil on niigi väga palju kohustusi ja nad tunnevad, et kõigeks ei jagu aega. Sekkumine peab kasutama lapsevanema aega nii vähe kui võimalik, aga nii palju, kui vaja. See tõstatab ka küsimuse, kas huvihariduses väärkohtlemise ennetuse teema tasuks lõimida laiemalt hariduses väärkohtlemise ennetuse teemasse ja peaks rääkima laiemalt turvalisest haridusest, mille üks osa on huviharidus. Ohumärgid, oodatud/lubamatu käitumine jms on osalt kattuvad nii koolis kui ka huvikoolis. Seega oleks loomulik neid **käsitleda tervikuna**.

Kasutatud kirjandus

- 112 Iceland. (i.a). *Save the Children*. Vaadatud 21.08.2025, https://www.112.is/en/resources/barnaheill
- Aakvaag, H. F., Hafstad, G. S., Hjemdal, O. K., Sandmoe, A., Stene, L. E., & Stensland, S. Ø., *et al*. (2020, jaanuar 3). *Violence and sexual abuse. In The Public Health Report - The State of Health in Norway*. Norwegian Institute of Public Health. Vaadatud 03.10.2025, https://www.fhi.no/he/fr/folkehelserapporten/skader/vold/
- Adeps. (2023). *Tous acteurs, tous responsables : Informer, sensibiliser et accompagner : Les violences en milieu sportif*, https://www15.iclub.be/doc/598/2023ADEPS_Brochure_Acteurs_ViolencesSport.pdf
- Alexander, K., Stafford, A., & Lewis, R. (2011). The Experiences of Children Participating in Organised Sport in the UK. London: NSPCC. https://www.pure.ed.ac.uk/ws/portalfiles/portal/7971883/experiences_children_sport_main_report_wdf85014.pdf
- Australian Institute of Family Studies. (2017). *Prevention of child abuse and neglect*. Australian Government. https://www.napcan.org.au/wp-content/uploads/2019/01/AIFS-Preventing-child-abuse-and-neglect.pdf
- Bakken, A. (2025). *Ungdata 2025: Nasjonale resultater (NOVA Rapport 4/25).* NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3211814/NOVA-Rapport-4-2025.pdf
- Barnahus. (2025). *Progress in Europe*. Vaadatud 19.08.2025, https://barnahus.eu/barnahus/the-practice-in-barnahus/progress-in-europe/
- Belga News Agency. (2024). *Reports of child abuse at all-time high in Flanders*. https://www.belganewsagency.eu/reports-of-child-abuse-at-all-time-high-in-flanders
- Berry, V., Melendez-Torres, G. J., Axford, N., Axberg, U., de Castro, B. O., Gardner, F., Gaspar, M. F., Handegård, B. H., Hutchings, J., Menting, A., McGilloway, S., Scott, S., & Leijten, P. (2023). Does Social and Economic Disadvantage Predict Lower Engagement with Parenting Interventions? An Integrative Analysis Using Individual Participant Data. *Prevention science : the official journal of the Society for Prevention Research, 24*(8), 1447–1458. https://doi.org/10.1007/s11121-022-01404-1
- Biedre, I., de Moraes, G. C., Harada, G., & Negreda, D. (2024). Assessment of Safeguarding Policies and Procedures Implemented in European Sport Organisations. *Building European Safe Sport Together (BESST)*. https://besst-safesport.eu/wp-content/uploads/2024/09/WP2-Legal-Benchmark-Report_v3.pdf
- Boelens, M., Smit, M. S., Raat, H., Bramer, W. M., & Jansen, W. (2021). Impact of organized activities on mental health in children and adolescents: An umbrella review. *Preventive medicine reports*, *25*, 101687. https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2021.101687
- Boudreault, V., Gagnon-Girouard, M. P., Carbonneau, N., Labossière, S., Bégin, C., & Parent, S. (2022). Extreme weight control behaviors among adolescent athletes: Links with weight-related maltreatment from parents and coaches and sport ethic norms. *International review for the sociology of sport*, *57*(3), 421–439. https://doi.org/10.1177/10126902211018672
- Brière, F. N., Imbeault, A., Goldfield, G. S., & Pagani, L. S. (2020). Consistent participation in organized physical activity predicts emotional adjustment in children. *Pediatric research*, *88*(1), 125–130. https://doi.org/10.1038/s41390-019-0417-5
- Cai, Q., Buchanan, G., Simenec, T., Lee, S. K., Basha, S. A. J., & Gewirtz, A. H. (2024). Enhancing engagement in parenting programs: A comparative study of in-person, online, and telehealth

formats. *Children and youth services review*, *162*, 107686. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107686

- Canário, A. C., Byrne, S., Creasey, N., Kodyšová, E., Kömürcü Akik, B., Lewandowska-Walter, A., Modić Stanke, K., Pećnik, N., & Leijten, P. (2022). The Use of Information and Communication Technologies in Family Support across Europe: A Narrative Review. *International journal of environmental research and public health*, *19*(3), 1488. https://doi.org/10.3390/ijerph19031488
- Chen, Q., Zhu, Y., & Chui, W. H. (2021). A Meta-Analysis on Effects of Parenting Programs on Bullying Prevention. *Trauma, violence & abuse*, *22*(5), 1209–1220. https://doi.org/10.1177/1524838020915619
- Choi, B. (2024). Parental Coping Strategies as Predictors and Outcomes of Bullying: Longitudinal Relationships Between Child Victimization, Parent-Child Communication, and Parent-Teacher Consultation. *Journal of youth and adolescence*, *53*(10), 2378–2392. https://doi.org/10.1007/s10964-024-02019-1
- Chowdhury, I., & Edwards, B. (2023, 5. aprill). *Raising the bar on extracurriculars* [Data Story #3]. GENERATION. Australian National University. Kasutatud 06.10.2025: https://generationsurvey.org.au/data_story/raising-the-bar-on-extracurriculars/
- Coker-Cranney, A., & Reel, J. J. (2015). Coach pressure and disordered eating in female collegiate athletes: Is the coach-athlete relationship a mediating factor? *Journal of Clinical Sport Psychology, 9*(3), 213–231. https://doi.org/10.1123/jcsp.2014-0052
- Cooper, J., Dermentzis, J., Loftus, H., Sahle, B. W., Reavley, N., & Jorm, A. (2022). Barriers and facilitators to the implementation of parenting programs in real-world settings: A qualitative systematic review. *Mental Health and Prevention, 26,* 1–12. https://doi.org/10.1016/j.mhp.2022.200236
- Council of Europe. *Educational programmes and materials – Child Safeguarding in Sport*. https://pjp-eu.coe.int/en/web/pss/educational-programmes-materials (viimati vaadatud 28.10.2025)
- Council of Europe. *Awareness-raising initiatives – Child Safeguarding in Sport.* https://pjp-eu.coe.int/en/web/pss/awareness-raising-initiatives (viimati vaadatud 29.10.2025)
- Curry, T. J. (1991). Fraternal bonding in the locker room: A profeminist analysis of talk about competition and women. *Sociology of sport journal*, *8*(2), 119-135. https://doi.org/10.1123/ssj.8.2.119
- Daignault, I., Deslauriers-Varin, N., & Parent, S. (2023). Profiles of Teenage Athletes' Exposure to Violence in Sport: An Analysis of Their Sport Practice, Athletic Behaviors, and Mental Health. *Journal of interpersonal violence*, *38*(11-12), 7754–7779. https://doi.org/10.1177/08862605221148216
- Dale, M. T. G., Aakvaag, H. F., Strøm, I. F., Augusti, E-M., & Skauge, A. D. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2023/11/NKVTS_Rapport_1_23_Omfang_vold_overgrep.pdf
- DEI Belgique (2025). Quelque chose ne va pas? Tu Peux Le Dire. *Pour les parents*. https://www.tupeuxledire.be/pour-les-parents/ (viimati vaadatud 7.11.2025)
- Dekkers, T. J., Hornstra, R., van der Oord, S., Luman, M., Hoekstra, P. J., Groenman, A. P., & van den Hoofdakker, B. J. (2022). Meta-analysis: Which Components of Parent Training Work for Children With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder?. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *61*(4), 478–494. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2021.06.015
- EADSE (2019). *Treenerite eetikakoodeks*. https://eadse.ee/spordieetika-ja-aus-mang/treenerite-eetikakoodeks/ Vaadatud 18.09.2025

- EADSE (2022a). *Kodukorra näidis spordiorganisatsioonidele sporditurvalisuse tagamiseks*. https://eadse.ee/vaarkohtlemise-ennetamine/spordiorganisatsioonile/ Vaadatud 17.09.2025
- EADSE (2022b). *Spordipersonali käitumisjuhend laste ja noorte väärkohtlemise ennetamiseks ning juhtumite lahendamiseks*. https://eadse.ee/wp-content/uploads/2022/10/kaitumisjuhend_1.10.2022_-taiendatud.pdf Vaadatud 17.09.2025
- Eesti Noorsootöötajate Kogu (2024). *Noortevaldkonna korraldamise kvaliteedihindamine 2024-2025*. https://enk.ee/projektid/kvaliteedi-hindamine/#:~:text=Eesm%C3%A4rgi%20saavutamiseks%20toetab%20riik%20kohalikke,riiklikult%20v%C3%A4lja%20t%C3%B6%C3%B6tatud%20noorsoot%C3%B6%C3%B6
- Eesti Jalgpalli Liit (2021). Eesti Jalgpalli Liidu juhendmaterjal lapse heaolu toetamiseks. https://jalgpall.ee/ejl/laste-heaolu/juhendmaterjal Vaadatud 18.09.2025
- Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: informing development of a conceptual model of health through sport. *The international journal of behavioral nutrition and physical activity*, *10*, 98. https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1186/1479-5868-10-98
- Ellingsen, J. E., & Danielsen, A. G. (2017). Norwegian Children's Rights in Sport and Coaches' Understanding of Talent. *The International Journal of Children's Rights*, *25*(2), 412-437. https://doi.org/10.1163/15718182-02502006
- EOK (2024). Eesti spordieetika reeglid (ESER). https://media.voog.com/0000/0041/2571/files/Eesti%20Spordieetika%20reeglid%20(7).pdf
- Euroopa Nõukogu. (2022). *Sport with Boundaries for Youngsters: Detailed description* (Child Safeguarding in Sport). https://rm.coe.int/2-be-sport-with-boundaries-for-youngsters-detailed-description-web/1680a72158 (viimati vaadatud 17.10.2025)
- Farsæld barna. (i.a). *The Process of the Prosperity Act*. Vaadatud 21.08.2025, https://www.farsaeldbarna.is/en/childrens-prosperity-act
- Fasting, K., Brackenridge, C., & Sundgot-Borgen, J. (2004). Prevalence of sexual harassment among Norwegian female elite athletes in relation to sport type. *International review for the sociology of sport*, *39*(4), 373-386. https://doi.org/10.1177/1012690204049804
- Fortier, K., Parent, S., & Lessard, G. (2020). Child maltreatment in sport: smashing the wall of silence: a narrative review of physical, sexual, psychological abuses and neglect. *British journal of sports medicine*, *54*(1), 4–7. https://doi.org/10.1136/bjsports-2018-100224
- Fox, R. (2022) Review of parent interventions to prevent child maltreatment. London: NSPCC.
- Frøyland, L. R., Lid, S., Schwencke, E. O., & Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge: Omfang og utviklingstrekk 2007–2023 (NOVA Rapport 11/23)*. Oslo Metropolitan University. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3083676/NOVA-Rapport-11-2023.pdf
- Gardner, F., Leijten, P., Harris, V., Mann, J., Hutchings, J., Beecham, J., Bonin, E. M., Berry, V., McGilloway, S., Gaspar, M., João Seabra-Santos, M., Orobio de Castro, B., Menting, A., Williams, M., Axberg, U., Morch, W. T., Scott, S., & Landau, S. (2019). Equity effects of parenting interventions for child conduct problems: a pan-European individual participant data meta-analysis. *The lancet. Psychiatry*, *6*(6), 518–527. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30162-2
- Gattis, C., & Moore, M. (2022). A conceptual analysis of maltreatment in sports: A sport social work perspective. *Frontiers in sports and active living*, *4*, 1017308. https://doi.org/10.3389/fspor.2022.1017308
- Gleaves, T., & Lang, M. (2017). Kicking "no-touch" discourses into touch: Athletes' parents' constructions of appropriate coach–child athlete physical contact. *Journal of sport and social issues*, *41*(3), 191-211. https://doi.org/10.1177/0193723517705543

- Goshin, M., Dubrov, D., Kosaretsky, S., & Grigoryev, D. (2021). The strategies of parental involvement in adolescents' education and extracurricular activities. *Journal of Youth and Adolescence*, *50*(5), 906-920.
- Government of Iceland. (2019). *Indicators for Measuring Wellbeing*. https://www.government.is/library/01-Ministries/Prime-Ministrers-Office/prosperity%20and%20quality%20of%20life_ENSKA_NOTA.pdf
- Gubbels, J., van der Put, C. E., & Assink, M. (2019). The Effectiveness of Parent Training Programs for Child Maltreatment and Their Components: A Meta-Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(13), 2404. https://doi.org/10.3390/ijerph16132404
- Gunnlaugsson, G., & Einarsdóttir, J. (2018). Review shows that Icelandic society is taking firmer steps to tackle the diverse forms of child abuse and neglect that its children are exposed to. *Acta paediatrica (Oslo, Norway : 1992)*, *107*(9), 1500–1511. https://doi.org/10.1111/apa.14355
- Gurgis, J. J., Kerr, G., & Darnell, S. (2024). *Safe sport and safeguarding in sport: A review and synthesis of the literature*. Sport Information Resource Centre (SIRC).
- Hannus, A., Guljajev, J., Aavik, T., Amor, A. (2023). *Turvalise spordi sereuuring 2023*. https://eadse.ee/wp-content/uploads/2024/01/Turvalise-spordi-seireuuringu-lopparuanne_2023.pdf
- Hardy, L. L., O'Hara, B. J., Rogers, K., St George, A., & Bauman, A. (2014). Contribution of organized and nonorganized activity to children's motor skills and fitness. *The Journal of school health*, *84*(11), 690–696. https://doi.org/10.1111/josh.12202
- Hartill, M., Rulofs, B., Lang, M., Vertommen, T., Allroggen, M., Cirera, E., Diketmueller, R., Kampen, J., Kohl, A., Martin, M., Nanu, I., Neeten, M., Sage, D., Stativa, E. (2021). *CASES: Child abuse in sport: European Statistics – Project Report*. Ormskirk, UK: Edge Hill University. https://sites.edgehill.ac.uk/cpss/files/2021/11/CASES-Project-Report-EU.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2021). *Noortevaldkonna arengukava 2021-2035.* https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-09/2._noortevaldkonna_arengukava_2021-2035_kinnitatud_12.08.21.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2025). *Huviharidus.* Vaadatud 06.08.2025, https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/noortevaldkond/huviharidus
- Haridus- ja Teadusministeerium (2025b). *Noortevaldkonna töötajaskonna kvalifikatsiooninõuete töörühm. VI töörühma kohtumine.* Vaadatud 1.10.2025
- https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2025-02/VI%20t%C3%B6%C3%B6r%C3%BChma%20kohtumise%20kokkuv%C3%B5te%20%28avalikustamiseks%29.pdf#:~:text=%E2%97%8F%20Treenerid%20l%C3%A4bivad%20juba%20tase,peab%20individuaalseks%20juhendamiseks%20olema%20treeneri
- Háskóli Íslands. (2024, november 13). Vísbendingar um bætta líðan barna í Íslensku æskulýðsrannsókninni [Evidence of improved well-being of children in the Icelandic Youth Study]. https://hi.is/frettir/visbendingar_um_baetta_lidan_barna_i_islensku_aeskulydsrannsokninni
- Hillep, P.; Pärnamets, R. (2020). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring*. https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2023-03/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_hoiakute_ja_kogemuste_uuring_2020_0.pdf
- HLN.be. (2024). *Spelers zijn wakker geschud, nu nog de ouders: Voetbal Vlaanderen lanceert gedragscode voor ouders van jeugdspelers*. https://www.hln.be/voetbal/spelers-zijn-wakker-geschud-nu-nog-de-ouders-voetbal-vlaanderen-lanceert-gedragscode-voor-ouders-van-jeugdspelers~a55a445b/ (viimati vaadatud 28.10.2025)

- HLN.be. (2025). *«Trait rouge»: une campagne pour dire non à la violence dans le sport*. https://www.telemb.be/actu/trait-rouge-une-campagne-pour-dire-non-la-violence-dans-le-sport/37664 (viimati vaadatud 28.10.2025)
- Hockey Belgium. *Parent Fair-Play*. https://hockey.be/fr/parent-fairplay/ (viimati vaadatud 28.10.2025)
- Hämmal, J; Meiorg, M; Varblane, A (2022). Soolise Võrdõiguslikkuse Monitooring 2021. https://www.vordsuskeskus.ee/et/andmebaas/soolise-vordoiguslikkuse-monitooring-2021
- International Centre Ethics in Sports (ICES). *Sport with Boundaries: The Flag System (Belgium, Flanders)*. https://rm.coe.int/pss-description-practice-belgium-flanders-sport-with-boundaries-the-fl/1680770fdb (viimati vaadatud 17.10.2025)
- Hovin Idrettslag. (i.a). Varsling. Vaadatud 03.10.2025, https://hovinil.no/varsling/
- Jacobs, F., Smits, F., & Knoppers, A. (2018). 'You don't realize what you see!': The institutional context of emotional abuse in elite youth sport. In *Young People and Sport* (pp. 126-143). Routledge. https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1124567
- Jeckell, A. S., Copenhaver, E. A., & Diamond, A. B. (2018). The Spectrum of Hazing and Peer Sexual Abuse in Sports: A Current Perspective. *Sports health*, *10*(6), 558–564. https://doi.org/10.1177/1941738118797322
- Jeugdtheater Ondersteboven. *Gedragscode grensoverschrijdend gedrag*. https://jto.be/gedragscode-grensoverschrijdend-gedrag (viimati vaadatud 29.10.2025)
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of abnormal child psychology*, *36*(4), 567–589. https://doi.org/10.1007/s10802-007-9201-9
- Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S., Mägi, E. (2022). Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel. Tallinn: Mõttekoda Praxis.
- Kerr, G., Willson, E., & Stirling, A. (2020). "It was the worst time in my life": the effects of emotionally abusive coaching on female Canadian national team athletes. *Women in Sport and Physical Activity Journal*, *28*(1), 81-89. https://doi.org/10.1123/wspaj.2019-0054
- Kivistik, K., Käger, M.,Pesti, M., Juuse, L., Toomik, K., Aavik, A-L (2023). *Eesti noortevaldkonna töötajaskonna töötingimuse*d. Uuringuaruanne. MTÜ Balti Uuringute Instituut. https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Eesti-noortevaldkonna-tootajaskonna-tootingimused-3.pdf
- Kornbeck, J. (2022). EU Antitrust Law and Sport Governance: The Next Frontier? Routledge.
- Kreager, D. A. (2007). Unnecessary roughness? School sports, peer networks, and male adolescent violence. *American Sociological Review, 72*(5), 705–724. https://doi.org/10.1177/000312240707200503
- Lagestad, P., Mikalsen, H., Ingulfsvann, L. S., Lyngstad, I., & Sandvik, C. (2019). Associations of Participation in Organized Sport and Self-Organized Physical Activity in Relation to Physical Activity Level Among Adolescents. *Frontiers in public health*, *7*, 129. https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00129
- La Ligue des Familles. (september 2025). Des passions qui mettent la pression. https://liguedesfamilles.be/storage/40257/20250909-Enqu%C3%AAte-activit%C3%A9s-extrascolaires.pdf
- La Ligue des Familles. (2024). Le *baromètre des parents 2024*. https://liguedesfamilles.be/storage/31758/Barom%C3%A8tre-2024-%28final%29.pdf

- Lang, M. (2015). Touchy subject: A Foucauldian analysis of coaches' perceptions of adult-child touch in youth swimming. *Sociology of sport journal*, *32*(1), 4-21. https://doi.org/10.1123/ssj.2013-0083
- Leijten, P., Rienks, K., Groenman, A. P., Anand, M., Kömürcü Akik, B., David, O., Kızıltepe, R., Thongseiratch, T., & Canário, A. C. (2024). Online parenting support: Meta-analyses of non-inferiority and additional value to in-person support. *Children and Youth Services Review, 159*, 1–10. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107497
- Logan, K., Cuff, S., & Council on Sports Medicine and Fitness (2019). Organized Sports for Children, Preadolescents, and Adolescents. *Pediatrics*, e20190997. Advance online publication. https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1542/peds.2019-0997
- Longobardi, C., Badenes-Ribera, L., & Fabris, M. A. (2022). Adverse childhood experiences and body dysmorphic symptoms: A meta-analysis. *Body image*, *40*, 267–284. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2022.01.003
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: moderators and follow-up effects. *Clinical psychology review*, *26*(1), 86–104. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004
- Mancine, R. P., Gusfa, D. W., Moshrefi, A., & Kennedy, S. F. (2020). Prevalence of disordered eating in athletes categorized by emphasis on leanness and activity type - a systematic review. *Journal of eating disorders*, *8*, 47. https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1186/s40337-020-00323-2
- Menntavísindastofnun. (2024). *ÍSLENSKA ÆSKULÝÐSRANNSÓKNIN – Landsskýrsla. Farsældarvísar grunnskóla vorönn 2024*. https://iae.is/wp-content/uploads/2024/11/IAEgrunnsk24_landskyrsla_loka.pdf
- Moesch, K., Birrer, D., & Seiler, R. (2010). Differences between violent and non-violent adolescents in terms of sport background and sport-related psychological variables. *European Journal of Sport Science*, *10*(5), 319-328. https://doi.org/10.1080/17461391003632014
- Molloy, C., Beatson, R., Fehlberg, Z., Macmillan, C., Harrop, C., Perini, N., & Goldfeld, S. (2025). Parenting program participation: A mixed methods study of barriers and facilitators in three Australian communities. *Children and Youth Services Review, 179*, 108610. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108610
- Mosoi, A. A., Beckmann, J., Mirifar, A., Martinent, G., & Balint, L. (2020). Corrigendum: Influence of Organized vs Non Organized Physical Activity on School Adaptation Behavior. *Frontiers in psychology*, *11*, 633197. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.633197
- Mountjoy, M., Brackenridge, C., Arrington, M., Blauwet, C., Carska-Sheppard, A., Fasting, K., Kirby, S., Leahy, T., Marks, S., Martin, K., Starr, K., Tiivas, A., & Budgett, R. (2016). International Olympic Committee consensus statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport. *British journal of sports medicine*, *50*(17), 1019–1029. https://doi.org/10.1136/bjsports-2016-096121
- Mountjoy, M., Vertommen, T., Burrows, K., & Greinig, S. (2020). #SafeSport: safeguarding initiatives at the Youth Olympic Games 2018. *British journal of sports medicine*, *54*(3), 176–182. https://doi.org/10.1136/bjsports-2019-101461
- NIF. (i.a). *Seksuell trakassering og overgrep*. Vaadatud 12.09.2025, https://www.idrettsforbundet.no/tema/retningslinjer/seksuell-trakassering-og-overgrep/
- National Office for Child Safety. (n.d.). *National Principles for Child Safe Organisations*. Australian Government. https://www.childsafety.gov.au/resources/national-principles-child-safe-organisations
- Nordic Welfare Centre. (2024, mai 22). *The Nordic Barnahus model examined in new book*. https://nordicwelfare.org/en/nyheter/the-nordic-barnahus-model-examined-in-new-book/

- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS medicine*, *9*(11), e1001349. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001349
- Norstat (2021). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemine lapsepõlves ja viimase aasta jooksul*. Sotsiaalkindlustusameti tellitud uuring. Vägivalla kogemise uuring
- Parent, S., & Fortier, K. (2017). Prevalence of interpersonal violence against athletes in the sport context. *Current opinion in psychology*, *16*, 165–169. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.012
- Parent, S., Lavoie, F., Thibodeau, M. È., Hébert, M., Blais, M., & Team PAJ (2016). Sexual Violence Experienced in the Sport Context by a Representative Sample of Quebec Adolescents. *Journal of interpersonal violence*, *31*(16), 2666–2686. https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1177/0886260515580366
- Parent, S., & Vaillancourt-Morel, M. P. (2021). Magnitude and risk factors for interpersonal violence experienced by Canadian teenagers in the sport context. *Journal of sport and social issues*, *45*(6), 528-544. https://doi.org/10.1177/0193723520973571
- Passos, P., Araújo, D., & Davids, K. (2016). Competitiveness and the Process of Co-adaptation in Team Sport Performance. *Frontiers in psychology*, *7*, 1562. https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.3389/fpsyg.2016.01562
- Powell, M. A., Graham, A., Canosa, A., Anderson, D., Moore, T., Robinson, S., Thomas, N. P. and Taylor, N. (2020). Child safety in policy : Who is being kept safe and from what? Social Policy and Administration, 54(7), pp. 1160-1178, which has been published in final form at https://doi.org/10.1111/spol.12591.
- Pomrenke, E. (2025, juuni 25). *Introduce Action Plan to Combat Violence Among Children*. Vaadatud 19.08.2025, https://www.icelandreview.com/news/introduce-action-plan-to-combat-violence-among-children/?srsltid=AfmBOoqJXUtdmEyKrubw5uTrj-1D5QVhlsOiEMqkrzcM26z789_9uaSi
- Ramstedt, A. M. (2023). Emotional abuse in classical music education in Finland: A study of Finnish women musicians' experiences. *Action, Criticism & Theory for Music Education*, *22*(3), 198-226. https://doi.org/10.22176/act22.3.198
- Sampol, P. P., Salas, D. P., Rotger, P. A. B., & Verdaguer, F. J. P. (2019). A Socioeducational Intervention about Parental Attitudes in Grassroots Football and Its Effects. *Sustainability, 11*(13), 3500. https://doi.org/10.3390/su11133500
- Sigurþórsdóttir, S. K. (2024, november 13). Mosfellsbær veitir hundrað milljónir í forvarnarstarf. *RÚV*. Vaadatud 12.09.2025, https://nyr.ruv.is/frettir/innlent/2024-11-13-mosfellsbaer-veitir-hundrad-milljonir-i-forvarnarstarf-427386
- Sølvberg, N., Torstveit, M. K., Mountjoy, M., Rosenvinge, J. H., Pettersen, G., & Sundgot-Borgen, J. (2023). Sexual harassment and abuse; disclosure and awareness of report- and support resources in Norwegian sport- and non-sport high schools: a prospective exploratory study. *Frontiers in psychology*, *14*, 1168423. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1168423
- Sølvberg, N., Torstveit, M. K., Rosenvinge, J. H., Pettersen, G., & Sundgot-Borgen, J. (2022). Sexual Harassment and Abuse among Young Elite Athletes, Recreational Athletes, and Reference Students: A Prospective Study. *Medicine and science in sports and exercise*, *54*(11), 1869–1878. https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000002972
- Sotsiaalkindlustusamet. (2017). Lapse heaolu hindamise käsiraamat. https://www.lasteabi.ee/sites/default/files/book-pdf/node-402.pdf
- Sotsiaalkindlustusamet. (2025). *Lastemaja*. Vaadatud 19.08.2025, https://sotsiaalkindlustusamet.ee/abivajav-laps-ja-taiskasvanu/laste-ja-perede-abistamine/lastemaja

- Sotsiaalministeerium (2023). Laste ja noorte vaimse tervise parandamise ettepanekud. Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi tegevuse 9.2.2 täitmiseks ennetusnõukogu 29.05.2023 otsusega volitatud ministeeriumite ülese töörühma raport. https://sm.ee/sites/default/files/documents/2025-02/Laste%20ja%20noorte%20ettepanekute%20raport.pdf#:~:text=fookusteemad%2C%20mida%20arutleda%20seminaridel%20valdkondade,kutsehariduses%20%E2%97%8F%20V%C3%A4%C3%A4rkohtlemise%20ennetamine%20huvihariduses
- Sotsiaalministeerium (2022). *Vaimse tervise tegevuskava 2023-2026*. https://www.sm.ee/tervise-edendamine-ravi-ja-ravimid/vaimne-tervis/vaimse-tervise-abi#valdkondlikud-raamdo
- Sportieq. *Psychisch grensoverschrijdend gedrag*. https://www.ethischsporten.be/themas/psychisch-grensoverschrijdend-gedrag/ (viimati vaadatud 28.10.2025)
- Sportieq. *Sport met grenzen: Vlaggensysteem*. https://www.ethischsporten.be/tools_pagina/sport-met-grenzen/ (viimati vaadatud 17.10.2025)
- Sportieq. *Sportouders*. https://www.ethischsporten.be/themas/sportouders/ (viimati vaadatud 28.10.2025)
- Sportieq. *Time Out tegen Pesten*. https://www.ethischsporten.be/alleprojecten/time-out-tegen-pesten/ (viimati vaadatud 29.10.2025)
- Sport Vlaanderen (oktoober 2024). Monitor Sport & Bewegen, Basiscijfers 2023, https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/71910
- Stedelijke Academie Brugge DKO. (2025). *Academiereglement Deeltijds Kunstonderwijs* https://www.brugge.be/sites/default/files/2025-07/Academiereglement%20Deeltijds%20Kunstonderwijs%20GR%2030-06-2025.pdf
- Stevens, V. (2024). 'I never got out of that locker room', an autoethnography on sexual abuse in organized sports. *Young*, *32*(4), 423-439. https://doi.org/10.1177/11033088231198607
- Stopbullying.gov. (2021, november 10). *Warning Signs for Bullying*. Vaadatud 27.10.2025, https://www.stopbullying.gov/bullying/warning-signs
- Tamminen, K. A., McEwen, C. E., Kerr, G., & Donnelly, P. (2020). Examining the impact of the Respect in Sport Parent Program on the psychosocial experiences of minor hockey athletes. *Journal of sports sciences*, *38*(17), 2035–2045. https://doi.org/10.1080/02640414.2020.1767839
- The National Olympic and Sports Association of Iceland. (2019, mai 1). *Code of conduct for coaches.* https://isi.is/library/Skrar/Efnisveita/Log-og-reglugerdir/Ny-skjol/Hegdunarvidmid-Allt.pdf
- Thongseiratch, T., Leijten, P., & Melendez-Torres, G. J. (2020). Online parent programs for children's behavioral problems: a meta-analytic review. *European child & adolescent psychiatry*, *29*(11), 1555–1568. https://doi.org/10.1007/s00787-020-01472-0
- Tuakli-Wosornu, Y. A., Amick, M., Guiora, A. N., & Lowe, S. R. (2022). Athlete abuse hurts everyone: vicarious and secondary traumatic stress in sport. *British journal of sports medicine*, *56*(3), 119–120. https://doi.org/10.1136/bjsports-2021-104715
- UNICEF Innocenti. (2025). *Child Well-being in an Unpredictable World: Innocenti Report Card 19*. Innocenti – Global Office of Research and Foresight. https://www.unicef.org/innocenti/media/11111/file/UNICEF-Innocenti-Report-Card-19-Child-Wellbeing-Unpredictable-World-2025.pdf
- U.S. Center for SafeSport. (2024). *Bullying, Hazing, and Harassment Handbook: For Coaches and Minor Athletes*. https://uscenterforsafesport.org/wp-content/uploads/2023/03/BullyingHandbook_2023Update_100423-A_v1.9.pdf

- Valcke, B., Dierckx, K., Van Dongen, S., Van Hal, G., & Van Hiel, A. (2023). Participation in extracurricular leisure activities among primary school pupils : effects of ethnic-cultural background, gender and school diversity. Journal of Leisure Research, 54(4), 391–408. https://doi.org/10.1080/00222216.2022.2154181
- Van der Put, C. E., Assink, M., Gubbels, J., & Boekhout van Solinge, N. F. (2018). Identifying effective components of child maltreatment interventions: A meta-analysis. *Clinical child and family psychology review*, *21*(2), 171-202.
- Van Orshoven, A., De Coninck, D., & Toelen, J. (2025). A Survey on the Knowledge of Clinical Signs of Child Maltreatment among Preschool and Primary School Teachers. Belgian Journal of Paediatrics, 27(2). https://belgjpaediatrics.com/index.php/bjp/article/view/373/472
- Vandell, D. L., Larson, R. W., Mahoney, J. L., & Watts, T. W. (2015). Children's organized activities. In M. H. Bornstein, T. Leventhal, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science: Ecological settings and processes* (7th ed., pp. 305–344). John Wiley & Sons, Inc.
- van Mourik, K., Crone, M. R., de Wolff, M. S., & Reis, R. (2017). Parent Training Programs for Ethnic Minorities: a Meta-analysis of Adaptations and Effect. *Prevention science : the official journal of the Society for Prevention Research, 18*(1), 95–105. https://doi.org/10.1007/s11121-016-0733-5
- Verhelle, H., Vertommen, T., Adriaens, K., Parent, S., Haerens, L., and van de Veerdonk, W. (2024). What would you do? Developing, implementing and evaluating a coach bystander intervention to prevent sexual violence in youth sports clubs. *J. Appl. Sport Psychol.* 2024, 1–22. https://doi.org/10.1080/10413200.2024.2331212
- Vertommen, T., Kampen, J., Schipper-van Veldhoven, N., Uzieblo, K., & Van Den Eede, F. (2018). Severe interpersonal violence against children in sport: Associated mental health problems and quality of life in adulthood. *Child abuse & neglect*, *76*, 459–468. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.12.013
- Vertommen, T., Sáenz-Olmedo, A., Gursoy, A., Soligard, T., Mountjoy, M., Thornton, J. S., & Burrows, K. C. (2025). Safe sport and health promotion: elite youth athletes' perspectives at the Winter Youth Olympic Games. *British journal of sports medicine*, bjsports-2025-110203. Advance online publication. https://doi.org/10.1136/bjsports-2025-110203
- Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Kampen, J. K., Brackenridge, C. H., Rhind, D. J., Neels, K., & Van Den Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child abuse & neglect*, *51*, 223–236. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.006
- Vlaams Netwerk Kies Kleur tegen Pesten. *Time-Out tegen Pesten – sportclubs*. https://www.allesoverpesten.be/beleid/time-out-tegen-pesten-sportclubs/ (viimati vaadatud 29.10.2025)
- VRT NWS. *Online pesten ontrafeld: Toolbox voor ouders*. https://readymag.website/vrtnws/Online-pesten-ontrafeld/ (viimati vaadatud 6.11.2025)
- VRT International. (23.09.2025). *VRT's STIP IT expands across borders: A united front against bullying in Belgium and the Netherlands*. https://www.vrtinternational.com/news/vrts-stip-it-expands-across-borders-a-united-front-against-bullying-in
- Vveinhardt, J., & Fominiene, V. B. (2022). Prevalence of bullying and harassment in youth sport: The case of different types of sport and participant role. *Journal of human sport and exercise.*, *17*(2), 272-292. https://doi.org/10.14198/jhse.2022.172.04
- *Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025*. https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/V%C3%A4givallaennetuse%20kokkulepe.pdf Vaadatud 18.09.2025

- Webb, T., & Knight, C. J. (2024). Sports officials and parents as spectators: Diffusing tensions on the sidelines. *Journal of Applied Sport Psychology*, *36*(4), 568-579.
- Wender, A. L., & Þorleifsson, S. Ó. (2022). Parents' Perception of Coach Behaviors in Youth Sports in Iceland. University of Akureyri. https://skemman.is/bitstream/1946/41969/1/Parents%27%20Perception%20of%20Coach%20Behaviors%20in%20Youth%20Sports%20in%20Iceland.pdf
- Wilinsky, C. L., & McCabe, A. (2020). A review of emotional and sexual abuse of elite child athletes by their coaches. Sports Coaching Review, 10(1), 84–109. https://doi.org/10.1080/21640629.2020.1775378
- Willson, E., Buono, S., Kerr, G., & Stirling, A. (2023). Maltreatment experiences and mental health indicators among elite athletes. Psychology of sport and exercise, 69, 102493. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2023.102493
- Willson, E., & Kerr, G. (2022). Body shaming as a form of emotional abuse in sport. International Journal of Sport and Exercise Psychology, 20(5), 1452–1470. https://doi.org/10.1080/1612197X.2021.1979079
- Willson, E., Kerr, G., Stirling, A., & Buono, S. (2022). Prevalence of Maltreatment Among Canadian National Team Athletes. Journal of interpersonal violence, 37(21-22), NP19857–NP19879. https://doi.org/10.1177/08862605211045096
- World Health Organization [WHO]. (2022). WHO guidelines on parenting interventions to prevent maltreatment and enhance parent–child relationships with children aged 0–17 years. Geneva: World Health Organization. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK589381/pdf/Bookshelf_NBK589381.pdf
- Özevin, B. (2022). Music Class and Abuse. *Athens Journal of Education*, *9*(4), 575-591. https://doi.org/10.30958/aje.9-4-3
- Yapaka. (2025). Koduleht https://www.yapaka.be/ (viimati külastatud 6.11.25)
- Zarrett, N., Liu, Y., Vandell, D. L., & Simpkins, S. D. (2021). The role of organized activities in supporting youth moral and civic character development: A review of the literature. *Adolescent Research Review, 6*(2), 199–227. https://doi.org/10.1007/s40894-020-00142-1

Lisa 1: küsitlusuuringu üldkogum, kaalumata ja kaalutud valim

Tabel 2. Üldkogum lapsevanema soo lõikes

7-17a laste vanemad		Tallinn	Harjumaa ja Raplamaa	Põhja- ja Lääne-Eesti (Järva-, Saare-, Hiiu-, Lääne- ja Pärnumaa)	Tartu piirkond ja Lõuna-Eesti (Tartu-, Jõgeva-, Viljandi-, Valga-, Võru- ja Põlvamaa)	Virumaa (Ida-Virumaa, Lääne, Virumaa)	**Kokku**	**Kokku %**
Lapsevanema sugu	mees	33529	22111	13335	24620	13188	**106783**	**47%**
	naine	38794	23369	14734	26878	14595	**118370**	**53%**
Kokku		**72323**	**45480**	**28069**	**51498**	**27783**	**225153**	**100%**

Allikas: ESA 01.01.2025

Tabel 3. Üldkogum huvihariduses olevate laste soo ja emakeele lõikes

7-17a huvihariduses olevad lapsed		**Kokku n**	**Kokku %**
Lapse vanus	7-10	34884	41%
	11-14	32236	38%
	15-17	18397	22%
Lapse emakeel	eesti	63895	75%
	muu või teadmata	21622	25%
Kokku		85517	100%

Allikas: Haridussilm, andmed seisuga 10.11.2025

Tabel 4. Kaalumata ja kaalutud valim

		Kaalumata %	**Kaalumata n**	**Kaalutud %**	**Kaalutud n**
Sugu	Mees	46	234	47	240
	Naine	54	272	53	266
Vanus	kuni 34	11	56	11	55
	35-39	22	112	22	114
	40-44	25	129	25	127
	45-49	23	118	23	118
	50+	18	91	18	91

Rahvus	Eestlane	75	379	75	378
	Muu rahvus	25	127	25	128
Haridus	Kõrghariduseta	42	215	43	216
	Kõrgharidusega	58	291	57	290
Piirkond	Tallinn	31	157	32	163
	Põhja-Lääne	34	171	33	165
	Tartu-Lõuna	24	119	23	116
	Viru	12	59	12	62
Asulatüüp	Tallinn	31	157	32	163
	muu linnaline	39	196	38	192
	maa-asula	30	153	30	151
Kokku		**100**	**506**	**100**	**506**

Lisa 2: infoallikate kategooriad

Küsimus F7 (*Millises vormis Te ise ennekõike sooviksite infot saada?)* vastusevariantide koondamine üldisemateks kategooriateks:

Digitaalsed õppematerjalid ja online-koolitused

1. Veebikoolitus reaalajas (ca 1,5–2 tundi)
2. Omas tempos läbitav veebikoolitus
3. Äpp teadmiste omandamiseks (nt Duolingo või Kahooti tüüpi)
4. Artiklid ja materjalid veebis (nt tarkvanem.ee lehel)

Füüsilised koolitused ja kohtumised

1. Lühikoolitus (1 füüsiline kohtumine ca 1,5 tundi)
2. Keskmise pikkusega kursus / koolitus (2–6 füüsilist kohtumist ca 1,5 tundi)
3. Lapsevanemate infotund huvikoolis/spordiklubis

Kiired ja praktilised tööriistad

1. Lühijuhend või kontrollnimekiri („mida märgata“, „mida teha“)
2. Lühivideod (YouTube, TikTok, Reels tüüpi selgitused)

Meedia ja avalik kommunikatsioon

1. Info sotsiaalmeedias (vanemluse grupid, klubide/huvikoolide kanalid)
2. Avalik meediakampaania (välireklaamid, telereklaamid)
3. Ajakirjanduslikud selgitavad artiklid ajalehtedes / ajakirjade

Trükimaterjalid, füüsilised infokandjad

1. Infovoldik
2. Plakatid huvikooli ruumides või võistluspaikades
3. Raamat / käsiraamat

Personaalne nõustamine ja tugi

1. Individuaalne nõustamine

Lisa 3: klasteranalüüsi metoodika

Küsitlusuuringu tulemuste põhjal lapsevanemate klasterdamisel kasutati k-keskmistamise meetodit, mille abil jagati 506 vastanut algselt seitsmesse gruppi. Meetodi eesmärk on paigutada iga vastanu klastrisse, mille keskpunktile ta on kasutatud tunnuste põhjal kõige sarnasem. Kuna mõned moodustunud klastritest olid suhteliselt sarnased ning väidete arv suur, vähendati nii klastrite kui ka väidete arvu. Tulemusena saadi viis klastrit, mis kirjeldavad hästi vastajaskonda ning samas on võimalikult eristuvad. Klastrite keskmised on toodud **Tabel 5.**

Klasterduse aluseks võeti küsimused viiest põhiteemast: kokkupuude huvihariduse ning lapsevanema kaasatus, arusaam väärkohtlemisest, hinnang väärkohtlemise levikule, väärkohtlemisest teavitamine ning väärkohtlemise ennetamine. Vastajate eristamiseks loodi uued koondtunnused: skaalaküsimuste puhul arvutati mitme väite keskmised ning loendustunnuste (küsimused, kus sai vastata jah/ei) puhul summeeriti vastaja poolt valitud vastusevariandid. Klastrid kirjeldavad seega vastajagruppe, kes on valitud teemade lõikes omavahel sarnasemate hoiakutega kui teiste klastrite vastajad.

Klasteranalüüsis kasutati kokku 14 dimensiooni. Järgnevalt on ära toodud nende sisuks olnud originaal- või koondtunnused

	Dimensioon	**Tunnused ankeedist**
1.	Huvihariduse pakkuja tausta uurimine	B5 teisendatuna skaalale 1 = ei ole teinud midagi 6 = on teinud kõiki viite tegevust
2.	Aeg ja tähelepanu huvihariduse	B8 väited 1 ja 2. 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus Alamindeksis arvutatud 2 väite keskmine
3.	Struktuuri/reeglite väärtustamine	C1 väited 1 ja 2 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 2 väite keskmine
4.	Kannatuse/tugevaks olemise norm	C1 väited 3-5 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö=3 Alamindeksis arvutatud 3 väite keskmine
5.	Väärkohtlemise oht/legitimeerimine	C3 väited 1-7 ja 10-13 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö=3 Alamindeksis arvutatud 11 väite keskmine
6.	Teadmised	C6 väited 1 ja 3-4 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 3 väite keskmine
7.	Treeneripoolne väärkohtlemine kui probleem	C4 Skaala kodeeritud ringi 1 = väga levinud 5 = seda ei esine üldse, eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 4 väite keskmine
8.	Teadmatus treeneripoolsest väärkohtlemisest	C4 põhjal liideti kokku, mitu korda vastas eoö
9	Muu väärkohtlemine kui probleem	C5 Skaala kodeeritud ringi 1 = väga levinud 5 = seda ei esine üldse, eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 3 väite keskmine
10.	Teadmatus muust väärkohtlemisest	C5 põhjal liideti kokku, mitu korda vastas eoö
11.	Hinnang väärkohtlemise levikule	C6 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö = 3
12.	Teavitamise barjäärid	E4 1 = ei kardaks üldse 5 = kardaks väga Alamindeksis arvutatud 9 väite keskmine

13.	Lapsevanema roll ennetamisel	F1 väited 3, 4 ja F3 F1 skaala kodeeriti ringi 1 = täiesti nõus 5 = ei ole üldse nõus; F3 skaala kodeeriti ringi 1 = väga palju 5 = üldse mitte; eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 3 väite keskmine
14.	Usk huvikooli pädevusse	F2 1 = ei ole üldse nõus, 5 = täiesti nõus, eoö = 3 Alamindeksis arvutatud 3 väite keskmine

Tabel 5. Klastrite keskmised

Klastrid	Huvihariduse pakkuja tausta uurimine	Aeg ja tähelepanu huvihariduse	Reeglite väärtustamine	Kannatuse norm	Väärkohtlemise oht/ legit.	Teadmised	Treeneri vk kui probleem	Muu väärkohtlemine huvihariduses kui probleem	Hinnang väärkohtlemise levikule	Teavitamise barjäärid	Lapsevanema roll ennetamisel	Usk huvikooli pädevusse	Teadmatus	Teadmatus (muu väärkohtlemine)
Väärkohtlemise levikust mitteteadlikud	1,89	2,32	4,17	3,15	1,33	4,06	3,01	2,89	2,98	2,27	2,03	3,44	3,68	1,64
Taustakontrolli tegevad usaldajad	3,34	1,51	4,57	3,37	1,38	4,50	3,56	2,77	3,08	1,82	1,71	3,69	0,15	0,15
Taustakontrollita ohtu mittemärkavad usaldajad	1,71	2,19	4,38	3,20	1,46	4,50	4,53	3,90	3,74	1,91	1,84	3,96	0,04	0,17
Teavitamisbarjääridega kõhklejad	2,28	2,04	4,00	2,41	1,15	4,11	2,94	2,24	2,20	2,85	1,90	2,80	0,40	0,16
Karmi kohtlemise normaliseerijad	1,72	3,40	4,17	3,56	1,63	3,97	3,46	2,53	3,04	2,48	2,16	3,13	0,14	0,22

Lisa 4: kvalitatiivuuringu valim

Fookusgrupp 1 - eestikeelne

Int nr	Sugu	Piirkond	Lapsed	Laste huvialad
1	N	Tallinn	Poiss (12 a) Poiss (10 a)	meeskondlik sport, pilliõpe
2	M	Tallinn	Poiss (15 a) Poiss (17 a)	individuaalsport, tantsimine ja pilliõpe
3	M	Tallinn	Poiss (9 a) Tüdruk (11 a)	individuaalsport, pilliõpe
4	M	Harjumaa	Tüdruk (15 a) Tüdruk (17 a)	meeskondlik sport
5	N	Raplamaa	Poiss (7 a) Tüdruk (7 a)	individuaalsport, meeskondlik sport, laulmine ja kokandus
6	N	Võrumaa	Poiss (13 a)	pilliõpe, individuaalsport, robootika

Fookusgrupp 2 – venekeelne

INT NR	Sugu	Piirkond	Lapsed	Laste huviringid
1	N	Tallinn	Poiss (4 a)	Individuaalsport
2	N	Tallinn	Tüdruk (14 a)	huvialaks keeleõpe
3	M	Tallinn	Tüdruk (10 a)	Kunst
4	M	Harjumaa	Tüdruk (9 a) Tüdruk (8 a) Tüdruk 5 a)	tantsimine, individuaalsport
5	N	Raplamaa	Tüdruk (7 a) Tüdruk (9 a)	individuaalsport, kunst ja pilliõpe
6*	M	Ida-Virumaa	Poiss (13 a)	individuaalsport ja keeleõpe

**Intervjueeritav oli kutsutud fookusgruppi, aga tehniliste tõrgete tõttu grupiga liitumine ei õnnestunud ja intervjueerija tegi temaga pärast fookusgruppi üks-ühele intervjuu.*

Süvaintervjuud

INT NR	Sugu	Intervjuu keel	Piirkond	Lapsed	Laste huviringid
1	M	eesti	Tallinn	Tüdruk (11 a)	pilliõpe ja laulmine
2	N	eesti	Pärnumaa	Tüdruk (10 a)	Individuaalsport
3	N	eesti (rahvus muu)	Tallinn	Tüdruk (15 a) Tüdruk (17 a)	tantsimine ja individuaalsport
4	M	eesti	Võrumaa	Tüdruk (16 a)	tantsimine ja individuaalsport
5	N	eesti	Harjumaa	Poiss (12 a)	pilliõpe ja laulmine
6	M	vene	Tartu	Tütar (15 a)	Tantsimine
7	M	eesti	Tallinn	Tütar (11 a) Tütar (17 a)	Tsirkus, laulmine